

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
BANKACILIK VE SİGORTACILIK ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK ANABİLİM DALI

**FAİZSİZ BANKACILIK FON KULLANDIRMA YÖNTEMLERİNİN
ULUSLARARASI MUHASEBE STANDARTLARI KAPSAMINDA
İNCELENMESİ: BİR ALAN ÇALIŞMASI**

Doktora Tezi

AYHAN YATBAZ

İSTANBUL, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
BANKACILIK VE SİGORTACILIK ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK ANABİLİM DALI

**FAİZSİZ BANKACILIK FON KULLANDIRMA YÖNTEMLERİNİN
ULUSLARARASI MUHASEBE STANDARTLARI KAPSAMINDA
İNCELENMESİ: BİR ALAN ÇALIŞMASI**

Doktora Tezi

AYHAN YATBAZ

Danışman: PROF. DR. ÖZGÜR ÇATIKKAŞ

İSTANBUL, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü

Aşağıda belirtilen lisansüstü tez, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği hükümlerinde belirtilen esaslar çerçevesinde jüri önünde savunulmuş ve jüri tarafından başarılı bulunmuştur.

TEZ BAŞLIĞI : Faizsiz Bankacılık Fon Kullanırma Yöntemlerinin
Uluslararası Muhasebe Standartları Kapsamında İncelenmesi:
Bir Alan Çalışması

TEZ TÜRÜ : Doktora

TEZİ HAZIRLAYAN : Ayhan YATBAZ

ANABİLİM DALI : Bankacılık

SAVUNMA TARİHİ : 21.01.2019

JÜRİ ÜYELERİ

GÖREVİ

ADI SOYADI

İmza

Danışman

Prof.Dr.Özgür ÇATIKKAŞ

Üye

Prof.Dr.Cemal İBİŞ

Üye

Prof.Dr.Serhat YANIK

Üye

Doç.Dr.Mehmet ERSOY

Üye

Doç.Dr.Mustafa OKUR

ÖZET

Bu çalışmada Türkiye’deki İslami bankacılık alanında faaliyet göstermekte olan katılım bankalarına yönelik İslami ilkelerle uyumlu muhasebe standartları ve Türkiye’de uygulanabilirliği ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda öncelikle İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Organizasyonu Kurumu (AAOIFI) muhasebe standartları, Uluslararası Muhasebe Standartları Kurumu’nun (IASB) ilgili muhasebe standartları ve bazı ülkelerin yerel İslami muhasebe standartlarından yola çıkarak İslami finansal ürünlerin muhasebe ve raporlama karşısındaki durumu karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Ardından İslami ilkelerle uyumlu muhasebe standartlarının Türkiye’de uygulanabilirliğine yönelik yapılan anketin sonuçlarına yer verilmiştir.

İslami ilkelerle uyumlu muhasebe standartlarının Türkiye’de uygulanabilirliğini ortaya koymak amacıyla yürütülen anket çalışması kapsamında Türkiye’de faaliyet gösteren beş adet katılım bankasının muhasebe ve finansal raporlama birimlerinde çalışmakta olan kişilere ulaşılmıştır. Ankete katılan kişilerin yaklaşık olarak %58’inin AAOIFI muhasebe standartları ve dolayısıyla İslami muhasebe standartlarından haberdar olmadıkları tespit edilmiştir. İslami muhasebe standartlarının Türkiye’de uygulanmak istenmesi durumunda, katılımcılar tarafından faizsiz bankacılık ve finans kesiminde yeterli talebin oluşmaması en zorlaştırıcı etken, katılım bankalarının ve diğer faizsiz finans kuruluşlarının sayısının giderek artması ise en kolaylaştırıcı etken olarak görülmüştür. Uygulanması durumunda ise katılımcılar tarafından faiz hassasiyeti olan uluslararası yatırımcıların güveninde artış yaşanacak olması sağlanacak en önemli yarar olarak görülürken, kullanıcıların finansal bilgileri yorumlamalarında değişiklik yaşanacak olması ise en önemli problem olarak görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: İslami Bankalar ve Finansal Kurumlar, Katılım Bankaları, Uluslararası Muhasebe Standartları, İslami Muhasebe, İslami Finansal Raporlama, AAOIFI Muhasebe Standartları.

ABSTRACT

In this study, we tried to find out accounting standards consistent with Islamic rules and principles for participation banks in Turkey, and its applicability in Turkey. Firstly, we have comparatively examined accounting and reporting of Islamic financial instruments by taking account of the accounting standards issued by AAOIFI, IASB and some countries. Then, we have discussed the results of empirical study related to the applicability of accounting standards consistent with Islamic rules.

The survey conducted to demonstrate the applicability of accounting standards consistent with Islamic Sharia'a in Turkey, it was got communication with attendants at departments of accounting and financial reporting of five participation banks in Turkey. About 58% of the respondents stated that they didn't know about the AAOIFI standards. Islamic accounting standards intended to be implemented in Turkey, the lack of enough demand for Islamic accounting standards in Islamic banking sector have been considered as the most challenging factor by the respondents. The increase in the number of participation banks and other Islamic financial institutions was the most facilitating factor by the participants. If implemented in Turkey, the Islamic Accounting Standards, it was stated that the most important benefit is that international investors with interest sensitivity will increase their confidence towards participation banks in Turkey. It is also perceived as a big problem that the users will have a change in the interpretation of financial information.

Keywords: Islamic Banks and Financial Institutions, Participation Banks, International Accounting Standards, Islamic Accounting, Islamic Financial Reporting, AAOIFI Accounting Standards.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER	iii
TABLOLAR LİSTESİ	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xviii
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xx
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xxii
GİRİŞ.....	1

I. BÖLÜM

FINANSAL SİSTEM VE İSLAMİ BANKACILIĞA İLİŞKİN KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

1.1	FINANSAL PİYASALAR VE KURUMLARA İLİŞKİN KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE	5
1.1.1	Faiz Teorisi	10
1.1.2	Piyasaların Etkinliği ve Finansal Aracılık Kuramı	11
1.1.3	Bankalar ve Diğer Finansal Kurumlar	13
1.2	İSLAM İKTİSADI SİSTEMİNE İLİŞKİN KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE	18
1.2.1	İslam İktisadı Sistemi	18
1.2.1.1	İslam İktisadında Emek Anlayışı	19
1.2.1.2	İslam İktisadında Mülkiyet Anlayışı	22
1.2.1.3	İslam İktisadında Piyasa Anlayışı	23
1.2.1.4	İslam İktisadında Ahlak Anlayışı	24

1.2.1.5	İbn-i Haldun'un İktisad Anlayışı.....	26
1.2.2	Ticaret ve Faiz Farkı.....	27
1.2.2.1	Faiz, Kâr ve Kâr Payı Kavramları.....	29
1.2.2.2	İslami Açıdan Paranın Zaman Değeri.....	31
1.2.2.3	Borçlunun Temerrüde Düşmesi.....	33
1.2.2.4	Yahudilik ve Hıristiyanlığın Faize Bakışı.....	34
1.2.3	Sosyal Bir Kurum Olarak Zekât.....	37
1.2.3.1	Zekât ve Vergi Arasındaki İlişki.....	38
1.2.3.2	Sosyal Adaletin Sağlanması Zekâtın Rolü.....	39
1.3	İSLAMİ BANKACILIK VE FİNANSA İLİŞKİN KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE.....	41
1.3.1	İslami Bankacılık Kavramı.....	41
1.3.2	İslami Bankacılığın Dini Temelleri.....	44
1.3.2.1	İslami bankacılığın Temel Kaynakları.....	45
1.3.2.1.1	<i>Kur'an</i>	45
1.3.2.1.2	<i>Sünnet</i>	46
1.3.2.1.3	<i>İcma</i>	47
1.3.2.1.4	<i>Kıyas</i>	47
1.3.2.2	İslami bankacılığın Temel İlkeleri.....	48
1.3.2.2.1	<i>Faiz (Riba) Yasağı</i>	48
1.3.2.2.2	<i>Aşırı Belirsizlik (Gharar/ğarar)</i>	49
1.3.2.2.3	<i>Kumar (Meysir) Yasağı</i>	50
1.3.2.2.4	<i>Kâr ve Zarar Paylaşımı</i>	51
1.3.2.2.5	<i>Haram Olan Mal ve Hizmetlerin Alınıp Satılması</i>	52
1.3.2.2.6	<i>Paradan Para Kazanmamak</i>	53

1.3.2.2.7	Sözleşmelerin Kutsallığı	53
1.3.3	İslami Bankalar ile Geleneksel Bankaların Karşılaştırması.....	54
1.3.3.1	Katılım Fonu ve Mevduat Farkı	55
1.3.3.2	Özel Cari Hesap ve Vadesiz Mevduat Hesabı Farkı	56
1.3.3.3	Katılma Hesabı ve Vadeli Mevduat Hesabı Farkı	57
1.3.4	Günümüz İslami Bankacılık Uygulamalarının Temel Problemi	59
1.3.5	İslami Bankaların Kaynak Sağlama Yöntemleri	60
1.3.5.1	Cari Hesaplar.....	60
1.3.5.2	Katılma Hesapları.....	61
1.3.5.3	Sukuk	62
1.3.5.4	Özkaynak Finansmanı	66
1.3.6	İslami Bankaların Fon Kullandırma Yöntemleri	67
1.3.6.1	Murabaha (Maliyet Artı Kâr Satışı)	68
1.3.6.2	Selem ve Alt Selem	70
1.3.6.3	İstisn'a/Eser ve Alt İstisn'a/Eser	71
1.3.6.4	Karzıhasen.....	72
1.3.6.5	İcare (Leasing)	74
1.3.6.6	Mudaraba	75
1.3.6.7	Müşareke	78
1.3.6.8	Diğer İslami Finansman Sözleşmeleri.....	79
1.4	LİTERATÜR TARAMASI.....	80
1.4.1	1999 ve Öncesi Dönem.....	82
1.4.2	2000 – 2009 Dönemi	83
1.4.3	2010 ve Sonrası Dönem.....	84

II. BÖLÜM

DÜNYADA İSLAMİ BANKACILIK VE FİNANS SİSTEMİNİN İŞLEYİŞİ: SEÇİLMİŞ ÜLKE ÖRNEKLERİ

2.1	DÜNYADA İSLAMİ BANKACILIK VE FİNANS SİSTEMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE MEVCUT DURUMU	87
2.2	SEÇİLMİŞ ÜLKELERDE FAİZSİZ BANKACILIK VE FİNANS SİSTEMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE MEVCUT DURUMU	101
2.2.1	İngiltere’de (Birleşik Krallıklar) İslami bankacılık ve Finans Sisteminin Gelişimi	101
2.2.1.1	Tarihsel Gelişim	101
2.2.1.2	Yasal ve Kurumsal Düzenlemeler	104
2.2.1.3	Mevcut Durum	106
2.2.2	Malezya’da İslami bankacılık ve Finans Sisteminin Gelişimi.....	109
2.2.2.1	Tarihsel Gelişim	109
2.2.2.2	Yasal ve Kurumsal Düzenlemeler	111
2.2.2.3	Mevcut Durum	113
2.2.3	İran’da İslami bankacılık ve Finans Sisteminin Gelişimi	117
2.2.3.1	Tarihsel Gelişim	117
2.2.3.2	Yasal ve Kurumsal Düzenlemeler	118
2.2.3.3	Mevcut Durum	119
2.2.4	Suudi Arabistan Krallığı’nda İslami bankacılık ve Finans Sisteminin Gelişimi	121
2.2.4.1	Tarihsel Gelişim	121
2.2.4.2	Yasal ve Kurumsal Düzenlemeler	121
2.2.4.3	Mevcut Durum	122
2.2.5	Birleşik Arap Emirlikleri’nde İslami bankacılık ve Finans Sisteminin Gelişimi	124
2.2.5.1	Tarihsel Gelişim	124

2.2.5.2	Yasal ve Kurumsal Düzenlemeler.....	125
2.2.5.3	Mevcut Durum.....	126
2.3	SEÇİLMİŞ ÜLKELERDE FAİZSİZ BANKACILIK VE FİNANSLA İLGİLİ GENEL DEĞERLENDİRME.....	129

III. BÖLÜM

TÜRKİYE’DE İSLAMİ BANKACILIK VE FİNANS SİSTEMİNİN TARİHSEL, YASAL VE MUHASEBE MEVZUATI AÇISINDAN GELİŞİMİ

3.1	TÜRKİYE’DE İSLAMİ BANKACILIK VE FİNANS SİSTEMİNİN GELİŞİMİ	133
3.1.1	Yasal ve Kurumsal Düzenlemeler	135
3.1.1.1	Yasal Düzenlemeler	136
3.1.1.2	Kurumsal Düzenlemeler.....	138
3.1.2	Mevcut Durum.....	140
3.1.3	Türkiye’deki İslami Bankaların Gerçekleştirebilecekleri Faaliyetler.....	149
3.2	TÜRKİYE’DE İSLAMİ BANKACILIK VE FİNANS SEKTÖRÜNE YÖNELİK MUHASEBE VE RAPORLAMA MEVZUATININ GELİŞİMİ.....	151
3.2.1	Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu (TMUDESK).....	152
3.2.2	BDDK Tarafından Yayımlanan Muhasebe Standartları.....	153
3.2.3	SPK Tarafından Yayımlanan Muhasebe Standartları.....	154
3.2.4	Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (TMSK).....	156
3.2.5	Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK).....	158
3.2.6	İslami Bankalarda Muhasebe ve Raporlamaya Yönelik BDDK Düzenlemeleri .	159

IV. BÖLÜM
İSLAMİ BANKACILIK SEKTÖRÜNE YÖNELİK MUHASEBE VE
RAPORLAMA STANDARTLARI

4.1	İSLAMİ AÇIDAN MUHASEBE VE RAPORLAMA	162
4.1.1	Muhasebe Kavramı.....	163
4.1.2	İslami Muhasebe.....	164
4.1.3	Geleneksel ve İslami Muhasebenin Karşılaştırılması	167
4.2	İSLAMİ FİNANSAL MUHASEBE STANDARTLARI.....	169
4.2.1	İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Kurumu (AAOIFI)	169
4.2.1.1	AAOIFI Kavramsal Çerçeve	174
4.2.2	Uluslararası Muhasebe Standartları Kurumu (IASB).....	179
4.2.2.1	IASB Kavramsal Çerçeve	180
4.2.2.2	İslami Finans İstişare Grubu (IFCG).....	183
4.2.2.3	Asya Okyanusyası Standart Belirleyiciler Grubu (AOSSG).....	184
4.2.3	AAOIFI ve IASB'nin Karşılaştırılması	186
4.2.4	Yerel İslami Finansal Muhasebe Standartları.....	188
4.2.4.1	Endonezya Muhasebeciler Enstitüsü (IIA).....	188
4.2.4.2	Pakistan Yeminli Mali Müşavirler Enstitüsü (ICAP).....	191
4.2.4.3	Malezya Muhasebe Standartları Kurumu (MASB).....	193
4.2.5	AAOIFI Muhasebe Standartlarının Türkiye'de Uygulanabilirliği.....	196
4.2.5.1	KGK'nın AAOIFI Muhasebe Standartlarına Yönelik Çalışmaları.....	197
4.3	İSLAMİ BANKACILIK FİNANSAL ÜRÜNLERİNİN MUHASEBE STANDARTLARI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	199
4.3.1	Murabahanın Muhasebe Standartları Açısından Değerlendirilmesi.....	199

4.3.2	İcaranın Muhasebe Standartları Açısından Değerlendirilmesi	203
4.3.1	Mudarabanın Muhasebe Standartları Açısından Değerlendirilmesi	216
4.3.2	Müşarekenin Muhasebe Standartları Açısından Değerlendirilmesi	221
4.3.3	Selemin Muhasebe Standartları Açısından Değerlendirilmesi	224
4.3.4	İstisnanın Muhasebe Standartları Açısından Değerlendirilmesi	227
4.3.5	Sukukun Muhasebe Standartları Açısından Değerlendirilmesi	232

V. BÖLÜM

ULUSLARARASI MUHASEBE STANDARTLARININ (AAOIFI) TÜRKİYE'DEKİ KATILIM BANKALARINDA UYGULANABİLİRLİĞİNE YÖNELİK BİR ALAN ÇALIŞMASI

5.1	ARAŞTIRMANIN AMACI, KISITLARI VE ÖNEMİ	235
5.1.1	Araştırmanın Önemi	236
5.1.2	Araştırma Soruları Ve Hipotezleri	236
5.1.3	Araştırmanın Yöntemi	239
5.1.3.1	Evren ve Örneklem Seçimi	240
5.1.3.2	Veri Toplama Yöntemi	246
5.1.3.3	Ölçek ve Ölçek Geliştirme	246
5.1.3.4	Araştırmada Kullanılan Veri Analiz Yöntemleri	248
5.1.4	Araştırmanın Sınırlılıkları	248
5.2	GENEL BULGULAR	249
5.2.1	Demografik Bulgular	249
5.2.2	Katılımcıların İslami Muhasebe Standartlarıyla İlgili Farkındalık Durumları	251
5.3	FAKTÖR ANALİZİ	251

5.3.1	Normallik Testi	255
5.3.2	Faktör Analizinin Uygulanması.....	256
5.3.3	Korelasyon Analizi	264
5.4	FARKLILIK TESTLERİ	268
5.4.1	İslami Muhasebe Standartlarının Türkiye’de Uygulanmasını Kolaylaştıran Etkenler 270	
5.4.1.1	Katılım Bankası Türüne Göre	272
5.4.1.2	Farkındalık Durumuna Göre	273
5.4.1.3	Tecrübe Durumuna Göre.....	274
5.4.2	İslami Muhasebe Standartlarının Türkiye’de Uygulanmasını Zorlaştıran Etkenler	275
5.4.2.1	Katılım Bankası Türüne Göre	276
5.4.2.2	Farkındalık Durumuna Göre	277
5.4.2.3	Tecrübe Durumuna Göre.....	278
5.4.3	İslami Muhasebe Standartlarının Türkiye’de Uygulanmasından Beklenen Yararlar 279	
5.4.3.1	Katılım Bankası Türüne Göre	281
5.4.3.2	Farkındalık Durumuna Göre	282
5.4.3.3	Tecrübe Durumuna Göre.....	283
5.4.4	İslami Muhasebe Standartlarının Türkiye’de Uygulanmasından Beklenen Zararlar	284
5.4.4.1	Katılım Bankası Türüne Göre	285
5.4.4.2	Farkındalık Durumuna Göre	286
5.4.4.3	Tecrübe Durumuna Göre.....	287
5.4.5	İslami Muhasebe Standartlarının Türkiye’de Uygulanması	288
5.4.5.1	Katılım Bankası Türüne Göre	289

5.4.5.2	Farkındalık Durumuna Göre	290
5.4.5.3	Tecrübe Durumuna Göre.....	291
5.4.6	İslami Muhasebe Standartları Uygulama Modeli	292
5.4.6.1	Katılım Bankası Türüne Göre	294
5.4.6.2	Farkındalık Durumuna Göre	295
5.4.6.3	Tecrübe Durumuna Göre.....	296
5.4.7	İslami Muhasebe Standartlarının Türkiye’de Uygulanmasında Etkili Olabilecek Kurumlar.....	296
5.4.7.1	Katılım Bankası Türüne Göre	298
5.4.7.2	Farkındalık Durumuna Göre	299
5.4.7.3	Tecrübe Durumuna Göre.....	300
SONUÇ VE ÖNERİLER		302
EKLER		307
KAYNAKÇA.....		309

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Emeğin Sosyalist, Kapitalist ve İslami İktisad Anlayışları Açısından Değerlendirilmesi.....	21
Tablo 2: Faiz/Borç ve Kâr/Ticaret Arasındaki İlişki	30
Tablo 3: İslami Banka ile Geleneksel Banka Arasındaki Temel Farklılıklar	55
Tablo 4: Katılım Fonu ve Mevduat Arasındaki Farklılık ve Benzerlikler.....	56
Tablo 5: Özel Cari Hesap ve Vadesiz Mevduat Hesabı Farkı	57
Tablo 6: Katılma Hesabı ve Vadeli Mevduat Hesabı Farkı.....	58
Tablo 7: Sukuk Türleri.....	65
Tablo 8: İslami Muhasebeyle İlgili 1999 ve Öncesi Dönemde Yapılan Çalışmalar	81
Tablo 9: İngiltere’de İslami Bankacılık Alanında Faaliyet Gösteren Bankalar.....	107
Tablo 10: Seçilmiş Ülkelerde İslami Bankacılığın Genel Görünümü	131
Tablo 11: Körfez Ülkelerinde İslami Bankacılığın Genel Görünümü.....	132
Tablo 12: Katılım Bankalarının Başlıca Finansal Büyüklükleri.....	145
Tablo 13: Türkiye’deki Katılım Bankalarının Gerçekleştirilen Sukuk İhraçları (Mn)	148
Tablo 14: T穆DESK Tarafından Yayınlanan Muhasebe Standartları	153
Tablo 15: BDDK Tarafından Yayınlanan Muhasebe Standartları	154
Tablo 16: SPK Tarafından Yayınlanan Muhasebe Standartları	155
Tablo 17: TMSK Tarafından Yayınlanan Finansal Raporlama Standartları	156
Tablo 18: TMSK Tarafından Yayınlanan Muhasebe Standartları.....	157
Tablo 19: Geleneksel ve İslami Muhasebenin Özellikleri.....	168
Tablo 20: AAOIFI Finansal Muhasebe Standartları.....	172
Tablo 21: Finansal Muhasebenin ve Raporların Amaçları	176
Tablo 22: AAOIFI Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve.....	177

Tablo 23: IASB Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve	181
Tablo 24: UFRS Yorumlama Komitesi Toplantıları	184
Tablo 25: AOSSG'nin İslami Finansla İlgili Yapmış Olduğu Çalışmalar	185
Tablo 26: AAOIFI ve IASB'nin Karşılaştırılması.....	187
Tablo 27: Endonezya İslami Finansal Muhasebe Standartları.....	190
Tablo 28: ICAP'ın İslami Muhasebeyle İlgili Yayınladığı Teknik Bültenler	191
Tablo 29: MASB'nin İslami Muhasebeyle İlgili Yayınladığı Teknik Bültenler	196
Tablo 30: AAOIFI FAS 8 İcara ve Mülkiyet Devriyle Sonuçlanan İcara Standardına Göre İslami Bankanın Kiracı Olarak Yer Aldığı Faaliyet İcarasının Muhasebeleştirilmesi .	205
Tablo 31: AAOIFI FAS 8 İcara ve Mülkiyet Devriyle Sonuçlanan İcara Standardına Göre İslami Bankanın Kiralayan Olarak Yer Aldığı Faaliyet İcarasının Muhasebeleştirilmesi .	206
Tablo 32: AAOIFI FAS 8 İcara ve Mülkiyet Devriyle Sonuçlanan İcara Standardına Göre İslami Bankanın Kiralayan Olarak Yer Aldığı Mülkiyet Devriyle Sonuçlanan İcaranın Muhasebeleştirilmesi	207
Tablo 33: AAOIFI FAS 8 İcara ve Mülkiyet Devriyle Sonuçlanan İcara Standardına Göre İslami Bankanın Kiracı Olarak Yer Aldığı Mülkiyet Devriyle Sonuçlanan İcaranın Muhasebeleştirilmesi	209
Tablo 34: IASB'ye Göre Kiralayan Açısından Finansal ve Faaliyet Kiralamasının Muhasebeleştirilmesi	213
Tablo 35: IASB'ye Göre Kiracı Açısından Finansal Kiralama İşleminin Muhasebeleştirilmesi	214
Tablo 36: TFRS 15 Müşteri Sözleşmeleri Standardına Göre İcaranın Muhasebeleştirilmesi	215
Tablo 37: ICAP IFAS-1: İcara Standardına Göre İcaranın Muhasebeleştirilmesi	216
Tablo 38: AAOIFI FMS 3: Mudaraba Standardına Göre Mudarabanın Muhasebeleştirilmesi	218
Tablo 39: IFAS-3: Kâr ve Zarar Paylaşım Hesapları Standardına Göre Mudarabanın Muhasebeleştirilmesi	220

Tablo 40: AAOIFI FAS 4: Müşareke Standardına Göre Müşarekenin Muhasebeleştirilmesi	222
Tablo 41: AAOIFI FAS 7: Selem ve Paralel Selem Standardına Göre Selem Finansmanı ve Paralel Selem İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi	225
Tablo 42: AAOIFI FAS 10 İstisna ve Paralel İstisna Standardına Göre İstisna ve Paralel İstisnaya İlgili Satıcı (Sani) Olarak İslami Bankanın Muhasebeleştirme İşlemleri.....	228
Tablo 43: AAOIFI FAS 10 İstisna ve Paralel İstisna Standardına Göre İstisna ve Paralel İstisnaya İlgili Alıcı (Mustasni) Olarak İslami Bankanın Muhasebeleştirme İşlemleri	230
Tablo 44: AAOIFI FAS 10 İstisna ve Paralel İstisna Standardına Göre İstisna ve Paralel İstisnaya İlgili Açıklama Gereklilikleri	231
Tablo 45: AAOIFI FAS 29 Sukuk İhraçları Standardına Göre Sukuk İhracının Muhasebeleştirilmesi	233
Tablo 46: Olasılıklı Olmayan Örneklem Yöntemleri	241
Tablo 47: Çalışma Evreni ve Örneklem Sayısı.....	244
Tablo 48: Çeşitli Anakütle Büyüklükleri İçin Farklı Güven Düzeylerine Göre Hesaplanmış Örneklem Büyüklükleri.....	245
Tablo 49: Katılımcıların Çalıştıkları Kuruma Göre Dağılımları	249
Tablo 50: Katılımcıların Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımları	250
Tablo 51: Katılımcıların Mesleki Tecrübelerine Göre Dağılımları	250
Tablo 52: Katılımcıların İslami Muhasebe Farkındalık Durumlarına Göre Dağılımları...	251
Tablo 53: Faktörlere İlişkin Genel Bilgiler.....	252
Tablo 54: Kolaylaştırıcı Etkenler Faktörüne Ait İfadeler ve Kullanılan Kısaltmalar...	253
Tablo 55: Zorlaştırıcı Etkenler Faktörüne Ait İfadeler ve Kullanılan Kısaltmalar.....	253
Tablo 56: Beklenen Yararlar Faktörüne Ait İfadeler ve Kullanılan Kısaltmalar	254
Tablo 57: Beklenen Zararlar Faktörüne Ait İfadeler ve Kullanılan Kısaltmalar	254
Tablo 58: Normallik Testi SPSS Çıktıları	255
Tablo 59: KMO Uygunluk Testinin Yorumlanması.....	258

Tablo 60: Anti-İmaj (Kovaryans ve Korelasyon) Matrisleri	260
Tablo 61: Açıklanan Toplam Varyans Tablosu	261
Tablo 62: Faktör Analizi Sonuç Tablosu	263
Tablo 63: Faktörler Arası Korelasyon Analizi Tablosu.....	265
Tablo 64: Yararlar (Y) Faktörüne İlişkin Korelasyon Analizi Tablosu.....	265
Tablo 65: Kolaylaştırıcı Etkenler (KE) Faktörüne Ait Korelasyon Analizi Tablosu ...	266
Tablo 66: Zararlar (Z) Faktörüne İlişkin Korelasyon Analizi Tablosu	267
Tablo 67: Zorlaştırıcı Etkenler (ZE) Faktörüne İlişkin Korelasyon Analizi Tablosu...	268
Tablo 68: İslami Muhasebe Standartlarının Uygulanmasını Kolaylaştırıcı Etkenler Frekans Dağılımı.....	270
Tablo 69: Katılım Bankası Türüne Göre Kolaylaştırıcı Nedenler Bağımsız Değişkenler t-Testi SPSS Sonucu ve Grup İstatistikleri	272
Tablo 70: Farkındalık Durumuna Göre Kolaylaştırıcı Nedenler Bağımsız Değişkenler t-Testi SPSS Sonucu ve Grup İstatistikleri	273
Tablo 71: Tecrübe Durumuna Göre Kolaylaştırıcı Nedenler Grup Varyanslarının Homojenlik ve ANOVA Testi Sonuçları.....	274
Tablo 72: İslami Muhasebe Standartlarının Uygulanmasını Zorlaştırıcı Etkenler Frekans Dağılımı	275
Tablo 73: Katılım Bankası Türüne Göre Zorlaştırıcı Nedenler Bağımsız Değişkenler t-Testi SPSS Sonucu ve Grup İstatistikleri	277
Tablo 74: Farkındalık Durumuna Göre Zorlaştırıcı Nedenler Bağımsız Değişkenler t-Testi SPSS Sonucu ve Grup İstatistikleri	278
Tablo 75: Tecrübe Durumuna Göre Zorlaştırıcı Nedenler Grup Varyanslarının Homojenlik ve ANOVA Testi Sonuçları.....	279
Tablo 76: İslami Muhasebe Standartlarının Uygulanmasından Beklenen Yararlar Frekans Dağılımı	280
Tablo 77: Katılım Bankası Türüne Göre Yararlar Bağımsız Değişkenler t-Testi SPSS Sonucu ve Grup İstatistikleri	281

Tablo 78: Farkındalık Durumuna Göre Yararlar Bağımsız Değişkenler t-Testi SPSS Sonucu ve Grup İstatistikleri	282
Tablo 79: Tecrübe Durumuna Göre Yararlılık Grup Varyanslarının Homojenlik ve ANOVA Testi Sonuçları.....	283
Tablo 80: İslami Muhasebe Standartlarının Uygulanmasından Beklenen Zararlar Frekans Dağılımı	284
Tablo 81: Katılım Bankası Türüne Göre Zararlar Bağımsız Değişkenler t-Testi SPSS Sonucu ve Grup İstatistikleri	286
Tablo 82: Farkındalık Durumuna Göre Zararlar Bağımsız Değişkenler t-Testi SPSS Sonucu ve Grup İstatistikleri	287
Tablo 83: Tecrübe Durumuna Göre Zararlar Grup Varyanslarının Homojenlik ve ANOVA Testi Sonuçları.....	288
Tablo 84: İslami Muhasebe Standartlarının Türkiye’de Uygulanma Fikrine Bakış Açısının Frekans Dağılımı	288
Tablo 85: Katılım Bankası Türüne Göre İslami Muhasebenin Uygulanması Bağımsız Değişkenler t-Testi SPSS Sonucu ve Grup İstatistikleri.....	289
Tablo 86: Farkındalık Durumuna Göre İslami Muhasebenin Uygulanması Bağımsız Değişkenler t-Testi SPSS Sonucu ve Grup İstatistikleri.....	290
Tablo 87: Tecrübe Durumuna Göre İslami Muhasebenin Uygulanması Grup Varyanslarının Homojenlik ve ANOVA Testi Sonuçları	291
Tablo 88: Türkiye’ye Yönelik İslami Muhasebe Standartlarının Uygulanma Modeli .	293
Tablo 89: Katılım Bankası Türüne Göre İslami Muhasebe Standartlarını Uygulama Modeli Tercih İlişkin Bağımsız Değişkenler t-Testi SPSS Sonucu ve Grup İstatistikleri	294
Tablo 90: Farkındalık Durumuna Göre İslami Muhasebe Standartlarını Uygulama Modeli Tercih İlişkin Bağımsız Değişkenler t-Testi SPSS Sonucu ve Grup İstatistikleri	295
Tablo 91: Tecrübe Durumuna Göre İslami Muhasebe Standartlarını Uygulama Modeli Tercih İlişkin Grup Varyanslarının Homojenlik ve ANOVA Testi Sonuçları	296
Tablo 92: İslami Muhasebe Standartlarının Uygulanması Sürecinde İşbirliği Yapması Gereken Kişi, Kurum ve Kuruluşlar	297

Tablo 93: Katılım Bankası Türüne Göre İslami Muhasebe Standartlarının Türkiye’de Uygulanmasında Etkili Olabilecek Kurumlara İlişkin Bağımsız Değişkenler t-Testi SPSS Sonucu ve Grup İstatistikleri	298
Tablo 94: Farkındalık Durumuna Göre İslami Muhasebe Standartlarının Türkiye’de Uygulanmasında Etkili Olabilecek Kurumlara İlişkin Bağımsız Değişkenler t-Testi SPSS Sonucu ve Grup İstatistikleri	299
Tablo 95: Tecrübe Durumuna Göre İslami Muhasebe Standartlarının Türkiye’de Uygulanmasında Etkili Olabilecek Kurumlara İlişkin Tercihlere Ait Grup Varyanslarının Homojenlik ve ANOVA Testi Sonuçları.....	300
Tablo 96: Tecrübe Durumuna Göre Zararlara Yönelik Tukey ve Scheffe Testleri Sonuçları ve Grup İstatistikleri	301

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Finansal Araçların Sınıflandırılması.....	9
Şekil 2. Dünyada Bankacılığın Tarihsel Gelişimi	14
Şekil 3. Banka Türleri	16
Şekil 4. Faizsiz/İslami Finansal Kurumlar.....	42
Şekil 5. İslami bankacılığın İslam Dini İçindeki Yeri	44
Şekil 6. İslami Bankalarla Geleneksel Bankaların Çalışma Usulleri.....	54
Şekil 7 İslami Bankacılık Kaynak Sağlama Yöntemleri	60
Şekil 8. Sukukun İşleyişi	64
Şekil 9. İslami bankacılık Fon Kullandırma Yöntemleri.....	68
Şekil 10. Murabaha Finansman Yönteminin İşleyişi.....	69
Şekil 11. Selem ve Alt (Paralel) Selem Finansman Yönteminin İşleyişi	70
Şekil 12. İstisna/eser Finansman Yönteminin İşleyişi	71
Şekil 13. İcara Finansman Yönteminin İşleyişi	74
Şekil 14. Mudaraba Finansman Yönteminin İşleyişi.....	77
Şekil 15. Küresel İslami Bankacılık ve Finans Sektörünün Tarihsel Gelişimi.....	88
Şekil 16. İngiltere’de İslami Finans Sektörünün Tarihsel Gelişimi.....	103
Şekil 17. İngiltere’de İslami Finansın Yasal ve Kurumsal Gelişimi	105
Şekil 18. Malezya İslami Finans Sektörünün Tarihsel Gelişim Süreci	111
Şekil 19. Malezya İslami Finans Sektörünün Yasal ve Kurumsal Gelişimi.....	112
Şekil 20. İran Bankacılık Sektörüyle İlgili Yasal Düzenlemeler	118
Şekil 21. Suudi Arabistan İslami Bankacılık Sektörünün Tarihsel Gelişimi.....	121
Şekil 22. BAE’deki İslami Bankacılık Sektörünün Tarihsel Gelişimi	125

Şekil 23. BAE’deki İslami Bankacılıkla İlgili Yasal ve Kurumsal Gelişim.....	126
Şekil 24. Türkiye’de İslami Bankacılık ve Finans Sektörünün Gelişimi	135
Şekil 25. AAOIFI Düzenlemelerinin Kapsamı.....	170
Şekil 26. AAOIFI Muhasebe Standartlarını Uygulanma Çevresi.....	173
Şekil 27. Endonezya Genel Kabul Görmüş İslami Muhasebe İlkeleri Evi.....	189
Şekil 28. Q-Q Plot Normallik Testleri	256

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1. Küresel İslami Finans Varlıklarının Sektörel Bazda Dağılımı.....	89
Grafik 2. Küresel İslami Finans Varlıklarının Sektörel Dağılım.....	90
Grafik 3. İslami Finans Varlıklarının Sektörel ve Bölgesel Dağılımı (Mr \$).....	90
Grafik 4. Ülkelerin İslami Bankacılık Varlıklarının Küresel İslami Bankacılık ve Yerel Bankacılık Varlıkları İçindeki Payı	91
Grafik 5. Ülkelere Göre Kâr/Zarar Katılımlı Hesapların Toplanan Fonlardaki Payı	92
Grafik 6. Küresel İslami Bankacılık Varlık ve Özvarlık Kârlılıkları	93
Grafik 7. Küresel Sukuk Hacmi ve Yıllık Sukuk İhraçları.....	94
Grafik 8. Küresel Sukuk İhraçlarındaki Ülke Payları.....	94
Grafik 9. Küresel Sukuk İhraçlarının Yapılarına Göre Dağılımı (2017).....	95
Grafik 10. Ülkelerin Küresel Kamu Sukuk İhraçlarındaki Payları (2017).....	96
Grafik 11. Ülkelerin Küresel Özel Sektör Sukuk İhraçlarındaki Payları	97
Grafik 12. Küresel İslami Fon Tutarı ve Miktarı.....	98
Grafik 13. Ülkelerin Küresel İslami Fon Varlıklarındaki Payları	99
Grafik 14. Küresel İslami Sigortacılık (Tekafül) Katkı Paylarının Büyüklüğü.....	100
Grafik 15. Ülkelere Göre Brüt Tekafül Katkı Payları (2016).....	100
Grafik 16. İngiltere İslami Bankacılık Varlıklarının Küresel Payı.....	106
Grafik 17. İngiltere'deki İslami Bankaların Varlık Büyüklükleri.....	108
Grafik 18. Londra Menkul Kıymetler Borsasında Kayıtlı Sukuk İhraçları	109
Grafik 19. Malezya İslami Bankacılık Varlıklarının Küresel Payı.....	113
Grafik 20. Malezya İslami Bankacılık Piyasası (Mn. RM)	114
Grafik 21. Malezya İslami Bankacılığının Sektörel Payı	114
Grafik 22. Malezya Bankacılık Sektörünün Türüne Göre Varlık Dağılımı	115

Grafik 23. İslami Bankalarca Kullandırılan Fonların Ürün Bazında Dağılımı.....	116
Grafik 24. Malezya Sukuk Piyasasının Genel Görünümü.....	117
Grafik 25. İran İslami Bankacılık Varlıklarının Küresel Payı.....	119
Grafik 26. İran İslami Bankacılık Sektörünün Genel Görünümü.....	120
Grafik 27. İran İslami Bankacılık Sektörünün Yapısı.....	120
Grafik 28. Suudi Arabistan İslami Bankacılık Varlıklarının Küresel Payı.....	122
Grafik 29. Suudi Arabistan'daki İslami Bankaların Piyasa Payları.....	123
Grafik 30. Suudi Arabistan Sukuk Piyasasının Genel Görünümü.....	124
Grafik 31. BAE İslami Bankacılık Varlıkları ve Büyüme Oranı.....	127
Grafik 32. BAE İslami Bankacılık Varlıklarının Küresel Payı.....	127
Grafik 33. BAE'deki İslami Bankaların Varlık Dağılımları.....	128
Grafik 34. BAE Sukuk Piyasasının Genel Görünümü.....	129
Grafik 35. Türkiye'nin Küresel İslami Bankacılık Varlıklarındaki Payı.....	141
Grafik 36. Türkiye'deki Katılım Bankalarının Sektör İçindeki Yeri.....	141
Grafik 37. Türkiye'deki Katılım Bankalarına Yönelik Çeşitli Göstergeler.....	142
Grafik 38. Türkiye'deki Katılım Bankalarının Toplam Varlıkları.....	143
Grafik 39. Türkiye'deki Katılım Bankalarının Piyasa Payları.....	144
Grafik 40. Türkiye'de Gerçekleştirilen Sukuk İhraçları.....	146
Grafik 41. Türkiye'deki Katılım Bankalarının Sukuk İhraç Payları.....	147
Grafik 42. Türkiye Sukuk İhraçlarının Küresel Sukuk İhraçlarındaki Payı.....	147
Grafik 43: Evren, Çalışma Evreni ve Örneklem.....	243

KISALTMALAR LİSTESİ

AAA	Amerikan Muhasebe Birliği (American Accounting Association)
AAOIFI	İslami finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Organizasyonu (Accounting and Auditing Organisation for Islamic Financial Institutions)
AAPOC	Accounting and Auditing Profession Organization Council
ACCA	Yeminli Mali Müşavirler Birliği (Association of Chartered Certified Accountants)
ASEAN	Association of Southeast Asian Nations (Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği: Endonezya, Filiğinler, Malezya, Singapur ve Tayland)
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu
BIS	Bank for International Settlements (Uluslararası Mutabakat Bankası)
BİST	Borsa İstanbul
BMA	Bahrain Monetary Agency (Bahreyn Para Kurulu)
DİBS	Devlet İç Borçlanma Senetleri
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
FKB	Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketleri Birliği
GAAP	Generally Accepted Accounting Principles (Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri)
GCC	Gulf Cooperation Council (Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi: Bahreyn, Kuveyt, Umman, Katar, Suudi Arabistan ve BAE)
GCIBFI	General Council for Islamic Banks and Financial Institutions (İslami Bankalar ve Finansal Kuruluşlar Genel Konseyi)
GRI	Global Reporting Initiative (Küresel Raporlama Girişimi)
GRUPAA	General Professional Union for Accountants and Auditors (Muhasebeciler ve Denetçiler Genel Meslek Birliği)
GSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (Gross Domestic Production – GDP)

IAASB	International Auditing and Assurance Standards Board (Uluslararası Denetim ve Sigorta Standartları Kurumu)
IAESB	International Accounting Education Standards Board (Uluslararası Muhasebe Eğitimi Standartları Kurumu)
IAS	International Accounting Standards (Uluslararası Muhasebe Standartları)
IASB	International Accounting Standards Board (Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu)
IASC	International Accounting Standards Committee (Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi)
IBIs	Islamic Banking Institutions (İslami Bankacılık Kuruluşları)
ICAP	Institute of Chartered Accountants of Pakistan (Pakistan Yeminli Mali Müşavirler Enstitüsü)
ICDPS	Islamic Corporation for the Development of the Private Sektor (Özel Sektörün Desteklenmesine Yönelik İslami Kurum)
IDB	Islamic Development Bank (İslami Kalkınma Bankası)
IFAC	International Federation of Accountants (Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu)
IFRS	International Financial Reporting Standards (Uluslararası Finansal Raporlama Standartları)
IFSB	Islamic Financial Services Board (İslami Finansal Hizmetler Kurulu)
IFSI	Islamic Financial Services Industry (İslami Finansal Hizmetler Endüstrisi)
IICRA	International Islamic Centre for Reconciliation and Arbitration (Uluslararası İslami Mutabakat ve Tahkim Merkezi)
IIFM	International Islamic Financial Market (Uluslararası İslami finansal Piyasa)
IIRA	International Islamic Rating Agency (Uluslararası İslami Derecelendirme Kuruluşu)
IMF	International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)

IOSCO	International Organization of Securities Commissions (Uluslararası Menkul Kıymetler Komisyonları Organizasyonu)
IPSASB	International Public Sector Accounting Standards Board (Uluslararası Kamu Kesimi Muhasebe Standartları Kurumu)
IRR	Investment Risk Reserve (IRR)
ISA	International Standard on Auditing (Uluslararası Denetim Standardı)
İAB	İstanbul Altın Borsası
İFM	İstanbul Uluslararası Finans Merkezi
İFMKK	İstanbul Uluslararası Finans Merkezi Koordinasyon Kurulu
KGK	Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu (Public Oversight, Accounting and Auditing Standards Authority – OPA)
LMC	Liquidity Management Centre (Likidite Yönetim Merkezi)
MASB	Malaysian Accounting Standards Board (Malezya Muhasebe Standartları Kurulu)
MKK	Merkezi Kayıt Kuruluşu
OIC	İslam İşbirliği Teşkilatı (Organisation of Islamic Cooperation)
OJK	Otoritas Jasa Keuangan (Endonezya Finansal Hizmetler Kurumu)
ÖFK	Özel Finans Kurumları
PER	Profit Equalisation Reserve – PER (Kâr Payı Dengeleme Rezervi)
PLS	Kâr ve Zarar Paylaşımı – KZP (Profit and Loss Sharing)
QISMUT	Qatar, Indonesia, Saudi Arabia, Malaysia, UAE and Turkey (Katar, Endonezya, Suudi A., Malezya, Birleşik Arap Emirlikleri ve Türkiye)
SAAPOC	(Sudan Accounting and Auditing Profession Organization Council)
SAMA	Saudi Arabian Monetary Authority (Suudi Arabistan Para Kurulu)
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu

SSC	Küresel Şer'i Gözetim Komitesi (Global Shariah Supervisory Committee – GSSC)
TBB	Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TFRS	Türkiye Finansal Raporlama Standartları
THP	Tek Düzen Hesap Planı
TKBB	Türkiye Katılım Bankaları Birliği
TMS	Türkiye Muhasebe Standartları
TMSF	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TMSK	Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu
TSPAKB	Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği
TSRŞB	Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği
WB	Dünya Bankası (World Bank)

GİRİŞ

İslami bankacılık ve finans, geleneksel alternatifinden ayrı olarak İslam ilke ve kurallara göre hareket eden bir bankacılık ve finans türüdür. Bu ilke ve kurallar gereği İslami bankalar ve finansal kurumlar faizli, ğarar (aşırı belirsizlik) içeren ve manipülatif işlemlerden uzak dururlar. Bunların yerine ticaret esaslı işlemlere yönelirler. Zira İslam dininde faiz yasaklanmışken alternatif olarak ticaret yapmak serbest bırakılmıştır. Bu bakımdan bu kuruluşlar salt borç para verip faiziyle birlikte tahsil etmek suretiyle garanti bir getiri sağlamak yerine ellerindeki fonu kâr veya zarar içerebilen ticari işlerde değerlendirmeyi tercih ederler. Bu doğrultuda fon kullandırmaya yönelik alternatif yöntemler geliştirilmiştir. Fon kullandırma yöntemleri genel olarak iki gruba ayrılabilir. Birinci grup olan mal alım satım esasına dayalı sözleşmeler sınıfında murabaha, selem ve istisna sayılabilir. Diğer bir grup olan ortaklık esasına dayalı fon kullandırma yöntemleri grubunda ise müşareke, mudaraba, müğarese, müzaraa ve müsakat sayılabilir. Bu kurumlar bunların yanı sıra hiçbir karşılık olmaksızın karzıhasen adıyla faizsiz borç da verebilmektedirler. Normal şartlarda alacaklarının geç tahsilinden dolayı hiçbir surette bir fazlalık talebinde de bulunmazlar. Bu kurumların fon kullandırma yöntemlerinde olduğu gibi fon toplama yöntemleri de faizsizlik esasına göre şekillenmiştir. İslami bankaların en temel fon toplama yöntemi katılım fonlarıdır. Katılım fonu özel cari hesaplar ve katılma hesapları olmak üzere iki şekilde toplanmaktadır. Özel cari hesaplar herhangi bir vade ve getiri söz konusu değildir. Katılma hesaplarında ise belirli bir vade söz konusuyken herhangi bir sabit getiri garantisi olmadığı gibi anapara geri ödeme garantisi de yoktur. Zira kâr ve zarar esasına dayalı olan bu hesaplardaki fonların işletilmesi sonucunda kâr elde edileceği gibi zarar da edilebilir. Zarar edilmesi durumunda anaparanın altında bir geri ödeme yapılması söz konusu olabilir.

İslami bankacılık ve finans sisteminin en önemli unsuru İslami bankalardır. İslami bankaların yanı sıra İslami sigorta (tekafül) şirketleri, İslami fonlar, mudaraba şirketleri, İslami morgage şirketleri, İslami yatırım bankaları, İslami pencereler, Sukuk İhraç Kurumu (Özel Amaçlı Kurum/SPV benzeri) da sektörde faaliyet göstermektedir.

İslami bankacılık ve finans kurumlarının sistemli olarak ortaya çıkması 1970’li yıllara dayanmaktadır. İlk tam teşekkül İslami banka 1974 yılında Suudi Arabistan’ın Cidde kentinde İslam Kalkınma Bankası (Islamic Development Bank/IDB) adıyla kurulmuştur. Bu bankanın ardında 1975 yılında Dubai İslam Bankası, 1977 yılında Sudan Faysal İslami Bankası, 1978 yılında Mısır Faysal İslami Bankası ve Ürdün Faysal İslami Bankası ve 1979 yılında Bahreyn İslam Bankası kurulmuştur. Türkiye’de ise ilk olarak “Özel Finans Kurumları/ÖFK” adı altında kurulmaya başlanmıştır. Albaraka Türk ÖFK ve Faysal Finans 1985 yılında, Kuveyt Türk ÖFK ise 1989 yılında Türkiye’de faaliyetlerine başlamış İslami bankalardır. Bu bankalar daha sonra 2001 yılında yapılan bir değişiklikle Katılım Bankası adını almışlardır.

Küresel İslami finans sektörünün varlık büyüklüğü 2017 Haziran itibarıyla 2.050,2 milyar ABD \$ (2016 Haziran 1.893,1 milyar ABD \$) iken, bunun 1.557,5 milyar \$’lık kısmı İslami bankacılık varlıkları, 399,9 milyar \$’lık kısmı sukuk ihraçları, 66,7 milyar \$’lık kısmı İslami fon varlıkları, 26,1 milyar \$’lık kısmı ise tekafül (İslami sigortacılık) varlıklarından oluşmaktadır. Türkiye’de faaliyet göstermekte olan katılım bankacılığı sektörünün Aralık 2017 itibarıyla toplanan varlıkları 107,31 milyar TL (2016 yılında 84,79 milyar TL) iken, kullanılan fonları 110,08 milyar TL (2016 yılında 87,24 milyar TL), özvarlıkları 13,65 milyar TL (2016 yılında 11,5 milyar TL), toplam varlıkları ise 159,1 milyar TL (2016 yılında 128,97 milyar TL) olmuştur. Benzer şekilde personel sayısı 15.031 (2016 yılında 14.116), şube sayısı ise 1.034 (2016 yılında 966) olarak gerçekleşmiştir.

İslami bankalar ve finansal kuruluşlar 1970’lerden günümüze gelindikçe dünya çapında hızla yayılmış ve büyümüştür. Bu gelişme beraberinde söz konusu kurumlara yönelik özgün muhasebe ve raporlama ihtiyacını da doğurmuştur. Bu ihtiyaca binaen 1990’ların başında, İslami bankalar ve finansal kurumlara yönelik finansal muhasebe bilgisinin tüm dünyada ortak bir yapıda olmasını sağlamak amacıyla İslami ilkelerle uyumlu muhasebe ve raporlama standartları oluşturma çalışmaları başlatılmıştır. Bu kapsamda 1990 yılında Cezayir’de İslami banka ve finansal kurum temsilcileri İslami bankalar ve finansal kuruluşlara yönelik uluslararası muhasebe standartları düzenleyen bir kurum oluşturmak amacıyla bir araya gelmişlerdir. Toplantı sonucunda merkezi

Bahreyn'in Manama kentinde bulunan o zamanki adı İslami Bankalar ve Finansal Kurumlar Finansal Muhasebe Kurumu (Financial Accounting Organization for Islamic Banking and Financial Institutions – FAO IBFI) olan kâr amacı gütmeyen, uluslararası, özerk bir kurum kurulmuştur. Kurumun adı daha sonra İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Kurumu (Accounting and Auditing Organisation for Islamic Financial Institutions – AAOIFI) olarak değiştirilmiştir.

AAOIFI'ye benzer olarak sadece finansal raporlama alanında standartlar düzeneleyen bir diğer kuruluş da Uluslararası Muhasebe Standartları Kurumu (International Accounting Standards Board – IASB)'dur. IASB, AAOIFI'den farklı olarak herhangi bir dinin ilke ve kurallarına bağlı kalmaksızın ayırım gözetmeksizin tüm işletmelere yönelik IAS/IFRS (UMS/UFRS) adıyla finansal raporlama standartları düzenleyen özerk bir kuruluştur. IASB kendi bünyesinde İslami Finans İstişare Grubu (Islamic Finance Consultative Group – IFCG) adıyla bir alt birim kurarak bu birimi İslami finans işlemlerine yönelik muhasebe ve raporlama sorunlarını araştırmakla görevlendirmiştir.

İslami bankalar ve finansal kurumlara yönelik ulusal düzeyde muhasebe standartları düzenleyen ülkeler de vardır. Endonezya ve Pakistan AAOIFI muhasebe standartlarını esas alarak kendi oluşturdukları İslami muhasebe standartlarını kullanmaktadırlar. Malezya ise söz konusu kuruluşlara yönelik daha çok yönlendirici nitelikte olan kılavuzlar yayınlamıştır. Türkiye'de İslami bankalar ve finansal kurumlara yönelik bu kurumların doğasına uygun muhasebe ve raporlama anlamında herhangi bir özel düzenleme bulunmamaktadır. Söz konusu kurumlar geleneksel kurumlarla aynı muhasebe ve finansal raporlama düzenlemelerine tabi tutulmaktadırlar.

Bu çalışmada Türkiye'deki İslami bankacılık alanında faaliyet göstermekte olan katılım bankalarına yönelik İslami ilkelerle uyumlu muhasebe standartları ve Türkiye'de uygulanabilirliği ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde finansal sistem ve İslami bankacılığa ilişkin kavramsal ve teorik çerçeve ele alınmıştır. Bu kapsamda genel anlamda finansal sistem ve kurumlar, İslam iktisat sistemi, İslami bankacılık ve finans ve son olarak literatür taramasına yer verilmiştir. İkinci bölüm İslami bankacılık ve finans sisteminin dünyada ve seçilmiş ülkelerde ilk olarak ortaya çıkışı ve

gelişimi incelenmiştir. İngiltere, Malezya, İran, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nden oluşan incelenen ülkeler İslami bankacılık ve finans gelişim düzeylerine göre seçilmiştir. Üçüncü bölümde Türkiye'de İslami bankacılık ve finans sisteminin gelişimi ile buna yönelik muhasebe ve raporlama mevzuatının gelişimi ele alınmıştır. Dördüncü bölüm İslami bankacılık ve finans sektörüne yönelik muhasebe ve raporlama standartlarına ayrılmıştır. Bu bölümde öncelikle İslami açıdan finansal muhasebe ve raporlama konusu üzerinde durulmuştur. İkinci olarak ulusal ve uluslararası düzeyde İslami finansal muhasebe ve raporlama standartları uygulamaları incelenmiştir. Üçüncü olarak da İslami bankacılık finansal ürünlerinin muhasebe standartları açısından karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi yapılmıştır. Çalışmanın beşinci ve son bölümünde ise Türkiye'deki katılım bankalarının muhasebe ve raporlama birimlerinde çalışmakta olan kişilere yönelik olarak bir anket çalışmasına yer verilmiştir. Söz konusu anket çalışması kapsamında İslami muhasebe standartlarının Türkiye'de uygulanabilirliği ortaya konmaya çalışılmıştır.

1. BÖLÜM

FINANSAL SİSTEM VE İSLAMİ BANKACILIĞA İLİŞKİN KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

Çalışmanın kavramsal ve teorik çerçevesinin oluşturulmaya çalışıldığı bu bölümünde öncelikle finansal piyasalar ve kurumlar konusu üzerinde durulmuştur. İkinci olarak İslam iktisadı sistemine ilişkin bir temel oluşturulmaya çalışılmıştır. Üçüncü olarak, İslami bankacılık ve finansa ilişkin temel kavramlar, ilkeler ve bazı özellikler verilmiştir. Son olarak çalışmayla ilgili literatür araştırmasına yer verilmiştir.

1.1 FINANSAL PİYASALAR VE KURUMLARA İLİŞKİN KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

Finansal sistem fon arz edenler, fon talep edenler ve bunların piyasaya sundukları finansal varlıklar, fon akışına aracılık eden kurumlar, piyasanın işleyişiyle ilgili yasal düzenlemelerin ve bu düzenlemeleri ve denetimleri yapan kurumların oluşturduğu yapıdır.¹ Finansal sistem, genellikle gelişmiş olan ekonomilerde, belirli kurumların ve pazarların bir arada ve karşılıklı olarak birbirlerini etkileyen temel fonksiyonlarını gerçekleştirmek amacıyla bir araya gelmeleri sonucu oluşmaktadır. Bu nedenle, bir ekonomide finansal alt yapının oluşturulması için özel kesim finansal kurumların teşvik edilmesi, yatırım fonlarının yapılandırılması, aracı kurumlara desteklerin sağlanması, özel girişimcilere sektörel gelişiminde gerek yerel ve gerekse yasal düzenlemelerle katkıda bulunulması, piyasa sistemi ve kurumlarının iyileştirilmesi veya yeniden yapılandırılmasında teknik yardım ve politika önerilerinin hazırlanması gibi faktörler büyük önem taşımaktadır. Finansal hizmetler ekonomisinin, finansal piyasalar, finansal kurumlar ve finansal araçlardan oluşan üç temel bileşeni bulunmaktadır.²

Piyasa (market) İtalyanca “piazzza” kelimesinden Türkçeye geçmiştir. Genel anlamda mal veya hizmet satıcılarının arzı ile bunları satın almak isteyenlerin taleplerinin

¹ Nurhan Aydın (Ed.), Sermaye Piyasaları ve Finansal Kurumlar, Anadolu Üniversitesi Yayını No. 1846, Eskişehir, 2009, s.308

² İlhan ULUDAĞ ve Erişah ARICAN (1999), *İktisada Giriş Mikro Analiz*. Beta Yay., İst., s.116.

karşılılaşmasını ve fiyatların oluşumunu ifade etmektedir. Arz ve talebin karşılılaşması çeşitli şekillerde ortaya çıkabilir. Farsça “bazar” kökeninde gelen Pazar terimi de piyasa anlamında kullanılmaktadır. Ekonomik açıdan ise alıcı ve satıcıların birbirleriyle karşılıklı iletişim sürecinde oldukları ve değişim meydana geldiği bir yer olarak tanımlanabilir.³ İktisadi açıdan piyasa, belirli bir ihtiyacın karşılanmasına yönelik olarak alıcı ve satıcıların bir araya gelerek karşılıklı iletişim halinde oldukları ve değişimin meydana geldiği yer olarak tanımlanmaktadır.⁴ Bir mal veya hizmetin değerini ya da fiyatını belirleyen, o malı talep eden tüketiciler ile adı geçen malı üretip arz edenlerin karşılıklı davranışlarıdır. Alıcı ve satıcıların karşı karşıya geldiği ortama piyasa denir.⁵ Bir malın veya bir menkul kıymetin piyasada alınıp satılmasıyla ortaya çıkan fiyata piyasa fiyatı denmektedir. Piyasalar sayesinde reel anlamda alıcılar ve satıcıların, finansal anlamda ise fon arz edenler ile fon talep edenlerin ya da yatırım yapmak isteyenlerin bir araya gelmesi sağlanmış olur.

Fon fazlası olanlar ile fon eksikliği olanların bir araya gelerek fon değişimini meydana getirdiği piyasalara finansal piyasa denmektedir.⁶ Finansal sistemi oluşturan önemli unsurlardan biri olan finansal piyasalar (financial markets) bir ülkede fon kullananlar ile fon arz edenler arasında fon akımlarının düzenleyen kurumlar, akımı sağlayan araç ve gereçler ile bunları düzenleyen hukuki ve idari kurallardan oluşan yapıya finansal piyasa denir. Tanımdan da anlaşılacağı gibi, mali piyasa para ve sermaye piyasalarından daha geniş ve bu piyasaları da kapsamına alan bir kavramdır. Finansal piyasa beş ana unsurdan oluşmaktadır:⁷

- Tasarruf sahipleri (fon arz edenler)
- Yatırımcılar (fon talep edenler)
- Yatırım ve finansman araçları
- Yardımcı kuruluşlar
- Hukuki ve idari düzen

³ Nevzat AYPEK v.d. (2009), *Açıklamalı ve İngilizce Karşılıklı Ekonomik Terimler Sözlüğü* *Ekonomi, İşletme, Finans, Bankacılık, Borsa ve Dış Ticaret* (1. b.). Ankara: Gazi Kitabevi. s.526

⁴ Mehmet YAZICI (2011), *Bankacılığa Giriş*. Beta Yayıncılık, İstanbul, s.13

⁵ Erdoğan ALKİN (2011), *İktisat*. Filiz Kitabevi, İstanbul, s.20, 34.

⁶ Mehmet YAZICI (2011), a.g.e., s.14

⁷ Nevzat AYPEK v.d. (2009), a.g.e., s.227

Finansal piyasalar çok çeşitli şekillerde sınıflandırılabilir. Finansal araçların türlerine göre hisse senedi piyasası, tahvil piyasası, döviz piyasası, altın piyasası, vadeli işlem piyasası ve opsiyon piyasası şeklinde bir ayırım yapılabilir. Piyasayı düzenleyen kurallara göre ise örgütlenmiş finansal piyasalar ve örgütlenmemiş finansal piyasalar ayırımı yapılabileceği gibi finansal araçların vadeleri göz önüne alınarak para piyasaları ve sermaye piyasaları şeklinde de bir ayırma gidilebilir.⁸

5411 sayılı Bankacılık Kanununda da finansal kuruluş tanımına yer verilmiştir. Buna göre finansal kuruluş kredi kuruluşları dışında kalan ve sigortacılık, bireysel emeklilik veya sermaye piyasası faaliyetlerinde bulunmak veya bu Kanunda yer alan faaliyet konularından en az birini yürütmek üzere kurulan kuruluşlar ile kalkınma ve yatırım bankaları ve finansal holding şirketlerini ifade eder şeklinde bir tanımlama yoluna gidilmiştir.⁹ Finansal aracilar (financial intermediaries) fonların tasarruf sahiplerinden, fon talep edenlere transferine aracılık eden uzmanlaşmış finansal kurumlardır.¹⁰ Finansal sistem içinde finansal kurumların asıl işlevi genel olarak fon sahipleri ile fon kullanıcıları arasında fon transferini gerçekleştirmektir. Finansal aracı kurumların finansal sistem içindeki görevleri genel olarak aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür:¹¹

- a. Ekonomik kaynakların zaman, sınır ve endüstriler arasında akışını sağlamak
- b. Kredi kullanırmak suretiyle kaynak sağlamak
- c. Tasarruf düzeyini belirlemek
- d. Ödemelerde kolaylık sağlamak
- e. Risk transferini gerçekleştirmek
- f. Likidite sağlamak
- g. İşlem, bilgi ve araştırma maliyetlerini düşürmek
- h. Finansal danışmanlık hizmeti sunmak

Ticaret bankaları (commercial banks) müşteri mevduat hesapları şeklinde ikinci derecede kıymetli evrak ihraç ederler. Bunlarla vadeye göre veya talebe göre para

⁸ İlhan ULUDAĞ ve Erişah ARICAN (1999), a.g.e., s.157

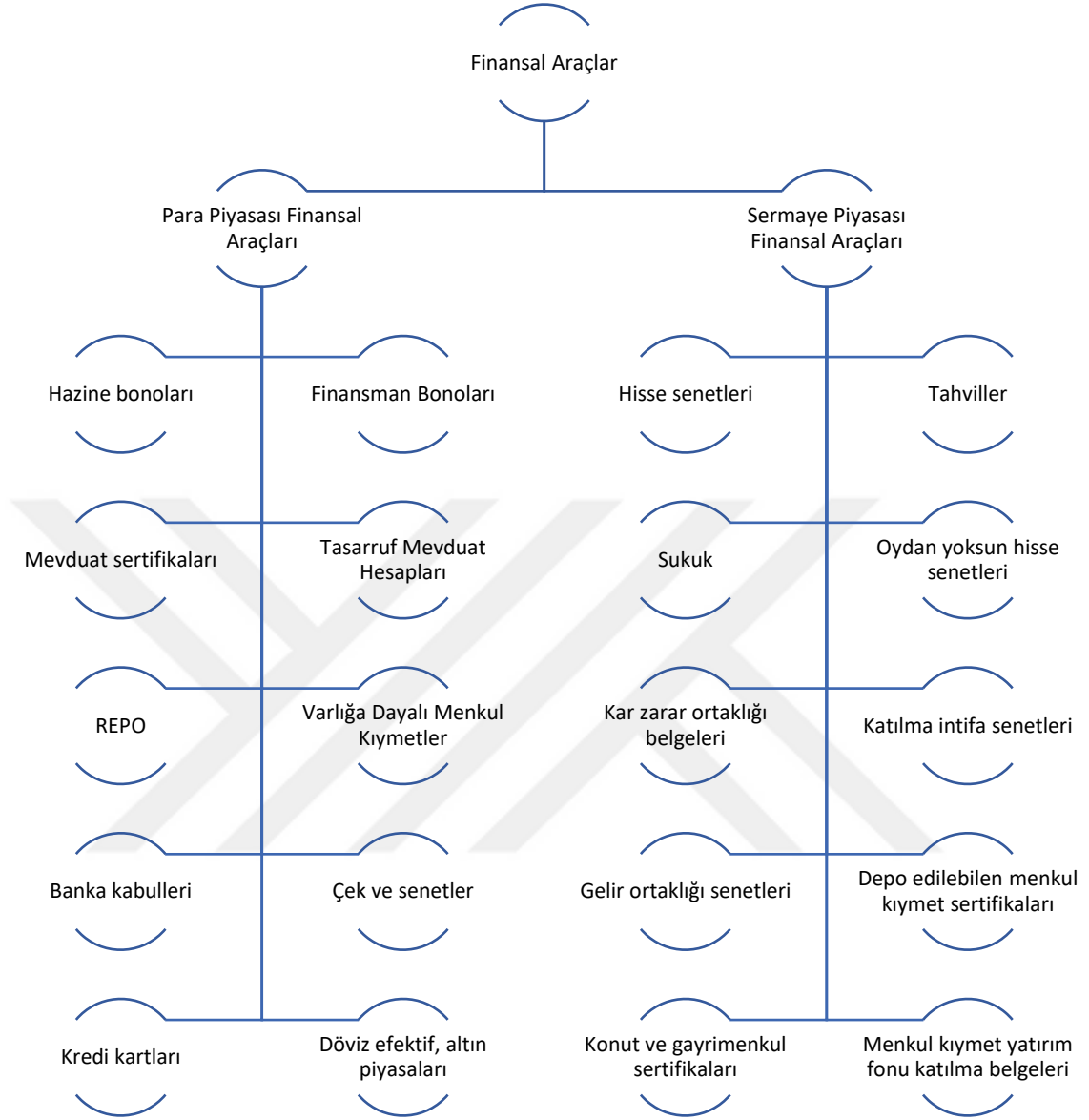
⁹ 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu, Madde 3 (RG 01/11/2005, Sayı 25983 Mük.)

¹⁰ Nevzat AYPEK v.d. (2009), a.g.e., s.226

¹¹ Nurhan AYDIN (Ed.), Bankacılık Uygulamaları, Anadolu Üniversitesi Yayını No. 1711, Eskişehir, 2006, s.8-9.

çekilebilir. Vadesiz mevduat ve vadeli mevduat hesapları şeklinde hesaplar açılabilir. Vadesiz mevduat hesapları üzerinden çek keşide edilebilir. Vadeli mevduat hesapları aynı zamanda tasarruf hesapları olarak da bilinir. Mevduat hesapları üzerinden ayrıca mevduat sertifikaları da ihraç edilebilmektedir. Ticaret bankaları mudiye ve iş dünyasına borç (kredi) vermede geniş bir uzmanlığa sahiptirler. Topladıkları fonları, diğer finansal araçlara (ipotekli menkul kıymetler, devletin menkul kıymetleri gibi) yatırırlar.¹² Finansal araçlar finansal piyasalarda fon tasarrufları ile fon talep edenler arasında fon transferinin gerçekleşmesini sağlayan menkul kıymetlerdir. Finansal araçlar genel olarak para piyasası finansal araçları ve sermaye piyasası finansal araçları şeklinde iki grupta incelenebilir.

¹² İlhan ULUDAĞ ve Erişah ARICAN (1999), a.g.e., s.127

Şekil 1. Finansal Araçların Sınıflandırılması

Kaynak: İlhan ULUDAĞ ve Erişah ARICAN (1999), ss. 132-156 esas alınarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Para piyasası araçları yukarıda verilen şekilde görüldüğü üzere ticari krediler, ticari banka kredileri, bireysel banka kredisi, finansman bonoları, hazine bonoları, repo ve ters repo şeklindedir. Sermaye piyasası araçları ise tahvil, hisse senedi, katılma intifa senetleri, kar ve zarar ortaklığı belgeleri, kıymetli maden bonoları, varlığa dayalı menkul kıymetler, ipoteğe dayalı menkul kıymetler, gayri menkul sertifikaları, gelir ortaklığı senetleri ve warantlar şeklindedir. Ayrıca türev piyasalarda işlem gören türev araçlar da söz konusudur. Bu araçlar da opsiyon, future, swap ve forward şeklindedir. Bunlardan

opsiyon ve future organize piyasalarda, swap ve forward da tezgahüstü piyasalarda işlem göre türev araçlardır.

1.1.1 Faiz Teorisi

Faiz (interest) belirli bir paranın belirli bir süre için iade şartı ile kullanılmasına karşılık verilen tutardır.¹³ Faiz parayı kullanmanın fiyatı olup para arzı ile para talebinin karşılaştığı ve birbirine denk geldiği noktada teşekkül eder.¹⁴ Milli gelir dağılırken, para halindeki sermayeye düşen pay faizdir. Faiz, belli bir süre için kullanılan para halindeki sermayenin fiyatıdır veya geliridir. Diğer bir deyişle, faiz, risk karşılığında para için ödenen bir sigorta primidir. Faiz teorileri başlıca üç aşama geçirmiştir: reel faiz teorisi, monoter faiz teorisi, ödünç verilebilir fonlar teorisi (genel faiz teorisi). Aşağıda söz konusu faiz teorileri üzerinde kısaca durulmuştur.

- Reel Faiz Teorisi: Klasik ve neo klasik iktisatçılar tarafından savunulan bu teoriye göre faiz, tasarruf etmenin bir karşılığı olup¹⁵ parasal faktörler faiz haddi üzerinde etkili değildir. Faiz haddini belirleyen reel tasarruflardır.¹⁶ Klasik iktisatçı Nassau William Senior faizi, para arzını esas alarak açıkladığı “Feragat Teorisi”ne göre faiz, tasarruf sahibinin tüketimden vazgeçmesinin bir karşılığıdır.¹⁷
- Parasal (Moneter) Faiz Teorisi: Keynes’in öne sürdüğü bu teoriye göre faiz, paranın kullanımının bir karşılığı anlamında yalnızca parasal bir olgu olup¹⁸ klasiklerin aksine faiz haddinin tasarruf ve yatırımlara bağlı olduğu ileri sürülür.¹⁹ Keynes’e göre, faiz haddi yatırımlar üzerinde doğrudan etkilidir. Ancak tasarruf hacminin belirlenmesinde önemli bir etkiye sahip değildir. Zira bu ikisi belirlenme açısından birbirinden farklı süreçlere sahiptir. Faiz oranı,

¹³ Nevzat AYPEK v.d. (2009), *a.g.e.*, s.217

¹⁴ Sabri F. ÜLGNER (1991), *Milli Gelir, İstihdam ve İktisadi Büyüme*. Yedinci Basım, DER Yayınevi, İstanbul, s. 355.

¹⁵ Yılmaz AYDIN (2015), Keynes’in Parasal Faiz Teorisi, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Haziran 2015 Cilt 17 Sayı 1 (207-224), s.209

¹⁶ Ali ÖZGÜVEN (2012). *İktisat Bilimine Giriş*. Filiz Kitabevi, İstanbul, s.465-6

¹⁷ Murat PIÇAK (2012), *Faiz Olgusunun İktisadi Düşünce Tarihindeki Gelişimi*. Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 1, Sayı 4, 2012, s.77.

¹⁸ Yılmaz AYDIN (2015), *a.g.e.*, s.211

¹⁹ Ali ÖZGÜVEN (2012) *a.g.e.*, s.467

elde bulundurulmak istenen nakit miktarı ile mevcut nakit stokunu birbirine eşitleyen fiyattır.²⁰

- Genel Faiz (Ödünç Verilebilir Fonlar) Teorisi: Bu teori bir bakıma reel ve moneter faiz teorilerinin bir bileşimidir.²¹ Ödünç verilebilir fonların arzında; tasarruflar, yüksek faiz için bekletilen âtil ankes şeklinde saklanan paralar (iddihar) ve bankaların verdikleri krediler şeklinde olmak üzere üç unsur bulunmaktadır. Ödünç verilebilir fonların talebinde ise; yeni yatırımlar için talep edilen fonlar, sermayenin amortisman ve bakımı için talep edilen fonlar, bireylerce tüketim amacıyla talep edilen fonlar ve iddihar (âtil fonlar) amacıyla (nakit olarak) talep edilen fonlar olmak üzere dört unsur bulunmaktadır.²²

1.1.2 Piyasaların Etkinliği ve Finansal Aracılık Kuramı

Etkin piyasa (effective market) menkul kıymet fiyatlarının, menkul kıymet değeriyle ilgili tüm bilgileri yansıttığı piyasadır.²³ Etkin piyasa fiyatların mevcut bütün bilgileri yansıttığı varsayılan piyasalardır. Etkin piyasa teorisi (effective market theory) ise piyasada işlem gören fiyatlar, ilgili oldukları araçlarla ilgili (hisse senedi, kıymetli maden, emtia vb.) bütün haber, bilgi ve beklentileri içermektedir. Çünkü yatırımcılar ve piyasa profesyonelleri bütün bunları dikkatle inceleyerek bir fiyat belirlemekte ve bu fiyatlardan oluşan piyasa konsensüsü de bütün bu bilgileri içermektedir. Bu nedenlerden dolayı piyasada boşluklar yakalamak ve sürekli piyasadan iyi getiriler sağlamak imkansızdır. Bu teori bütün bunları dikkate alarak bir fiyatın uzun süre gerçek değerinden yukarı veya aşağı kalması imkânsız olarak nitelendirilmekte ve fiyatların ilgili oldukları araçlarla ilgili haber, bilgi ve beklentilerin belirlediği doğrultuda oluşacağını ifade etmektedir. Bu teorinin varsayımları aşağıdaki şekilde kısaca özetlenebilir.²⁴

- Yatırımcıların temel amacı nihai zenginliğin faydasını maksimum kılmaktır.
- Yatırımcılar risk ve getiri temeline dayalı seçimler yapmaktadırlar.

²⁰ Murat PIÇAK (2012), a.g.e., s.84

²¹ Murat PIÇAK (2012), a.g.e., s.86

²² Ali ÖZGÜVEN (2012), a.g.e., s.468-9

²³ Nurhan AYDIN (Ed.), 2009, a.g.e., s.102.

²⁴ Nevzat AYPEK v.d. (2009), a.g.e., s.208-9

- Yatırımcıların risk ve getiri beklentileri homojendir.
- Yatırımcılar birbirinin aynı zaman ufkuna sahiptirler.
- Bilgi serbetçe sağlanabilmektedir.

Etkin piyasa teorisinde piyasalar zayıf, orta güçlü ve güçlü olmak üzere üç tip etkin piyasa söz konusudur. Zayıf etkinlikte piyasa, fiyatlar geçmiş fiyatların devamı niteliğindedir. Menkul kıymetlerin fiyatlarına ilişkin bilgi, ertesi günün fiyatlarına yansımaktadır. Orta güçlü etkinlikte piyasa, kamuoyuna açıklanan tüm bilgileri içermektedir. Güçlü etkinlikte piyasa ise gerçeğe en yakın fiyatların belirlenmesi için tüm bilgileri içeren piyasadır. Başka bir ifadeyle kamuoyuna açıklanan bilgilerin yanında yönetim kademesindekilerin sahip olduğu fiyatı etkileyen tüm bilgileri de içermektedir. Böylelikle yatırımcılar arasında tahmin farklılıklarından dolayı bir kazanç farkı ortaya çıkmaz.²⁵

Finansal aracılık (financial intermediation) sermaye piyasası araçlarının yetkili aracı kuruluşlar tarafından kendi nam ve hesabına, başkası nam ve hesabına, kendi namına veya başkası hesabına alım satım faaliyetidir.²⁶ Finansal araçların varlık sebebi olarak üç neden öne sürülmektedir: bilgi problemi, işlem maliyetleri ve düzenlemelerle ilgili faktörler. Birincisi, finansal aracılıkla ilgili en çok çalışılan konulardan biri olan asimetrik bilgi tartışmasıdır. Bu asimetrikler planlanan türden olabilir, ters seçime neden olabilir, geçici olabilir, ahlaki tehlike doğurabilir ve denetim veya maliyetli resmi doğrulama ve yaptırımlarla sonuçlanmış olan vuku bulmuş türden olabilir. Bilgi asimetrikleri piyasa hatalarına neden olur. Bu hataların çoğu belirli işlem maliyetlerine yol açar. Finansal araçlar bu maliyetlerin üstesinden gelmeye çalışmakta ve kısmen de olsa başarılı olmaktadır. Bilgi asimetrisi çalışmalarına bakıldığında özellikle banka ve borç alan ilişkisi ile banka ve borç veren ilişkisi üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir.²⁷

Finansal aracılıkta hedeflenen asimetrik bilgiden kaynaklanan ters seçim ve ahlaki çöküntü (ahlaki riziko) problemlerini minimize etmek ve tasarruf sahiplerini

²⁵ Nurhan AYDIN (Ed.), 2009, a.g.e., s.102.

²⁶ Nevzat AYPEK v.d. (2009), a.g.e., s.38

²⁷ Bert SCHOLTENS and Dick van WENSVEEN (2003), *The Theory of Financial Intermediation: An Essay On What It Does (Not) Explain*. Vienna: SUERF (SUERF Studies: 2003/1), p.15-6.

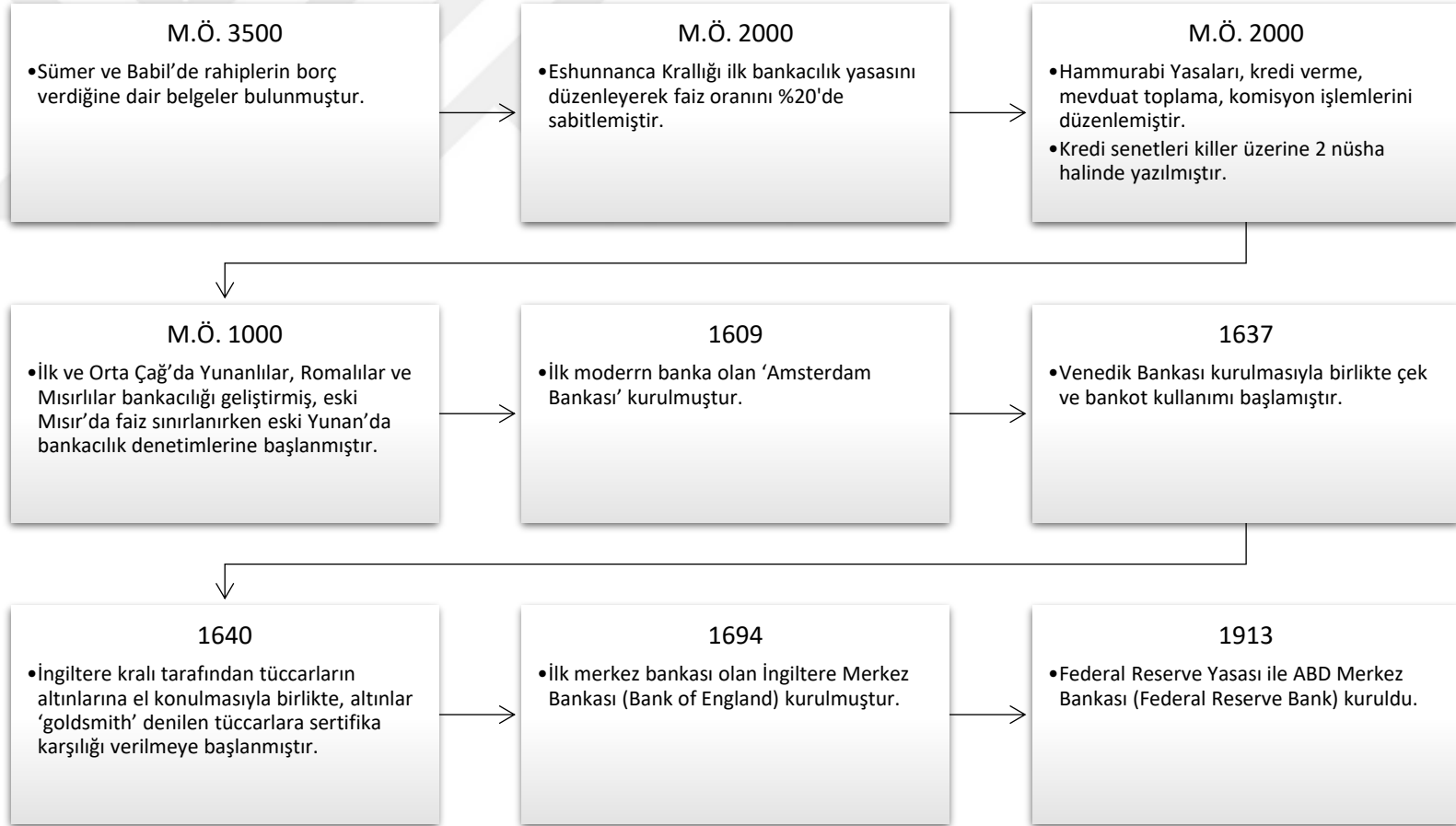
(yatırımcıları) bilgilendirmektedir. Finansal sözleşmeyi yapan tarafların eşit (simetrik) bilgiye sahip olmaması ya da taraflardan birinin daha çok bilgiye sahip olması durumuna asimetrik bilgi denmektedir. Asimetrik bilginin olması ters seçim (advers selection) ve ahlaki riziko (moral hazard) problemine yol açmaktadır. Ters seçim, yanlış olanın seçilmesi durumudur. Daha açık bir ifadeyle, bilgi eksikliğinden dolayı yatırım yapılmaması gereken yatırım araçlarına (hisse senedi, tahvil vs.) yatırım yapılması ya da kredi verilmemesi gereken bir kişiye kredi kullandırılması finansal anlamda ters seçim olarak açıklanmaktadır. Ahlaki riziko (ahlaki çöküntü) sözleşme kurulduktan sonra taraflardan birinin sözleşme gereklerine uygun hareket etmemesi durumu olarak açıklanabilir.²⁸ Örneğin, bankadan kredi kullanan bir kişi aldığı krediyi ya da bir finans yöneticisi bir şirketin yatırım için ayrılan nakit fonunu, kasıtlı olarak, olduğundan çok daha riskli işlerde değerlendirmesi ya da yanlış yatırımlara yönlendirmesi ahlaki riziko kapsamında değerlendirilebilir.

1.1.3 Bankalar ve Diğer Finansal Kurumlar

Hemen hemen bütün dünya dillerinde ufak tefek bazı değişikliklerle ifade edilen “banka” kavramı İtalyanca masa, sıra ya da tezgâh anlamına gelen “banco” kelimesinden türemiştir. Lombardiyalı Yahudilerin pazar ortamında yürüttükleri bankacılık işlemlerini masa (banco) üzerinde gerçekleştirmelerinden dolayı bu ismin kullanıldığı sanılmaktadır. Yükümlülüklerini yerine getiremeyip iflas eden bankerlerin masaları (banco) alacaklılarca parçalara ayrıldığı için olmalı ki İngilizce iflas kelimesinin karşılığı olarak “bankrupt” kavramı kullanılmaktadır.²⁹ Aşağıdaki şekilde bankacılığın dünya genelindeki tarihsel gelişimi ele alınarak özetlenmeye çalışılmıştır.

²⁸ Abuzer PINAR ve Bahar ERDAL (2011), *Para-Banka Mali Kuruluşlar ve Uluslararası Mali Sistem Teori ve Uygulama*. 2. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara, 2011, s.275-6.

²⁹ İlker PARASIZ (2011), *Türkiye’de ve Dünya’da Bankacılık*, Ezgi Kitabevi, s.19

Şekil 2. Dünyada Bankacılığın Tarihsel Gelişimi

Kaynak: Nurhan Aydın (Ed.) (2009), a.g.e., s.21 esas alınarak tarafımızdan yeniden düzenlenmiştir.

Finansal bir kurum olarak banka finansal sistemin en önemli unsurlarından biridir. Banka, insanların ve işletmelerin yatırım yaptıkları, borç para verdikleri, yabancı paralı işlem yaptıkları organizasyon ya da bu hizmetlerin sunulduğu yer iken bankacılık ise bir bankayı işletme işi olarak tanımlanabilir.³⁰ Bankalar kredi ticareti yapan, borç para vermek isteyenlerle almak isteyenler arasında aracılık görevini yüklenen kurumlardır.³¹ Başka bir tanıma göre ise, banka halkın belli bir zaman içinde harcamadığı paraları, birikimleri mevduat ve/veya diğer şekillerde kabul ederek, bunları kredi olarak kullandıran; ödemelerde aracılık, para nakli, senet tahsili, kasa kiralama, döviz ve menkul kıymet alım satımı yapma gibi çeşitli hizmetler veren bir finansal kuruluştur.³²

Bankalar finansal sistem içinde önemli işlevlere sahiptir. Bu işlevler genel olarak aşağıdaki gibi özetlenebilir:³³

- a. Bankalar fon sahipleri ile fon ihtiyacı olanlar arasında olan güvensizlik problemini ortadan kaldırır.
- b. Bankalar küçük birikimleri biraraya getirerek önemli bir fon kaynağı haline gelir.
- c. Bankalar topladıkları fonlardan daha uzun vadeli fonlar kullandırabilirler.
- d. Bankalar fon ihtiyaç duyanların fona kavuşmalarını kolaylaştırırlar.
- e. Bankalar fon sahiplerinin ellerindeki fonu saklama külfetinden korumuş olurlar.
- f. Bankalar ellerinde fon fazlası olanlar için önemli bir gelir kaynağı olurlar.
- g. Bankalar para ve altın transferi, fatura tahsilatı, saklama hizmeti, kambiyo işlemleri, altın alım satımı, çek keşide etme gibi bankacılık hizmetleri sunarak ticari ve sosyal hayatı kolaylaştırırlar.

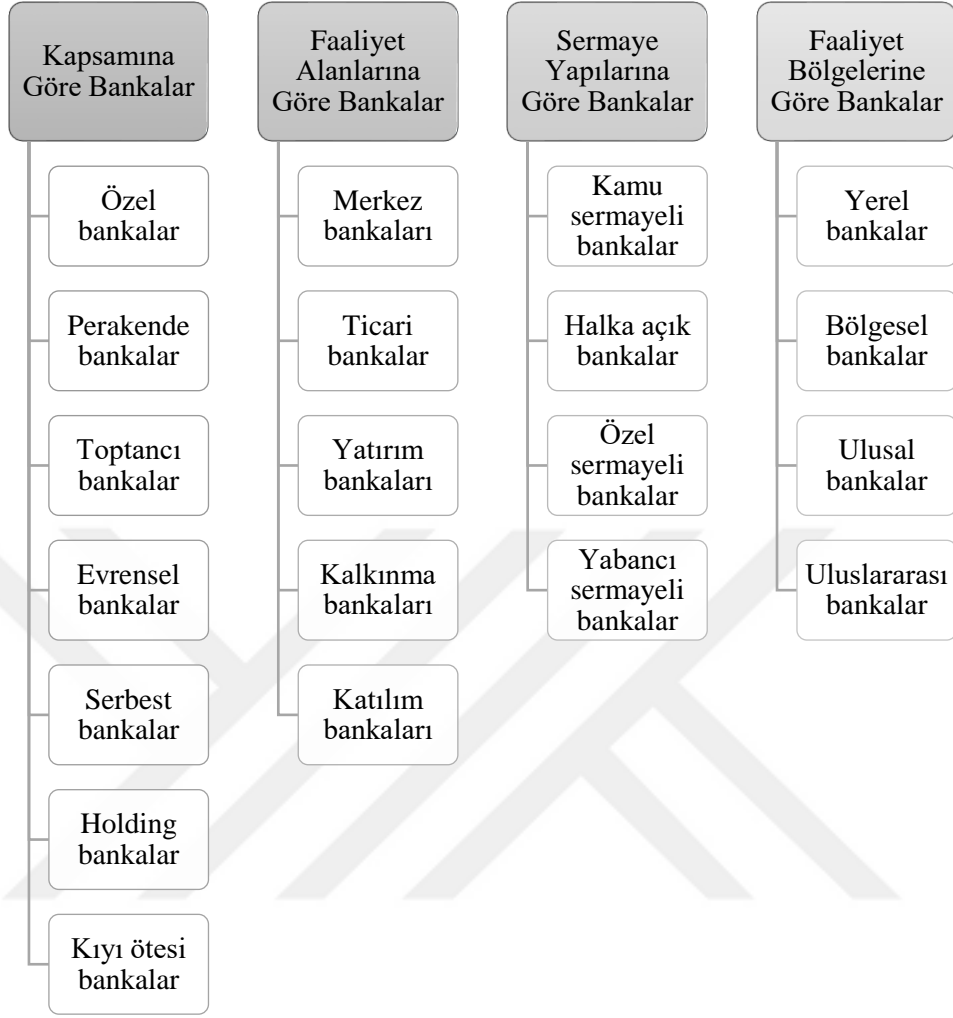
Aşağıdaki şekilde İslami bankaların (katılım bankaları) bankacılık sektörü içindeki yerini görmek adına çeşitli açılardan banka türlerine yer verilmiştir.

³⁰ Cambridge Advanced Learner's Dictionary (2008), Cambridge University Press. s.104.

³¹ Erdoğan ALKİN (2011), a.g.e., s.220.

³² Nevzat AYPEK v.d. (2009), a.g.e., s.79

³³ Nurhan AYDIN (Ed.), 2009, a.g.e., s.15

Şekil 3. Banka Türleri

Kaynak: Çalışmada yararlanılan kaynaklar ışığında tarafımızdan hazırlanmıştır.

Yukarıdaki şekilde görüldüğü üzere bankalar; kapsam, faaliyet alanı, faaliyet gösterilen bölge ve sermayenin menşei gibi çeşitli açılardan sınıflandırılmaktadır. Ayrıca dayandığı temel dünya görüşü göz önüne alındığında konvansiyonel (geleneksel) bankalar ve faizsiz (İslami) bankalar şeklinde başka bir ayrıma daha gidilebilir. Literatürde sıkça rastlanan bu ayrımın İslami ilkelere göre hareket eden bankalar İslami bankalar, seküler dünya anlayışı üzerine oturmuş bankalar ise konvansiyonel bankalar olarak adlandırılmaktadır.

Banka dışı finansal kurumlar banka olmayan ancak bazı noktalarda bankalar gibi hareket eden kurumlardır. Bu kurumlardan bazıları aşağıdaki gibidir:

- Finansal kiralama şirketleri: Finansal kiralama yoluyla finansman sağlayan kuruluşlardır. Finansal kiralama ise bir finansal kiralama sözleşmesine dayalı olmak koşuluyla, kiralayan tarafından finansman sağlamaya yönelik olarak bir malın mülkiyetinin kira süresi sonunda kiracıya devredilmesi; kiracıya kira süresi sonunda malın rayiç bedelinden düşük bir bedelle satın alma hakkı tanınması; kiralama süresinin malın ekonomik ömrünün yüzde sekseninden daha büyük bir bölümünü kapsamaması veya finansal kiralama sözleşmesine göre yapılacak kira ödemelerinin bugünkü değerlerinin toplamının malın rayiç bedelinin yüzde doksandan daha büyük bir değeri oluşturması hâllerinden herhangi birini sağlayan kiralama işlemidir.³⁴
- Faktoring şirketleri: Faktoring işlemlerinin M.Ö. 17. yy'de Babil, daha sonra Fenike ve Roma dönemlerinde kullanıldığı ileri sürülmektedir. Orta Çağ'da ise Alman bankerler tarafından kullanıldığı ortaya konmuştur. Faktoring terimi ise kendilerini “faktor” olarak adlandıran yine Alman bankerler tarafından deniz aşırı ülkelerde kurdukları temsilciliklere verdikleri “faktorein” teriminden geldiği düşünülmektedir.³⁵ Faktoring şirketleri, mal veya hizmet satışından doğmuş faturayla belgelendirilen alacaklar devir almak suretiyle tahsilat, borçlu ve müşteri hesaplarının tutulmasının yanı sıra finansman veya faktoring garantisi fonksiyonlarından herhangi birini ya da tümünü gerçekleştiren finansal kuruluşlardır.³⁶
- Finansman şirketleri: Her türlü mal veya hizmet alımının, malı veya hizmeti satın alan gerçek veya tüzel kişinin nam ve hesabına mal veya hizmetin teslim veya temini ile birlikte doğrudan satıcıya ödeme yapılması suretiyle kredilendirme yapan finansal kurumlardır.³⁷
- Finansal holding şirketleri: Anonim şirket şeklinde kurulan ve bağlı ortaklıklarından en az biri kredi kuruluşu olan ana ortaklık şeklindeki şirketlerdir.³⁸

³⁴ 6361 sayılı Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketleri Kanunu, madde 3

³⁵ YALÇINER, Kürşat ve Diğerleri. **Finansal Teknikler ve Türev Araçlar**. Ankara: Gazi Kitabevi, 2008, s.1-2.

³⁶ 6361 sayılı Kanun, madde 38

³⁷ 6361 sayılı Kanun, madde 39

³⁸ 5411 sayılı Bankacılık Kanunu

- Varlık yönetim şirketleri: Varlık yönetim şirketleri (asset management company), çeşitli kuruluşların aktifindeki sorunlu alacakları (bad debts) genellikle düşük bir bedel karşılığında temlik yoluyla devir alarak, kendi nam ve hesabına tahsil yoluna giden kurumlardır.

1.2 İSLAM İKTİSADI SİSTEMİNE İLİŞKİN KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

Çalışmanın İslam iktisadi sistemine ilişkin kavramsal çerçevenin oluşturulamaya çalışıldığı bu kısımda öncelikle İslam iktisadi sistemi genel hatlarıyla ele alınmış, ardında faizin dinî açıdan ele alınışı, İslami açıdan ticaret, para ve faiz konuları, son olarak özellikle sosyal adaletin sağlanması noktasında zekât konusuna değinilmiştir.

1.2.1 İslam İktisadi Sistemi

Sosyal bir varlık olarak insan sadece, geleneksel iktisat biliminin tanımladığı üzere salt kendi çıkarlarını düşünen bencil bir ekonomik-insan (homo-ekonomicus) değildir. Aynı zamanda duyguları olan, yardımlaşmayı arzulayan, rahatlık içinde sonsuz bir hayat arzulayan ve bu sebeple dinin gerekliliklerini yerine getirmeye çalışan bir dindar-insan (homo-religious) karakteri taşımaktadır.³⁹

İslam'a göre Allah önce kâinatı, sonra da insanı yaratmış ve insana iyi ile kötüyü ayırt edebilecek akıl vermiştir. Bu sebeple de onu hareketlerinden sorumlu kılmıştır. Allah doğruları ve yanlışları göstermek için insanlara peygamberler göndermiştir. Her peygamber aynı kaynaktan gelen kaideleri insanlara bildirmiştir. Allah son peygamber olarak Hz. Muhammed ile dinini kemale erdirmiş ve adını İslam koymuştur. İslam dini insanların tabii olması gereken bütün kaideleri bildiren bir dünya düzenidir. Hayatı her safhasıyla ilgili hükümleri olduğu gibi iktisadi düzenle ilgili hükümleri de içerir. Buna İslam'ın iktisadi düzeni veya bugünkü tabirle İslam iktisadı denir. İslam iktisadının önemli yönleri aşağıda olduğu şekilde özetlemek mümkündür.⁴⁰

³⁹ Coşkun Can AKTAN (2012). *Vergi Psikolojisinin Temelleri ve Vergi Ahlakı*. Çimento Endüstrisi İşverenleri Sendikası, Makale 2, ss.14-22, s.20.

⁴⁰ Ali ÖZGÜVEN (2012), a.g.e., s.38-9

- a. İslam iktisadının Kur'an ve hadislerle dayanan yer ve zamana göre değişmeyen normatif ve yer ve zamana göre değişebilen objektif değerler sistemi vardır.
- b. Kur'an ekonomik faaliyetlerin genel bir çerçevesini çizmiştir. Ayrıntılara yer vermemiştir. Ayrıntılar hadislerde mevcuttur. Kur'an'da faiz kesin olarak yasaklanmıştır. İslam'da özel mülkiyet esas olmakla birlikte kamu mülkiyeti ağırlık kazanmıştır. Vakıflar bunun doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.
- c. İslam üretime ve ticarete dayalı liberal bir ekonomik sistemi ve meşru dairede kâr etme anlayışını benimser.
- d. İnsanlık onuruna yaraşır ve geçimi temin edebilecek bir ücret düzeyi esastır.
- e. Özellikle tarımsal faaliyete dayalı emek daha çok ön plana çıkmış ve önem kazanmıştır.
- f. Fakirlere ve ihtiyaç sahiplerine yardım etmek gereklidir. Meşru dairede herkes geçimini sağlamak üzere çalışmalıdır. Gösteriş ve güç sahibi olmak amacıyla servet biriktirmek uygun görülmez.
- g. İktisadi faaliyetlere doğrudan müdahale edilmez. Fiyatlar piyasada serbestçe belirlenebilir. Ancak aldatıcı her türlü faaliyet yasaktır.
- h. Sözleşmeler ğarar olarak belirtilen aşırı belirsizlikten uzak olmalıdır.
- i. Haram olan mal ve hizmetlerin ticareti de yasaktır.
- j. Belirli ihtiyaçlar için ayrılanlar hariç belirli bir nisaba (miktar) ulaşmış olan eldeki fazla parasal değerlerin belirli bir süre bekledikten sonraki değerleri üzerinden, büyük ve küçük baş hayvanlar üzerinden, bazı yer altı kaynakları üzerinden ve tarımsal faaliyetler üzerinden Kur'an belirtilmiş olan yere verilmek üzere zorunlu olarak zekât verilmelidir.

1.2.1.1 İslam İktisadında Emek Anlayışı

Emek, TDK tarafından isim anlamında bir işin yapılması için harcanan beden ve kafa gücü, zahmet; uzun ve yorucu, özenli çalışma; toplum bilimi insanın bilinçli olarak belli bir amaca ulaşmak için giriştiği hem doğal ve toplumsal çerçevesini hem de kendisini değiştiren çalışma süreci şeklinde tanımlar yapılmıştır. Emek, önceden düşünülmüş ve planlanmış, belirli bir hedefe yönelik faaliyet veya çabadır. Kişi, bu faaliyet sırasında emek gücü (işgücü) harcar. Emek gücü ise kişinin sahip olduğu ve

üretim süreci sırasında kullandığı fiziksel ve entelektüel gücüdür.⁴¹ Emek, bir üretim faktörü olarak, ücret ya da maaş şeklinde bir bedel karşılığında bir sözleşme yoluyla fiziksel ya da zihinsel bir efor sarfı anlamına gelmektedir.⁴² Bu tanım aynı zamanda emeğin İslami bakış açısından tanımını ve üretim sürecindeki rolünü de karşılamaktadır. Farklılığın özellikle işçi ve işveren ile diğer tüm paydaşlar arasında cereyan eden ahlaki noktada ortaya çıktığı söylenebilir. Maddi kaygılardan veya hukuki kurallardan ziyade doğrudan doğruya tevhid ve Allah'a hesap verme anlayışından kaynağını alan İslami çalışma etiği anlayışı farklılığın ortaya çıktığı bir diğer önemli nokta olarak gösterilebilir. Örneğin bir işçinin kasıtlı olarak düşük performans gösterme eğilimi öldükten sonra Allah'a hesap verme gerçeği karşısında kısmen veya tamamen kaybolabilir. İslam'daki çalışmaya ve alan değil veren taraf olmanın daha erdemli olduğuna yönelik teşvik iş gücü arzında olumlu etki yapacağı aşikardır. Yine İslam'daki kardeşlik ve adalet anlayışı kendi aleyhine bile olsa kişiyi diğer insanların yararına hareket etmeye itecektir. Örneğin özellikle yönetim kademesinde yer alan kişilerin daha az bonus almak pahasına çalışanlara daha iyileştirici ücretler verme eğilimi bu çerçevede değerlendirilebilir.⁴³ Aşağıda emeğin sosyalist iktisad anlayışı, kapitalist iktisad anlayışı ve islami iktisad anlayışı açısından karşılıklı değerlendirilmesinin yapıldığı bir tablo sunulmuştur.

⁴¹ Nevzat AYPEK vd. (2009), a.g.e., s. 188-9

⁴² A. M. SADEQ (1987). *Factor Pricing and Income Distribution from an Islamic Perspective*. *Thoughts in Economics*, 8 (3), pp.45-64

⁴³ Salman Ahmed SHAIKH (2017), *Marksçı, Ana Akım ve İslami İktisatta Emeğin Rolü ve Emeğe Yaklaşımına Dair Karşılaştırmalı Bir İnceleme*. s. 168-173. (İçinde) Yusuf Enes SEZGİN (Ed.), *İslam İktisadı ve Emek*. İktisat Yayınları, 2017, s.169-170.

Tablo 1: Emegın Sosyalist, Kapitalist ve İslami İktisad Anlayışları Açısından Değerlendirilmesi

	Sosyalist İktisad Anlayış	Kapitalist İktisad Anlayış	İslami İktisad Anlayış
Özel Mülkiyet	Kişilerin mülkiyet hakkı yoktur. Bütünüyle halka aittir.	Kişilerin sınırsız bir mülkiyet hakkı vardır.	Esas mülk sahibi Allah olmak üzere dolayısıyla bir emanetçi olarak kişilerin mülkiyet hakkı vardır.
Değer kaynağı	Sadece emek	Mübadele sırasında	Meşru dairede ticareti yapılabilen mal ve hizmetlerin mübadelesi sırasında
Gelir tahsisinde sermaye sahibinin payı	Sermaye sahibinin bir hakkı yoktur. Elde edilen kâr takas sürecinde iç edilen artı değerdir.	Takas sürecinde risk esaslı karlar vardır. Girişimciyi risk ve yenilik yapma konusunda teşvik eder.	Meşru dairede yapılacak olan ticaret üzerinden elde edilen risk esaslı karlar.
Gelirin ve servetin yeniden dağıtımı	Özel mülkiyet hakkı olmadan merkezi planlama nihayetinde mükemmel eşitliği sağlayacağı için ihtiyaç yoktur.	Eşitsizliğe tolere edilir ve zorunlu olarak kabul edilir. Yeniden dağılım artan oranlı vergiler üzerinden sağlanır. Paylaşmak ve vermek için başka bir ahlaki zorunluluk söz konusu değildir.	Faize dayalı finansal aracılık gibi kurumlar reddedilir. Yeniden dağılım zekât, infak, vakfetme ve miras yoluyla sağlanır.
Girişimci risklerin alınması için ödül	Ödül yoktur. Tüm değer üretim sürecinde işçilerin emeği ile üretilmektedir. Sermaye sahipleri takas sürecinde iç eder.	Elde edilmesi beklenen pozitif kar. Yalnızca özgürlüğü ve doğrudan ilişkilerdeki hakları düzenleyen kanunlar haricinde, pek fazla normatif zorunluluk yoktur.	Malların meşru ticaretinden elde edilmesi beklenen kar. Mallar İslami ahlak ilkeleri çerçevesinde mübadele edilebilir.
Ücret eşitsizliği	Beceri, çaba, işin doğası ve marjinal üretkenlik seviyelerindeki farklılıklara rağmen izin verilmez.	Beceri, çaba, işin doğası ve marjinal üretkenlik seviyelerindeki farklılıklara bağlı olarak izin verilir. Ancak içerdekiler, dışarıdakiler ve aktör problemleriyle baş edilmesi için etik bir sorumluluk söz konusu değildir.	İzin verilir ancak ek olarak yukarıya doğru bir hareketlilik için becerilerin kullanılması olanaklarını eşitlemek için dışlayıcı ve eşitsizlik eğilimli kurumların etkisi minimize edilir.

Kaynak: Salman Ahmed SHAIKH (2017), a.g.e, s. 169-170.

1.2.1.2 İslam İktisadında Mülkiyet Anlayışı

Kur'an-ı Kerim üretim ve tüketim mallarının özel mülkiyet hakkıyla ilgili birçok ayet içermektedir. Mülkiyet konusu mallar doğal mallar olabileceği gibi insan yapımı mallar da olabilir. Doğal kaynaklar arasında hayvanlar, ağaçlar, su ürünleri, madenler sayılabilir. İnsan yapımı mallar arasında ise evler, ekinler, para, bahçeler, ev eşyaları, taşıt araçları, mücevherler sayılabilir. Kur'an ayrıca bireysel mülkiyetin de yanında ayrıca ortak hakkından da bahsedilmektedir. Bireysel mülkiyet hakkı herhangi bir üst sınırla sınırlanmamıştır. Mülkiyet sahibi olma konusunda cinsiyet, yaş, renk, ırk, din, akıl sağlığı ayrımı yapılmamıştır. Bununla birlikte mülkiyet, zilyetlik ve farklı kimselerce tasarruf hakkı arasında ayırım yapılmıştır. Kur'an'da yer alan mülkiyet kaynakları alım satım, kişisel kazanç, miras, vasiyet, hibe, servet birikimi ve mehir olabilmektedir. Buna ilaveten kimsenin mülkiyetinde değilken bir kişinin kendi emeğiyle kazandığı doğal malların mülkiyeti de meşru görülmüştür.⁴⁴

Kur'an'da özel mülkiyetli ilgili olarak Kehf suresinin 32. ayeti olan “Onlara şu iki adamı misal olarak anlat: Bunlardan birine iki üzüm bağı vermiş, her ikisinin de etrafını hurmalarla donatmış, aralarında da ekinler bitirmiştik.” ayeti örnek gösterilebilir. Yine, Yasin suresi 71. ayette mealen “Görmüyorlar mı ki biz kudretimizin eseri olmak üzere onlar için birçok hayvan yarattık. Bu sayede onlar bunlara sahip olmuşlardır.” denilmektedir. Ayette geçen “sahip olmuşlardır” ifadesinden anlaşılmaktadır ki bu kişiler bu malları özel mülk edinmişlerdir. Diğer taraftan başkalarının mülkiyet hakkını elinden almak şiddetle yasaklanmıştır. Nisa suresi 10. ayette mealen “Haksızlıkla yetimlerin mallarını yiyenler şüphesiz karınlarına ancak ateş tıkmış olurlar; zaten onlar alevlenmiş ateşe gireceklerdir.” şeklinde bir uyarıda bulunmaktadır. Kur'an'da ayrıca ortak mülkiyet kavramına da yer verildiği görülmektedir. Nitekim Sad suresi 24. Ayetin bir kısmında mealen “Doğrusu ortakçıların çoğu birbirlerinin haklarına tecavüz ederler.” denilerek insanların kendi aralarında ortaklıklar kurabilecekleri ancak ortaklıklarda genellikle birbirlerinin hakkına girdiklerine dikkat çekilmektedir.

⁴⁴ Syed Muhammad HASANUZ ZAMAN (2018), *Kur'an-ı Kerim'de İktisadi İlkeler*, İGİAD Yayınları, Çev. Zeynep Özbek, İstanbul, s.207

Mülkiyet hakkının edinilmesi çeşitli meşru yollardan sağlanabilmektedir. Yine Kur'an'dan yola çıkarak söz konusu meşru yollar genel olarak; kazanç (emek, ticaret, sermaye kazancı vs.), miras, vasiyet, hibe, sadaka, ganimet, bağış ve fey şeklindedir. Bunlardan başka gayrimeşru yollarla edinilen mülkiyetler ise genel olarak; faiz, kumar, zina, hırsızlık, gasp, rüşvet, emanete hıyanet, kapkaç, sihirbazlık, içki vs. işlerden sağlanan kazançlarla elde edilen mülkiyet hakları örnek gösterilebilir.

1.2.1.3 İslam İktisadında Piyasa Anlayışı

Piyasa ya da Türkçede kullanılan Farsça bazar kelimesinden Pazar Arapça karşılığı suk (سوق) iktisadi bir kavram olup mübadeleye imkân veren her türlü ortam anlamına gelir. Mal ve hizmetleri arz edenlerle talep edenler piyasa ortamında birbirleriyle iletişim kurup fiyat mekanizması sayesinde varlık ve hizmet transferini gerçekleştirirler.⁴⁵ Kur'an'a göre özel mülkiyet kutsaldır. Bu konuda Hz. Ömer'e atfedilen "Adalet mülkün temelidir." sözü İslam dininde mülkiyet hakkının ne derece önemli olduğunu göstermektedir. Mülkiyet deyince sadece taşınmaz malların sahipliği anlaşılmalıdır. Bu aynı zamanda her türlü malı ve hatta fikir hakkını da içine alacak şekilde genişletilebilir.

İslam fıkhi kaynaklarında mülkiyet "İnsanla mal arasında şeriatın kabul ettiği belli bir malı bir şahsa ait kılan alakadır. Başkasını ondan men eden ve şer'i bir mani olmadığı takdirde sahibine doğrudan doğruya tasarruf imkanı veren bir aidiyettir" şeklinde tanımlanmıştır. Daha ayrıntılı bir tanım yapmak gerekirse mülkiyet "Bir ayn veya menfaat üzerinde varlığı kabul edilen ve ait olduğu kimseye haddizatında bizzat faydalanma, bundan feragat ettiği takdirde karşılığını alma yetki ve iktidarını bahşeden hukuki bir hükümdür." Bu tanıma göre zilyedlikten farklı olarak menfaat de mülkiyetin kapsamına girmektedir. "Varlığı kabul edilen" ifadesinden mülkiyetin maddi değil, hukuki ve manevi bir değer olduğu kastedilmektedir. Zira mülkiyet, insan ile eşya veya insan ile menfaat arasındaki bir sahip olma ilişkisidir denebilir.⁴⁶

⁴⁵ Servet BAYINDIR (2015). *Fıkhi ve İktisadi Açından İslami Finans-II*, Süleymaniye Vakfı Yayınları, s.44.

⁴⁶ Zeki KAYA (2014). *İslam Hukukunda Zilyedlik ve Mülkiyet Arasındaki Farklar*. Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, ss. 35-52, s.38

1.2.1.4 İslam İktisadında Ahlak Anlayışı

Ahlak TDK tarafından bir toplum içinde kişilerin uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kuralları, aktöre, sağtöre; ya da huylar şeklinde tanımlanmıştır. Başka bir tanıma göre ise iyi veya kötü kişilik ve davranış standartları; kişinin hukuk kurallarından ziyade inandığı iyi veya kötü davranış, doğruluk, dürüstlük standartları şeklinde tanımlanabilir.⁴⁷ Ahlakla aynı anlamda kullanılan bir terim olarak “etik” terimi ise davranışları kontrol eden özellikle ahlak temelli bir genel kabul görmüş inançlar sistemidir.⁴⁸

Ahlak İslam dininin en temel ilkelerindedir. Kur’an’ı Kerim’de önem verilerin konuların en başında ahlak gelmektedir. Alım satım yaparken ölçü ve tartıda hile yapmamak⁴⁹, insanların mallarını eksiltmemek⁵⁰, yalan sözden kaçınmak⁵¹, yalancı şahitlikten kaçınmak⁵², yapılmamış şeyleri yapmış gibi söylememek⁵³ Kur’an’da belirtilen kaçınılması gereken olumsuz davranışlardan bazılarıdır.

Hz. Muhammed s.a.v. kendisi için “Ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim.”⁵⁴ diyerek ahlakın önemini ve dindeki yerini vurgulamıştır. Ayrıca Hz. Muhammed’in eşi Hz. Aişe’nin “Siz Kur’anı okumadınız mı? Resûlullah’ın (s.a.v.) ahlâkı Kur’an’dı.” şeklindeki ifadesinden aslında Hz. Muhammed’in ahlakını şekillendirmede tamamen Kur’an’ı esas aldığı anlaşılmaktadır. Nitekim Kur’an’da Yüce Allah: “*Sen elbette yüce bir ahlak üzeresin*”⁵⁵ şeklinde belirterek bu savı bizzat doğrulamaktadır. Yine Yüce Allah “*Şanım hakkı için muhakkak ki size Resullulah’da pek güzel bir örnek vardır. Allah’a ve son güne ümit besler olup da Allah’ı çok zikreden kimseler için.*”⁵⁶ şeklinde buyurarak esasında güzel ahlakla bezenmenin sadece Hz. Muhammed’e mahsus bir

⁴⁷ Cambridge Advanced Learner’s Dictionary (2008), s.924

⁴⁸ Cambridge Advanced Learner’s Dictionary (2008), s.478

⁴⁹ Bakınız konuyla ilgili ayetler: Araf suresi 85. ayet, Hud suresi 84 ve 85. ayetler, Enam suresi 156. ayetler, İsrâ suresi 35. ayet, Şuara suresi 181. ayet...

⁵⁰ Bakınız ilgili ayetler: Araf suresi 85. ayet, Şuara suresi 181. ayet, Mutaffifin suresi 3. ayet...

⁵¹ Bakınız konuyla ilgili ayetler: Hacc suresi 30. ayet

⁵² Bakınız konuyla ilgili ayetler: Furkan suresi 72. ayet

⁵³ Bakınız konuyla ilgili ayetler: Şuara suresi 181. ayet

⁵⁴ İmam Malik; Muvatta, Husnu’l Hulk, 8, II/904.

⁵⁵ Kur’an’ı Kerim, Kalem Suresi 68/4, Elmalılı Hamdi Yazır (Sadeleştirilmiş – 2)

⁵⁶ Kur’an’ı Kerim, Ahzab Suresi 33/21, Elmalılı Hamdi Yazır (Sadeleştirilmiş – 2)

durum olmadığını Allah'a ve ahiret gününe iman etmiş tüm Müslümanları kapsadığı anlaşılmaktadır. Bu bakımdan ister işçi olsun ister işveren olsun ister siyasetçi olsun meslek ve sınıf farkı gözetmeksizin Müslüman toplumun her kesiminin güzel ahlak üzere olması istenmektedir. Şayet ahlakın tam olmadığı bir İslam anlayışında hiçbir şey tam olmayacaktır.

Hz. Peygamber'in güzel ahlakı hayatının hemen her alanına yansımıştır. Bu alanlardan biri de iş hayatıdır. Örneğin Hz. Peygamber, İslâm öncesi dönemde Kays b. Sâib ile ortaklık yapmış ve Hz. Peygamber'den daha iyi bir ortakla iş yapmadığını belirterek memnuniyetini dile getirmiştir. Zira Hz. Peygamber, Mekke dışına gittiği ve ortağının kendisine bir iş tevdi ettiği durumlarda, kendisinden istenen işi tam manasıyla yapmadan gittiği yerden dönmemiştir. Buna karşılık, ortağına Mekke dışında bir iş havale ettiği durumlarda, ortağı döndüğünde, işin akıbetini değil, ortağının sağlık ve sıhhatini sormakla yetinmiştir. Aynı şekilde Hz. Peygamber'in Talha b. Ubeydullah'ın kölesi Rebi b. Bedr ile ortaklık yaptığı da rivayet edilmektedir. Bu ortaklıklarda Hz. Peygamber'in ticaret hesaplarını her zaman dürüst olarak tuttuğu ve ortağı ile hiç bozmadığı ve onu aldatmadığı görülmektedir.⁵⁷ Peygamberimizin hayatının hiçbir döneminde taviz vermediği dürüstlük anlayışı ticari hayatta da uyulması gereken en önemli hususlardan biridir. Nitekim bu konuda Peygamberimiz Hz. Muhammed s.a.v.: "*Emin (güvenilir) doğru sözlü tüccar, Nebiler, Sıddıklar ve Şehitlerle beraberdir.*"⁵⁸ diyerek ticari hayatta uyulacak dürüstlük anlayışının ne kadar ulvi bir davranış olduğuna ve ahirette elde edilecek büyük kazanca dikkat çekmiştir.

Ahlak konusuyla ilgili İslami bankacılık alanında somut bir örnek vermek yerinde olacaktır. İslami bankanın ipotek karşılığında konut finansmanı kullandığı ve ipotekli taraf borcunu zamanında ödeyemediğinde İslami bankanın bu kişiye yardımda bulunacağı varsayalım. Bazı ekonomistler böyle bir durumun ahlaki tehlike doğuracağı yönünde görüş beyan etmektedirler. Karşı görüştekiler ise ahlaki riziko karşısında toplumun göstereceği tepkinin caydırıcı olacağı yönündedir. Ünlü ekonomist V. Sundararajan, İslami finans destekçilerinin böyle yüksek ahlaki standartlara ulaşması pek

⁵⁷ Ahmet Turan Yüksel, Hz. Peygamber'in Nübüvvet Öncesi Ticarî Seferleri, s.8

⁵⁸ Tirmizi, Büyü: 4 (Hasendir.) Darimi, Büyü:8

mümkün olmadığını ileri sürmektedir. Klasik ekonomi sistemi insanoğlunun bencil olduğunu (homoekonomikus) varsayar ve aktivitelerini faraziye esasında tahlil eder. Kuşkusuz banka tarafında da bazı ahlaki rizikolar söz konusu olabilir. Bu durumun özellikle sınırsız mudaraba sözleşmesinde görülmesi daha olasıdır. Yeterli sermaye olmadan daha fazla risk almayı hoş görebileceği için bu da bir banka için ahlaki rizikoyu artırır.⁵⁹

1.2.1.5 İbn-i Haldun'un İktisad Anlayışı

İbn-i Haldun 1332-1406 yıllarında yaşamış büyük Arap alimidir. Asıl adı Ebu Zeyd Veliyyüddin Abdurrahman b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Hasen el-Hadraml el-Mağribi et-Tunusi'dir. Meşhur tarihçi, sosyolog, filozof, siyaset ve devlet adamıdır. Aslen Yemenli olmakla beraber eğitim hayatını Tunus, Cezayir, Fas ve Endülüs'te sürdürmüştür. Buralarda hadis, siyer, kıraat, fıkıh, fıkıh usulü, kelim, mantık, felsefe ve matematik alanlarında ilim tahsil etmiştir. Daha sonra bazı nedenlerden dolayı Kahire'ye geçmiş ve hayatının son dört yılını burada geçirerek çeşitli alanlarda dersler vermiştir. En ünlü eseri siyaset, toplum, devlet ve iktisadi konuların ele alındığı Mukaddime adlı eseridir. Mukaddime esasen yedi ana bölümden oluşan El-İber'in giriş mahiyetinde yazılmış olan birinci cildir. Ancak zamanla Mukaddime adıyla anılmaya başlanmış ve ayrı olarak basılmıştır. Altı bölümden oluşan Mukaddime'nin birinci bölümü usule ayrılmıştır. Bu bölümde asabiyet, coğrafya ve nübüvvet konularını ele almıştır. İkinci ve üçüncü bölümler bedevilik ve hadarilik konularına ayrılmıştır. Bedevilik kırsal yaşamı, hadarilik ise şehir hayatını ifade etmektedir. İbni Haldun'a göre din devletin devamı için zorunlu olarak görülmezken ahlak zorunlu olarak görülmektedir. Ancak vahye muhatap olmuş bir toplum için din, coğrafya ve asabiyet zorunlu bir esas haline gelir. Dördüncü bölümde devletin teşekkül etmesinin sonuçları ele alınmıştır. Beşinci bölümde daha çok iktisadi konular ele alınmıştır. Bu bakımdan iktisat tarihçileri İbn Haldun'u iktisat biliminin kurucusu olarak kabul ederler. Son olarak altıncı bölümde ise İslam toplumlarında ilim ve eğitim konularını tartışmıştır.

⁵⁹ Andrew SHENG ve Ajit SINGH (2013), İslami Finansın Yeniden Gözden Geçirilmesi: Klasik Ekonomi Perspektifinden Kavramsal ve Analitik Meseleler. s.84. (İçinde) Zamir IKBAL ve Abbas MIRAKHOR (2013), *Ekonomik Gelişim ve İslami Finans*. İstanbul.

İbn-i Haldun'a göre ekonomik faktörler tarihsel ve toplumsal olayların temelini teşkil etmektedir. Tarih boyunca devletlerin ganimet ve gelir sağlamak, hatta günümüzde bazı Batı ülkelerinin petrol, doğalgaz, elmas ve benzeri değerli maden yataklarını ele geçirmek veya kontrol etmek amacıyla savaflara girişmesi veya belli grupları silah ve para yönünden desteklemesi hep bu nedendir denebilir. İbn-i Haldun iktisadi gelişme ve durgunluk arasında diyalektik (tez-antitez-sentez) bir ilişki kurmaktadır. Örneğin daha güçlü ve yetkili kimseler bürokraside görev alarak işlerlik kazandırır ve iktisadi faaliyetleri uyararak üretimi artırır ve ekonomik büyüme gerçekleşir. Devlet müdahalesinden uzak bir piyasa ekonomisi esastır. Piyasa dengesi arz ve talebe göre oluşur. Devlet gelir kaynağı ve harcama yeri olarak büyük bir pazardır. Devletin gelirleri azalırsa devlet çalışanlarının harcamaları azalır. Bu sayede ekonomi daralır ve devletin gelirleri düşmeye devam eder. Ticaret bir malın alış fiyatından daha yüksek bir fiyata satılmasıdır. Aradaki lehte fark kârdir ve tacirlerin geçim kaynağıdır. Malların fiyatlar yükselinceye kadar depolanmasında bir sakınca yoktur. Nüfusun artması olumlu bir durumdur. Nüfus ve üretim arasında karşılıklı bir ilişki vardır. Nüfusun artmasına bağlı olarak talep artar ve böylece üretim artar. Artan üretim karşısında ücretler artar. Artan ücretler daha fazla harcama doğurur. Böylelikle topyekûn ülke zenginleşir. İş bölümü üretim ve verimi artırarak piyasanın genişlemesini sağlar. İş bölümü sayesinde maliyetler daha düşük olur. Dolayısıyla daha fazla kâr elde edilebilir. Emek gelir sağlayıcı en büyük sermayedir. Aynı zamanda değer ölçüsüdür. Dolayısıyla emek-değer teorisinin temelleri İbn-i Haldun ile atılmıştır denebilir.

1.2.2 Ticaret ve Faiz Farkı

İslam dini ticaretin yoğun olarak yapıldığı bir yer olan Mekke'de teşekkül etmiştir. Bu bakımdan ticari ilişkiler İslam dininin önemle üzerinde durduğu konulardan biri olmuştur. Öncelikle Kur'an'da Allah'ın ticareti başka bir deyişle alışverişi helal kıldığını Bakara suresinin 275. ayetinden görmekteyiz. Söz konusu ayette mealen "...Allah, alışverişi helal, faizi de haram kılmıştır..." buyurularak alışverişin yani ticaretin helal kılındığı açıkça belirtilmiştir. Ayrıca yine Bakara suresinin 198. ayetinde, Maide suresi 2. ayet, Nahl suresi 14. ayet, Rum suresi 46. ayet ve Cuma suresi 10. ayetler konuyla ilgili diğer ayetlerdir.

İslam dini faizli işlemleri yasaklamış, buna karşılık meşru çerçevede alışverişi helal kılmıştır. Faiz ve alışverişi aynı görenleri ise şiddetle kınamıştır. Aşağıdaki ayet alışverişin helal, faizin ise haram kılınmasıyla ilgili en açık ayetlerden biridir: *Riba (faiz) yiyen kimseler, şeytan çarpan kimse nasıl kalkarsa ancak öyle kalkarlar. Bu ceza onlara, «alışveriş de faiz gibidir» demeleri yüzündendir. Oysa Allah, alışverişi helal, faizi de haram kılmıştır. Bundan böyle her kim, Rabbinden kendisine gelen bir öğüt üzerine faizciliğe son verirse, geçmişte olanlar kendisine ve hakkındaki hüküm de Allah'a kalmıştır. Her kim de yeniden faize dönerse işte onlar cehennem ehlidirler ve orada süresiz kalacaklardır.*⁶⁰ Ayetten anlaşılacağı üzere faiz alan kimseler ahirette büyük bir hüsrana karşılanacaklardır. Ancak bu kötü durumu tüm faizli işlemlere girişenlere genellemek yanlış olur. Zira ayetin devamında faiz yiyen bu kimselerin aynı zamanda faiz ve alışverişi aynı şeymiş gibi görmelerinden de bahsedilmiştir. Oysa bu iki şeyin birbirinden farklı şeyler olduğu ayetin devamında yine Allah tarafından ifade edilmektedir.

Alışveriş işleminin peşin olarak gerçekleştirilmesi halinde işlemin gerçekleştirilmesi sırasında şahit bulundurmaya ve yazıyla kayıt altına alınması şarta bağlanmazken Allah işlemin vadeli olması durumunda yazılı ve şahitli olmasını şarta bağlamaktadır. Bu şart aşağıdaki Kur'an Kerim'in 294. ayetiyle açıkça belirtilmiştir: “*Ey iman edenler! Belli bir vade ile karşılıklı borç alışverişinde bulunduğunuz vakit onu yazın. Hem aranızda doğruluğuyla tanınmış yazı bilen biri yazsın. Yazı bilen biri, Allah'ın, kendisine öğrettiği gibi yazmaktan kaçınmasın da yazsın. Bir de hak kendi üzerinde olan adam söyleyip yazdırsın ve herbiri yazarken Rabbi olan Allah'dan korksun da haktan birşey eksiltmesin. Şayet borçlu bir bunak veya küçük bir çocuk veya söyleyip yazdıramayacak durumda biriye velisi doğrusunu söyleyip yazdırsın. Erkeklerinizden hazırda olan iki kişiyi şahit de yapın. Şayet iki tane erkek hazırda yoksa, o zaman doğruluğuna güvendiğiniz şahitlerden bir erkekle iki kadın ki, birisi unutulunca, öbürü hatırlatsın, şahitler de çağırıldıklarında kaçınmasınlar; siz yazanlar da az olmuş, çok olmuş, onu vadesine kadar yazmaktan usanmayın. Bu, Allah katında adalete daha uygun olduğu gibi hem şahitlik için daha sağlam hem şüpheye düşmemeniz için daha elverişlidir. Meğer ki, aranızda hemen devredeceğiniz bir ticaret olsun, o zaman bunu yazmamanızda sizin için bir sakınca yoktur. Alım satım yaptığınız vakit de yine şahit tutun. Ayrıca ne yazan ne de şahitlik eden bir zarar görmesin. Eğer onlara zarar verirsiniz, o işte mutlaka size dokunacak bir günah olur. Üstelik Allah'dan korkun. Allah size ayrıntılarıyla öğretiyor ve Allah her şeyi bilir.”*

⁶⁰ Kur'an'ı Kerim, Bakara Suresi, 294. Ayet, Elmalılı Hamdi Yazır meali (Sadeleştirilmiş-2)

Ayette belli bir vadeyle borçlanması halinde bu işlemin yazıyla ve şahitlerle kayıt altına alınması telkin edilmektedir. Bu şekilde yapılmasının temel nedeni taraflar arasında olası bir ihtilaf çıkmasını önlemektir. Vade içermeyen peşin alışverişler ise bu şartın kapsamı dışında tutulmuştur. Ancak bu durumda bile Allah s.v.t. yine şahit tutulmasını önermektedir. Zira peşin alışverişlerde bile bazen ihtilaf çıkabilmektedir. Bu gibi olumsuzluklara mahal vermemek adına Allah s.v.t. bu şekilde bir önlem almalarını tavsiye etmektedir.

1.2.2.1 Faiz, Kâr ve Kâr Payı Kavramları

Faiz, ekonomik anlamda, üretim faktörlerinden biri olan sermayenin getirisi olarak tanımlanmaktadır. Faiz, sermayenin belli bir süre kullandırılması karşılığında alınan fazlalık şeklinde de tanımlanabileceği gibi, belirli bir paranın, belirli bir süre için iade şartı ile kullanılmasına karşılık verilen tutar şeklinde de tanımlanmaktadır.⁶¹ Benzer olarak faiz, belirli bir miktar paranın, belirli bir getiri oranı üzerinden ve belirli bir vadede sağlamış olduğu hasılat şeklinde başka bir tanımlama yapılabilir.⁶² Kâr kavramı ise, yine ekonomik anlamda, faiz tanımında olduğu gibi, dördüncü üretim faktörü olarak kabul edilen “teşebbüs” unsurunun üretimden almış olduğu pay şeklinde tanımlanabilir. İşletme bilimi anlamında, kâr, bir firmanın ticari faaliyetleri sonucunda elde edilen gelirler ile bu faaliyetlerin gerçekleştirilmesi için yüklenen giderler arasındaki olumlu fark şeklinde bir tanım yapılabilir. Kârın çeşitli tanımlarının yanı sıra çeşitli kâr türleri söz konusudur. Bunlardan bazıları muhasebe kârı, ekonomik kâr, mali kâr ve net kâr şeklindedir.⁶³ Kâr payı kavramına gelince, dönem sonunda kesinleşen kârın hisse (pay) başına düşen kısmı ise kâr payı olarak tanımlanmaktadır. Başka bir ifadeyle dönem net kârının toplam pay sayısına bölünmesi sonucu elde edilen tutar demektir.

Kâr payı kavramı, günümüz katılım bankacılığı literatüründe daha farklı bir anlam kazanmıştır. Bu kavram, katılım bankacılığı sektöründe, katılma hesapları yoluyla toplanan katılım fonlarının katılım bankasına işletilmesi sonucu elde edilen kârdan söz konusu hesap sahiplerine düşen kısmı ifade etmektedir. Çeşitli müşterilere ait katılma

⁶¹ Nevzat AYPEK v.d. (2009). *a.g.e.*, s.217.

⁶² Osman OKKA (2006), *Finansal Yönetime Giriş*. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, s.4

⁶³ Nevzat AYPEK v.d. (2009), *a.g.e.*, s.362.

hesaplarında toplanan fonlardan ortak vade içermekte olanları bir araya getirilerek fon havuzları oluşturulmaktadır. Söz konusu havuzlarda toplanan fonlar İslam dininin ve yasaların imkân verdiği verimli işlerde değerlendirilerek elde edilen kazançlar ya da kayıplar bu havuza yansıtılır. Vade sonunda havuzda toplanan paralar katılma hesabı sahiplerine pay edilir. Katılma hesabı sahiplerine düşen birim kâr, kâr payı olarak tanımlanmaktadır. Kâr payı dağıtımında sadece hesap sahiplerine değil aynı zamanda katılım bankası da emeğinin karşılığı olarak kendisine pay almaktadır. Faiz ve kâr arasındaki farkın daha iyi anlaşılması için karşılaştırmalı olarak hazırlanan aşağıdaki tablo sunulmuştur.

Tablo 2: Faiz/Borç ve Kâr/Ticaret Arasındaki İlişki

Faiz/Borç	Kâr/Ticaret
Belirli bir vade içerir.	Vade söz konusu değildir.
Faiz borç ilişkisi sonucunda elde edilir.	Kâr ticari işlemler sonucunda elde edilir.
Faiz oranı borç verme esnasında bellidir.	Kâr oranı ticari işlem sonunda kesinleşir.
Faiz baştan bellidir. Faizin ödenip ödenmeyeceği borçlu tarafın kâr veya zarar etmesine bağlı değildir.	Kâr baştan belli değildir. Kârın ödenip ödenmeyeceği girişimin kâr veya zarar etmesine bağlıdır. Kâr veya zarar oluşumu dönem sonunda oluşur.
Faiz için borcun kullandırılmasından oluşan tek adımlı işlem yeterlidir.	Kâr için en az iki adımlı işlem gereklidir. Birincisi alım, ikincisi satım. Kâr için satış fiyatı alış fiyatından yüksek olmalıdır.
Faiz oranı borç verme esnasında belirlendiği için vade sonunda ne kadar faiz alınacağı önceden bellidir.	İşlemin başında sadece kâr paylaşım oranı belirlenir. Zarar normal şartlarda sermaye sahibine aittir.
Faizin hareket alanı dardır. Faiz için, belirli bir vade için borç vermek ve bu vadenin sonuna kadar beklemek gerekir. Vadenin bozulması halinde faiz alınmaz.	Kârın alanı daha geniştir. İstenildiği anda daha düşük bir fiyattan satış yapılarak daha düşük de olsa yine de kâr sağlanabilir.
Olmayan para ile borç verilemez. Dolayısıyla faiz de kazanılamaz.	Veresiye olarak mal alınıp peşin olarak satılabileceği gibi olmayan mal da satılabilir. Sipariş verme, selem ve istisna yöntemleri bu amaçla kullanılır.
Faiz açısından vade sonu borç anaparası ve faizin ödenmesi anlamına gelir.	Kâr açısından vade sonu nakit sermayenin son kullanma günüdür. Vade sonunda eldeki tüm varlıklar nakde dönüştürülerek tüm borçlar ödenir. Kalandan sermaye de düşüldükten sonra kâr varsa paylaşılırken zarar varsa sermayedara yansıtılır.

Kaynak: Abdulaziz BAYINDIR (2007), *Ticaret ve Faiz*. Süleymaniye Vakfı Yayınları, s.211-2.

Yukarıdaki açıklamalardan da görüleceği üzere faiz ile kâr arasındaki fark elde ediliş yolunda ortaya çıkmaktadır. Faiz borç ilişkisi sonucunda, kâr ise ticari faaliyet sonucunda elde edilmektedir. Faiz için tek adımlı bir işlem yeterliyken, kâr için en az iki adımdan oluşan bir işlem gerekmektedir. Ayrıca faizde, borç veren taraf borcu verdiği tarihten itibaren vade sonunda ne kadar faiz alacağını hep bilir. Ancak kâr elde etmek için sermayesini ortaya koyan taraf tasfiye sonuna kadar ne kadar alacağını bilemez. Ticari işlemin sonunda kâr sağlanacağı gibi zarar da oluşabilir. Bu anlamda borç ilişkisinde risk borç veren taraf getiri elde etme anlamında herhangi bir risk üstlenmezken, ticaret ilişkisinde sermaye koyan taraf ile sermayeyi işleten taraf (emek sahibi) riski paylaşır. Girişim sonunda kâr elde edilirse taraflar arasında önceden anlaşılan bir oran üzerinden paylaşılır. Zarar oluşması halinde ise normal şartlarda zararın tamamı sermaye sahibine yansıtılır. Emek sahibi ise boşa harcadığı zaman ve emek kaybını üstlenmiş olur.

1.2.2.2 İslami Açıdan Paranın Zaman Değeri

Şimdi sahip olunan bir miktar paranın gelecekte sahip olunacak aynı miktar parayla aynı değerde olmadığı çok açıktır. Her ne kadar aynı gibi görünse de tercih şimdi sahip olmaktan yana olacaktır. Hiç kimse şimdi sahip olduğu paradan vazgeçip geleceğe ertelemek istemez. İşte, belli bir miktar paranın şimdi sahip olunmasıyla gelecekte sahip olunması arasındaki bu tercih önceliği “paranın zaman değeri” kavramı ile açıklanmaktadır. Enflasyonun sıfır olması halinde bile şimdiki paranın gelecektekiyle aynı olmayacağı açıktır. Çünkü gelecekteki paraya şimdi sahip olmanın bir ayrıcalığı vardır. Bu ayrıcalık harcama gücüne sahip olma ayrıcalığıdır. Paraya şimdi sahip olmakla harcama gücü elde edilmiş olur. Tersisi durumda ise harcama gücü ötelenmiş olur. Harcama gücünün geleceğe ötelenmesi halinde bunun bir karşılığı, ödülü olması gerekir. Bu ödül gelecekte alınacak paranın bugünkü paradan daha yüksek olması ile sağlanır. Paranın gelecekteki değeri ile bugünkü değeri arasındaki bu fazlalık paranın zaman değeridir. Aynı şekilde gelecekteki bir harcama gücünün bugün elde edilmek istenmesi halinde bunun bir maliyeti olacaktır. Bu maliyet de paranın zaman değerinden vazgeçmek anlamına gelir.

Paranın zaman değeri faizle doğrudan ilgilidir. Faiz, belirli bir miktar paranın belirli bir getiri oranı üzerinden ve belirli bir vadede sağlamış olduğu hasılattır. Geleceğin

belirsizliği ve riski sebebiyle vade uzadıkça istenen faiz oranının, risk primi ilave edilerek artması durumu ise “faizin vade yapısı” kavramı ile açıklanmaktadır.⁶⁴ İşte belirli bir miktar paranın yani bugün sahip olunan satın alma gücünün belirli bir süre ile ötelenmesi halinde belirli bir getiri oranı ile hesaplanan tutar faiz olarak ifade edilmekte başka bir ifadeyle paranın zaman değerini oluşturmaktadır. Burada önemli olan paranın zaman değerinin nasıl belirlendiği konusudur. Akla ilk gelen cevap beklenen enflasyon oranı olacaktır. Ancak bu, cevabın bir kısmını oluşturmaktadır. Hatırlanacağı üzere enflasyon oranının sıfır olması halinde bile paranın zaman değeri olacağı dolayısıyla yine faiz olacağı belirtilmişti. İşte enflasyondan bağımsız bu faiz oranına reel faiz oranı denmektedir. Yani denilebilir ki paranın zaman değeri kavramı aslında reel faiz oranının kendisidir. Faizin enflasyondan arındırılmamış hali ise nominal faiz oranı olarak ifade edilir. Günlük hayatta karşılaşılan faiz oranları daima nominal faiz oranlarıdır. Peki, nominal faiz oranları nasıl belirlenmektedir? Bu sorunun cevabı oldukça karmaşıktır. Öncelikle şunu belirlemek gerekir ki faiz oranlarının oluşması piyasada gerçekteşmektedir. Bununla birlikte faiz oranlarını şekillenmesine etki eden birçok faktör vardır. Bunlardan bazıları; beklenen enflasyon oranı, dış ticaret açığı, bütçe açıkları, Merkez Bankası döviz rezervleri, kısa vadeli sermaye hareketleri, diğer ölkelerin faiz oranları, vade uzunluğu, karşı tarafın riskliliği olarak ifade edilebilir. Tüm bunlar bir şekilde faiz oranının belirlenmesinde az ya da çok etkili olabilmektedir.

İslami finasta paranın zaman değeri kavramı sadece mübadele sözleşmeleri (contracts of exchange) kabul görmektedir. Kredi (karz) işlemlerinde ise kabul edilmemektedir.⁶⁵ Mübadele/satış sözleşmeleri sınıfında sayılan satış türlerine (murabaha, selem, istisna vs.) yönelik sözleşmelerden doğan alacaklar için paranın zaman değeri söz konusu edilebilmektedir. Dolayısıyla bu tür satışlardan kaynaklanan alacakların erken kapatılmak istenmesi halinde alaktan bir miktar indirim yapılabilir. Ancak söz konusu indirimin miktarı konusunda kesin bir tutar veya oran söylemek uygun olmaz. Bu konuda borçlu ve alacaklı arasında ortak bir karar alınabileceği gibi piyasada geçerli olan bir oran referans alınabilir. İslami bakış açısına göre paranın zaman değeri

⁶⁴ Osman OKKA (2006), a.g.e., s.4.

⁶⁵ Necdet şENSOY (2015), *Corporate Governance for Islamic Financial Institutions: Lessons from Recent Global Developments*. CIBAFI – World Bank Conference, 15 – 16 Sep. 2015, Amman, Jordan, p.27

karz (kredi) işlemlerinde kabul görmemektedir. Zira karz işlemi faiz içermeyen bir işlemdir. Aksi durum yani bir kimseye veya kuruma faizli borç verilmesi zaten kabul edilebilir bir durum değildir. Bu bakımdan her ne şekilde olursa olsun karz şeklinde kullandırılan bir fon bir süre belirlenmiş olsun ya da olmasın her ne zaman geri ödenecek olursa olsun söz konusu tutardan indirim yoluna gidilmez.

1.2.2.3 Borçlunun Temerrüde Düşmesi

İslam ticaret anlayışında öne çıkan bir diğer önemli husus ise hiç kuşkusuz tarafların birbirlerine karşı müsamahakâr davranmalarıdır. Eğer borç alan taraf borcunu ödemede zora düşerse borç veren tarafın müsamahakâr davranması gerekir. Nitekim Yüce Allah Bakara suresi 280'inci ayette “Eğer (borçlu) darlık içindeyse, eli genişleyinceye kadar ona mühlet vermek (gerekir). Eğer (gerçekleri) anlarsanız bunu sadakaya (veya zekâta) saymak sizin için daha hayırlıdır.” şeklinde buyurmaktadır. Tarafların makul ve ölçülü davranış sergilemeleri konusunda peygamberimiz Hz. Muhammed s.a.v.'den rivayet edilen aşağıdaki hadis örnek gösterilebilir: “*Cabir b. Abdullah r.a.'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah s.a.v. şöyle buyurdu: “Allah’u Teâlâ satarken, satın alırken ve borcunu talep ederken müsamahakâr olan kişiye rahmet etsin.*”⁶⁶ Söz konusu hadiste üç hususa dikkat çekildiği görülmektedir. Birincisi satış yaparken müsamahakâr davranılmasıdır. Zira alıcı yeterli maddi imkana sahip olmayabilir. Bu gibi bir durumda satıcıdan beklenen makul davranış, kendisini de zarara uğratmayacak şekilde, alıcıya karşı uygun bir indirim ve/veya uygun bir vade seçeneği sunmasıdır. İkinci husus mal alım işlemi yaparken müsamahakâr davranılmasıdır. Zira satıcı bu işten sağlayacağı gelirle ailesini geçindirmeye çalışıyor olabilir. Bu gibi bir durumda, alıcıdan beklenen makul davranış, satıcının kârını aşırı derecede azaltacak veya onu zarara uğratacak abartılı bir indirim ve/veya vade talebinde bulunulmaması gerekir. Üçüncüsü ise borç talep ederken müsamahakâr davranılmasıdır. Zira borçlu kişi ödeme yapmak istediği halde ödeme imkanına sahip olmayabilir. Bu gibi durumda ise alacaklı taraftan beklenen makul davranış, borcun ötelenmesi, bir miktarının silinmesi ya da tamamen borçtan vazgeçilmesidir. Ayrıca borcun talep edilmesi esnasında mümkün olduğunca

⁶⁶ Buhari, Büyü: 16 İbn Mace, Ticaret: 28 Müsned, c.3 s: 340.

borçlu tarafı kötü hissettirecek tavırlardan kaçınmak ve ona karşı hoş görülü bir tavır sergilemek yine ölçülü bir davranış şekli olacaktır.

1.2.2.4 Yahudilik ve Hıristiyanlığın Faize Bakışı

İlk bankacılık düzenlemelerine ilişkin bilgilerin yer aldığı M.Ö. 2000’li yıllarda Babil’de oluşturulan Hammurabi Kanunlarına göre maket adı verilen tapmalarda gerçekleştirilecek borç işlemleri, vadeden önce, vadede veya vadeden sonra borcun tahsil usulleri, işletilecek faiz oranları ile kefalat, rehin ve ipotek konuları ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bütün çağlarda faiz konusu üzerinde önemle durulan konulardan biri olmuştur. Bugün olduğu gibi ilk çağ dönemlerinde de yüksek faiz şikâyet konularından biri olmuştur. Özellikle doğal afetlerin yaşandığı dönemlerde faiz ve anapara borcunun alınmaması uygulamaları yaşanmıştır. Eski Yunan döneminde de faiz konusunun benzer şekilde sınırlamalara tabi tutulduğu görülmektedir. Orta çağ Avrupasında sürekli yaşanan siyasi istikrarsızlık ve savaş dönemlerinde Kiliseler faizi yasaklama yoluna gitmişlerdir.⁶⁷

Yahudilerin kutsal kitabı Tevrat’tır. Tevrat aynı zamanda Yahudi hukukunun temel kaynağını oluşturmaktadır. İbranicede “nesek” ve “nesah” kelimeleri faizin karşılığı olarak kullanılmaktadır. Ödünç (borç) para verme konusuyla ilgili Yahudilik öğretisi Çıkış, Bölüm 22/25-27 ayetlerde açıkça belirtilmiştir. Bu ayetler aşağıdaki gibidir: “*Siz benim halkım (Ami) arasındaki yoksullardan herhangi birine ödünç para verecek olursanız, ona alacaklı gibi davranmayacaksınız. Üzerine faiz eklemeyeceksiniz. (Tevrat, Çıkış, Bölüm 22/25-27)*” Bu ayette geçen “ami” kelimesi İbranicede “benim halkım” anlamına gelmektedir. Ayette geçen “ona alacaklı gibi davranmayacaksınız” ifadesi ise ödünç verenin alana karşı hiçbir şekilde borçlu olduğunu hissettirme ve onu aşağı görmemesi şeklinde yorumlanmıştır. Bununla birlikte Allah’ın borçluya karşı Allah’ın gösterdiği en somut muhabbet ve yakınlık göstergesi “üzerine faiz eklemeyeceksiniz” ifadesinde geçmektedir. Hahamlar tarafından yapılan yorumlara bakıldığında sadece borç veren kişinin faiz istemesi değil aynı zamanda borç alan kişinin de faiz vermesi yasaktır. “*Şayet komşunun gece giyilen bir elbisesini rehin olarak alırsanız, bunu akşam olmadan ona iade*

⁶⁷ Nurhan AYDIN, “Dünya’da ve Türkiye’de Bankacılığın Gelişimi”, TOPRAK Metin ve COŞKUN Metin (Ed.). **Bankacılık ve Sigortacılığa Giriş** İçinde (52-77), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2012, s.53-4.

edeceksiniz. Zira bu onun tek örtüsüdür, onun bedeni için kendisinin bir elbisesidir. O ne içinde uyuyacaktır? Şayet ah edip Bana seslenecek olursa Ben onun sesini duyurum, çünkü Ben merhametliyimdir. (Tevrat, Çıkış, Bölüm 22/25-27)” Bu iki ayet birlikte değerlendirildiğinde bir kimseye borç verildiği zamanda rehin olarak o kişiden zaruri ihtiyaçlarını karşılayan ve sadece bir tane olan mallarının kesinlikle rehin alınamayacağı sonucuna ulaşılabilir. Bu anlamda bir kişinin sadece bir tane olan ev, binek araç, kıyafet ve çeşitli ev eşyaları rehin olarak alınamaz ve gösterilemez.

Halacha olarak bilinen Hahamlar Hukuku (Rabbinical Law) faizi peşin parayla yapılan alışverişlerden ayrı ele almaktadır (Bava Metzia, Bölüm 5, Mishna 2). Örneğin borç alan bir kimsenin, alacaklısının herhangi bir ücret, bir kira ücreti ödemeksizin kendi evinde oturmasına yahut herhangi bir şekilde o mekânı işyeri olarak kullanmasına imkân tanınması yasaklanmıştır. Aynı şekilde borçlunun alacaklısına bir taşınmazın belirli bir bölümünü oldukça düşük bir ücret karşılığında kiralaması yasaklanmıştır. Özetle borç veren alacaklının hiçbir şekilde borçtan kaynaklanacak bir menfaat sağlama ve istifade etme işlemine girmesi faiz gibi değerlendirilmiş ve yasaklanmıştır.

Yahudi cemaat ve topluma dahil olmayan kimselere faizli borç verme işlemlerine izin verilmesi Tevrat’ın bir yorum külliyatı olan Talmud’da Bava Metzia 70b-71a bölümünde dile getirilmiştir. Bu konu belirtildiği üzere sadece bir yorumdan ibarettir ve Talmud sonrasında gelen Hahamlar tarafından bu konu tartışmaya açılmıştır. Orta Çağın ünlü Yahudi alimlerinden Moses Maimonides (1135-1204) tarafından telif edilen Yahudi Hukuku külliyatının Borçlar Hukuku Bölüm 5, Kanun 2 kısmında “Şayet bir kimse pek vahim ve zaruri bir ihtiyaç içindeyse, onu bu zaruret halinden kurtaracak ve normal hayatını sağlayacak ölçülerde kalmak şartıyla bir Yahudinin Yahudi olmayan birine faizli borç para vermesine müsaade edilir. Tefeci faizi olarak ifade edilen normal olan miktardan daha yüksek bir faiz oranı yasaktır.”⁶⁸

Hıristiyanlığın kutsal kitabı Kitabı Mukaddes (İngilizce Bible) olarak da bilinen İncil’dir. Hıristiyanlara göre Yahudilerin kutsal kitabı olan Tevrat, Eski Ahit (Old Testament) olarak adlandırılmaktadır. Kitabı Mukaddes ise Eski Ahit’e ek olarak Hz.

⁶⁸ Yahia ABDUL-RAHMAN (2015). *İslam’da Bankacılık ve Finansman*. İZÜ Yayınları, Çev.: İngilizceden Salih Tuğ ve M. Abdullah Tuğ, s.34

İsa'ya ve ilk dönem Hıristiyan alimlere atfedilen bazı metinleri içeren Yeni Ahit (New Testament) kitabını da içermektedir. Yeni Ahit Hz. İsa'nın dört farklı hayatını konu edinen bir kitaptır. Hz. İsa'nın havarileri tarafından kaleme alınan bu anlatımlar yine yazan kişilerin adları olan Yuhanna, Markos, Matta ve Luka isimleriyle anılmaktadır.

St. Thomas Aquinas'a göre bir şeyin kullanılması (use) ile bizatihi o şeyin kendisi ayrı şeylerdir. Bir kimse bazı şeyleri o mal ve emtianın gerçekten kullanılması ile o şey ortadan kalkıp tükenmez. Örneğin bir ev birine kiraya verildiğinde kira süresi sonunda ev iyi durumda tekrar sahibine teslim edilebilir. Bununla birlikte üzüm, elma gibi tüketilebilir şeylerin kullanım hakkının kiraya verilmesi, o şeyin kullanımı demek tüketilip ortadan kalkması demek olduğu için, mümkün değildir. Dolayısıyla bir kimse tüketilir nitelikteki bir malı kiralayamaz bunun yerine o şeyi sadece satabilir. Benzer şekilde paranın kullanılması demek paranın tüketilmesi demek olduğu için paranın kiraya verilmesi mümkün değildir. Bir kimse borç olarak verdiği paradan bir fazlalık, ek para (faiz) alması demek, bizatihi o parayı satması dolayısıyla ödemede bulunulmasını istemek yani borç olarak verilen asıl paranın iadesini istemek ve bununla birlikte o parayı kiraladığı için bir kiralama ücreti (faiz) istemek demektir.⁶⁹

Yukarıdaki ifadelerden anlaşılmaktadır ki faiz anlamına gelen İngilizce "usury" kelimesi tüketilebilir bir şeyin kullanım bedeli anlamına gelmektedir. Tüketilebilir bir şeyin kullanımı o şeyin tüketilip bitmesi demek olduğu için bu tür şeylerin kullanımı için talep edilen ücret "usury" yani faiz olarak değerlendirilmiştir. Daha somut bir ifadeyle bir kimse birine 100₺ borç verdiğinde, borç alan kişinin bu parayı kullanması demek tüketmesi demektir. Borcun geriye verilmesi tüketilen şeyin bizzat kendisi olması gerekir. Ancak borç veren kişi geriye kullanım bedeli olarak 10₺ ilave isterse işte bu 10₺ usury yani faiz olur. Borç veren kişinin böyle bir şey istemeye hakkı yoktur. Oysa bu kişi para değil de örneğin mülkiyeti kendisine ait olan bir evi belli bir süre için bir kimseye kullanması için ödünç olarak verse, belirlenen sürenin sonunda ödünç veren kişi verdiği evi geri alırken belirli bir tutar kullanım bedeli talep edebilir. Zira bir evin kullanımı

⁶⁹ Yahia Abdul-Rahman (2015) a.g.e, s.107

demek o evin tüketilmesi değil o evden faydalanmak anlamına geleceği için evi ödünç veren kişinin kullanım bedeli talep etmesinin hiçbir sakıncası yoktur.

1.2.3 Sosyal Bir Kurum Olarak Zekât

Zekât İslam'ın beş şartından biri olup Müslüman kimseler için farz olan malî bir ibadettir. Sözlükte “artma, arıtma; övgü ve bereket” mânalarına gelen zekât, terim olarak Kur'an'da belirtilen sınıflara sarfedilmek üzere dinen zengin sayılan müslümanların malından alınan belli payı ifade eder. Örfte bu payın maldan çıkarılması işlemine de zekât denilir. Sadaka kelimesi de terim olarak zekâtla eş anlamlıdır.⁷⁰ Zekâtın mali bir yükümlülük olarak alınması “Onların mallarından zekât al... (et-Tevbe 9/103)” mealindeki ilahi emre dayanmaktadır. Dolayısıyla her Müslümanın belirli şartların gerçekleşmesi halinde zekât ödeme yükümlülüğü bulunmaktadır.

Zekât konusu malın, yıllık temel ihtiyaçlardan sonra nisabı bulması ve artıcı özellikte olması gerekir. Bir kimsenin zekât yükümlülüğünden bahsedebilmek için, zekât konusu malın aşağıda belirtilen beş niteliği taşıması gerekmektedir.⁷¹

- 1) Tam mülkiyet: Zekât konusu malın mülkiyetinin mükellefin elinde olması ve malın üzerinde dilediği gibi tasarruf edebilmesi gerekir.
- 2) Nisab miktarı: Bir malın üzerinden zekât hesaplanabilmesi için minimum alt sınırı belirtir. Bu sınıra ulaşılması halinde zekât hesaplanması gündeme gelir.
- 3) Nema (artıcılık): Zekâta konu edilecek malın artan, çoğalan, gelir ve kazanç sağlama özelliğine veya potansiyeline sahip olan nakit para, altın, gümüş, tarım ürünleri, ticaret malları, besi hayvanları, madenler, rikâz (hazine, gömü, bulut vs.) gibi iktisadi kıymetler olması gerekir.
- 4) İhtiyaç fazlası olma: Zekâta konu edilecek malın ihtiyaç fazlası olması gerekir. Temel ihtiyaç malları anlamına gelen “havaici asliye”den sayılan şahsen kullanılmakta olan binek araçları, ev, ev eşyası, gıda maddeleri gibi kişinin günlük hayattaki ihtiyaçlarını karşılayan zaruri mallar zekâta tabi değildir.

⁷⁰ TDV, İslam Ansiklopedisi, yıl: 2013, cilt: 44, s.s. 197-207, Zekât maddesi, s.197.

⁷¹ Ahmet Yaman (Ed.) (2015), *İslam İbadet Esasları*. Anadolu Ü. Yayınları, Eskişehir, s.143-8

- 5) Havelanı havl (bir ay yılı geçme): Müslüman bir kimsenin zekât mükellefiyetinin doğabilmesi için zekât konusu mal nisab miktarına ulaştıktan sonra üzerinden bir ay yılının (355 gün) geçmesi gerekmektedir.

Zekâtın kimlere verileceği konusu bizzat Kur'an'da açıkça belirtilmiştir. Aşağıda söz kişilerin kimler olacağını gösteren ayet yer almaktadır. “*Sadakalar ancak şunlar içindir: Fakirler, yoksullar, o işte çalışan görevliler, müellefe-i kulûb (kalbleri İslâm'a ısındırılacaklar), köleler, borçlular, Allah yolundakiler, yolda kalmışlar. Allah tarafından böyle farz kılındı. Allah her şeyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.*”⁷² Zekât ayette geçen sekiz sınıf dışında kimseye verilmez. Bir kimsenin kendisine, annesine, babasına, dedesine, babaannesine ve çocuklarına zekât vermesi de mümkün değildir. Zira kendisi dışındakiler zaten bir kimsenin bakmakla yükümlü olduğu kişilerdir. Ayrıca zekât vermesi söz konusu olan bir kimsenin zekât alması zaten mümkün değildir. Ancak zekâtın devlet eliyle toplandığı bir sistemde örneğin “o işte çalışan görevliler” şeklinde belirtilen zekât toplama memurlarına bir pay verilmesi mümkündür.

1.2.3.1 Zekât ve Vergi Arasındaki İlişki

Devletleri yerine getirmekle yükümlü oldukları kamu hizmetleri gerçekleştirebilmek için gelir sağlamak zorundadırlar. Devletin en önemli gelir kaynaklarından biri olan verginin, dini bir vecibe olarak yerine getirilen zekâta benzetildiği görülmektedir.⁷³

Devlet tarafından toplanan vergilerin zekât yerine geçip geçmeyeceği güncelliğini koruyan konulardan biridir. 1965 yılında Kahire’de düzenlenen bir konferansta bu alanda ihtisas sahibi kimseler konuyla ilgili bazı değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Bu değerlendirmelerden bazıları şöyledir: Muhammed Ebû Zehre’ye göre yeni vergiler zekâta olan ihtiyacı gidermeyeceğinden vergi zekâtın yerine geçmez. Mahmûd Şeltût’a göre de zekâatla vergi farklı mükellefiyetlerdir. Ona göre vergi ödendikten sonra zekât da ayrıca verilmelidir. Sosyal dayanışmanın ve devletin sunduğu kamu hizmetinin bir gereği olarak vatandaşlar devletin meşrû giderlerine katılmak zorundadır. Vatandaşlık

⁷² Kur’an’ı Kerim meali, Tevbe Suresi 60. ayet, Elmalılı Hamdi Yazır meali (Sadeleştirilmiş-2)

⁷³ Coşkun Can AKTAN (2012), a.g.e., s.20.

haklarından yararlanıp devletin koruması altında rahatça mal edinip ticaret yapabilen her Müslüman – çeşitli muhasebe oyunlarına girişmeden – vergi borcunu ödeyip kalan mallarından şartları gerçekleştiğinde zekâtını ödemelidir.⁷⁴

Zekât ile vergi arasındaki en temel farklardan biri vergi bir vatandaşlık göreviyken, zekât dini bir vecibedir. Verginin verilmesi yasalarla güvence altına alınmışken günümüz devlet anlayışında zekâtın verilip verilmemesi kişinin kendi vicdanına bırakılmıştır. Verginin nerelerden, hangi kalemlerden alınacağını çerçevesi yasalarla her ne kadar belirtilmişse de bu durum değişebilirken zekâta değişken değildir. Vergide harcamalar üzerinden bile vergi alınabilmekteyken zekât sadece malvarlığı üzerinden alınmaktadır. Verginin nerelere harcanacağı açıkça belirtilmemişken zekâtın nerelere harcanacağı açıkça belirtilmiştir. Vergi her zaman söz konusu olabilmekteyken zekât para benzeri varlıklarda, ticari varlıklarda ve hayvanlarda yılda bir defa, tarım ürünlerinde ise hasat anında yine bir kereye mahsustur.

Zekât ile vergi arasında; niyet ve amaç yönleri, yapı ve işlev, ödeme gerektiren mallar ve oranlar, ödeme/harcama yerleri açılarından önemli farklar vardır. Bu bakımdan, vergi devlete, zekât Tevbe 9/60. ayette belirtilen yerlere ödenecektir. Her türlü vergi, zekât yerine geçmez, sadece borç gibi aslî ihtiyaçlar arasında görülerek nisabı azaltıcı etkide bulunabilir. Dolayısıyla, ücretli çalışanlardan ve başkalarından kaynakta kesilen gelir vergileri (stopaj, tevkifat), zekât olarak değerlendirilemez ve zekât yerine geçmez.⁷⁵

1.2.3.2 Sosyal Adaletin Sağlanmasında Zekâtın Rolü

Günümüz toplumsal ve ekonomik anlayışına bakıldığında mevcut sistemin, toplumun bir kesimini zenginleştirecek bir diğer kesimini ise aşırı fakirleştirecek şekilde şekillendiğine tanık olmaktadır. Başka bir ifadeyle, mevcut sistem adeta zengini daha zengin, fakiri ise daha fakirleştirecek şekilde dizayn edilmiştir. Bu durumun yaşanmasında en önemli faktörlerin başında faiz gelmekle birlikte toplumun zengin ve fakir kesimi arasındaki sosyo-ekonomik kopukluk bir diğer önemli faktör olarak görülebilir. Günümüz sosyal devlet anlayışlarında toplanan vergilerle bu iki kesim

⁷⁴ TDV, a.g.e., s.203.

⁷⁵ Ahmet Yaman (Ed.) (2015), a.g.e., s.160

arasındaki uçurum giderilmeye çalışılsa da yeterli olmamaktadır. Zira devlet aynı zamanda yatırımlar yapmak, devlet çalışanlarının maaşlarını ödemek, sağlık harcamaları yapmak gibi daha birçok görevleri de yerine getirmek zorundadır. İslam dini zenginlerin malvarlığından bir kısmının ihtiyaç sahiplerine aktarılmasını şart koşarak söz konusu uçurumun giderilmesine doğrudan bir çözüm getirmektedir.

Zekâtın konusu belli bir nisaba ulaşmış olan malvarlıklarıdır. Kanalize edildiği yerler ise Kur'an'da belirtildiği üzere ihtiyaç sahibi sekiz sınıf yerdir. Bu anlamda zekât toplumun zengin kesimi ile ihtiyaç sahibi kesimi arasında servetin bir kısmının transfer edilmesini sağlayan iktisadi bir araçtır. Bu sayede toplumun ekonomik olarak daha aşağıda olan kesimleri belli bir satın alma gücü elde ederek ekonomiye katılma fırsatı bulmuş olurlar. Bunun sağlanması için de sağlam bir toplumsal dayanışmanın kurulması gerekmektedir. Toplum özellikle varlıklı kesimi ile fakir kesimi arasında sağlanacak bir dayanışma servetin belli bir elde toplanmasının önüne geçebileceği gibi ekonominin canlanmasını sağlayacaktır.

Toplumsal dayanışma, bireylerin ve ümmetin topluma karşı sorumluluğu olup aynı zamanda ihtiyaç sahiplerinin temel ihtiyaçlarını karşılamayı gerektirir. Genellikle bu durum, sadaka/hayırseverlik ile sağlanmaktadır. Gelirinin bir kısmını maddi durumu elverişli olmayanlara vermek Müslüman olmanın bir gerekliliğidir. Bu zarururi gereklilik zekât olarak adlandırılmaktadır. Zekât, parasal varlığı belirli bir nisab miktarına ulaşmış olan Müslümana farzdır. Zekât, servetin yoksul tabakaya transferi anlamına gelmektedir. Şayet, aktarılan zekât yeterli değilse zenginler ihtiyaç sahibi kesime daha fazla fon aktarmak durumundadır. Şayet bu mümkün değilse bu aktarım devlet eliyle daha fazla vergi toplamak yoluyla sağlanmalıdır. Zekât toplamak ve toplanan bu fonları ihtiyaç sahiplerine dağıtmak devletin asli görevlerinden biridir. Bu aynı zamanda zekât verenlerle devlet memurları arasında toplumsal etkileşim ortamı oluşturmaktadır. Ayrıca kaynakların toplumun farklı kesimleri arasındaki paylaşımı ümmetin güç kazanmasına da olumlu katkıda bulunacaktır.⁷⁶

⁷⁶ Toseef AZID ve Osmah Hussain AL RAWASHDEH (2017), *Toplumsal Adalet, Piyasa ve Devlete İslami Bir Bakış.*, s.15. (İçinde) Lütfi SUNAR (Ed) (2017), *İslam İktisadında Sosyal Adalet.* İktisat Yayınları, İstanbul.

1.3 İSLAMİ BANKACILIK VE FİNANSA İLİŞKİN KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

İslami bankacılık ve finansal ilişkin kavramsal çerçevenin konu edildiği bu kısımda İslami bankacılık kavramı, İslami banka ve geleneksel banka arasındaki fark, İslami bankacılık fikrinin ortaya çıkışı, İslami bankacılığın İslam dini içindeki yeri, temel kaynakları ve temel ilkeleri ele alınmıştır.

1.3.1 İslami Bankacılık Kavramı

Katılım bankacılığı (participating banking), İslami bankacılık (Islamic banking), kâr ve zarar paylaşımı bankacılığı (profit & loss sharing banking) olarak da bilinen İslami bankacılık (interest-free banking) İslam fihî ilkelerine (Şer'i hükümler) dayanan ve İslam ekonomisi üzerinde şekillenen bir bankacılık sistemidir. 5411 sayılı Bankacılık Kanununda da katılım bankası tanımına yer verilmiştir. Buna göre katılım bankası bu Kanuna göre özel cari ve katılma hesapları yoluyla fon toplamak ve kredi kullanırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye'deki şubelerini ifade eder şeklinde bir tanımlama yoluna gidilmiştir.⁷⁷ İslami bankacılık varlık büyüklüğü bakımından İslami finans sisteminin önemli bir parçasıdır. Şekil 1'de İslami bankacılığın İslami finans sistemi içindeki yeri gösterilmektedir.

⁷⁷ 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu, Madde 3 (RG 01/11/2005, Sayı 25983 Mük.)

Şekil 4. Faizsiz/İslami Finansal Kurumlar

Kaynak: Çalışmada yararlanılan kaynaklar ışığında tarafımızdan hazırlanmıştır.

İslami bankacılık İslam fıkhı ilkelerine uygun olarak finansal hizmetler sunan bir bankacılık sistemidir.⁷⁸ Al-Jarhi (2007)'ye göre İslami bankacılık öz kaynak ya da gelecekteki ticari kardan pay alma hakkı mukabilinde para veya gelecekteki değerler üzerinden ödeme taahhüdüne karşılık mal ve hizmetin teslim edilmesi şeklinde sunulan bir bankacılık türüdür. İslami bankacılıkta İslami prensiplere bağlı olarak faaliyetlerin faizden uzak olması ve kâr-zarar paylaşımına dayalı olmasının yanı sıra sözleşmelerin gârar (aşırı belirsizlik) ve meysir (kumar) içermemesi, alacakların iskontolu olarak satılmaması, İslam dinince haram kabul edilen mal ve hizmetlerin alınıp satılmaması, bunlara aracılık edilmemesi ve finanse edilmemesi gibi prensipler vardır. İslami bankalar fon temin ederken veya kullanırken ticari mantık çerçevesinde hareket etmek durumundadırlar. Bu bakımdan faaliyetleri sonucunda elde edilen gelir de faiz geliri değil ticari gelir olarak adlandırılmaktadır.⁷⁹

⁷⁸ IADI (International Association of Deposit Insurers), *Survey on Islamic Deposit Insurance: Results, 31 March 2010.* p.2; Delwin A. ROY (1991). *Islamic Banking.* Middle Eastern Studies, 27(3), 1991, Jul, 427-456. s.430-1

⁷⁹ I. A. PERVEZ (1990), *Islamic Finance.* Arab Law Quarterly, 5(4), ss.259-281, s.265.

Günümüz İslami bankalarının fon kabul etme ve finansman kullandırma faaliyetleri her ne kadar geleneksel bankalar ile benzerlik gösterse de sunulan ürünler ve risk yaklaşımı gibi yönler farklılık göstermektedir.⁸⁰ Önceden belirlenmiş faiz oranı üzerinden bir borç alma ve verme esasına dayanan geleneksel bankacılığın aksine, İslami bankalar faiz içermeyen cari hesaplar ya da yatırım hesabı sahiplerinin süreç sonunda bankanın kârlılık durumuna göre alacakları getirinin belirlendiği kâr paylaşımlı yatırım hesapları yoluyla fonlanırlar. Varlık tarafında, İslami bankalar kâr marjlı satışlar (murabaha), kiralama (icara), kâr paylaşımı (müşarake ve mudarebe) ve ücret mukabili hizmetler (vekâlet) gibi birtakım sözleşmeler kullanırlar. İslami bankaların satış veya kiralamaya dayalı bütün bankacılık işleri reel varlığa dayanmak durumundadır⁸¹. İslam fikhî gerekliliklerini karşılayacak şekilde tasarlanmasına rağmen İslami bankacılık sadece Müslümanlara hitap eden bir bankacılık türü değildir. Bu gerekliliklere uymayı kabul ettikleri sürece finansal hizmet sağlayıcılarının ve müşterilerin Müslüman olması da gerekmez.⁸² Araştırmanın bundan sonraki bölümünde İslami bankacılığın kısaca İslam dini içerisindeki yerine değinilmektedir.

Modern İslami bankacılık sistemi Avrupa ve Kuzey Amerika'daki bankacılık modeli üzerine kurulmuştur. İslami bankalarda fon temini hissedarlar ve tasarruf sahiplerinden sağlanmaktadır. Hissedarlar bankanın net özkaynaklarına sahipken tasarruf sahipleri banka yatırımlarının mülkiyetine katılmış olurlar. Başka bir ifadeyle, tasarruflar, vekalet ve garanti esasına dayanan özel cari hesaplar hariç olmak üzere, faiz esaslı borç verme yerine paylaşım esasından mobilize edilir. İslami bankalarda iki tür mevduat sahibi vardır. Birincisi yatırımcılar veya özel bir hissedar grubu iken diğeri paralarını güvende tutmak isteyen gruptur. İslami bankaların fon kullandırımı ise üç temel grupta incelenebilir. Birincisi kâr zarar paylaşımı esasına dayalı olarak yapılan ortaklık işlemleridir. Bu grupta mudarebe ve müşareke örnek gösterilebilir. İkincisi satış esasına dayalı olarak yapılan işlemlerdir. Bu grupta ise murabaha örnek olarak gösterilebilir. Son grupta ise kiralama esasına dayalı işlemler vardır. Bu grupta ise icara örnek olarak

⁸⁰ IADI, a.g.r, p.2

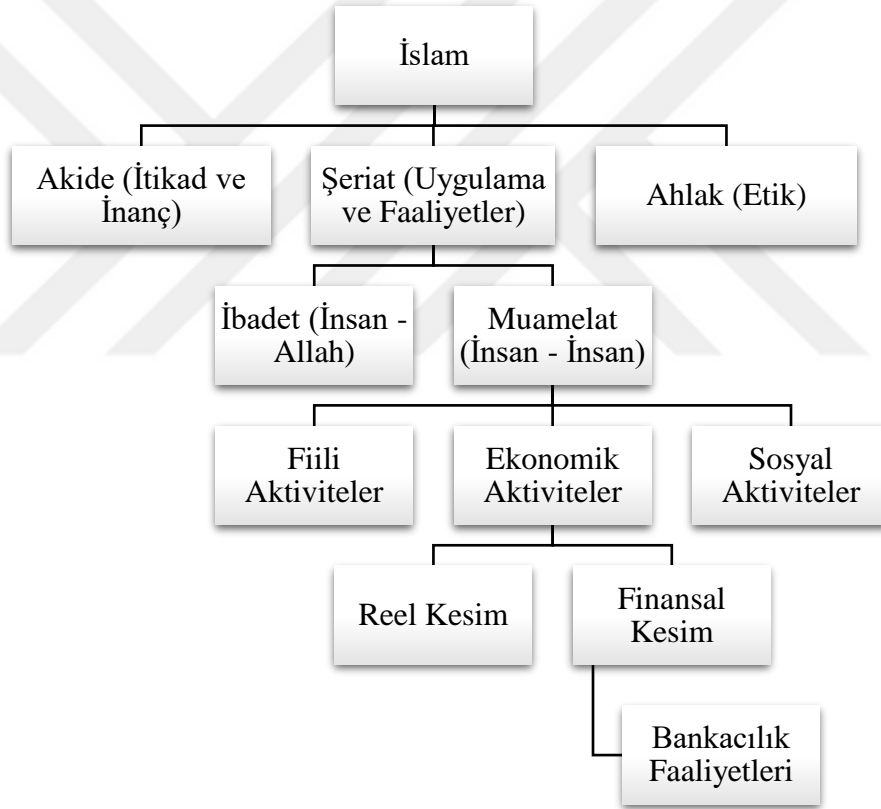
⁸¹ IMF (International Monetary Fund) The IMF and Islamic Finance: Islamic Banking

⁸² IIBI (Institute of Islamic Banking and), Islamic Banking, Glossary of Financial Terms – I

verilebilir.⁸³ Araştırmanın dördüncü bölümünde bu konu ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

1.3.2 İslami Bankacılığın Dini Temelleri

İslami bankacılığın dini temelleri Kur'an ve sünnete dayanmakla birlikte güncel problemlerin çözümünde kullanılan icma ve kıyas yöntemlerine dayanmaktadır. İslami bankacılığın temel ilkeleri de yine bu doğrultuda oluşturulmuştur. İslam ekonomisi prensipleri üzerine inşa edilmiş olan İslami bankacılık sisteminin İslam dini içerisindeki yeri Şekil 2'de gösterilmiştir.

Şekil 5. İslami bankacılığın İslam Dini İçindeki Yeri

Kaynak: Mohd Ma'sum BILLAH, "Islamic Banking and the Growth of Takaful", M. Kabir HASAN and Mervyn K. LEWIS (Ed.), **Handbook of Islamic Banking** İçinde (401-418), Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2007, p.403.

⁸³ Monzer KAHF, "Islamic Banks and Economic Development", M. Kabir HASSAN and Mervyn K. LEWIS (Ed.), **Handbook of Islamic Banking** İçinde (277-284), Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2007, p.279-280.

Şekil 2'ye göre bankacılık faaliyetleri İslam dininin şer'i uygulamaları içerisinde insan – insan ilişkileri (muamelat) çerçevesinde değerlendirilen ekonomik aktiviteler içerisinde yer almaktadır. Bu durum bankacılık sisteminin İslam'da ekonomik ve ticari düzenlemelerden yararlandığını göstermektedir.

1.3.2.1 İslami bankacılığın Temel Kaynakları

İslami bankacılığın iki temel kaynağı Kur'an ve sünnettir. Bunların dışında, yine Kur'an ve sünnet çerçevesinde güncel konulara çözüm üretmek için kullanılan icma ve kıyas yöntemleri de ele alınmıştır.

1.3.2.1.1 Kur'an

İslam iktisadının en temel kaynağı Müslümanların kutsal kitabı olan Kur'an'ı Kerim'dir. Kur'an Hz. Muhammed s.a.v. vasıtasıyla Allah'ın sözlerinin toplandığı kitabın adıdır. Kur'an'da ticari hayat, borç alacak ilişkileri, miras hukuku, işçi işveren hakları dahil daha birçok konu ayetlerle düzenleme altına alınmıştır. Örneğin bir borç ilişkisi olması durumunda Allah s.v.t. Kur'an'da, Bakara Suresi ayet 282'de Müslümanları şöylece yönlendirmektedir: *“Ey iman edenler! Belirlenmiş bir vade ile birbirinize borçlandığınız vakit onu yazın. Bir âtip onu aranızda adaletle yazsın. Hiçbir kâtip Allah'ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan geri durmasın; (her şeyi olduğu gibi) yazsın. Üzerinde hak olan kimse (borçlu) da yazdırsın, Rabbinden korksun ve borcunu asla eksik yazdırmayacak durumda ise velisi adaletle yazdırsın...”*. Aynı ayetin devamında peşin olmayan alışverişler de düzenleme altına alınmıştır: *“Ancak aranızda yapıp bitirdiğiniz peşin bir ticaret olursa, bu durum farklıdır. Bu durumda onu yazmamanızda sizin için bir sakınca yoktur. (Genellikle) alışveriş yaptığınızda şahit tutun. Ne yazan ne de şahit zarara uğratılsın. Eğer bunu yaparsanız (zarar verirsiniz) şüphe yok ki bu, sizin yoldan çıkmanız demektir. Allah'tan korkun. Allah size gerekli olan öğretiyor. Allah her şeyi bilmektedir.”*

Kur'an'da değinilen bir diğer konu da faizli işlemlerdir. Nitekim Bakara Suresi ayet 275'te: *“Riba (faiz) yiyenler (kabirlerinden) şeytan çarpmış kimselerin cinnet nöbetinden (Kıyamet günü yattıkları yerden) kalktığı gibi kalkarlar. Bu akıbet onların,*

'alım-satım tıpkı faiz gibidir' demeleri yüzündendir. Halbuki Allah, alım-satımı helal, ribayı ise haram kılmıştır. Bundan sonra kime Rabbinden bir açıklama, bir uyarı gelir de faizden vazgeçerse geçmişte olan kendisininidir ve artık onun işi Allah'a kalmıştır. Kim tekrar faize dönerse, işte onlar cehennemlidir, orada ebediyen kalırlar." Kur'an'da daha birçok konuda emir ve yasak bildiren ayetler bulunmaktadır. Belirtilen bu emir ve yasakların detaylarına ise Hz. Muhammed s.a.v.'in sözleri ve uygulamaları olan hadis ve sünnette yer verilmiştir.

1.3.2.1.2 Sünnet

Hadis ve sünnet İslam şeriatının ve dolayısıyla İslam iktisadının en temel ikinci kaynağıdır. Kur'an'da birçok yerde Allah ile beraber Hz. Muhammed s.a.v.'e uyulması konusunda Müslümanlara yönelik telkinler bulunmaktadır. Sünnet yol, yöntem, adet gibi anlamlara gelmektedir. Dini anlamda ise Hz. Muhammed'in s.a.v. uygulamaları ve yaşantı biçimi anlamına gelmektedir. Sünnete ilişkin bilgiler kendisinden daha geniş bir anlam içeren hadislerden elde edilir. Sözler anlamına gelen hadisler Hz. Muhammed'in s.a.v. sözlerinin yanı sıra kendi döneminde yaşayan sahabelerin de sözlerini kapsamaktadır. Bu bakımdan Hz. Muhammed'in s.a.v. sözlerini diğerlerinden ayırmak için Hadisi Şerif ifadesi kullanılmaktadır.

Hadislerin bir araya getirildiği en meşhur iki eser, Buhari'nin Sahihi ile Müslim'in Sahihidir. Bunların dışında Ebu Davud'un Süneni, Tirmizi'nin Süneni, İbni Mace'nin Süneni ve Nesai'nin süneni meşhur olan diğer hadis kitaplarıdır. Bu altı kitap Kütibi Sitte olarak ün yapmıştır. Hadisi Şeriflerin dini bir konunun çözüme kavuşturulmasında ölçü olarak alınması tamamen Kur'an'a dayanmaktadır. Nitekim Allah c.c. Kur'an'da Al-i İmran Suresi, 32: *De ki: "Allah'a ve Peygambere itaat edin."* Eğer yüz çevirirlerse şüphe yok ki Allah kafirleri sevmez. Al-i İmran Suresi, 132, Al-i İmran Suresi, ayet 80, Ahzap Suresi, ayet 32 ve daha birçok ayette benzer ifadeler yer verilmiştir.

Dini konuların açıklığa kavuşturulmasında Kur'an'ın yanında hadis ve sünnete başvurmak bir zorunluluktur. Aksi takdirde hem Allah'ın buyruğuna karşı gelmiş olur hem de dinin tam olarak anlaşılması ve yaşanması mümkün olmaz. Nitekim Allah Kur'an'da Zekât vermeyi emretmişken hangi varlıkların zekâta tabi olduğu, miktarı ve

süresi hakkında herhangi bir bilgi vermemiştir. Zekât için gerekli bilgiler sadece hadisler vasıtasıyla bilinmektedir. Benzer şekilde Kur'an'da namaz kılma emri varken hangi namazın kaç rekât olarak kılınacağı bilgisi mevcut değildir. Bu bilgilere de hadisler ve sünnet vasıtasıyla ulaşılmaktadır.

1.3.2.1.3 İcma

İslâm fikhının Kur'an ve Sünnet'ten sonra üçüncü kaynağı konumunda olan İcma İslâm âlimlerinin dinî bir meselenin hükmü üzerinde fikir birliğine varmalarını ve Müslümanların ortaklaşa benimsedikleri dinî hükümleri ifade eden şer'î bir delildir. Sözlükte “birleştirmek, derleyip toparlamak, bir işi sağlam yapmak, azmetmek, bir konuda fikir birliğine varmak” gibi anlamlara gelen icmâ, Kur'an'da yer almamakla birlikte bu naslardan türetilmiş kelimeler dört yerde sözlük mânasıyla geçer (Yûnus 10/71; Yûsuf 12/15, 102; Tâhâ 20/64). Hadislerde kelime daha çok “niyet etme” anlamında kullanılmıştır. İcmânın dinî literatürde kazandığı terim anlamı kelimenin sözlük anlamından bağımsız olmayıp fıkıh usulünde, “Muhammed ümmetinin (müctehidler) onun vefatından sonraki herhangi bir zamanda dinî bir meselenin hükmü üzerinde fikir birliği etmeleri” şeklinde tanımlanır.⁸⁴

1.3.2.1.4 Kıyas

Fıkıh usulünde kıyas, “hakkında açık hüküm bulunmayan bir meselenin hükmünü, aralarındaki ortak özelliğe veya benzerliğe dayanarak, hükmü açıkça belirtilen meseleye göre belirlemek” anlamına gelir. Kıyas fıkıh literatüründe “salt düşünme (nazar), doğruya ulaştıran delil” mânasında ve birçok istidlâl türünü belirtmekte kullanılmakla birlikte yaygın anlamları şunlardır: (1) Re'y. “Şeriat ya tevkif ya da kıyastır” ifadesinde kıyas “şâriin bildirim” (tevkif) mukabili olarak “re'y” anlamında, yani “mevcut naslar ışığında beşer inisiyatifıyla sonuca ulaşma veya ulaşılan sonuç” mânasında kullanılmaktadır. Bu mâna, fıkıh usulündeki anlam eksenli “fikhî akıl yürütme” (şer'î kıyas, fikhî kıyas, usulî kıyas) mânasındaki kıyasa tekabül etmektedir. (2) Şeriatın rasyonel içerikli bölümü. “Şeriat taabbüd ve mâkul anlamlı (kıyas) olmak üzere iki kısımdır” ifadesinde kıyas,

⁸⁴ TDV İslam Ansiklopedisi, Yıl 2000, Cilt 21, s.417, İcma Md.

taabbüd (dogmatik içerikli) mukabili olarak “ma‘kûlü’l-ma‘nâ” anlamına gelmektedir. Her iki kullanımda da kıyas genelde tevkif kapsamında olup tevkife alternatif değildir. (3) Genel ilke. Kıyas, tikel olaylara uygulandığı gibi tikel çözümlerin doğruluk kriteri olarak da kullanılan, “tümevarım yoluyla ulaşılmış genel kural” mânasına da gelmektedir. Fıkıh usulünde teknik anlamda kullanılan kıyasla kesiştiği nokta bulunmakla birlikte mahiyet itibarıyla ondan farklı olan genel kural anlamındaki kıyas, şer‘in tamamına uygulanacak genellikte olabileceği gibi sadece bir mezhep bütünlüğü içinde veya belli bir konu bütünlüğü içinde de söz konusu edilebilir. Fıkıh literatüründe yer alan “kıyâsü’ş-şer” ve “kıyâsü’l-mezheb” ifadeleri bu şekilde anlaşılmalıdır.⁸⁵

1.3.2.2 İslami bankacılığın Temel İlkeleri

İslami bankacılığın temel ilkelerinin başında faiz (riba) yasağı gelmektedir. Bununla birlikte işlemlerin “aşırı belirsizlik”ten uzak olması, kumar (meysir) içermemesi, kâr zarar paylaşımı esasına dayalı olması, haram olan mal ve hizmetlerle ilgili olmaması gerekmektedir. Ayrıca paradan para kazanma amacının güdülmemesi ve sözleşmelerin kutsal kabul edilmesi de temel prensipler arasında sayılmaktadır.

1.3.2.2.1 Faiz (Riba) Yasağı

Faiz (riba) kelime anlamı olarak fazlalık veya artış anlamına gelmektedir. Teknik anlamda ise borç veren tarafa anaparaya (anamala) ilave olarak yapılacak önceden belirlenmiş her türlü ödemedir. Bu manada riba ivazsız veya eş bir karşı değeri bulunmayan artış anlamında kullanılabilir.

Fazlalık veya haksız artış anlamında riba “riba el fadl” ve “riba al nasiah” şeklinde ikiye ayrılır. Riba el fadl (fazla karşılık) malların eşit olmayan bir şekilde değişimi veya satımı olarak tanımlanmakta olup genellikle altın, gümüş, arpa, buğday, tuz ve hurmayı kapsayan belirli malların mübadelesi veya satımıyla ilgilidir. Riba al nasiah (temerrüt/gecikme faizi) ise ödemedeki gecikmeden dolayı ödenen anapara miktarının üzerindeki herhangi bir fazlalık olarak tanımlanır. Riba al-nasiah kredi (borç para verme)

⁸⁵ TDV İslam Ansiklopedisi, Yıl 2002, Cilt 25, s.529, H. Yunus Apaydın, Kıyas Md.

işleminde ortaya çıkan fazlalığı ifade ederken riba al-fadl satış işleminde ortaya çıkan fazlalığı ifade etmektedir.⁸⁶

Günümüz geleneksel bankacılık işlemlerinde uygulanan faiz türü, riba al-nasiah (gecikme faizi) sınıfına girmektedir. İslam dinine göre her türlü faizli işlem kesin olarak yasaktır. İslam dini sadece “karzı hasen” adı verilen karşılıksız borca müsaade etmektedir. Bu uygulamada borç veren taraf borç tutarına hiçbir şekilde herhangi bir ilavede bulunamamaktadır.

Faizin yasaklanması Kur'an'da üç aşamada gerçekleşmiştir. Faizle ilgili inen ilk ayet olan Rum suresi 39'uncu ayette şöyle buyurulmuştur: “*İnsanların mallarında artış olsun diye faiz cinsinden verdiğiniz şey Allah katında artmaz. Allah'ın rızasını dileyerek verdiğiniz zekat ise işte sevaplarını kat kat arttıranlar onu verenlerdir.*” Bu ayette ribayı yasaklayan bir hüküm bulunmamakla birlikte, ribanın sevap bir amel olmadığına ve onda Allah'ın buğzunun varlığına işaret edilmiştir. Faizi kısmi olarak yasaklayan ayet olan Al-i İmran suresi 130'uncu ayette ise şu manada buyurulmaktadır: “*Ey iman edenler, ribayı öyle kat kat artırılmış olarak yemeyin.*”. Faizin kesin olarak yasaklanması ise Bakara suresi 275'inci ayetle olmuştur: “*Allah alışverişi helal, faizi ise haram kılmıştır. Kim de haram olan bu ribayı helal diye yemeye dönerse, işte onlar cehennemliktir, o ateşte ebedi olarak kalacaklardır.*” Ayrıca Bakara Suresinin 278-9'uncu ayetleri de bu kapsamdadır: “*Ey iman edenler Allah'tan korkun ve (cahiliyette işlediğiniz) faiz hesabından arta kalanı bırakın, eğer gerçek mü'minlerseniz. Yok eğer bu faizi terk etmezseniz bilin ki Allah'a ve Peygamberine karşı bir harbe girmiş olursunuz. Eğer ribadan tevbe ederseniz, anaparanız sizindir. Böylece ne zulmetmiş ne de zulme uğramış olursunuz.*”⁸⁷

1.3.2.2.2 Aşırı Belirsizlik (Gharar/ğarar)

Arapça kökenli bir kelime olan ğarar, akdin haksız kazanca yol açacak ölçüde kapalılık taşımasını ifade eden bir fıkıh terimidir. Sözlükte “tehlike, risk, kişinin bilmeden

⁸⁶ DIFC (2007), *A Guide to Islamic Finance in or from the DIFC*. Dubai International Finance Centre (DIFC). Dubai: DIFC Incorporated LLP, s.11-2.

⁸⁷ Hamdi DÖNDÜREN (1988), *Çağdaş Ekonomik Problemlere İslami Yaklaşımlar*. İklim Yayınları, 1.Baskı, Haziran 1988, İstanbul, s.61-64

canını veya malını tehlikeye sokması” gibi anlamlara gelir.⁸⁸ Ğarar terimi Arapçadaki ğurur (iğfal edip aldatmak veya kendini beğenmek, büyüklük taslamak) kökeninden gelir. Daha açık bir ifadeyle, Dr. Ez-Zerka bu konuyu ”Ğarar varlığı şüpheli veya özellikleri (evsafi) kesin olarak belirtilmemiş muhtemel bir malın (emtianın) satışıdır. Bu satışın risk taşıyan bünyesi, tabiatı, o ticari işlemi olasılık hesaplarına dayalı kumara iyiden iyiye yakınlaştırır.”⁸⁹ Ğarar kelimesinin Türkçe karşılığı için “aşırı belirsizlik” ifadesi kullanılabilir. Belirsizlik bir şeyin bilinmemesi ya da bilinmeyen veya kesin olmayan şey şeklinde tanımlanabilir.⁹⁰ Belirsizlik, kararın sonuçları ile ilgili nesnel değerlendirme yapılamadığı için karar verme durumunda bulunan kişinin öznel değerlemeleri ile yetinilerek karar verilmesi gereken hali tanımlar.⁹¹ Ğarar (belirsizlik, risk veya spekülasyon) da faiz gibi İslam dininde yasaktır. Dolayısıyla girişilen işlemlerin bu etkilerden uzak olması gerekir. Sözleşmenin taraflarının yapılan işlemle ilgili tam bilgi sahibi olmaları şarttır. Örneğin, ödemenin peşin mi yoksa vadeli mi olacağı ya da malın teslimi işlem anında mı yoksa sonraki bir tarihte mi olacağı açıkça belirtilmelidir.

1.3.2.2.3 Kumar (Meysir) Yasağı

Kumar Arapça kökenli kimâr kelimesinden türemiş olup ortaya para koyarak oynanan bir talih oyunudur.⁹² Ancak günlük hayatta ortaya koyulan para olabileceği gibi değerli herhangi bir eşya hatta bir hizmet edimi, karşı tarafa sağlanacak herhangi bir fayda da olabilir. Daha kapsamlı başka bir tanım yapmak gerekirse kumar şans ve becerinin birlikte veya tek başına söz konusu olduğu bir olay yahut yarışmanın ya da belirsiz bir olayın sonucu üzerine bahse tutuşma ve bu yolla kazanç elde etme durumudur.⁹³

Kumar İslam dininin en önemli temel yasaklarından biridir. Kuranı Kerim’de Bakara suresinin 219’uncu ayetinde yüce Rabbimiz mealen şöyle buyurmaktadır: “*Ey Muhammed! Sana şarap ve kumardan soruyorlar. De ki: Bu ikisinde büyük bir günah, bir de insanlar için bazı menfaatler vardır. Fakat günahları, menfaatlerinden daha*

⁸⁸ TDV (1996). Ğarar mad. *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt 13, s. 366-371). s.366

⁸⁹ Yahia Abdul-Rahman, (2015), a.g.e., s.134-135

⁹⁰ Cambridge Advanced Learner’s Dictionary (2008), s.1580.

⁹¹ Nevzat AYPEK, v.d. (2009), a.g.e., s.79

⁹² TDK Güncel Türkçe Sözlük, Kumar maddesi

⁹³ TDV İslam Ansiklopedisi, Kumar maddesi, Yıl 2002, Cilt 26, Sayfa 364-7

büyükdür. Yine sana neyi infak edeceklerini soruyorlar. De ki: İhtiyaçtan fazlasını infak edin. İşte böylece Allah, size âyetlerini açıklıyor. Umulur ki siz düşünürsünüz.”. Maide suresi 90-91’inci ayetlerde ise “Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar (putlar) ve fal okları şeytan işi birer pisliktir. Bunlardan kaçının ki, kurtuluşa eresiniz.”. Yukarıda verilen ayetlerden kumarın açıkça yasaklandığı anlaşılmaktadır. Başka ayetlerden de kumarın caiz olmadığı anlamları çıkarılabilir. Örneğin Necm suresi 39. ayette “Doğrusu insana çalışmasından başka bir şey yoktur.” ve “Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda haksızlıkla yemeyin. Ancak kendi rızanızla yaptığımız ticaretle yemeniz helaldir. Birbirinizin canına kıymayın. Şüphesiz Allah, size karşı çok merhametlidir.”.

Kumarın yasaklanması hadislerle de sabittir. Örneğin “Herhangi bir kimse arkadaşına 'Gel seninle kumar oynayalım' derse (o da ma'siyet sözden dolayı) fakirlere sadaka versin!”⁹⁴ Başka bir hadiste "Tavla oynayan, Allah'a ve Rasûlüne âsî olmuştur"⁹⁵ şeklinde buyurulmuştur. Ancak burada doğrudan doğruya tavlamanın yasak olduğuna dair düz anlayış ortaya koymak doğru olmayabilir. Asıl yasaklanan şey kumar oynamaktır. Bu manada hangi oyun olursa olsun caiz değildir.

1.3.2.2.4 Kâr ve Zarar Paylaşımı

Bu ilke uyarınca borç veren girişimden doğan kâr veya zarara katılmayı gerektirir. İslam dini Müslümanları paralarını doğrudan doğruya borç vermek yerine kâr ve riski paylaşmak üzere ticari bir girişime yatırmaya ve ortak olmaya teşvik eder. İslami finans sermaye sağlayıcıları ve kullanıcılarının ticari girişimin riskini eşit bir şekilde paylaşmayı gerektirir.⁹⁶ Fon sağlayıcı ile fon kullanıcısı arasındaki risk paylaşımı İslami finansın en önemli yönlerinden biridir. Geleneksel bankalarda ise tam tersi bir durum söz konusudur. Bu tür bankalarda fon kullandırılan kişinin kayıp veya kazancına bakılmaksızın önceden anlaşılan bir oran üzerinden faiz ve anapara tahsilatı yapılır. Geleneksel bankacılık sisteminde riskin neredeyse tamamı fon kullanıcısının üzerindedir.

⁹⁴ Buhâri, Kitabu'l-Eyman Ve'n-Nuzûr (Yeminler ve Nezirler Kitabı), Yeminler, 5/28

⁹⁵ Ebû Dâvud, Edeb, 56:4938

⁹⁶ DIFC (2007), a.g.r., s.11

Geleneksel bankalarda kredi kullandırıldığında anaparayla birlikte faiz herhalükârdâ mutlaka tahsil edilir. Bu bakımdan geleneksel bankalarda kredibilite önemli bir konu olup kredi verilecek kimseler iyice araştırılıp kredi teminatlandırılır. Kâr ve zarar paylaşımı bankacılığında ise finanse edilen proje sadece başarıya ulaşıp kâr sağlandığında anaparaya ilave bir para alınabilir. Bu bakımdan İslami bankacılıkta projenin sağlamlığı, ticari basiret, ticari itibar ve girişimcinin yönetsel yeterliliği konuları daha çok ön plana çıkmaktadır.

1.3.2.2.5 Haram Olan Mal ve Hizmetlerin Alınıp Satılması

Allah Kur'an'a bazı mal ve hizmetlerin yapılmasını yasaklamıştır. Bu bakımdan İslami bankaların bu kapsama giren işlerden herhangi birini yapması ya da yapan firmaları finanse etmesi uygun değildir. İslam dinine alım ve satımı, ticareti veya çeşitli şekillerde kullanımı yasaklanmış ürünler ve işler genel olarak şunlardır:⁹⁷

- Faiz
- Domuz
- Pornografi (ahlakı bozduğu için)
- Tütün ve alkol (sorumluluğu ortadan kaldıran her türlü sarhoşluk şekli yasaklanmıştır)
- Silahlar ve savaş aletleri (İslam barışı, toleransı ve kabul edilebilirliği teşvik eden buna karşılık adaletsiz savaşları yasaklayan bir dindir)
- Geleneksel finansal hizmetler (bu hizmetler faiz ve kredi gibi yasaklanmış veya haram kalemlerin alım satımını kapsayabileceği için)
- Spekülasyon ve belirsizlik (kumarhaneler, milli piyango biletleri, at yarışları, çeşitli bahisler dahil)

Geleneksel bankaların aksine İslami bankalar İslam ahlakı çerçevesinde hareket etmek zorundadır. Bu bakımdan İslami sistemdeki hiçbir kuruluş İslam ahlak değer sistemiyle çatışan hiçbir projeyi finanse edemezler. Örneğin, İslami bankalar şarap

⁹⁷ DIFC (2007), a.g.r., s.12

fabrikası, gece kulübü, kumarhane gibi İslami açıdan yasaklı ya da topluma zararı olan faaliyet ve girişimleri finanse edemez.⁹⁸

1.3.2.2.6 *Paradan Para Kazanmamak*

Paradan para kazanmak ancak borç olarak verip faiziyle geri alarak mümkün olabilir. Hiçbir risk almadan yani kesin bir getiri içeren bu şekilde yapılacak bir işlem zaten faiz kapsamına girer ki İslam dini açısından kabul edilebilir değildir. İslam dininde para sadece bir değişim ve değer aracıdır. Para tek başına bir değer taşımaz. Bu bakımdan parayı bir bankaya yatırarak veya bir kimseye borç vererek sabit faiz ödemesi yoluyla türemesine müsaade edilmez. İnsan emeği ve riskin üretken bir girişime yönlendirilmesi o girişimin finanse edilmesinde kullanılan paradan daha önemlidir. Müslüman fıkıhçılar parayı sermayeden ziyade potansiyel sermaye olarak görürler. Nitekim para sadece bir işe yatırıldığı zaman sermaye olma özelliği kazanır. Dolayısıyla kredi olarak bir işe aktarılan para sermaye değil bir ticari borç niteliği taşır.

1.3.2.2.7 *Sözleşmelerin Kutsallığı*

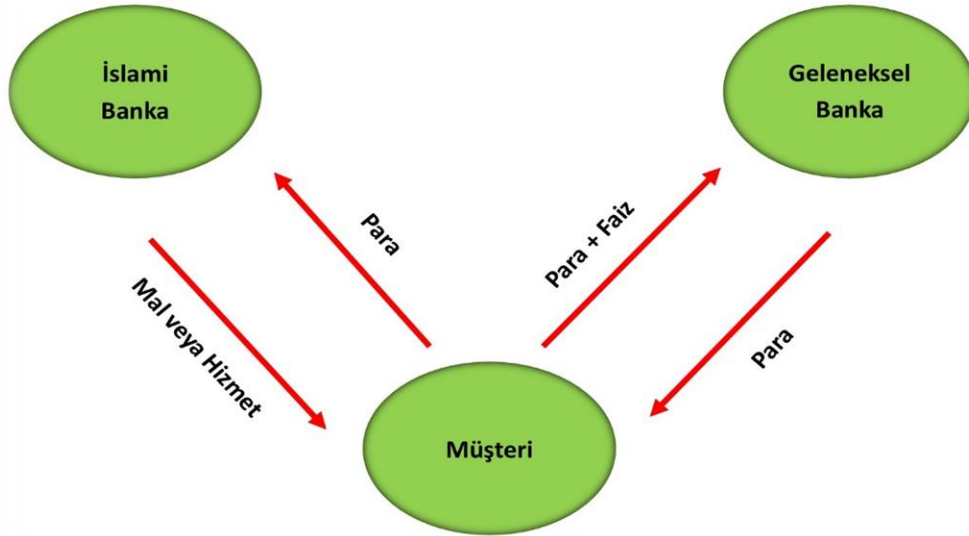
Tüm anlaşmalar özellikle parasal yükümlülük içerenler, öncelikli olarak hiçbir belirsizlik içermeksizin kaydedilmeli ve özgür irade çerçevesinde düzenlenmelidir. Tutar, vade, ödeme, isimler, ödeme yeri, malın cinsi ve nitelikleri, miktar vs. hiçbir şüpheye mahal vermeyecek şekilde kayda geçirilmelidir. Aynı zamanda şahitlere de yer verilmelidir. Anlaşmayı yazan kişinin güvenilir ve ehil olmasına dikkat edilmelidir. Kur'an anlaşmaların koşullarına uyulması konusu üzerinde önemle durmaktadır. Bu önem hem kişiler arasında yapılan hem de devlet arasında yapılan anlaşmalar için eşit ölçüdedir.⁹⁹ Kur'an'a göre verilen sözün mutlaka yerine getirilmesi gerekmektedir. Nitekim verilen söz aynı zamanda Allah katında bir sorumluluğu doğurmaktadır (17:34). Yüce Allah, Kur'an'da mealen: "Ey iman edenler! Akitleri(n gereğini) yerine getirin." (5:1) şeklinde buyurarak anlaşma şartlarına sadık kalmayı emretmektedir. Başka bir ayette ise sözlerini yerine getirenlerin Allah'ın sevgisini kazanacağı belirtilmektedir.

⁹⁸ Brain KETTELL (2011) *Introduction to Islamic Banking and Finance*. New Delhi: John Wiley & Sons Ltd., s. 35

⁹⁹ Syed Muhammad HASANUZ ZAMAN (2018), a.g.e., s.181

1.3.3 İslami Bankalar ile Geleneksel Bankaların Karşılaştırması

Geleneksel bankacılık sistemi genel olarak belirli bir faiz karşılığında borç para alıp bu paranın belirli bir faiz karşılığında üçüncü bir tarafa borç olarak kullanılması mantığına dayanır. Bankanın aldığı ve verdiği faiz arasındaki fark ise kârını oluşturmaktadır. İslami bankacılık sisteminde ise temel mantık müşteriye mal veya hizmet satışına dayanmaktadır. Bu süreç bankaya belirli bir mal veya hizmet alımı için başvuran müşteriye bankanın söz konusu mal veya hizmeti belirli bir kar ilave ederek satması şeklinde işler. Bu demektir ki İslami bankacılıkta geleneksel bankadan farklı olarak mutlaka ortada bir mal veya hizmet alım satımı olmalıdır. Buna karşılık geleneksel bankada tüm süreç borç alma ve verme üzerine işler. İslami banka ile müşteri ve geleneksel banka ile müşteri arasındaki bu ilişki aşağıdaki şekil yardımıyla daha somut hale getirilmeye çalışılmıştır.

Şekil 6. İslami Bankalarla Geleneksel Bankaların Çalışma Usulleri

Kaynak: Çalışmada yararlanılan kaynaklar ışığında tarafımızdan hazırlanmıştır.

Yukarıdaki şekilde görüldüğü üzere İslami banka ile müşteri arasında mal veya hizmet ve para akışı olmak durumundadır. Buna karşılık geleneksel banka ile müşteri arasında sadece para akışı söz konusudur. İslami bankalarla geleneksel bankalar yukarıda şematize edilen çalışma yöntemleri arasındaki farklılık bu iki banka türü arasındaki en

büyük farklılıklardan birisidir. İslami bankalar ile geleneksel bankalar arasındaki diğer temel farklılıklar ise aşağıdaki tablo yardımıyla özetlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 3: İslami Banka ile Geleneksel Banka Arasındaki Temel Farklılıklar

Özellik	İslami Banka	Geleneksel Banka
Kavram ve temel	İslami ilkelere dayalı	İnsan yapımı ilkelere dayalı
Getiri oranı	Belirli bir getiri oranı yok	Önceden belirlenen faiz oranı
Kâr en çoklama yöntemi	İslami kısıtlımlar çerçevesinde kârın en çoklanması hedeflenir.	Kısıtlama olmaksızın kârın en çoklanması hedeflenir.
Fon kullandırma yöntemi	İşe ortak olma ve ticari alacak	Para olarak borç verip belirli bir faizle geri alma
Mevduat garantisi	Sadece cari hesaplar garanti altındadır.	Tüm mevduatlar garanti altındadır
Müşterinin temerrüde düşmesi	Herhangi bir ek ödeme talep edilmez. Sadece cüzi bir tutar alınıp bağış için kullanılır.	Bileşik faiz yoluyla borca ilave yapılır
Bankanın borçlanması	İslami ilkelere uygun finansal araçlar yoluyla borçlanabilir.	Herhangi bir finansal araç yoluyla borçlanabilir.
Bilgi ve uzmanlığın artırılması	İslami banka kar ve zarara katıldığı için proje değerlendirme ve değerlendirme uzmanlarına büyük önem verir.	Sabit gelir garantisi olduğu için proje değerlendirme ve değerlendirme uzmanlarına pek önem vermez.
Bankanın müşteri karşısındaki konumu	Müşteriyle ortaklık, yatırımcı, tacir, alıcı ve satıcı ilişkisi içindedir.	Müşteriyle borçlu ve alacaklı ilişkisi içindedir.

Kaynak: Pakistan Merkez Bankası (NBP)

Yukarıdaki tablodan görüleceği üzere İslami bankalar ile geleneksel bankalar birçok yönden birbirinden ayrılmaktadır. En temel farklardan biri olarak İslami bankaların İslami ilkelere göre hareket etmesi olarak gösterilebilir. Bir diğer önemli farklılık ise İslami bankalar topladıkları fonlar karşılığında risk paylaşım esasına göre çalışırken geleneksel bankalar tüm riski tek taraflı olarak üstlenir. Fon kullandırım noktasında da İslami bankalar mudaraba, müşareke, selem ve istisna gibi sözleşmeler yoluyla riski müşteriyle paylaşırken geleneksel bankalar riski tek taraflı olarak tamamen karşı tarafa yüklemektedir. Aşağıda bu iki bankacık anlayışının fon toplama ve değerlendirme yaklaşımları ayrı ayrı başlıklar altında karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır.

1.3.3.1 Katılım Fonu ve Mevduat Farkı

Bankaların fon toplama yöntemleri 5411 sayılı Bankacılık Kanununda düzenlenmiştir. Buna göre katılım fonu, katılım bankaları nezdinde açtırılan gerçek ve

tüzel kişilere ait özel cari hesap ve katılma hesaplarında yer alan parayı ifade etmektedir. Mevduat ise, yazılı ya da sözlü olarak veya herhangi bir şekilde halka duyurulmak suretiyle ivazsız veya bir ivaz karşılığında, istendiğinde ya da belli bir vadede geri ödenmek üzere kabul edilen parayı ifade etmektedir. Aşağıda bu iki fonun özelliklerinin karşılıklı olarak verildiği bir tablo sunulmuştur.

Tablo 4: Katılım Fonu ve Mevduat Arasındaki Farklılık ve Benzerlikler

Katılım Fonu	Mevduat
Katılım bankaları nezdinde açılır.	Mevduat bankaları nezdinde açtırılır.
Özel cari hesaplar ve katılma hesaplarında toplanan paraları ifade eder.	Vadesiz ve vadeli mevduat hesaplarında toplanan paraları ifade eder.
Toplanan fonlar İslami ilkeler ve yasalar çerçevesinde herhangi bir işte değerlendirilir.	Toplanan fonlar yasalar çerçevesinde herhangi bir işte değerlendirilebilir.
Gerçek ve tüzel kişilere ait olabilir.	Gerçek ve tüzel kişilere ait olabilir.
İstenildiğinde geri ödenir.	İstenildiğinde geri ödenir.
Karşılığında kâr veya zarar doğabilir.	Karşılığında faiz alınabilir.

Kaynak: Yararlanılan kaynaklar ışığında tarafımızdan hazırlanmıştır.

Yukarıdaki tabloda bu fonun sadece genel özelliklerine yer verilmiştir. Bunların dışında özellikle bu fonların katılma hesapları ve vadeli mevduat hesapları şeklinde toplanması halinde aralarında önemli farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Katılma hesapları ve vadeli mevduat hesapları ayrı bir başlık altında ele alındığı için burada değinilmemiştir.

1.3.3.2 Özel Cari Hesap ve Vadesiz Mevduat Hesabı Farkı

Özel cari hesaplar katılım bankalarında açılabilen ve istenildiğinde kısmen veya tamamen her an geri çekilebilme özelliği taşıyan ve karşılığında hesap sahibine herhangi bir getiri ödenmeyen fonların oluşturduğu hesaplardır. Vadesiz mevduat hesabı ise mevduat bankaları nezdinde açtırılan yazılı ya da sözlü olarak veya herhangi bir şekilde halka duyurulmak suretiyle ivazsız (faizsiz) olarak, istendiğinde kısmen veya tamamen geri ödenmek üzere kabul edilen fonların oluşturduğu hesaplardır. Aşağıda bu iki hesabın özelliklerinin karşılıklı olarak verildiği bir tablo sunulmuştur.

Tablo 5: Özel Cari Hesap ve Vadesiz Mevduat Hesabı Farkı

Özel Cari Hesap	Vadesiz Mevduat Hesabı
Katılım bankaları nezdinde açtırılır.	Mevduat bankaları nezdinde açtırılır.
Gerçek ve tüzel kişiler adına açtırılabilir.	Gerçek ve tüzel kişiler adına açtırılabilir.
Belirli bir vade içermez.	Belirli bir vade içermez.
Toplanan fonlar İslami ilkeler ve yasalar çerçevesinde değerlendirilir.	Toplanan fonlar yasalar çerçevesinde herhangi bir işte değerlendirilebilir.
Karşılığında hesap sahibine herhangi bir getiri ödenme yapılmaz.	Karşılığında hesap sahibine herhangi bir getiri ödenme yapılmaz.
Yatırılan para istenildiğinde kısmen veya tamamen her an geri çekilebilir.	Yatırılan para istenildiğinde kısmen veya tamamen her an geri çekilebilir.
Hesaptaki paranın geri ödenmesi 100.000 TL'ye kadar devlet garantisi altındadır.	Hesaptaki paranın geri ödenmesi 100.000 TL'ye kadar devlet garantisi altındadır.
Para transferi, fatura ödeme, çek keşide etme gibi bankacılık hizmetleri yapılabilir.	Para transferi, fatura ödeme, çek keşide etme gibi bankacılık hizmetleri yapılabilir.

Kaynak: Yararlanılan kaynaklar ışığında tarafımızdan hazırlanmıştır.

Yukarıdaki tablodan görüleceği üzere bu iki hesap arasındaki temel farklılık toplanan fonların ne şekilde kullanılacağıyla ilgilidir. Öte yandan özel cari hesaplar katılım bankalarına özgü hesaplarken vadesiz mevduat hesapları ise mevduat hesaplarına özgü hesaplardır. Bunların dışında bu hesaplar arasında pek bir farklılık yoktur. Bankacılık işlemleri bakımından da hemen her yönden benzer özelliklere sahiptir. Örneğin para transferi gerçekleştirme, fatura ödeme ve çek keşide etme gibi temel bankacılık hizmetleri her iki hesap türünde aynı şekilde gerçekleştirilebilmektedir.

1.3.3.3 Katılma Hesabı ve Vadeli Mevduat Hesabı Farkı

Katılma hesapları ise, katılım bankalarına yatırılan fonların bu kurumlarca kullandırılmasından doğacak kâr veya zarara katılma sonucunu veren, karşılığında hesap sahibine önceden belirlenmiş herhangi bir getiri ödenmeyen ve anaparanın aynen geri ödenmesi garanti edilmeyen fonların oluşturduğu hesaplardır. Vadeli mevduat hesabı ise, yazılı ya da sözlü olarak veya herhangi bir şekilde halka duyurulmak suretiyle bir ivaz (faiz) karşılığında, istendiğinde ya da belli bir vadede geri ödenmek üzere kabul edilen fonların oluşturduğu hesaplardır. Aşağıda bu iki hesabın özelliklerinin karşılıklı olarak verildiği bir tablo sunulmuştur.

Tablo 6: Katılma Hesabı ve Vadeli Mevduat Hesabı Farkı

Katılma Hesabı	Vadeli Mevduat Hesabı
Katılım bankaları nezdinde açtırılır.	Mevduat bankaları nezdinde açtırılır.
Gerçek ve tüzel kişiler adına açtırılabilir.	Gerçek ve tüzel kişiler adına açtırılabilir.
Belirli bir vade içerir.	Belirli bir vade içerir.
Belirli bir tutar yatırılır.	Belirli bir tutar yatırılır.
Hesap açılışı sırasında kâr payı oranı belli değildir. Vade sonunda belli olur.	Belirli bir faiz oranı dahilinde hesap açılır ve sonuna kadar bu oran değişmez.
Hesap sahibine önceden belirlenmiş herhangi bir getiri ödenmesi garanti edilmez.	Hesap sahibine önceden belirlenmiş belirli bir getiri ödenmesi garanti edilir.
Hesap sahibine anaparanın aynen geri ödenmesi garanti edilmez.	Hesap sahibine anaparanın aynen geri ödenmesi garanti edilir.
Vade sonunda toplamda ne kadar ödeneceği belli değildir. Anaparanın üstünde veya altında bir ödeme yapılabilir.	Vade sonunda toplamda ne kadar ödeneceği bellidir. Hesap sahibine anapara ve önceden belli olan faiz ödenir.
Kâr veya zarara katılma sonucu doğurur.	Kâr veya zarara katılma söz konusu değildir.
Riske katılım söz konusudur.	Riske katılım söz konusu değildir.
Anaparanın geri ödenmesi 100.000 TL'ye kadar devlet garantisi altındadır.	Anaparanın geri ödenmesi 100.000 TL'ye kadar devlet garantisi altındadır.
Vade sonunda ödenecek kâr payı tutarı vade sonunda kesinleşir.	Vade sonunda ödenecek faiz tutarı vade başında bellidir.
Kâr paylaşım oranı vade başında bellidir ve sabittir.	Faizle ilgili herhangi bir paylaşım söz konusu değildir. Hesap sahibine önceden belirlenen bir oranda faiz ödemesi yapılır.
Birçok kişinin katılımından oluşan ortak bir fon havuzudur.	Tek kişinin katılımından ibarettir.
Hesapta/havuzda toplanan fonlar faizsiz işlemlerde değerlendirilir.	Hesaptaki tutarın nasıl değerlendirileceği belli değildir.
Kâr payı üzerinden kaynakta vergi kesintisi yapılır.	Faiz üzerinden kaynakta vergi kesintisi yapılır.
Vade sonunda vergi sonrası kâr payı ödemesi yapılır.	Vade sonunda vergi sonrası faiz ödemesi yapılır.
Hesabın erken kapatılması halinde hesap sahibine herhangi bir ödeme yapılmaz.	Hesabın erken kapatılması halinde hesap sahibine herhangi bir ödeme yapılmaz.
Vade sonunda, başlangıçtaki tutarla birlikte, kâr elde edilmişse kâr payı ödemesi yapılır. Zarar edilmişse başlangıçtaki tutarın altında bir ödeme yapılabilir. Ancak günümüz katılım bankalarında uygulanan kâr dengeleme rezervi sayesinde zarar edilse bile katılımcılara genellikle başlangıçtaki tutarın da üzerinde bir geri ödeme yapılır.	Vade sonunda, banka söz konusu mevduattan kâr da etse zarar da etse hesap sahibine başlangıçtaki tutarla birlikte faiz ödemesi yapılır.

Kaynak: Yararlanılan kaynaklar ışığında tarafımızdan hazırlanmıştır.

Katılma hesapları ve vadeli mevduat hesapları birbirinden çok farklı özelliklere sahiptir. Yukarıdaki tabloda belirtildiği üzere bu farklılıkların en önemlilerinden biri katılım fon adı altında katılma hesapları yoluyla çeşitli kişilerden toplanan fonların bir havuzda toplanarak ortak işletilmesi sonucu elde edilen kârın katılımcılara payları ve havuzda geçirdikleri süre göz önüne alınarak dağıtılmasıdır. Bu durum vadeli mevduat hesaplarında söz konusu değildir. Vadeli mevduat hesaplarında toplanan fonlar herhangi bir havuzda toplanmaksızın istenildiği şekilde değerlendirilebilir ve elde edilen kazanç ne kadar olursa olsun vadeli mevduat hesapları sadece belirtilen faiz oranı üzerinden bir ödeme yapılır. Başka bir farklılık ise katılma hesaplarındaki fonlar İslami ilkeler ve yasalar çerçevesinde uygun işlerde değerlendirilebilirken vadeli mevduat hesaplarındaki fonlar için böyle bir sınırlama yoktur. Sadece yasalar çerçevesinde hareket edilir. Hemen şunu belirtmek gerekmektedir ki katılma hesapları için bu husus 5411 sayılı Bankacılık Kanununda belirtilmemiştir. Katılım bankalarının çalışma usulleri gereği tamamen gönüllülük esası çerçevesinde İslami ilkelere göre hareket edilmektedir. İstendiği takdirde katılım bankaları İslami usullere göre hareket etmeyebilir ancak bu durumda katılım bankacılığı ruhunun dışına çıkmış olacağı için bu bankaların hiçbir önemi kalmaz.

1.3.4 Günümüz İslami Bankacılık Uygulamalarının Temel Problemi

İslami bankacılık her ne kadar teorik olarak İslami ilkelere uygun hareket edecek şekilde dizayn edilmiş olsa da, bu bankaların günümüz uygulamasına bakıldığında geleneksel bankalar gibi hareket ettikleri görülmektedir.¹⁰⁰ Teoride İslami bankaların, özkaynak esaslı finansman türlerini öncelikle kullanmaları gerektiği vurgulansa da, uygulamada katılım esasına dayalı olmayan borç bazlı ürünleri daha çok tercih ettikleri söylenebilir.¹⁰¹ Diğer bir ifadeyle günümüz İslami bankaları öncelikle müşareke ve mudarebe gibi ortaklık esasına dayanan finansman araçlarını kullanmak yerine, murabaha (kredili maliyet artı kar satışı) ve icara (finansal kiralama) gibi varlık temelli borç

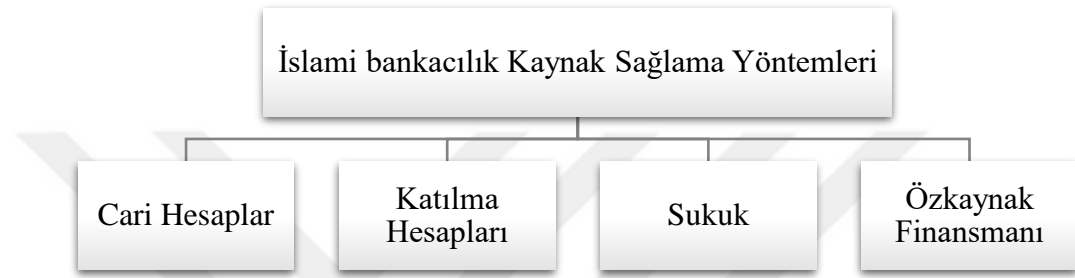
¹⁰⁰ Mahmoud A. EL GAMAL (2006), *Islamic Finance: Law, Economics and Practice*, Cambridge University Press, New York, p.138.

¹⁰¹ Feisal KHAN (2010), *How Islamic is Islamic Banking?*, Journal of Economic Behavior & Organization sayı 76, ss.805-820, p.808.

araçlarına yönelmektedirler. Bu ise onların şekil bakımından geleneksel bankalardan ayrışmasına, öz bakımından ise benzeşmesine yol açmaktadır.¹⁰²

1.3.5 İslami Bankaların Kaynak Sağlama Yöntemleri

İslami bankaların kaynak sağlama yöntemleri genel olarak cari hesaplar, katılma hesapları, sukuk ihracı ve özkaynak finansmanı şeklindedir.

Şekil 7 İslami Bankacılık Kaynak Sağlama Yöntemleri

Kaynak: Çalışmada yararlanılan kaynaklar ışığında tarafımızdan hazırlanmıştır.

1.3.5.1 Cari Hesaplar

Cari hesaplar herhangi bir getiri ve vade içermeyen hesaplardır. İslami banka eğer isterse hesap sahibine hediye adı altında belli bir tutar ödeyebilir. Ancak bu tutarın şart koşulmamış olması ve tamamen bankanın kendi isteği üzerine verilmiş olması gerekmektedir. Aksi takdirde ödenen bu tutar faiz olarak değerlendirilir.

Cari hesaplara yatırılan paralar banka nezdinde emanet (vedia) olarak görülebilir. Bu şekilde kabul edildiğinde bankanın kendisine emanet edilen paraları kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaması gerekir. Aksi takdirde emanete uygun davranmamış olur. Bir diğer bakış açısına göre cari hesaplar bankanın kullanımına sunulmuş bir borçtur. Karzı hasen de denilen bu borç türünde banka parayı dilediği gibi kullanabilmekte, geri istendiğinde ise ödemek zorundadır. Ancak geri ödemede herhangi bir fazlalık ödemesi söz konusu değildir.

¹⁰² Ausaf AHMAD (1993), *Contemporary practices of Islamic financing techniques*. Islamic Economic Studies 1, ss. 15-52. p.36-7.

Cari hesaplara yatırılan paranın borç olarak kabul edilmesi halinde hesap sahibinin enflasyonist etkiden uzak tutulması gerekir. Çünkü burada borç verme konusunda esas olan nominal tutar değil reel tutar olmalıdır. Bu bakımdan bankanın borcu geri ödeme sırasında enflasyonist etkiyi göz önüne alarak gerekirse belirli bir fazlalık ödemesi gerebilir. Diğer taraftan günümüz uygulamasında müşteriye her ne kadar banka tarafından herhangi bir fazlalık ödenmese de müşteri parasının saklanması, dilediğinde dilediği yerden geri çekebilmesi, belli bir ücret karşılığında veya ücretsiz bir şekilde başka bir hesaba transfer edebilmesi, fatura vb. ödemeleri gerçekleştirebilmesi gibi bankacılık hizmetleri olarak bir bakıma fayda sağlamaktadır. Bu bakımdan bankanın herhangi bir fazla ödeme yapmasına da gerek kalmadığı söylenebilir.

Cari hesaplar Türk lirası ya da ABD doları, Euro gibi yabancı para cinsinden açılabilir. Türkiye’de altın cinsinden açılan cari hesaplar da vardır. Katılım bankaları altın günü adı altında belirli günlerde altın konusunda uzman kişiler eşliğinde çeşitli türden altınları kabul etmektedir. Kabul edilen altınlar o günkü altın kuru üzerinden müşterinin hesabına yansıtılmaktadır. Müşteri böylece altınları ev yerine daha güvenli olan bir yerde tutma imkânı bulmakta ve dilediği anda para olarak ya da altın olarak geri çekebilmektedir. Banka kabul ettiği altınlar karşılığında herhangi bir fazla ödemede bulunmamaktadır. Bununla birlikte hesaptan altın olarak çekim yapılması halinde o günkü gram fiyatı üzerinden %2-3 oranında bir kesinti yapmaktadır. Bu kesinti altının fiziki olarak saklanması bir bedeli olarak görülebilir.

1.3.5.2 Katılma Hesapları

Katılma hesapları belirli bir vade içeren ancak herhangi bir getiri garantisi vadetmeyen hesaplardır. Getiri garantisi olmaması bu hesapları geleneksel bankalardaki vadeli mevduat hesaplardan ayıran en belirgin özelliktir. Müşteriler tarafından bu hesaplara yatırılan paralar banka tarafından vadelerine göre ayrılarak bir havuzda toplanır. Banka daha sonra havuzda toplanan paraları murabaha, sukuk gibi faizsiz ürünlerde değerlendirerek kazanç sağlar. Genellikle sağlanan kazancın %80’i müşterinin, %20’si bankanın olacak şekilde paylaşılır. Banka müşterinin belirlediği vade sonunda %20’lik payını aldıktan sonra kalan tutarı müşterinin katılma hesabına yansıtır.

Katılım bankaları birçok ülkede geleneksel bankalarla birlikte çalışmak durumdadır ve genellikle geleneksel bankalar müşterilerine daha yüksek mevduat getirisi vadelerler. Bu bakımdan İslami bankalar geleneksel bankalarla daha iyi rekabet edebilmek için karın düşük olduğu zamanlarda müşterilere bir kar dengeleme tazminatı ödeyebilirler. Tamamen bankanın inisiyatifinde olan bu uygulama banka tarafından vade başında vadedilmediği sürece bir sakınca arz etmez. Dengeleme için kullanılan tutarlar önceki dönemlerde banka tarafından sağlanan karlardan dağıtılmayıp bankada bırakılan kısımlardan oluşur. Dağıtılmayan bu kârlar genellikle Kâr Payı Dengeleme Rezervi (Profit Equalisation Reserve – PER) adı altında bir özkaynak hesabı altında izlenir. Karın düşük olduğu dönemlerde ise uygun tutarlarda katılma hesaplarına yansıtılır ve böylece hesap sahibinin daha fazla getirisi sağlanmaya çalışılır. Bankanın bu şekilde yapmasının sebebi faiz hassasiyeti olmakla birlikte sistemin nasıl çalıştığını tam olarak algılayamamış kişilerin düşük getiri elde etmeleri durumunda geleneksel bankalara kayacakları endişesi sebep olarak gösterilerbilir. Oysa bu hesapların en büyük en özelliği kar ve zarar edebilme özelliğidir. Katılma hesaplarına yatırılan paralar üzerinden kar sağlanabileceği gibi zarar da edilebilir. Zarar edilmesi anaparadan kayıp demektir ki bu durumun müşteri tarafından hiç hoş karşılanmayacağı çok açıktır. Bu bakımdan İslami banka bazı karın düşük olduğu dönemlerde dilerse kâr dengeleme uygulamasına gidebilmektedir.

1.3.5.3 Sukuk

Arapça bir kelime olan Sukuk, “sakk” kelimesinin çoğulu olup bir varlık veya intifa hakkı üzerindeki sahipliği temsil eden bir finansal sertifikadır.¹⁰³ Menkul kıymetleştirme (securitisation) tevrîk kavramının eş anlamlısı olup bu kavram yerine Arapçada taskîk (sukuklaştırma) ve tesnîd (senetleştirme) kavramları da kullanılmaktadır. Sukuk ihraç işlemi mevcut mal veya menfaat halindeki ya da her ikisinin birlikte bulunduğu varlıklar üzerindeki mülkiyeti, birbirine eşit değerde birimlere ayırmak ve bu birimlerin değerlerine göre sertifika (sukuk) ihraç etmektir.¹⁰⁴ İlk defa Malezya hükümeti tarafından 2002 yılında gerçekleştirilen, daha sonra Batı’da ve İslâm ülkelerinde

¹⁰³ AOSSG Survey (2011). *Accounting for Islamic Financial Transactions and Entities*. s. 34

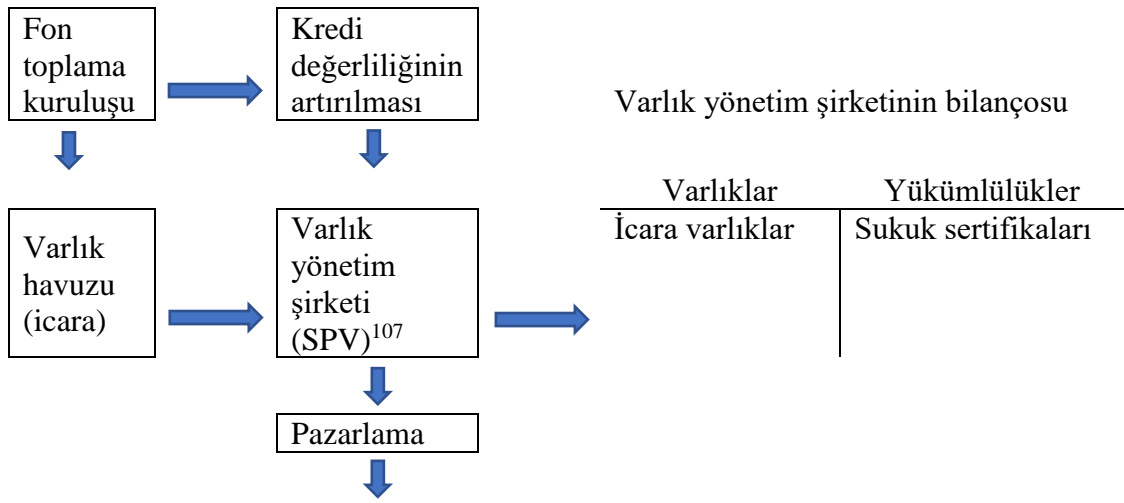
¹⁰⁴ AAOIFI İslami Standart 17, 2012, s. 390

yaygınlaşmaya başlayan varlığa dayalı tahvil veya faizsiz bono yahut kira sertifikası uygulamasında yatırımcıya verilen belgeler sukûkun ilk örnekleri olarak gösterilebilir.¹⁰⁵

Tahvillerin İslami versiyonu olan sukuk varlığa dayalı menkul kıymetlerle (VDMK) benzer olup birkaç yönden geleneksel tahvillerden ayrılmaktadır. Geleneksel tahviller belirli bir faiz oranı üzerinden borcun geri ödenmesi sözü verirken, sukuk bir dayanak varlığa sahip olmak, anapara garantisinde bulunmamak ve yatırımcılara ödenecek getirinin dayanak varlığın performansına bağlı olacak şekilde yapılandırılmak zorundadır.¹⁰⁶ Sukuk her ne kadar konvansiyonel tahvile benzetilse de yapılandırılma ve piyasaya sürülme noktasında önemli farklılıklar göstermektedir. Sukuk hamilleri sukuk satın alırken bir bakıma dayanak varlığa geçici olarak ortak olmuş olurlar. Sukuk hamillerine belli dönemler halinde sabit veya değişken ödemeler yapılır. Sukuk ihracında dayanak varlığın (mudarebe, müşareke, murabaha, selem, istisna vs.) mutlaka İslami esaslara uygun olması gerekmektedir. Dolayısıyla sukuk sahiplerine ödenen getiriler faiz değil dayanak varlıktan elde edilen gelir paylarıdır denilebilir. Konvansiyonel tahvilin birincil ve ikincil piyasada işlem görmesinin özünde tamamen faiz yatmaktadır. Tahvil herhangi bir dayanak varlıkla desteklenmez. Başka bir ifadeyle tahvilin anaparası ödenemediği takdirde tahvil hamillerinin ihraççıdan talep edecekleri herhangi bir varlık söz konusu değildir. Bir başka husus da tahvil hamillerine anaparaların belli bir oranı doğrultusunda faiz kapsamına giren dönemsel sabit ödemeler yapılır.

¹⁰⁵ Cengiz Kallek, İslam Ansiklopedisi, Sak maddesi, s. 584

¹⁰⁶ The IMF and Islamic Finance: Sukuk, <http://www.imf.org/external/themes/islamicfinance/> March 2015

Yatırımcılar: İslami finansal kuruluşlar, konvansiyonel kurumsal yatırımcılar, emeklilik fonları, bireysel yatırımcılar vs.

Şekil 8. Sukukun İşleyişi

Kaynak: Zamir IQBAL and Abbas MIRAKHOR (2011), *An Introduction to Islamic Finance - Theory and Practice*. Second Edition, s. 185

Sukuk türleri genel olarak mal satımına dayalı sukuk türleri, menfaat (fayda) satımına dayalı sukuk türleri, ortaklık esasına dayalı sukuk türleri, tarımsal faaliyete dayalı sukuk türleri ve diğer faaliyetlere dayalı sukuk türleri şeklinde çeşitli gruplar halinde incelenebilir. Aşağıdaki tabloda sukuk türleri kısaca özetlenmiştir:

¹⁰⁷ Özel amaçlı mudarebe (special-purpose mudarebe – SPM)

Tablo 7: Sukuk Türleri

	Sukuk adı	Dayanak sözleşme	Getiri şekli	İkincil piyasa
Satışa dayalı sukuk türleri	- Murabaha sukuk	- Murabaha	- Taksit ödemeleri üzerinden sabit dönemsel getiri	- Mevcut değil
	- Selem sukuk	- Selem	- Selem konusu malın satışından elde edilen dönemsel getiri	- Selem malı teslim edildiğinde mevcut
	- İstisna sukuk	- İstisna	- İstisna konusu varlığın kiralanmasından elde edilen dönemsel getiri	- Mevcut değil
Menfaat satımına dayalı sukuk türleri	- İcara sukuk	- İcara	- Tahsil edilen kira geliri üzerinden sabit veya değişken dönemsel getiri	- Mevcut
	- Kullanım hakkına dayalı sukuk	- Mevcut varlıklara ilişkin - Tanımlanmış gelecekte sunulacak varlıklara ilişkin - Belirli bir tarafın sunacağı hizmetlere ilişkin - Tanımlanmış gelecekte sunulacak hizmetlere ilişkin	- Tahsil edilen kira geliri üzerinden sabit veya değişken dönemsel getiri	- Mevcut
Ortaklık esasına dayalı sukuk türleri	- Müşareke sukuk	- Müşareke	- Elde edilen kâr payı üzerinden dönemsel değişken getiri	- Mevcut
	- Mudarebe sukuk	- Mudarebe	- Mudarebe kârı üzerinden dönemsel değişken getiri	- Mevcut
	- Yatırım vekaleti sukuk	- Yatırım vekaleti	- Yatırım vekaleti üzerinden elde edilen gelir	- Mevcut
Tarımsal faaliyete dayalı sukuk türleri	- Muzaraa sukuk	- Muzaraa (tarım ortaklığı)	- Elde edilen mahsulün satışından pay alma	- Ortaklık hakkı sunuyorsa mevcut
	- Musakat sukuk	- Musakat (bağ/bahçe sulama ortaklığı)	- Elde edilen ürünün satışından pay alma	- Ortaklık hakkı sunuyorsa mevcut
	- Muğarese sukuk	- Muğarese (tarımsal/tohum ekimi)	- Elde edilen ürünün satışından pay alma	- Mevcut
Diğer faaliyetlere dayalı sukuk türleri	- Hibrit sukuk	- İki veya daha fazla İslami finansman sözleşmesi	- Dayanak sözleşmelerden elde edilen değişken veya sabit dönemsel getiri	- Dayanak varlık %51 ve üzeriyse mevcut
	- Vekalet (wakala) sukuk	- Vekalet	- Dayanak sözleşmelerden elde edilen değişken veya sabit dönemsel getiri	- İkincil piyasada işlem görebilen dayanak sözleşmeler %51 ve üzeriyse mevcut
	- Yatırım (istithmar) sukuk	- Çoğunuluğunu gayrimenkullerin oluşturduğu çeşitli yatırım varlıkları	- Yatırım varlıklarından elde edilen gelirler üzerinden dönemsel getiri	- İkincil piyasada işlem görebilen dayanak sözleşmeler %51 ve üzeriyse mevcut
	- Menfaat (menfa'a) sukuk	- Menfaat	- Kullanım hakkı alınan varlığın işletilmesi sonucu elde edilen gelirden dönemsel getiri	- Mevcut
	- Pay senedine dönüştürülebilir sukuk	- Pay senedi	- Önceden belirlenen bir fiyat üzerinden pay senedi alma hakkı	- Mevcut

Kaynak: Çalışmada yararlanılan kaynaklar ışığında tarafımızdan hazırlanmıştır.

Murâbaha alacaklarının veya diğer alacakların ikincil piyasalarda işlem görmesine olanak sağlayacak şekilde yatırım sertifikası (sukuk) ihraç etmek uygun değildir.¹⁰⁸ Selem, istisna, murabaha sukuk hariç (sukuk sahibi araziye sabip olmadığı zaman bazı durumlarda muzâraa ve müsâkât sukuklar da hariç) yukarıdaki sukuk türlerinin tamamı ikincil piyasada alınıp satılabilir. İslam İşbirliği Teşkilatı (Organisation of Islamic Cooperation) Fıkıh Konseyi'nin nakit veya borç benzeri araçlardan oluşan bir havuza binaen ihraç edilen sukukun ikincil piyasada işlem göremeyeceği yönünde aldığı karar gereğince söz konusu sukuk türlerinin ikincil piyasada işlem görmesi sınırlandırılmıştır. Böyle bir sınırlama getirilmesinin temel amacı olarak faize açık kapı bırakmamak olarak gösterilebilir.

1.3.5.4 Özkaynak Finansmanı

Özkaynaklar basit bir ifadeyle bankanın tüm yükümlülüklerini (vadesiz mevduatlar, vadeli mevduatlar, personel borçları, menkul kıymet borçları vs) yerine getirdikten sonra varlıklarından arta kalan kısmı ifade etmektedir. Bu durum bilanço eşitliğinden aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

$$\text{VARLIKLAR} = \text{BORÇLAR} + \text{ÖZKAYNAKLAR}$$

$$\text{ÖZKAYNAKLAR} = \text{VARLIKLAR} - \text{BORÇLAR}$$

Özkaynaklar başka bir tanıma göre ise bankanın kuruluşu sırasında nakit veya duran varlık olarak konulmuş olan başlangıç sermayesi, duran varlıkların yeniden değerlendirme artışları, geçmiş yıllar karları, dönem karının dağıtılmayıp bankada bırakılan kısmı ve sonraki sermaye artışlarının toplamı şeklinde ifade edilebilir.

Banka yönetimi fon bulmak amacıyla sermaye artırımına başvurabilir. Ancak bu seçenek her zaman avantajlı olmayabilir. Çünkü sermaye artırımını demek ilave ortak demektir ki bu da daha fazla kâr payı ödemek ve yönetimi daha fazla kişiyle paylaşmak demektir. İlave fon bulmanın bir diğer yolu da kârın dağıtılmayıp banka hizmetinde bırakılmasıdır. Ancak yasal zorunluluklar nedeniyle karın bir kısmı mecburen dağıtılmak

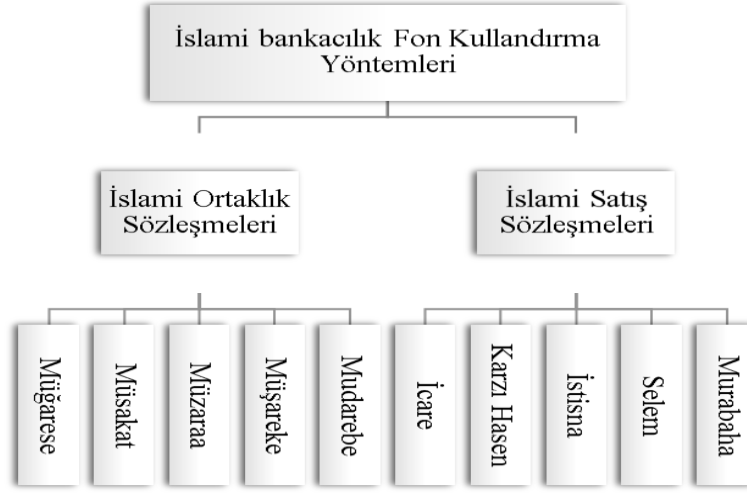
¹⁰⁸ AAOIFI İslami Standart 8, 2012, s. 164 ve 182

zorundadır. Bankanın özkaynak yoluyla sağlayabileceği finansman imkânları aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

- Kuruluş Sermayesi: Bankanın kuruluşu sırasında ortaya konulan sermayedir. Kuruluş sermayesi para, para benzeri varlıklar, menkul kıymetler, alacaklar, demirbaşlar ve gayri menkullerden oluşabilir. 5411 sayılı Bankacılık Kanununun yedinci maddesine göre Türkiye’de kurulacak bir bankanın anonim şeklinde kurulmuş olması, hisse senetlerinin tamamının nama yazılı olarak nakit karşılığı şeklinde çıkarılması ve nakden ve her türlü muvazaadan arî olarak ödenmiş sermayesinin en az 30 milyon TL olması gerekmektedir. Kuruluş sermayesi içinde nakit ve nakit benzeri varlıklar ne kadar ağırlıkta ise bankanın fon kullandırma imkânı da aynı derecede fazla olacaktır.
- Nakit Sermaye Artırımı: Banka kurulduktan sonra ilave sermaye artırımına gidebilir. Gerçek anlamda bir fon kaynağı olabilmesi için bankanın nakit sermaye artırımına gitmesi yerinde olacaktır. Nitekim 5411 sayılı Bankacılık Kanununun onyedinci maddesine göre sermaye artırımlarının, her türlü muvazaadan âri olarak, ilgili mevzuatla ilâve edilmesine izin verilen kaynaklar hariç, iç kaynaklara başvurulmadan nakden ödenmesi şarttır.
- Dağıtılmamış Kârlar: Dönem içinde elde edilen gelirlerden giderler ve vergiler düşüldükten sonra kalan tutarın ortaklara ve çeşitli adlar altında personele dağıtılmayıp bankada bırakılan kısımdır. Bankada bırakılan bu kısım genel olarak yasal zorunluluklar gereği ayrılan kanuni yedek akçeler, ana sözleşme hükümleri gereği ayrılması gereken statü yedekleri ve gelecekte vuku bulması ihtimal dahilinde olan ihtiyaçlar için ayrılan fonlardan oluşmaktadır. Kârın bir kısmının bu şekilde dağıtılmayıp bankada bırakılması demek bu kadar tutarın bankadan nakit olarak çıkmaması anlamına gelir ki bu da banka için fon kaynağı demektir.

1.3.6 İslami Bankaların Fon Kullandırma Yöntemleri

İslami bankacılık fon kullandırma yöntemleri genel olarak İslami satış sözleşmeleri ve İslami ortaklık sözleşmeleri şeklinde iki ana gruba ayrılabilir.

Şekil 9. İslami bankacılık Fon Kullandırma Yöntemleri

Kaynak: Çalışmada yararlanılan kaynaklar ışığında tarafımızdan hazırlanmıştır.

İslami ortaklık sözleşmeleri müğarese, müsakat, müzaraa, müşareke ve mudaraba yöntemlerinden oluşmaktadır. İslami satış sözleşmeleri ise murabaha, selem, istisna ve karzı hasen şeklindedir.

1.3.6.1 Murabaha (Maliyet Artı Kâr Satışı)

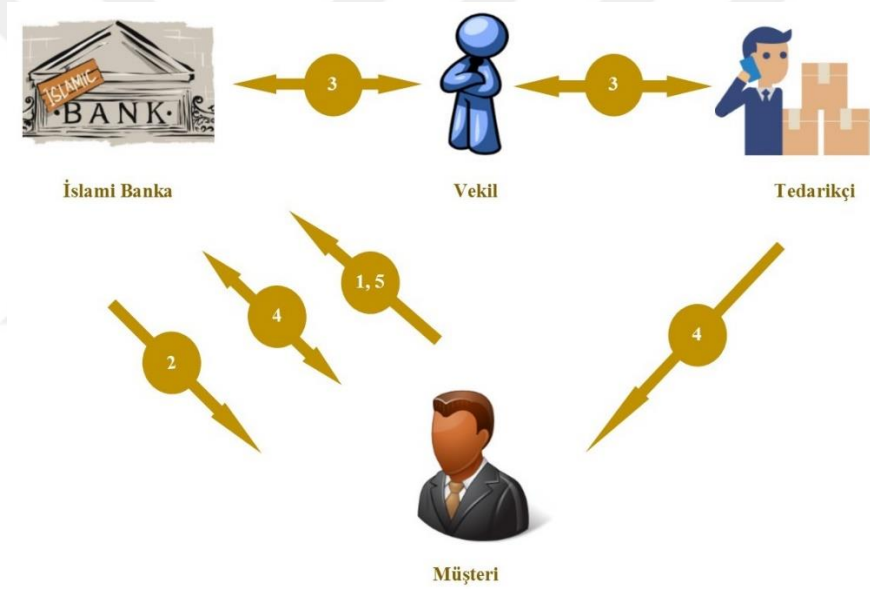
Murabaha sözlükte "artma, kar, ticari kazanç" anlamındaki ribh kökünden türeyen ve "kazandırma, kar hakkı tanıma" manasına gelen murabaha terim olarak bir malın alış fiyatı veya maliyeti üzerine belirli bir kar katarak satılmasını ifade eder.¹⁰⁹ Murabaha güvене dayalı satış sözleşmelerinden (büyû'u'l-emâne) biri olup murabaha akdinde ortaklaşa olarak anlaşılan kâr tutarı, mal bedelinin belirli bir yüzdesi ya da maktu bir tutar olabilir. Taraflar arasında herhangi bir vadedişme olmaksızın kurulan murabaha akitleri normal/klasik murabaha olarak adlandırılır. Ancak İslami finans kuruluşu aracılığıyla mal almak isteyen müşterilerle daha önceden taraflar arasında vadedişme gerçekleştirilerek murabaha sözleşmesi akdedilirse finansal/çağdaş murabahadan söz edilmiş olur.¹¹⁰ İslami finans kuruluşlarınca kullanılan murabaha yöntemine finansal/çağdaş murabaha denmesinin nedeni normal/klasik murabaha ile karıştırılmasını önlemek içindir.¹¹¹

¹⁰⁹ TDV (2014) İslam Ansiklopedisi, Cilt 13, ss. 366-371, Murabaha maddesi, s.148.

¹¹⁰ AAOIFI İslami Standart 8, 2012, s. 179-80; AAOIFI, 2016, Accounting, Auditing and Governance Standards, s. 128

¹¹¹ AAOIFI İslami Standart 8, 2012, s. 190

Günümüz faizsiz bankaların kullanmış olduğu murabaha yöntemi finansal/çağdaş murabaha kapsamına girmektedir. İslami bankaların kullandığı bu yöntem literatürde daha çok satın alma emirli murabaha (murabaha to the purchase order) olarak bilinmektedir. Finansal/çağdaş murabaha işleminde İslami banka müşterinin talep ettiği malı satıcıdan peşin ya da vadeli olarak satın alır ve vaadleşme aşamasında kararlaştırılan kâr marjı (murabaha kârı) üzerinden peşin veya vadeli olarak müşteriye satar. İslami bankanın malı müşterinin gösterdiği bir satıcıdan satın almasında hiçbir sakınca yoktur. Önemli olan İslami bankanın söz konusu malı öncelikle kendi mülkiyetine geçirmesidir. Şayet malın mülkiyetinin doğrudan doğruya müşteriye geçirilmesi uygun değildir. Aşağıda murabaha finansman yönteminin işleyişini gösteren bir şekil sunulmuştur:

Şekil 10. Murabaha Finansman Yönteminin İşleyişi

Kaynak: Çalışmada yararlanılan kaynaklar ışığında tarafımızdan hazırlanmıştır.

Yukarıda verilen şekildeki işlem adımları kısaca aşağıdaki gibi özetlenebilir:

1. Müşteri İslami banka aracılığıyla mal satın alma talebinde bulunur.
2. İslami banka müşteriye malın fiyatını da gösteren bir teklif sunar. Şartlar uygunsa müşteri satın alma vaadinde bulunur ve taraflar arasında isteğe bağlı olarak çerçeve sözleşme (prensipl anlaşması) düzenlenir. Bu aşamada İslami banka müşteriden müracaat komisyonu, kaparo ve teminat isteyebilir.

3. İslami banka murabaha malını satıcıdan bizzat kendisi veya tayin edeceği bir vekil yoluyla satın alarak mülk edinir. Bu aşamada malın hükmen teslimi anlamında tasarruf hakkı veya teslimi ifade eden belgeler bankaya geçer.
4. İslami banka ile müşteri arasında sözleşme imzalanarak malın müşteriye satışı ve teslimi gerçekleşir.
5. Müşteri kararlaştırılan şartlara göre İslami bankaya ödeme yapar.

1.3.6.2 Selem ve Alt Selem

Selem (islamic forward sale) bir malın belirli şartlara göre peşin ödeme karşılığında ertelenmiş teslimle satın alınması veya bir malın peşin ödeme karşılığında ertelenmiş teslimle satılmasıdır.¹¹² Aşağıda selem ve alt (paralel) selem finansman yönteminin işleyişini gösteren bir grafik sunulmuştur.

Şekil 11. Selem ve Alt (Paralel) Selem Finansman Yönteminin İşleyişi

Kaynak: Çalışmada yararlanılan kaynaklar ışığında tarafımızdan hazırlanmıştır.

Yukarıdaki şekilde ilk aşamada İslami banka (katılım bankası) tedarikçiyle nitelikleri, özellikleri, teslim yeri ve tarihi belirli olan malı ileri bir tarihte satın almak üzere anlaşmaya varır ve banka ödemeyi peşin olarak yapar. Buraya kadar olan işlem

¹¹² AAOIFI, 2016, s. 129

selem işlemidir. Banka daha sonra üçüncü aşamada olduğu gibi üçüncü bir kişiyle bir selem sözleşmesi daha düzenler. Ancak bu sözleşme prensip olarak bankanın tedarikçi ile yapmış olduğu sözleşme neticesinde teslim alacağı mala bağlı değildir. Bununla birlikte banka ikinci selem sözleşmesinde teslimi ilk selem sözleşmesinden sağlayacağı mal ile yapacaktır. Ancak banka malı zamanında ya da belirlenen şartlarda tedarikçiden teslim alamazsa ikinci selem malını bağımsız olarak sağlamakla yükümlüdür. Normal şartlarda herhangi bir sorun yaşanmazsa teslim gününde banka malı tedarikçiden teslim olarak müşteriye teslim eder ve böylece alt selem sözleşmesi süreci tamamlanmış olur.

1.3.6.3 İstisna'a/Eser ve Alt İstisna'a/Eser

İstisna/eser sözleşmesi bir varlığın henüz tamamlanmamışken satış işlemine konu edildiği bir satış türüdür. Başka bir tanıma göreyse, üretilmesi talep edilen ve henüz mevcut olmayıp nitelikleri belirlenmiş eserlerin satışı üzerine kurulan bir satış sözleşmesi türüdür. Alt istisna/eser ise daha önce kurulan eser sözleşmesinde işveren konumunda olan tarafın satın alacağı eserin özelliklerini taşıyan eseri yüklenici sıfatıyla başka bir tarafla istisna sözleşmesi yapması durumudur. Günümüz İslami finans uygulamalarında ise kullanılan yöntem daha çok bu yöntem üzerinedir. Aşağıda istisna (eser) ve alt (paralel) istisna (eser) finansman yönteminin işleyişini gösteren bir şekil sunulmuştur.

Şekil 12. İstisna/eser Finansman Yönteminin İşleyişi

Kaynak: IDB (2014), s.33

Yukarıdaki gösterimde ilk olarak banka alıcının talebi üzerine bir varlık inşa etmeyi/üretmeyi ve bunu alıcıya satmayı kabul ettiği istisna sözleşmesini onaylar. Alıcı da söz konusu varlığı inşa edildiğinde/üretildiğinde satın almayı vaad eder. İkinci adımda banka ve alıcı arasında istisna¹¹³ ve istisna vekilliği¹¹⁴ sözleşmeleri imzalanır. Daha sonra alıcı belgeleri değerlendiren ve etkinliği beyan eden etkinlik belgelerini bankaya sunar. Böylece proje uygulaması başlar. Dördüncü aşamada alıcı, bankanın vekili olarak, bir danışman (ayrıntılı proje, kontrol ve gözetim için) ve bir de müteahhitle (yüklenici)/üretici (varlığı inşa etmesi/üretmesi için) sözleşme imzalar. Alıcı varlığı inşa dönemi boyunca banka namına sigorta ettirir. Böylece İnşa etme/üretim süreci başlar. Sonraki adımda banka doğrudan danışmana ve yükleniciye kademeli olarak ödeme yapmaya başlar. Altıncı aşamada inşa etme/üretim sürecinin sonunda denetleme ve kabul üzerine, varlığın mülkiyeti alıcıya geçer. Böylece alıcı sözleşmede belirtilen satış fiyatını ödemekle yükümlü olur. Son olarak alıcı satış fiyatını taksitler halinde bankaya öder.

1.3.6.4 Karzıhasen

Sözlükte "kesip koparmak. Karşılık vermek", mekanla ilgili olarak kullanıldığında" çaprazından dolaşıp gitmek" gibi anlamlara gelen karz terim olarak geri ödenmek üzere verilen mal veya birine ödünç borç verme" demektir.¹¹⁵ Karz; altın, gümüş, nakit para ve misli olan şeyleri ya da selem akdi olabilen her tür malı başkasına ödünç vermek anlamına gelir. Karz kelimesi Kur'an-ı Kerim'de Hadid suresi onbirinci ayette "*Allah'a karzı hasenle ödünç verecek olan kimdir? İşte o, bunun karşılığını kat kat artırcaktır. Ona, bundan başka çok değerli bir mükâfat da vardır.*" şeklinde geçmektedir. Karzı hasen ise ivaz (karşılık) beklenmeden verilen ödünç anlamındadır.¹¹⁶ İhtiyaç sahibi bir kimseye ödünç vermenin karz-ı hasen adıyla yaygınlık kazanması Kur'an'da geçen bu teşvik ve nitelendirmeden kaynaklanır.¹¹⁷ Bu bakımdan karzı hasenin aynı zamanda bir teberrü (bağış) olduğu da söylenebilir.

¹¹³ İstisna sözleşmesi satış fiyatı, finansman akışı, varlığın özellikleri, teslimat koşulları ve tarihi ile ödeme planını kapsayan hüküm ve koşulları ifade eder.

¹¹⁴ İstisna vekilliği sözleşmesi varlığın tedarikine ilişkin alıcı tarafından uyulması gereken talimatları listeler. Bu sözleşme doğrultusunda alıcı, banka adına bir vekil gibi hareket eder.

¹¹⁵ TDV İslam Ansiklopedisi, Yıl 2001, Cilt 24, Karz Md., ss. 520-525, s.520.

¹¹⁶ Hamdi DÖNDÜREN (1988), a.g.e., s.87-94

¹¹⁷ TDV İslam Ansiklopedisi, Karz Md., s.521.

Karz ilişkisinin ortaya çıkabilmesi için öncelikle icab ve kabulün olması gerekir. Bundan başka ödünç veren kişinin teberrüye ehil kimse olması gerekir. Baba, vasi ve mümeyyiz küçükler, temsil ettikleri kimsenin malını teberrü edemedikleri gibi, ödünç vermeye de ehil değildirler. Ödünç verilen şeyin karşı tarafa teslim edilmesi gerekir. Ödünç verilen şey misli nitelikte olabileceği gibi selem akdine konu olabilen herhangi bir mal da olabilir. Karz akdinde muhayyerlik (cayma hakkı) şart koşulsa bile bu şart geçerli değildir. Zira karz akdinde zaten taraflar dilediği zaman akdi feshetme hakkına sahiptir. Karz akdinde vade şartı da geçerli çoğunlukla geçerli değildir. Aksi takdirde nesie faizi ortaya çıkabilmektedir. Borcun geriye ödenmesi sırasında verilen fazlalık başlangıçta şart koşulmuşsa veya örf haline gelmişse caiz değildir. Ancak herhangi bir şart koşulmamış ve bu konuda yerleşmiş bir adet yoksa verilen fazlalığın bir sakıncası yoktur. Nitekim Hz. Muhammed s.a.v. ödünç aldığı iki yaşındaki bir deve karşılığında daha değerli olan altı yaşındaki bir başka deve vermiş ve “*Şüphesi sizin en hayırlınız, ödeme bakımında en güzel olanınızdır.*” şeklinde buyurmuştur.¹¹⁸

Karzı hasen Türkiye’de pek yaygın olmamakla birlikte bazı katılım bankaları ve kamu kurumları tarafından uygulanmaktadır. Kuveyt Türk KT cari hesap müşterilerine yönelik belirli bir limit ve gösterilecek teminatlar dahilinde ödünç (karzı hasen kredisi) kullanmaktadır.¹¹⁹ Türkiye Finans KT de “Yedek Hesap” adı altında karzı hasenli cari hesap hizmetini başlatmıştır. Banka bu kapsamda müşterilerine herhangi bir kâr oranı ve işlem ücreti olmaksızın faturalarını ödeme ve ATM’lerden nakit çekme imkânı sunmuştur.¹²⁰ Ziraat KT ise kurumsal müşterilerine yönelik nakdi finansman kapsamında vergi ve SGK prim ödemelerine yönelik “Karz-ı Hasen Finansmanı” adıyla finansman desteği sunmaktadır. Söz konusu finansman desteği banka ve kurum arasında belirlenen vade dahilinde kullanılmaktadır.

Albaraka Türk KT de Karz-ı Hasen uygulamasını Umre Finansmanı için kullanmıştır. DİB 2017 yılı umre programı kapsamında hacı adaylarına yönelik olarak

¹¹⁸ Hamdi DÖNDÜREN (1988), a.g.e., s.87-88; TDV İslam Ansiklopedisi, Karz Md., s.521.

¹¹⁹ Kuveyt Türk KT, Bankacılık Hizmetleri Sözleşmesi, Özel Cari Hesaplarla İlgili Hükümler

¹²⁰ Katılım Dünyası, *Türkiye Finans’tan bir ilk: Karz-ı Hasen’li Cari Hesap*, 28 Temmuz 2015, <https://katilimdunyasi.com/2015/07/28/turkiye-finanstan-bir-ilk-karz-i-hasenli-cari-hesap/> (Erişim 20.4.2018)

söz konusu bankayla taksit imkânı sunması için ilk protokolü imzalamıştır. Protokol kapsamında hacı adayları kullandıkları finansmanı herhangi bir vade farkı olmaksızın 4 veya 6 taksitte geri ödeme imkanına kavuşmuştur.¹²¹ DİB Albaraka Türk dışında Ziraat Katılım, Vakıf Katılım, Kuveyt Türk ve Türkiye Finans ile de protokoller imzalamıştır.

1.3.6.5 İcare (Leasing)

İcare Arapça kökenli bir kelime olup Türkçe karşılığı kiralamak demektir. Terimsel anlamda ise, bir varlığın belirli bir kullanım hakkının sahibi tarafından belirli bir dönemsel getiri karşılığında satıldığı kiralama sözleşmesidir.¹²² İcara (ijarah/leasing) belirli bir varlığın yararlanma hakkının belirli bir kira bedeli karşılığında anlaşılan bir dönem boyunca kiralanması için yapılan bir sözleşmedir. İcara sözleşmesi sözleşmeye taraf olan her iki tarafı da bağlamaktadır.¹²³ İcâra finansman yönteminin işleyişi aşağıdaki şekil yardımıyla açıklanmaya çalışılmıştır.

Şekil 13. İcare Finansman Yönteminin İşleyişi
Kaynak: IDB (2014), s.25

Yukarıdaki şekilde yer alan her bir işlem adımı kısaca aşağıda açıklanmıştır.

¹²¹ Millî Gazete, *Diyanet taksitle umreye götürecektir*, 27 Kasım 2016.

¹²² IDB (2014), s.21

¹²³ IFSB, List Of Terminologies And Definitions Used in the IFSB Documents

1. **Onaylama:** Banka müşterinin talebi üzerine değerlendirmeye alır ve kira sözleşmesini onaylar. Bu sözleşme uyarınca kiralama konusu sabit varlık tedarik edilip kiralama vaadinde bulunan müşteriye kiralanacaktır.
2. **İmza:** Banka ve müşteri arasında icara¹²⁴, icara vekilliği¹²⁵ ve hizmet vekilliği¹²⁶ sözleşmeleri imzalanır.
3. **Etkinlik:** Müşteri belgeleri değerlendiren ve etkinliği beyan eden etkinlik belgelerini bankaya sunar. Böylece proje uygulaması başlar.
4. **Tedarik:** Banka müşteriye varlığı tedarik edecek tedarikçi ile sözleşme imzalaması ve varlığın teslimini denetleme, izleme ve gerçekleştirilmesi için vekil olarak tayin eder. Müşteri aynı zamanda varlığı kiralama dönemi boyunca banka namına sigortalatır.
5. **Harcama:** Banka varlığın fiyatını doğrudan tedarikçiye öder.
6. **Teslimat:** Müşteri (artık kiracı/müstecir), bankanın vekili olarak, varlığı tedarikçiden teslim alır.
7. **Kira ödemesi:** Müstecir (kiracı) sabit kira ödemelerini anlaşılan kiralama dönemi boyunca bankaya öder.
8. **Mülkiyet devri:** Kiralama dönemi sonunda, banka varlığın mülkiyetini müstecire bir bağış olarak transfer eder.

1.3.6.6 Mudaraba

Mudaraba emek ve sermaye arasında bir kâr ve zarar ortaklığıdır.¹²⁷ Kırâz da denilen mudâraba, taraflardan birisinin sermaye diğerinin de emek katkısında bulunarak ortak bir yatırım faaliyetinde yardımlaşmalarını düzenleyen meşru bir ortaklık sözleşmesidir.¹²⁸ Sözleşme ile kurulan bu ortaklıkta sermaye katkısında bulunan taraf

¹²⁴ İcara sözleşmesi: Bu sözleşme kâr oranı, finansman akışı dahil kiralama faaliyetinin hüküm ve koşullarını sağlar. Bu sözleşmeye ayrıca kiralama dönemi sonunda varlığın mülkiyetinin transferini sağlayan bir hibe sözleşmesi de eklenir.

¹²⁵ Vekillik sözleşmesi : Bu sözleşme ile, kiracı varlığı tedarik etmesi için vekil olarak görevlendirilmiş olur.

¹²⁶ Hizmet vekilliği sözleşmesi : Bu sözleşme yoluyla, kiracı varlığın devam ettirilmesi konusunda banka namına bir vekil olarak görevlendirilmiş olur. Bu devam ettirme varlığın onarım ve sigorta koşullarını kapsamaktadır.

¹²⁷ Ahmet TABAKOĞLU (2013), *İslam İktisadına Giriş*. İstanbul: Dergâh Yayınları.; AAOIFI (2016), *Accounting, Auditing and Governance Standards.*, s. 129

¹²⁸ AAOIFI (2012) *İslami Standart 13*. s.297 ve 308; M. A. KHAN (2003). *Zakah Accounting and Auditing: Principles, Rules and Experience in Pakistan*. Islamic Economic Studies, 10(2), s. 245

sermaye sahibi (rabbü'l-mâl), emek katkısında bulunan taraf ise emek sahibi (mudârib, âmil veya mukâriz) adıyla anılır.¹²⁹ Bu ortaklık neticesinde elde edilen kâr, anlaşılan oranlara göre taraflar arasında şâyi hisseli olarak paylaşılır.¹³⁰ Mudarebe ortaklığında genel olarak sermayenin geçerli bir para olması, sözleşme zamanında sermayenin çalışana belli olarak teslim edilmesi ve kârın oransal olarak tespit edilmesi şartları vardır. Bu şartların oluşması durumunda sermaye mudaribe bir emanet olarak teslim edilir. Sermayedar burada vekil sıfatını kazanır. Herhangi bir suretle sözleşme bozulursa tüm kar sermayedara kalır ancak mudaribe de emeğinin karşılığı olarak belli bir tutarda ücret ödenir.¹³¹

Mudarebe fon sağlayıcı rolündeki yatırım hesabı sahipleri ile mudarib rolündeki İslami banka arasında da uygulanabilir. Mudarebede kar iki taraf arasında anlaşılan orana göre paylaşılırken, zarar durumunda kasıt, ihmal veya İslami banka tarafından üzerinde anlaşılmış şartları ihlal etmeleri hariç fon sağlayıcılar tarafından karşılanır. Ancak mudaribin ihmali ve sözleşme şartlarına riayet etmemesi halinde mudarib zarara da katılmak durumunda kalabilir.¹³² Bu şartlar altında İslami banka yatırım hesabı sahiplerinin fonlarını kabul edeceği yönündeki isteğini ilan eder. Kasıt, ihmal veya ihlal gibi durumlarda ortaya çıkacak kayıplar İslami banka tarafından karşılanır. Bir mudarebe sözleşmesi aynı zamanda fon sağlayıcı olarak kendi adına ya da yatırım hesabı sahipleri adına hareket eden İslami banka ile işletme sahipleri ve çiftçiler, tüccarlar vb. dahil diğer esnaflar arasında da uygulanabilir.¹³³ Mudarabe finansman yöntemlerinin işleyişi genel olarak aşağıdaki gibidir:

¹²⁹ Ahmed ELTIEB, "Accounting issues for Islamic banks". (İçinde) Simon ARCHER and Rifaat Ahmed ABDEL KARIM (ed.) (2002). *Islamic finance Innovation and Growth*. Euro money books and AAOIFI: Nestor House. London.; AAOIFI İslami Standart 13, 2012, s. 297 ve 308; M. A. KHAN (2003), s.245.

¹³⁰ AAOIFI İslami Standart 13, 2012, s. 297 ve 308; M. A. KHAN (2003), s.245.

¹³¹ Ahmet TABAKOĞLU (2013), a.g.e., s.129.

¹³² IDB (2014), s.45; AAOIFI, 2016, Accounting, Auditing and Governance Standards, s. 129

¹³³ AAOIFI, 2016, Accounting, Auditing and Governance Standards, s. 129

Şekil 14. Mudaraba Finansman Yönteminin İşleyişi

Kaynak: Çalışmada yararlanılan kaynaklar ışığında tarafımızdan hazırlanmıştır.

Yukarıdaki şekilde yer alan her bir işlem adımı kısaca aşağıda açıklanmıştır.

- 1. Onaylama:** Banka öncelikle talepte bulunan potansiyel kuruluşu (mudarib) takibe alır. Banka herhangi bir sektör/bölge/proje kısıtı belirtmeksizin söz konusu mudaribe sermaye sağlamayı uygun görürse sınırlandırılmış/sınırlandırılmamış mudarebe talebini onaylar. Banka ve mudarib yatırımdan elde edilecek kârın aralarında ne şekilde paylaşılacağını belirten oran üzerinde anlaşmaya varırlar. Herhangi bir zarar durumunda banka bu zarardan tek başına sorumlu olur. Ancak mudaribin herhangi bir ihmali ve/veya ihlali söz konusu olursa zarar her iki tarafı da bağlar.
- 2. İmza:** Banka ile mudarib arasında sınırlandırılmış/sınırlandırılmamış mudarebe sözleşmesi imzalanır.
- 3. Yatırım:** Mudarib elindeki sermayeyi kâr sağlamak amacıyla sınırlandırılmış mudarabe ise sermaye sahibinin sınırlandırılmamış mudarabe ise kendi uygun gördüğü projeye kanalize eder.
- 4. Kâr paylaşımı:** Projeden elde edilen kâr banka ile mudarib arasında önceden kararlaştırılan oran üzerinden paylaşılır.

1.3.6.7 Müşareke

Müşareke sözleşmesi her iki tarafın da sermaye koyduğu ve her iki tarafın da aktif bir şekilde yönetime katıldığı iki taraflı bir sözleşmedir. Taraflar (İslami banka ile müşteri) sermaye olarak nakit değer koyabilecekleri gibi menkul veya gayrimenkul varlıklar da koyabilirler. Oluşan zararlar taraflar arasında sermaye katılım oranına göre dağıtılır. Kârlar ise tarafların kararlaştırdığı şekilde paylaşılır.¹³⁴ Bununla birlikte herhangi bir ortak lehine oransal olmayan maktu bir kâr payı şart koşulması ise uygun değildir. Müşareke ortaklığı, İslami banka ile müşteri arasında yeni bir projeyi hayata geçirmek veya mevcut bir projeye ortak olmak amacıyla herbir tarafın eşit veya değişen oranda sermaye koyması şeklinde de kurulabilir. Bu sayede taraflardan herbiri devamlı veya azalan bazda sermaye sahibi olur ve belirlenen oranlar üzerinden kârdan pay alır. Bununla birlikte, kayıplar sermaye katılım oranına göre paylaşılır. Aksi bir şekilde şart koşulmasına izin verilmez.¹³⁵ Projenin yönetiminde taraflardan sadece biri ya da her ikisi birden bulunabilir. Müşareke kontratında kar paylaşımı ve yönetim gibi konular taraflar arasında istenildiği gibi belirlenebilir. Bu anlamda müşareke finansmanı çok esnek bir finansman yöntemidir.¹³⁶ Müşareke finansmanında işlemleri yürüten uzman kişilere müşarık denir.

Azalan müşâreke (diminishing musharakah), ortaklardan herhangi birinin ortaklık konusu projenin tamamına sahip olana kadar diğer bir ortağın hisselerini belirlenen bir süre boyunca aşamalı olarak satın almayı taahhüt ettiği bir ortaklık türüdür. Azalan müşareke ortaklığı için öncelikle inan şirketi olmak üzere diğer şirketlerle ilgili genel hükümler uygulanmalıdır. Bu bakımdan herhangi bir ortak lehine şirket sermayesindeki payını geri çekme hakkı veren bir maddenin sözleşmeye konması uygun değildir. Ayrıca ortaklık konusu bir varlığın ortaklardan sadece birine ait olduğunu öne sürerek sigorta ve bakım masraflarının söz konusu ortağa yüklenilmesi de uygun değildir. Azalan müşâreke ortaklığı genel olarak iki aşamadan oluşur. Birinci aşamada taraflar arasında ortaklık kurulur. İkinci aşamada ise hisse alım-satımı gerçekleştirilir. Diğer tarafın sermayesinin alınıp satılması piyasa değeri üzerinden veya sözleşmede belirtilen fiyat üzerinden

¹³⁴ OJK, Sharia Banking Statistics 2017 September, s.v.

¹³⁵ AAOIFI, 2016, Accounting, Auditing and Governance Standards, s. 128

¹³⁶ Brain Kettell (2011), a.g.e., s. 154

gerçekleşir. Ancak pay alım satımına ilişkin kesin bir taahhüt talebinde bulunulması uygun değildir. Ortaklık ve satış sözleşmelerinden birinde diğerinin şart koşulması uygun olmadığı için alım satım taahhüdünün ortaklıktan bağımsız bir vaad ve sözleşmeyle gerçekleştirilmesi gerekir. Dolayısıyla peyderpey satılacak hisseler için taraflar arasında ortaklıktan bağımsız bir satış sözleşmesi düzenlenmelidir.¹³⁷ Taraflar (İslami banka ile müşteri) arasında hisse devrinde genel olarak iki yol izlenmektedir. Birinci yolda müşteri şirketten kâr payı hakkını tamamen İslami bankaya devreder. İkinci yolda ise müşteri belli dönemler itibarıyla İslami bankanın hisselerini şirketin tamamına sahip oluncaya kadar satın almaya devam eder.

1.3.6.8 Diğer İslami Finansman Sözleşmeleri

Müzaraa (zirai ortakçılık) toprak sahibinin sahip olduğu toprağı (araziyi) bu topraktan elde edilecek mahsulü bölüşmek üzere birisine işletmesi şeklinde kurulan bir emek-toprak ortaklığıdır. Bir başka tanıma göre ise müzaraa tarla sahibi ile bu tarlayı ekip biçecek kişi (ziraatçı) arasında ürün paylaşımına dayanan bir ortaklık türüdür. Bu ortaklığa göre arazi, emek sahibine ziraatçılık yapması için teslim edilir ve emek sahibi (ziraatçı) elde edilen üründen, oranı belirli şayi bir pay alır. Bir sözleşmeye bağlı olarak kurulan bu ortaklık türünde genel olarak her iki tarafın akıl-baliğ olması ve toprağın ziraata elverişli olmasının yanı sıra tohumun kimin tarafından verileceğı, ekilecek şeyin nev'i ve mahsulün bölüşüm şeklinin açıkça belirtilmiş olması gerekmektedir. Sözleşmenin bozulması halinde mahsul toprak sahibine ait olup tohumu çiftçi vermişse toprak sahibi uygun bir kira alır. Şayet tohumu toprak sahibi vermişse o zaman da hiçbir mahsul elde edilmese bile çiftçiye uygun bir ücret takdim edilir. Toprak sahibinin ölmesi durumunda varisler mahsul olgunlaşincaya kadar çiftçiye müdahalede bulunamazlar. Çiftçinin ölümü halinde ise çiftçinin varisleri çalışmayı devralıp kaldığı yerden sürdürebilir ve toprak sahibi ise bunu engelleyemez.¹³⁸

Müsakat (bağ-bahçe ortaklığı) ağaç sahibinin mahsulün arada paylaşılması şartıyla ağaçların bakımını yapacak birisiyle ortaklık sözleşmesine dayalı olarak kurulan

¹³⁷ IFSB, List Of Terminologies And Definitions Used in the IFSB Documents; AAOIFI İslami Standart 12, 2012, s. 279-80

¹³⁸ AAOIFI İslami Standart 12, 2012, s. 295

bir emek ağaç ortaklığıdır. Bir başka tanıma göre ise müsakat ortaklığı (bağ-bahçe ortaklığı) hâlihazırda dikili meyve ağacı bulunan bahçe sahibi ile bu meyve ağaçlarının bakımını üstlenip ürün yetiştiricek kişi arasında ürün paylaşımına dayanan bir ortaklık türüdür. Bu ortaklığa göre meyvesi yenen belirli miktardaki dikili ağaç, emek sahibine teslim edilir ve emek sahibi taraf elde edilen meyveden / üründen, oranı belirli şayi bir pay alır. Müsakat ortaklığı müzaraa ortaklığı ile çok benzerdir ancak müsakatta farklı olarak tohumu kimin tedarik edeceği ve toprağın ziraata uygun olup olmaması önemli değildir.¹³⁹

Mügarase ortaklığı (ağaç dikip yetiştirme ortaklığı) boş arazi sahibi ile ağaç dikip ürün almayı planlayan emek sahibi arasında ürün paylaşımına dayanan bir ortaklık türüdür. Bu ortaklık üzerinde ağaç bulunmayan boş arazi sahibi ile bu araziye ağaç dikecek emek sahibi arasında kurulur. Bu ortaklığa göre boş arazi, buraya ağaç dikip yetiştirecek emek sahibine teslim edilir ve taraflar yetiştirilen ağaçlara ve ağaçlardan elde edilen ürünlere başta anlaştıkları oranda sahip olurlar.¹⁴⁰

1.4 LİTERATÜR TARAMASI

Literatür taraması ULAKBİM veri tabanından, Google Akademik veritabanından, DERGİPARK veri tabanından ve YÖKTEZ resmi sayfasından yapılmıştır. İslami muhasebe alanında yapılan çalışmaları “1999 ve öncesi dönem”, “2000 – 2009 dönemi” ve “2010 ve sonrası dönem” şeklinde üç dönemde incelemek mümkündür.

¹³⁹ Ahmet Tabakoğlu, a.g.e.

¹⁴⁰ AAOIFI İslami Standart 12, 2012, s. 295

Tablo 8: İslami Muhasebeyle İlgili Yapılan Çalışmalar

	1999 ve Öncesi	2000 – 2009	2010 ve Sonrası
İslami bankalara yönelik muhasebe ve finansal raporlama	Abdel Karim, 1990; Adnan, 1996 & 1997		Swenson, 2012; Alkalia, Alkalib & Aliyu, 2017
AAOIFI Muhasebe Standartları	Pomeranz, 1997; Abdel Karim, 1995 & 1999	Abdel Karim, 2001; Mustafa, 2003; Al-Baluchi, 2006; AI-Abdullatif, 2007	Vinnicombe, 2010; Vinnicombe, 2012; Sarea, 2012; Sarea, 2013; Sarea & Hanefah, 2013; Mohammed, 2015; Ağkan, 2018
İslami Finansman Ürünleri		Abd Sukor, 2008; Khan, 2003; Abu Bakar, 2008; Nadzri, 2009; Adnan ve Abu Bakar, 2009; Shariff ve Abdul Rahman, 2003; Shihata ve Abu Ghuddah, 2004	Maurer, 2010; Biancone & Shakhathreh, 2016; Atmeh & Abu Serdaneh, 2013; Atmeh, 2012; Ilter & El-Barrad, 2012; Rosman, 2016; Yardımcıoğlu, 2016
İslami Muhasebeyle ilgili Teorik Çalışmalar		Haniffa ve Hudaib, 2001; Lewis, 2001; Sulaiman ve Willett, 2001; Maurer, 2002; Sulaiman, 2003; Taheri, 2003; Yaya, 2004; Yaya, 2005; Ibrahim ve Yaya, 2005; Ratmono, 2005; Yardımcıoğlu, 2006; Kamla, Gallhofer ve Haslam 2006; Napier, 2007; Kamla, 2009; Ather ve Ullah, 2009; Napier, 2009; Murtiyani, 2009	Dima ve Paiuşan, 2010; Haniffa ve Hudaib, 2010; Abdul Rahman, 2011; Ahmed, 2012; Namaghi, Azarberahman ve Azarberahman, 2012; Şensoy, 2012; Badshah, Mellemvik ve Timoshenko, 2013; Majid ve Haliding, 2014; Alim, 2014; Amer ve Bin Yahya, 2014; Trokic, 2015, Al Ahrash, 2015; Ibrahim, 2015; Nastiti ve Wardayati, 2015; Rustiana, 2016; Sezgin ve Özyaşar, 2016; Hudaib, 2016; Bayou, 2017

1.4.1 1999 ve Öncesi Dönem

İslami muhasebe alanında “1999 ve öncesi dönem”de daha çok İslami bankalar ve finansal kuruluşlara yönelik İslami ilkelerle uyumlu muhasebe standartlarının geliştirilmesiyle ilgili olmuştur (Abdel Karim, 1990; Abdel Karim, 1995; Abdel Karim, 1999; Adnan, 1997; Pomeranz, 1997). 1990’ların başlarında İslami bankalar ve finansal kuruluşların sayısının hızla artmasıyla birlikte bu kurumlara yönelik İslami ilkelerle uyumlu muhasebe standartları geliştirme ihtiyacı da gündeme gelmiştir. Dolayısıyla 1999 yılı ve öncesinde İslami muhasebeyle ilgili çalışmaların daha çok bu kurumlar üzerinden yapıldığı görülmektedir. İslami bankalar ve finansal kurumlara yönelik İslami ilkelerle uyumlu muhasebe standartları oluşturma fikri 1991 yılında Bahreyn’in Manama şehrinde uluslararası özerk bir kurum olan İslami Bankalar ve Finansal Kuruluşlar Finansal Muhasebe Organizasyonu’nun (Financial Accounting Organization for Islamic Banking and Financial Institution – FAOIBFI) kurulmasıyla hayata geçmiştir. Daha sonra söz konusu kurum adını İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Organizasyonu (Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions – AAOIFI) olarak değiştirmiştir.

İslami muhasebe konusunda İslami finansal kuruluşların finansal raporlamasına yönelik standart oluşturma fikri ilk olarak İslami bankalar üzerinden ortaya atılmıştır (Abdel Karim, 1990). FAOIBFI’nin kurulup Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve taslağını yayınlamasıyla birlikte US-FASB’nin Kavramsal Çerçevesi (1976) ve şimdiki adı IASB olan IASC’nin Kavramsal Çerçevesi (1989) ile karşılaştırmalı olarak incelenmiştir (Abdel Karim, 1995; Adnan, 1997). İslami bankaları finansal muhasebe ve raporlama standartları düzenleme organı oluşturmaya iten en büyük neden mevcut muhasebe uygulamalarına düzenleyici kuruluşların müdahale etmesini istememeleri olarak gösterilebilir (Abdel Karim, 1990). İslami bankalar ve finansal kuruluşlar tarafından sunulan ürün ve hizmetler arasında büyük benzerlik olmasına rağmen, muhasebe kavram ve uygulamaları konusunda standart bir uygulama söz konusu olmamıştır. Bu bakımdan herbiri buldukları ülkelerin muhasebe standartlarını takip etmek zorunda kalmıştır. Bununla birlikte mevcut ve geleneksel muhasebe standartlarının söz konusu kurumlar tarafından kullanılmayacağı ileri sürülmüştür. Zira geleneksel muhasebe İslami değerler üzerine kurulmamış veya gelişmemiştir (Adnan, 1997). Bu

durum bazı sakıncaları da beraberinde getirmektedir. Örneğin İslami bankalar uzun vadeli alacaklarını şimdiki değerleri üzerinden raporlayamamaktadırlar (Abdel Karim, 1995). FAOIBFI Kavramsal Çerçevesi incelendiğinde işletmenin sürekliliği, paranın satın alma gücünün istikrarı, konservatizm, tarihi maliyet, tahakkuk esası, tarafsızlık ve karşılaştırma kavramlarının İslami açıdan uygun olmadığı ortaya konulmuştur (Adnan, 1997). İslami muhasebe açısından finansal muhasebenin genel amacı dönemsel raporlar aracılığıyla İslami finansal kuruluşun performansı, finansal durumu, faaliyet sonuçları ve nakit akışları hakkında bilgi sunmanın yanı sıra, İslami ilkelerle uyumu konusunda da bilgi sunmaktır (AAOIFI, 2011). Bu bakımdan İslami uygulamalar diğer düzenleyici kuruluşların (FASB ve IASB) kavramsal çerçevelerinden büyük ölçüde ayrılmaktadır. Nitekim FASB, karar yararlılığını (decision usefulness) öncelikle yatırımcılar ve kreditoörlere yönelik sağlarken diğer paydaşlara daha az önem vermektedir. Herhangi bir olayda, bir Müslümanın bakış açısından karar yararlılığının İslam ahlak kurallarıyla zenginleşmesi gerekir (Pomeranz, 1997). İslami finansal kuruluşların gelişip bir sektör haline gelmesiyle birlikte söz konusu kuruluşların finansal raporlarının güvenilirliğini artırmak için muhasebe ve denetim standartlarının geliştirilmesi ihtiyacı doğmuştur. Bununla birlikte AAOIFI standartlarının uygulanmasının zorunlu olmaması (Bahreyn ve Sudan dışında) önemli bir sorundur (Abdel Karim, 1999).

1.4.2 2000 – 2009 Dönemi

İslami muhasebe alanında “2000 – 2009 dönemi” çalışmalarına bakıldığında, ilk olarak İslami muhasebe teorisine yönelik çalışmalar göze çarpmaktadır. Bu konuda çok sayıda çalışma (Haniffa ve Hudaib, 2001; Lewis, 2001; Sulaiman ve Willett, 2001; Maurer, 2002; Sulaiman, 2003; Taheri, 2003; Yaya, 2004; Yaya, 2005; Ibrahim ve Yaya, 2005; Ratmono, 2005; Yardımcıoğlu, 2006; Kamla, Gallhofer ve Haslam 2006; Napier, 2007; Kamla, 2009; Ather ve Ullah, 2009; Napier, 2009; Murtiyani, 2009) ortaya konmuştur. Bu dönemde ayrıca AAOIFI muhasebe standartlarının uygulanmasıyla ilgili çalışmalar (Abdel Karim, 2001; Mustafa, 2003; Al-Baluchi, 2006; Al-Abdullatif, 2007) ve ürün bazında yapılan çalışmalar da yapılmaya başlamıştır. Örneğin, sukuk (Abd Sukor, 2008), zekât (Khan, 2003; Abu Bakar, 2008; Nadzri, 2009; Adnan ve Abu Bakar, 2009) ve icara (Shariff ve Abdul Rahman, 2003; Shihata ve Abu Ghuddah, 2004) şeklindedir.

AAOIFI muhasebe standartları özellikle Müslüman çoğunluğa sahip ülkelerde giderek artan bir uygulama alanına sahip olmuştur. Aynı şekilde İslami bankacılık sektörü de giderek daha çok büyümüştür. Bu durum söz konusu bankaların uluslararası muhasebe standartlarına uyum ve bankacılık düzenlemeleri konularını gündeme getirmiştir (Abdel Karim, 2001; Mustafa, 2003; Tag El-Din, 2004; AI-Abdullatif, 2007). AAOIFI standartları aynı zamanda bankaların gönüllü olarak yaptıkları açıklamaları da etkilemiştir (Al-Baluchi, 2006).

İslami muhasebenin teorik olarak ele alınması AAOIFI'nin kurulmasından sonra gündeme gelmiştir. İslam dini ve muhasebe arasında yapılan ilişkilendirme çerçevesinde İslami muhasebe teorik bir alt yapıya oturtulmaya çalışılmıştır (Haniffa & Hudaib, 2001; Lewis, 2001; Sulaiman & Willett, 2001; Maurer, 2002). İslami muhasebenin temellerinin oluşturulmasında İslami ilkelere en çok zekât ve faiz yasağı ön plana çıkmıştır (Sulaiman, 2003; Taheri, 2003; Yaya, 2003 & 2004; Ibrahim & Yaya, 2005). İslami muhasebenin şekillenmesinde toplumun dine bakış açısının büyük etkisi vardır (Yaya, 2005; Ratmono, 2005; Napier, 2007). İslami muhasebe sadece finansal nitelikteki işlemlerin kaydedilmesi ve raporlanması sürecinden ibaret değildir. Aynı zamanda işletmenin faaliyette bulunduğu topluma ve çevreye karşı sorumluluğunu ve hesap verebilirliğini de ifade etmektedir (Kamla, Gallhofer & Haslam, 2006; Yardımcıoğlu, 2006). İslami muhasebenin tarihsel gelişimi 1980'lerde İslami bankalar ve finansal kurumların ortaya çıkmaya başlamasıyla gündeme gelmiştir (Murtiyani, 2009; Napier, 2009; Ather & Ullah, 2009). İslami muhasebenin gelişimi daha çok geleneksel muhasebe üzerinden ilerlemiştir. Geleneksel muhasebenin İslami ilke ve kurallara göre şekillenmemiş olması İslami muhasebe ihtiyacının ortaya çıkmasında en önemli faktörlerden biri olarak gösterilebilir (Kamla, 2009).

1.4.3 2010 ve Sonrası Dönem

Son olarak İslami muhasebe alanında “2010 ve sonrası dönem” çalışmalarına bakıldığında ise, daha çok teorik yönden ele alan çalışmalara (Dima ve Paiuşan, 2010; Haniffa ve Hudaib, 2010; Abdul Rahman, 2011; Ahmed, 2012; Namaghi, Azarberahman ve Azarberahman, 2012; Şensoy, 2012; Badshah, Mellemvik ve Timoshenko, 2013; Majid ve Haliding, 2014; Alim, 2014; Amer ve Bin Yahya, 2014; Trokic, 2015, Al Ahrash,

2015; Ibrahim, 2015; Nastiti ve Wardayati, 2015; Rustiana, 2016; Sezgin ve Özyaşar, 2016; Hudaib, 2016; Bayou, 2017) ağırlık verildiği görülmektedir. Ayrıca AAOIFI (Vinnicombe, 2010; Vinnicombe, 2012; Sarea, 2012; Sarea, 2013; Sarea & Hanefah, 2013; Mohammed, 2015; Ağkan, 2018), İslami finansal raporlama (Swenson, 2012; Alkalia, Alkalib & Aliyu, 2017), İslami finansal ürünlerden sukuk (Maurer, 2010; Biancone & Shakhathreh, 2016), icara (Atmeh & Abu Serdaneh, 2013), murabaha (Atmeh, 2012; Ilter & El-Barrad, 2012; Rosman, 2016; Yardımcıoğlu, 2016) yapılan çalışmalardır.

İslami bankalar ve finansal kuruluşların AAOIFI muhasebe standartlarına uyumu konusunda uluslararası düzeyde (Sarea, 2012 & 2013; Sarea & Hanefah, 2013) ve ülke düzeyinde olmak üzere Bahreyn’de İslami bankalar üzerinden (Vinnicombe, 2012; Sarea & Hanefah, 2013), Malezya’da İslami finansal kuruluşlar üzerinden yapılan, Türkiye’de ise AAOIFI muhasebe standartlarının uygulanabilirliği konusunda (Ağkan, 2018) çalışmalar bulunmaktadır. Ayrıca AAOIFI Kavramsal Çerçeve de inceleme konusu olmuştur (Khoramin, 2012). İslami finansal kuruluşlara yönelik muhasebe standartları konusunda yapılan çalışmalara bakıldığında Birleşik Arap Emirlikleri (Sharairi, Islam & Harun, 2013), Endonezya (El-Khatib & Nizami, 2015; El-Khatib, 2017), Pakistan (Ismail & Sori, 2016) ve Malezya (Mohammed, Ahmad & Fahmi, 2016) üzerinden incelendiği görülmektedir.

İslami muhasebenin teorik yönden ele alınması konusunda çok sayıda çalışma yapılmıştır. İslami muhasebe ve kültürel paradigma (Dima, David & Paiuşan, 2010; Sezgin ve Özyaşar, 2016), İslami muhasebenin açıklanması ve neden ortaya çıktığı (Haniffa & Hudaib, 2010), teori ve uygulama (Abdul Rahman, 2011; Ahmed, 2012; Namaghi, 2012; Şensoy, 2012; Nastiti & Wardayati, 2015), İslam dini bakış açısından Pakistan uygulaması (Badshah, 2013), muhasebe bilgisinin İslamileştirilme ihtiyacı (Majid & Haliding, 2014), epistemolojik ve metodolojik açıdan İslami muhasebenin gelişimi (Alim, 2014; Hudaib, 2016; Bayou, 2017), İslam’ın adalet ve ihsan ilkelerinden yola çıkarak İslami öğretilere dayalı muhasebe teorisinin gelişimi (Amer & Bin Yahya, 2014), İslami muhasebenin tarihsel gelişimi (Trokic, 2015; Al Ahrash, 2015; Ibrahim, 2015), Endonezya’daki gelişimi (Rustiana, 2016) konuları İslami muhasebeyle ilgili yapılmış olan kapsamlı çalışmalar arasındadır. İslami muhasebe ile geleneksel muhasebenin

karşılaştırılması konusunda yapılan çalışmaların yanı sıra (Altarawneh & Lucas, 2012; Velayutham, 2014; Smolo, 2014; Adam, 2015; Abdullah, 2018), Türkiye'deki katılım bankaları ile klasik bankaların muhasebe uygulamaları karşılaştırılmıştır (Özkan, 2012).

Bu çalışmanın araştırma alanlarından biri olan İslami muhasebe farkındalığı konusunda yapılan çalışmalar (Abd Talib, Abdullah & Abdullah, 2014; Abdul Halim, 2017) Malezya üzerinden yapılmıştır. İslami finansman ürünlerinin muhasebeleştirilmesiyle ilgili çalışmalar daha çok sukuk, mudaraba, murabaha ve icara üzerinde odaklanmaktadır. Ayrıca zekât konusunda yapılan çalışmalar da mevcuttur. Sukukun AAOIFI standartları ve İslami temelleri göz önüne alınarak özün önceliği ve hukuki şeklin önceliği bakımından bir değerlendirme (Maurer, 2010) ve sukuk ihraçlarının muhasebeleştirilmesi (Biancone & Shakhathreh, 2016) yapılmıştır. İcare (Atmeh & Abu Serdaneh, 2013; Yardımcıoğlu, 2016) ve mudaraba (Atmeh, 2012) işlemlerinin muhasebeleştirilmesi de AAOIFI standartları esas alınarak yapılmıştır. Murabaha işlemleri İslami bankalar tarafından en yaygın kullanıma sahip finansman kullandırma yöntemidir. Türkiye'deki katılım bankaları da murabaha finansmanından oldukça yüksek oranda yararlanmaktadır. Bununla birlikte başta Avrupa ülkeleri olmak üzere Türkiye de dahil birçok ülke IASB muhasebe standartlarını kullanmaktadır. Dolayısıyla murabaha işlemlerinin muhasebeleştirilmesi mecburen bu standartlara uygun olarak yapılmaktadır. Bununla birlikte murabahayla ilgili AAOIFI'nin doğrudan bir muhasebe standardı bulunmaktadır. Bu bakımdan murabaha konusunda yapılan çalışmalar her iki kurumun ilgili standartlarını esas alarak şekillenmiştir (İlter & El-Barrad, 2012). İslami finansal araçların tamamına yönelik muhasebeleştirme ve raporlama konuları AAOIFI muhasebe standartları çerçevesinde ele alınmıştır (Rimaz, 2014).

2. BÖLÜM

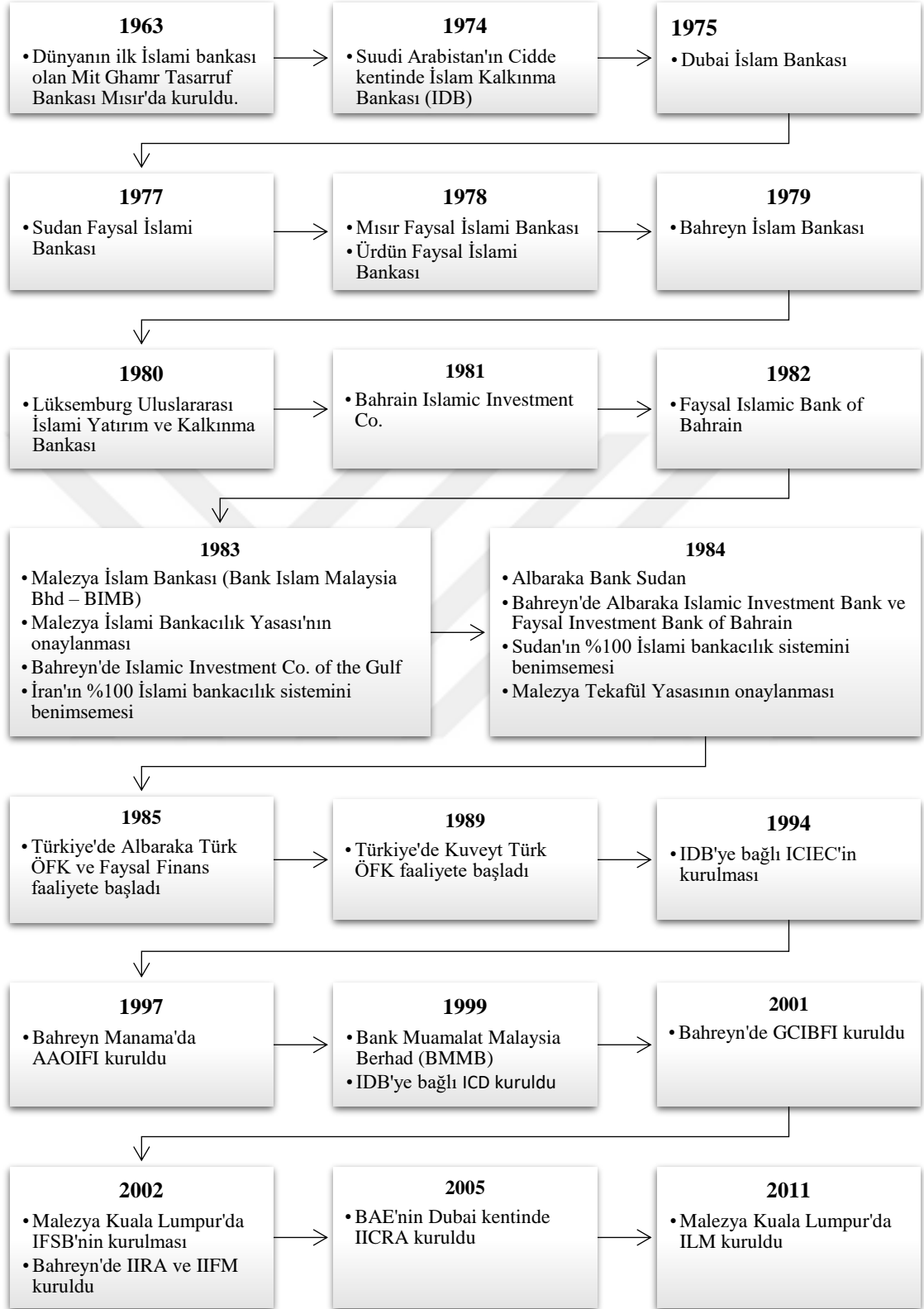
DÜNYADA İSLAMİ BANKACILIK VE FİNANS SİSTEMİNİN İŞLEYİŞİ: SEÇİLMİŞ ÜLKE ÖRNEKLERİ

Çalışmanın bu kısmında İslami bankacılık ve finans sisteminin dünyadaki tarihsel gelişimi ve mevcut durumu genel hatlarıyla ele alınmıştır.

2.1 DÜNYADA İSLAMİ BANKACILIK VE FİNANS SİSTEMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE MEVCUT DURUMU

İslami ilkelerle uyumlu ilk İslami bankacılık faaliyeti Mısır'ın Mit Ghamr adlı küçük bir köyünde bir ekonomist olan Ahmed El-Neccar tarafından 1963 yılında Mit Ghamr Tasarruf Bankası adıyla kurulmuş ve 1968 yılına kadar faaliyetini sürdürmüştür. Banka, Alman tasarruf bankası fikrinin İslam'ın genel değerleri çerçevesinde ziraat bankacılığı ilkeleriyle buluşturulması sonucunda ortaya çıkmıştır. 1970'lere gelindiğinde İslami bankacılık hızlı bir gelişme sürecine girmiştir. 1974 yılında İslam Kalkınma Bankası'nın (Islamic Development Bank – IDB) kurulmasının ardından 1975 yılında Dubai İslam Bankası, 1977 yılında Sudan Faysal İslami Bankası, 1978 yılında Mısır Faysal İslami Bankası ve Ürdün Faysal İslami Bankası, 1979 yılında Bahreyn İslam Bankası, 1980'de Lüksemburg'da Uluslararası İslami Yatırım ve Kalkınma Bankası, 1983 yılında Malezya İslam Bankası (Bank Islam Malaysia Bhd – BIMB) takip etmiştir.¹⁴¹

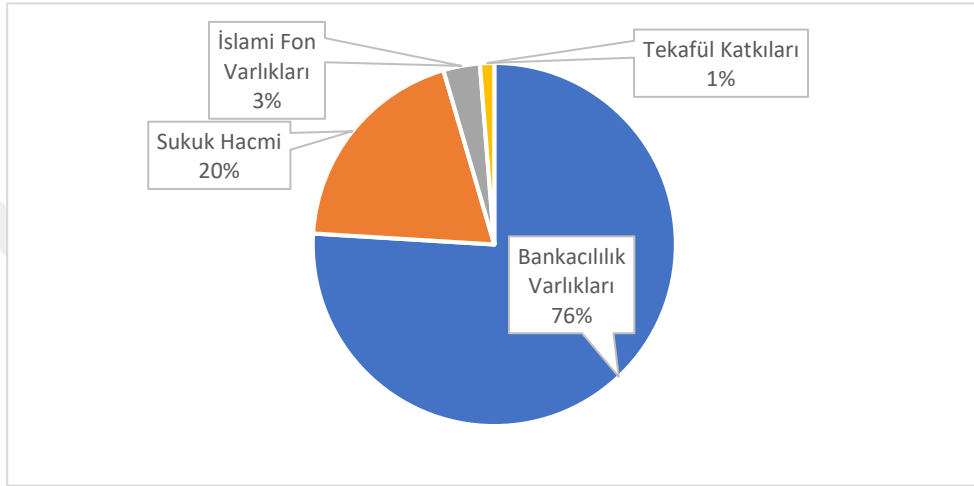
¹⁴¹ M. Kabir HASSAN & Mervyn K. LEWIS (2007), p.401

Şekil 15. Küresel İslami Bankacılık ve Finans Sektörünün Tarihsel Gelişimi

Kaynak: Çalışmada yararlanılan kaynaklar ışığında tarafımızdan hazırlanmıştır.

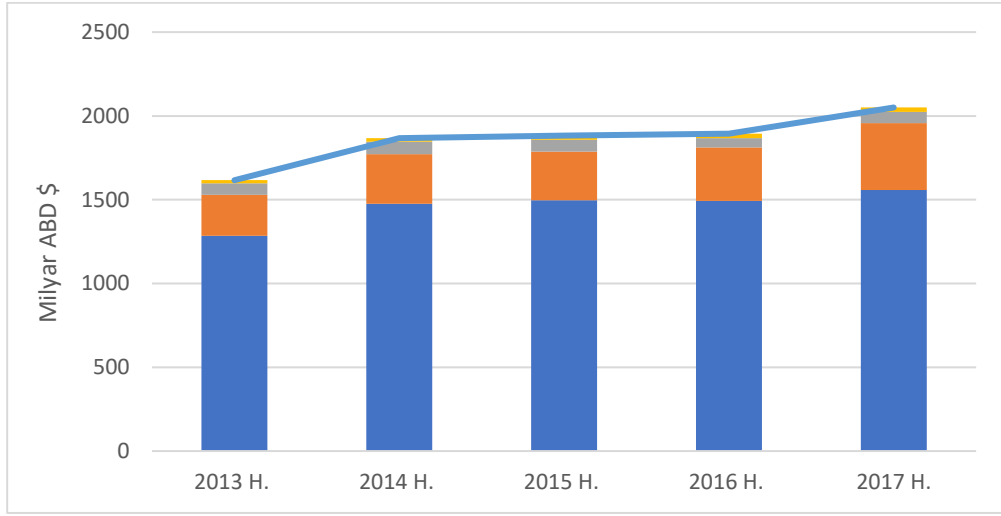
Küresel İslami finans sektörünün varlık büyüklüğü 2017 Haziran itibarıyla 2.050,2 milyar ABD \$ (2016 Haziran 1.893,1 milyar ABD \$) büyüklüğüne ulaşmıştır. Bunun 1.557,5 milyar \$'lık kısmı İslami bankacılık varlıkları, 399,9 milyar \$'lık kısmı sukuk ihraçları, 66,7 milyar \$'lık kısmı İslami fon varlıkları, 26,1 milyar \$'lık kısmı ise tekafül (İslami sigortacılık) varlıklarından oluşmaktadır. Aşağıda bu durumu özetleyen 2017 verilerine ilişkin bir grafik verilmiştir:

Grafik 1. Küresel İslami Finans Varlıklarının Sektörel Bazda Dağılımı

Kaynak: S&P Global Ratings (2018), Islamic Finance Outlook 2018 Edition, p.9; IFSB IFSI Stability Reports 2018, p.7

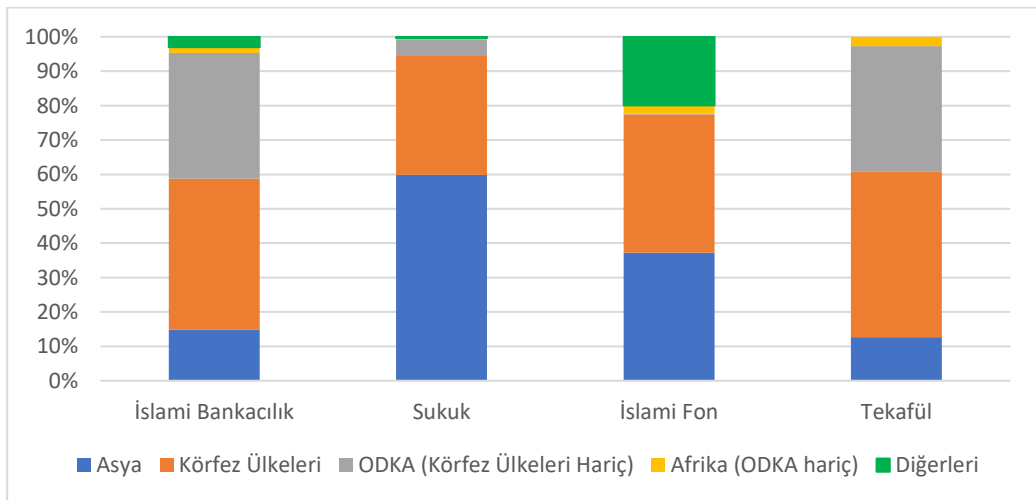
Yukarıdaki grafik dikkate alındığında küresel İslami finans sektörünün %76'sını İslami bankacılık varlıklarını, %20'sini sukuk, %3'ünü İslami fon varlıkları, %1'ini ise İslami sigorta (tekafül) oluşturduğu görülmektedir. Aşağıdaki grafikte ise söz konusu İslami finans varlıklarının 2013 – 2017 yılları arasında sektörel dağılımı gösterilmiştir.

Grafik 2. Küresel İslami Finans Varlıklarının Sektörel Dağılım

Kaynak: IFSB IFSI Stability Reports 2014, 2015, 2016, 2017, 2018

Söz konusu yukarıdaki grafiğe göre 2013 yılından itibaren sürekli artmaya devam etmiş ve 2017 Haziran itibarıyla 2.050,2 milyar \$ büyüklüğe ulaşmıştır. Benzer bir trend İslami bankacılık ve İslami sigorta için de geçerlidir. Ancak Sukuk büyüklüğü 2015 yılında azalmış ancak sonraki yıllarda artmaya devam ederek 400 milyar \$ sınırına ulaşmıştır. İslami fon büyüklüğü ise 2015 ve 2016 yıllarında azalmış, 2017 yılında artarak 66,7 milyar \$'a ulaşmış ancak 2014 seviyesinin altında kalmıştır. Aşağıdaki grafikte küresel İslami finans varlıklarının sektörel ve bölgesel dağılımı gösterilmiştir.

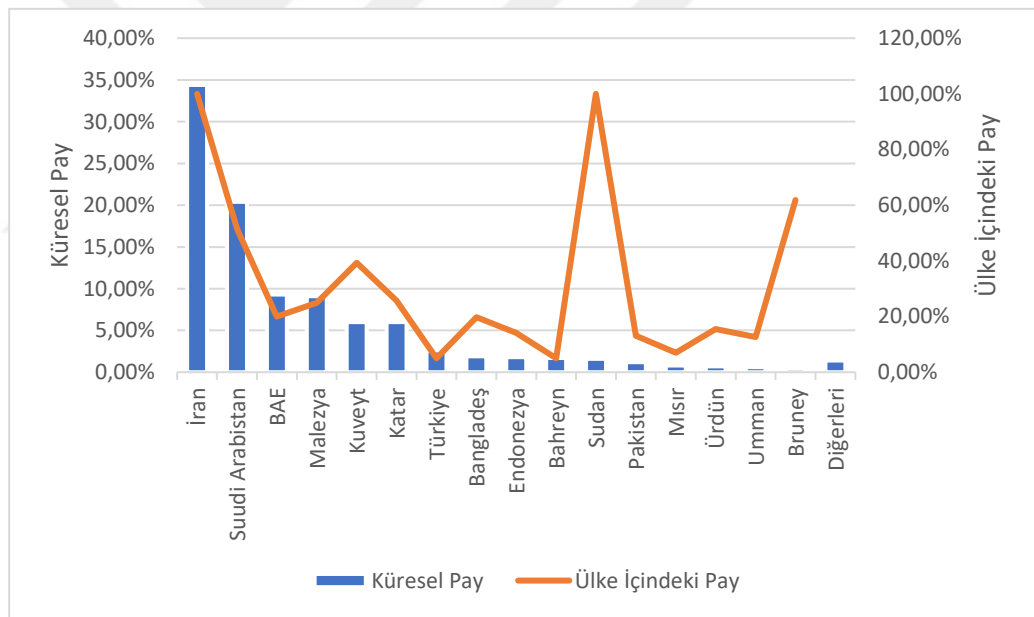

Grafik 3. İslami Finans Varlıklarının Sektörel ve Bölgesel Dağılımı (Mr \$)

Kaynak: IFSB IFSI Stability Reports 2018; ODKA: Orta Doğu ve Kuzey Afrika; Sukuk ve İslami fon verileri 2017 yılının tamamını, İslami bankacılık verileri 2017 Haziran, tekafül verileri ise 2016 yılı sonunu kapsamaktadır. Ayrıca İran ODKA ülkeleri, Türkiye ise Diğerleri arasında sayılmıştır.

Yukarıdaki grafiğe göre İslami finans varlıklarının en önemli ayağını oluşturan İslami bankacılık varlıklarının büyük bir kısmı Körfez Ülkeleri ve Orta Doğu ve Kuzey Afrika (Körfez Ülkeleri hariç) ülkelerinde toplandığı görülmektedir. Sukuk konusunda ise farklı olarak Körfez Ülkeleriyle birlikte Asya ülkeleri ön plana çıkmaktadır. Kuşkusuz Asya ülkeleri arasında en önde gelen Malezya'dır. Malezya sukuk hacmi bakımından dünyada ilk sırada yer almaktadır.

İslami bankacılık Türkiye'de bilenen adıyla katılım bankacılığı dünyada giderek artan bir öneme sahip olmaya başlamıştır. Bir önceki grafikte görüleceği üzere 2017 yılı itibarıyla küresel finans varlıklarının yaklaşık olarak %76'sını İslami bankacılık varlıkları oluşturmaktadır. Aşağıda küresel İslami bankacılık varlıklarının Haziran 2017 itibarıyla ülke paylarının gösterildiği bir grafik sunulmuştur.

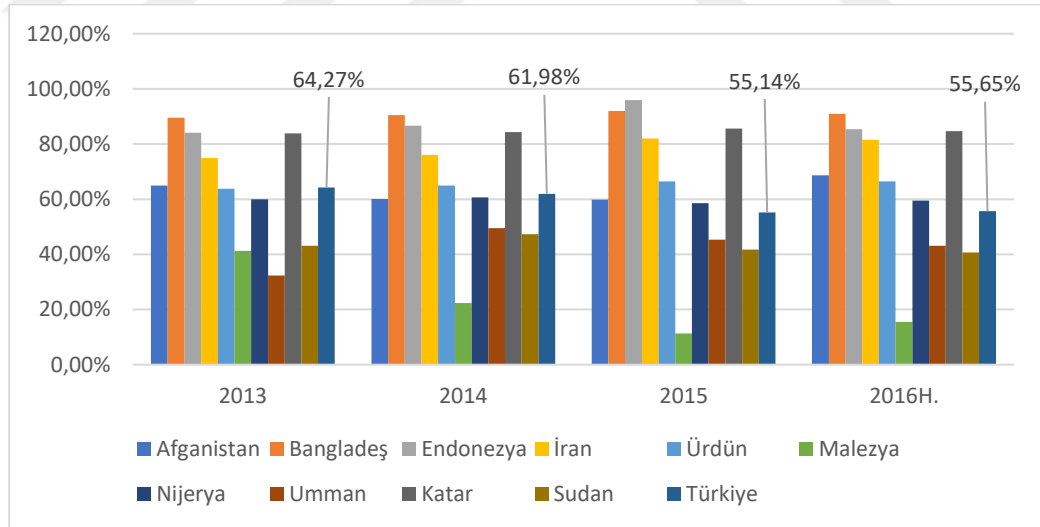
Grafik 4. Ülkelerin İslami Bankacılık Varlıklarının Küresel İslami Bankacılık ve Yerel Bankacılık Varlıkları İçindeki Payı

Kaynak: IFSB IFSI Stability Reports 2018; Çalışmada yararlanılan kaynaklar ışığında tarafımızdan hazırlanmıştır.

Yukarıdaki grafikte İslami bankacılık varlıklarının %34,4'lük (535,78 milyar \$) kısmını İran'ın, %20,4'ünü (317,73 milyar \$) Suudi Arabistan'ın, Türkiye'nin ise %2,6'sını (40,5 milyar \$) kontrol ettiği gözlenmektedir. Verilen oranlar göz önüne alındığında Türkiye'deki İslami bankacılık varlıklarının tutarsal olarak yaklaşık 40,5 milyar \$'a tekabül ettiği söylenebilir. Yine grafiğe bakıldığında İran, Suudi Arabistan,

BAE, Malezya, Kuveyt ve Katar'dan oluşan en büyük paya sahip ilk altı ülkenin İslami bankacılık piyasasının %85,2'sini kontrol ettiği görülmektedir. Bu ülkelerin paylarının toplam parasal tutarı ise yaklaşık olarak 1.329,99 milyar ABD \$ civarındadır. Yukarıdaki grafikte verilen bilgilere ek olarak aşağıdaki grafikte söz konusu ülkelerin İslami bankacılık varlık büyüklükleri ve ulusal bankacılık içindeki payları verilmiştir.

İran ve Sudan bir sonraki ana başlıkta ele alınacağı üzere bankacılık sistemi yüzde yüz İslami bankacılıktan oluşmaktadır. İran aynı zamanda küresel İslami bankacılık sistemi içinde en büyük paya sahip ülkedir. Ancak Sudan yüzde yüz İslami bankacılık sistemine sahip olmakla beraber küresel payı sadece %1,6 düzeyindedir. Türkiye ise %2,6'lık bir küresel paya sahip olup ulusal bankacılık sisteminde ise yaklaşık %5'lik bir paya sahiptir. İslami bankaların genel olarak iki temel fon toplama yönteme sahiptir. Bunlardan ilki cari hesaplar diğeri ise kâr-zarar paylaşımlı yatırım hesaplarıdır. Türkiye'de katılma hesapları olarak bilinen kâr-zarar hesapları İslami bankaların mevduatlarının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Aşağıdaki tabloda ülkeler bazında bu hesapların toplam mevduatlara olan oranları verilmiştir.

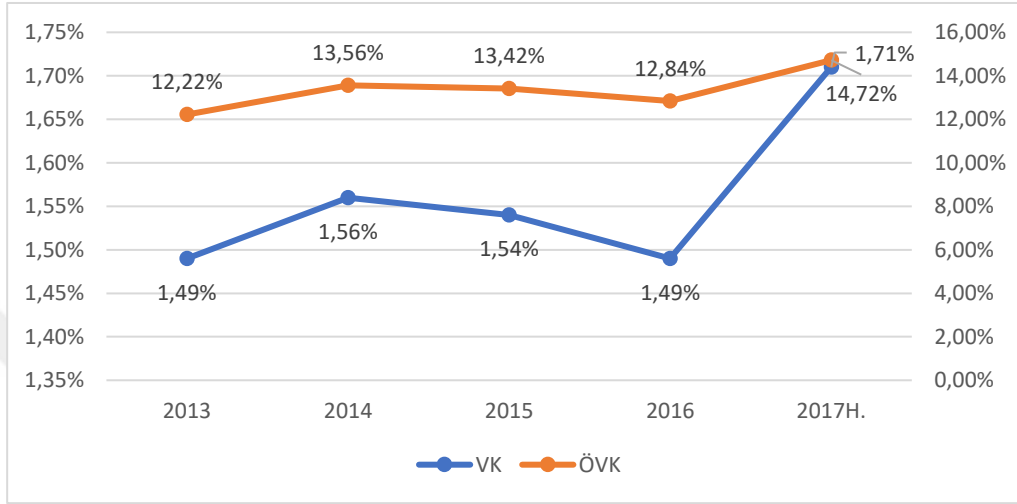

Grafik 5. Ünelere Göre Kâr/Zarar Katılımlı Hesapların Toplanan Fonlardaki Payı

Kaynak: IFSB IFSI Stability Reports 2018

Yukarıdaki grafiğe göre Türkiye'deki kâr-zarar hesaplarının toplanan fonlar içindeki payı giderek düşmekle birlikte %55'in üzerinde kalmaya devam etmiştir. Bununla birlikte Malezya'da söz konusu oran çok daha belirgin bir şekilde düşmüş ve

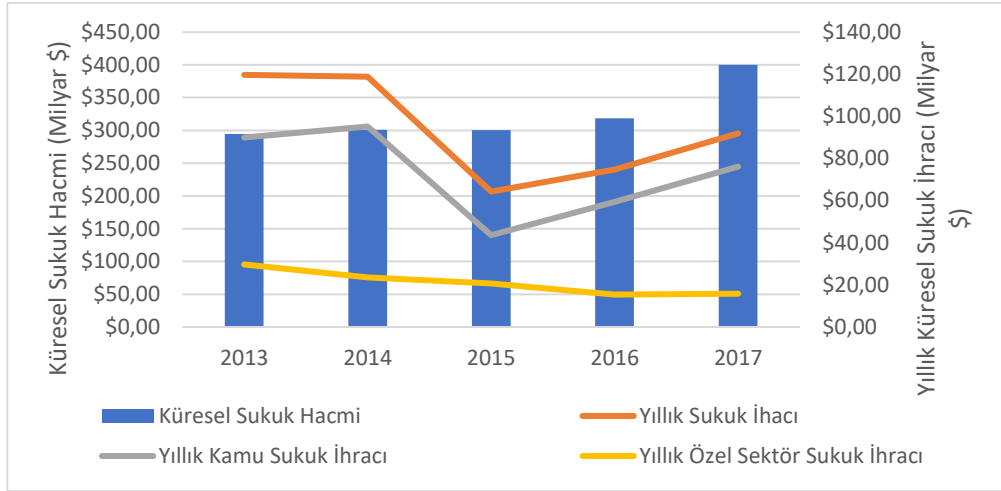
2016 yılında %15,45 seviyesine kadar gelmiştir. Kâr zarar paylaşımlı hesaplar küresel çapta ise 2016'nın ilk yarısı itibarıyla %40,3 düzeyinde bir orana sahiptir. Aşağıda küresel İslami bankacılık sektörünün varlık ve öz kaynak kârlılıklarının gösterildiği bir grafik sunulmuştur.

Grafik 6. Küresel İslami Bankacılık Varlık ve Özvarlık Kârlılıkları

Kaynak: IFSB IFSI Sta. R. 2018; VK: Varlık Kârlılığı, ÖVK: Özvarlık Kârlılığı

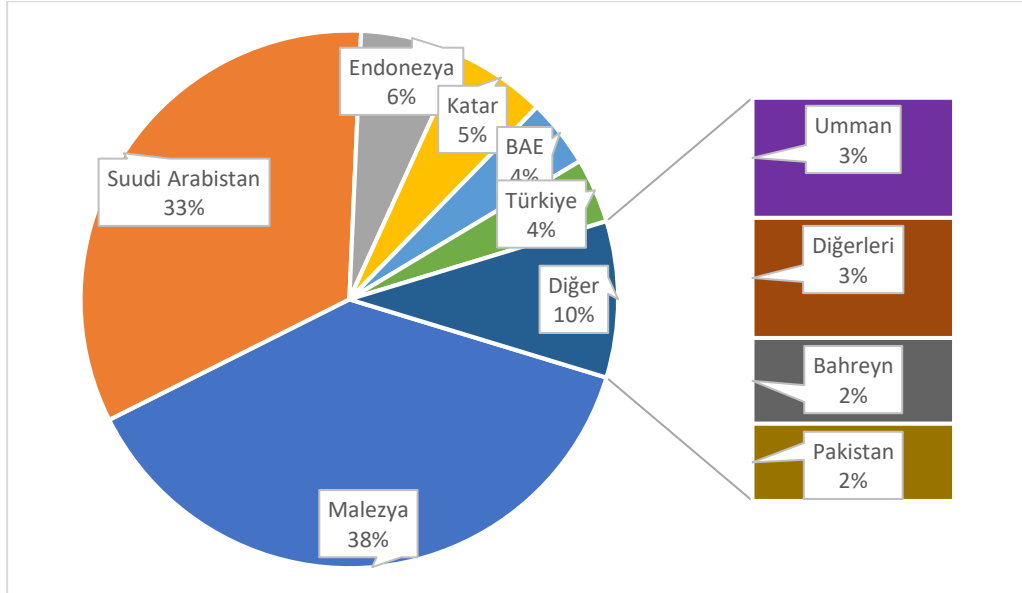
Yukarıda verilen grafiğe göre İslami bankacılık varlık kârlılığı (sol eksen) 2017 Haziran itibarıyla %1,71 oranı ile son beş yılın en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Bu oran aynı tarih itibarıyla Türkiye’de %1,32 olarak gerçekleşmiştir. Aynı şekilde özvarlık kârlılığı da %14,74 ile son beş yılın en yüksek seviyesini görmüştür. İslami finansın diğer bir önemli enstrümanı ise sukuktur. İslami bankalar sukuk ihraç etmek yoluyla fon temin edebilirler. Diğer taraftan sukuk alan taraflar ise ellerindeki fonları faizsiz yatırım araçlarında değerlendirme fırsatına kavuşmuş olurlar. Sukuk gün geçtikçe önemi ve hacmi artan bir araçtır. Aşağıda küresel ve ülkeler bazında sukuk ihraçlarının gösterildiği bir grafik verilmiştir.

Grafik 7. Küresel Sukuk Hacmi ve Yıllık Sukuk İhraçları

Kaynak: IFSB IFSI Stability Reports 2018

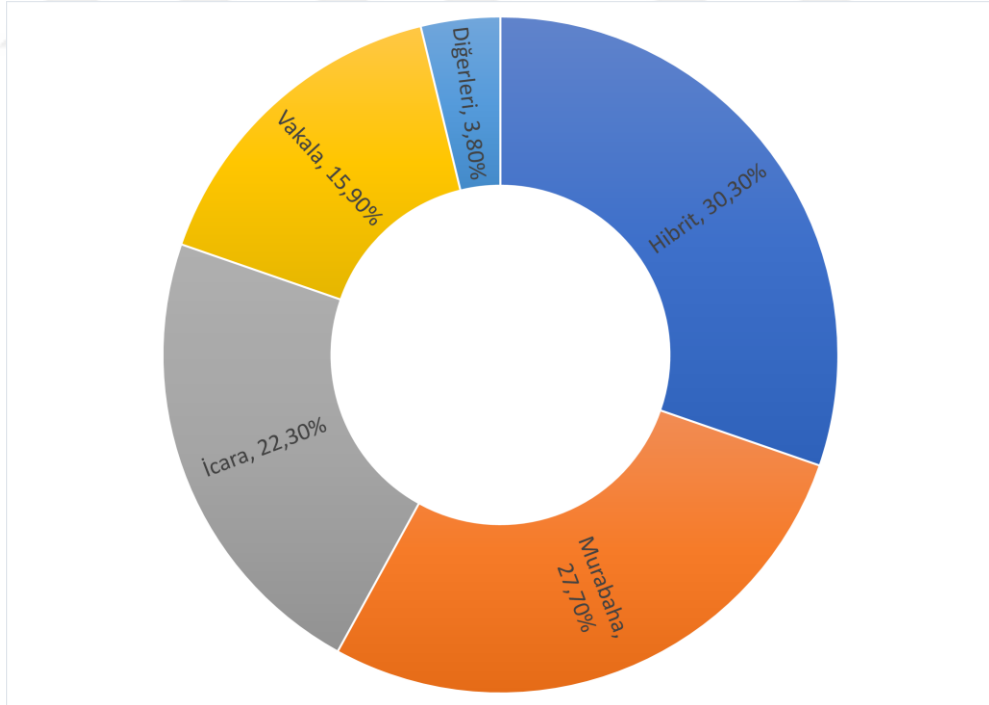
Grafığe göre sukuk ihraçlarında (sağ eksen) 2013, 2014 ve 2015 yıllarının aksine, 2016 ve 2017 yıllarında artış yaşanmıştır. Sukuk hacmi 2017 yılında 400 milyar \$'a ulaşmıştır. İlk üç yılda gözlenen bu durgunluğun sebebi olarak ABD Merkez Bankasının (FED) 2012 yılında faiz artırımına gidebileceği sinyalinin vermesi ve İngiltere'nin AB'den çıkma kararı (BREXIT) gösterilebilir. Aşağıda 2017 yılı itibarıyla ülkelerin sukuk ihraç paylarının gösterildiği başka bir grafik sunulmuştur.

Grafik 8. Küresel Sukuk İhraçlarındaki Ülke Payları

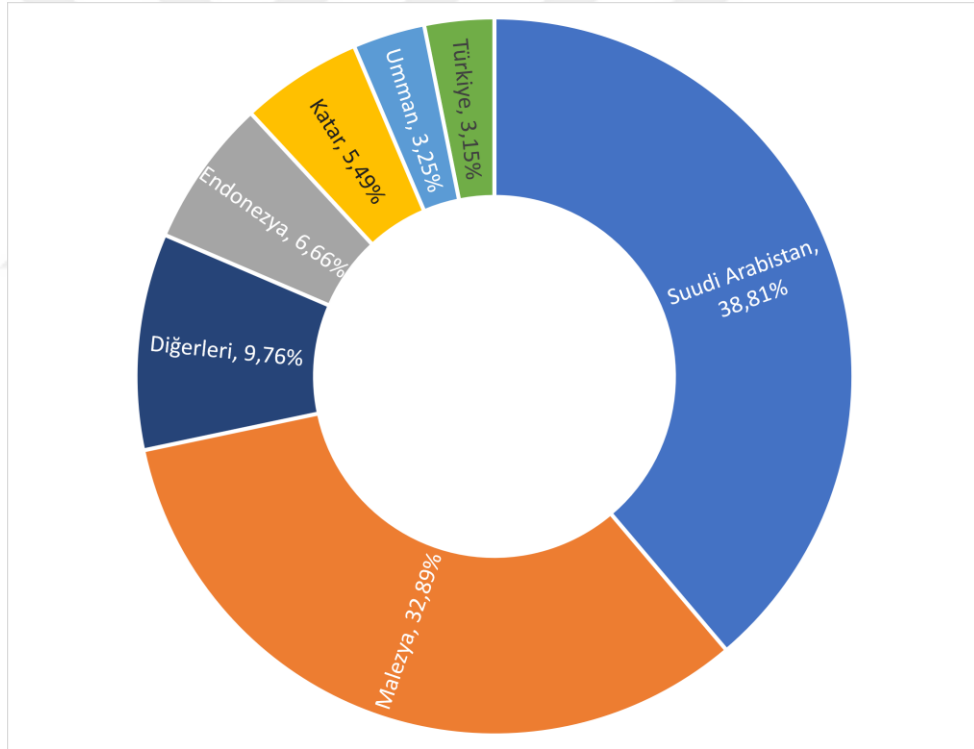
Kaynak: IFSB IFSI Stability Reports 2017, p.19

Bir önceki grafikteki bilgiler dikkate alındığında 2017 yılı sonu itibarıyla toplam sukuk hacmi 399,92 milyar ABD \$ (2016 yılı sonunda 318,5 milyar ABD \$, 2015 yılı sonunda 300,3 milyar ABD \$) düzeyine ulaşmıştır. Sadece 2017 yılı içinde gerçekleştirilen sukuk ihraç tutarı ise küresel olarak toplam 91,9 milyar ABD \$ (2016 yılında 74,8 milyar ABD \$; 2015 yılında 64,3 milyar ABD \$) tutarındadır. 2017 yılında sukuk ihracının 76,11 milyar ABD \$'lık (2016 yılında 59,4 milyar ABD \$; 2015 yılında 43,6 milyar ABD \$) kısmı kamu tarafından, 15,75 milyar ABD \$'lık (2016 yılında 15,4 milyar ABD \$, 2015 yılında 20,7 milyar ABD \$) kısmı da özel sektör tarafından sağlanmıştır. Bu tutarlar dikkate alındığında Türkiye'de kamu-özel sektör ayrımı yapılmaksızın 2017 yılında 3,58 milyar ABD \$ (2016 yılında 4,3 milyar ABD \$, 2015 yılında 3,7 milyar ABD \$) tutarında sukuk ihracında bulunulmuştur. Yukarıdaki grafik incelendiğinde küresel sukuk ihracının %37,9'u Malezya, %3,9'u ise Türkiye eliyle sağlanmıştır. Malezya, Suudi Arabistan, Endonezya, Katar, BAE ve Türkiye 2017 yılında küresel sukuk ihracının yaklaşık olarak %90,1'ini kontrol etmektedir. Aşağıda küresel sukuk ihraçlarının yapılarına göre dağılımını gösteren bir grafik sunulmuştur.

Grafik 9. Küresel Sukuk İhraçlarının Yapılarına Göre Dağılımı (2017)
Kaynak: IFSB IFSI Stability Reports 2018

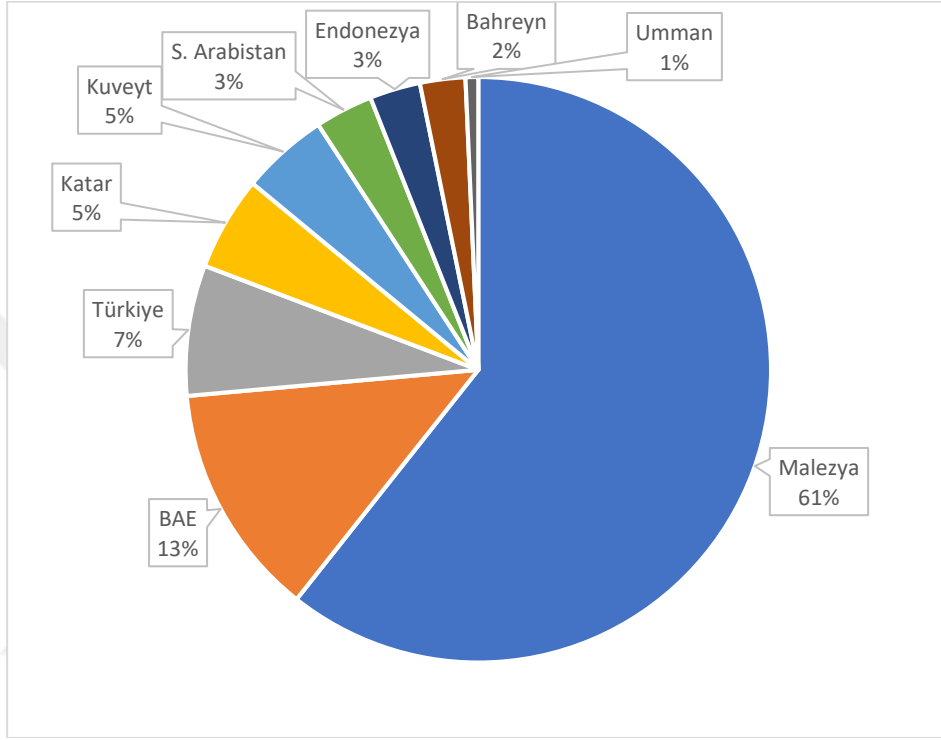
Yukarıdaki grafikten küresel olarak 2017 yılında sukuk ihraçlarının yapılarına göre dağılımına bakıldığında ihraç edilen sukukların %30,3'ü hibrit (2016 yılında %1,6; Kasım 2015 itibarıyla %4,9) şeklinde, %27,7'si (2016 yılında %29,3; Kasım 2015 itibarıyla %29) murabahaya dayalı, %22,3'ü (2016 yılında %32,8; Kasım 2015 itibarıyla %22,8) icaraya dayalı, %15,9'u (2016 yılında %30,4; Kasım 2015 itibarıyla %30,9 "vakala/istismar") da vakalaya dayalı olarak yapılandırılmıştır. %3,80'lik dilimi oluşturan diğer sukuk türleri ise %2,5 müşarekeye (2016 yılında %3; Kasım 2015 itibarıyla %5,6) dayalı, %1,20 (2016 yılında %2,4; Kasım 2015 itibarıyla %4,8) mudarabaya dayalı, %0,1 de (2016 yılında %0,5; Kasım 2015 itibarıyla %0,8) seleme dayalı olarak ihraç edilmiştir. Aşağıda ülkelerin küresel kamu sukuk ihraçlarındaki paylarını gösteren bir grafik sunulmuştur.

Grafik 10. Ülkelerin Küresel Kamu Sukuk İhraçlarındaki Payları (2017)
Kaynak: IFSB IFSI Stability Reports 2018

Grafikten görüleceği üzere 2017 yılında Suudi Arabistan %38,81'ini (2016 yılında %7'sini), Malezya kamu sukuk ihracının %32,89'ini (2016 yılında %50,8'ini), Türkiye ise %3,15'ini (2016 yılında %5,1'ini) gerçekleştirmiştir. Suudi Arabistan ve Malezya 2017 verilerine göre küresel kamu sukuk ihracının yaklaşık olarak %72'sini

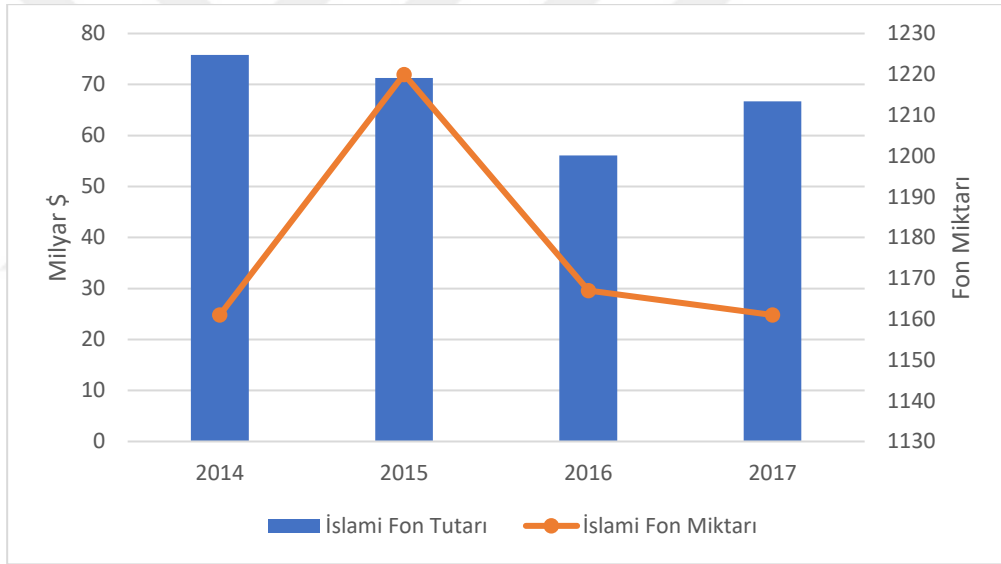
kontrol etmektedir. %10'luk dilimi oluşturan diğer ülkelerin ihrac payları ise; Bahreyn %2,97, BAE %2,21, Pakistan %2,18, Hong Kong %1,3, Nijerya %0,56, Brunei %0,32, Ürdün %0,14, Bangladeş ise %0,05 şeklindedir. Aşağıda 2017 verilerine göre ülkelerin küresel özel sektör sukuk ihracılarındaki paylarını gösteren bir grafik sunulmuştur.

Grafik 11. Ülkelerin Küresel Özel Sektör Sukuk İhraçlarındaki Payları
Kaynak: IFSB IFSI Stability Reports 2018

Küresel bazda özel sektör tarafından ihrac edilen sukuk tutarı 2017 yılında toplam 15,75 milyar \$ (2016 yılında 15,4 milyar dolar) civarındadır. Bu tutar 2012 yılında 37 milyar dolar ile en yüksek seviyesini yaşamıştır. Bu düşüşün temel nedeni olarak iki sebep gösterilmektedir. Birincisi ABD Merkez Bankasının (FED) 2013 yılının ilk yarısında yaptığı faiz artırımını açıklaması ikincisi ise sukuk ihracının maliyetli ve karmaşık bir yapıya sahip olmasıdır. Yukarıdaki grafikten görüleceği üzere 2017 yılında özel sektör sukuk ihracının %61'i (2016 yılında %50,2) Malezya'da gerçekleşmektedir. Türkiye'nin payı ise %7 (2016 yılında %8,2) düzeyindedir. Malezya, BAE, Türkiye, Katar ve Kuveyt 2017 yılı verilerine göre özel sektör sukuk ihracının yaklaşık olarak %91'ini kontrol etmektedir.

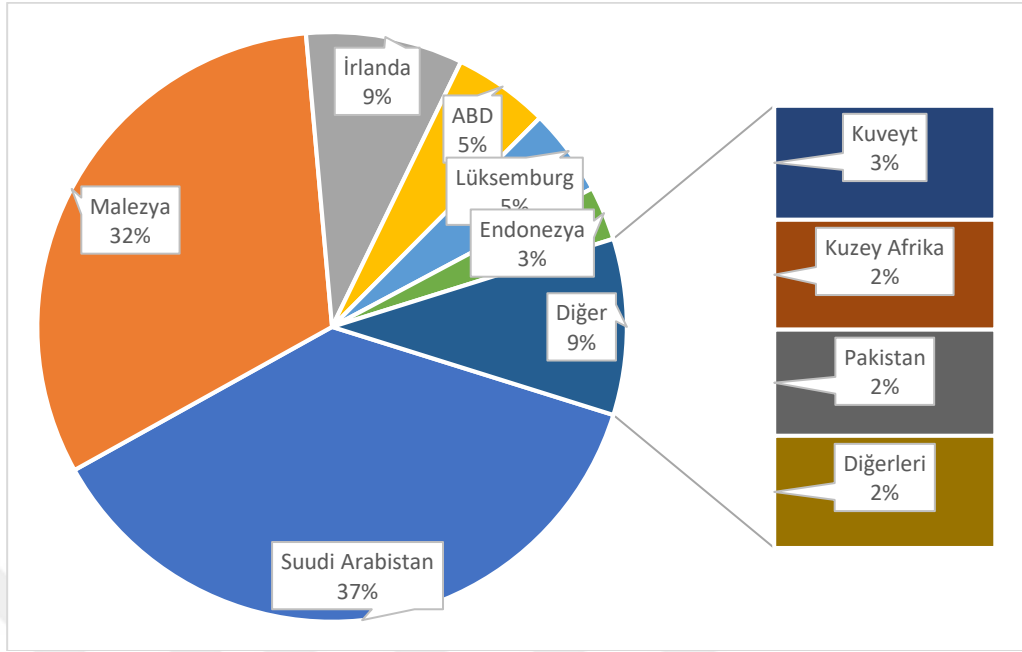
İslami finansın bir diğer enstrümanı ise İslami fonlardır. Yatırım fonu (mutual fund) hisse senedi, tahvil, para piyasası araçları ve benzeri finansal varlıkları kapsayan menkul kıymetlere yatırım yapmak amacıyla çok sayıda yatırımcıdan toplanan para havuzundan oluşan bir yatırım aracıdır. Karma varlıklı fonlar, sabit gelirli fonlar, değişken gelirli fonlar, özvarlık fonları, altın fonları ve para piyasası fonları gibi çok değişik türleri vardır. İslami fonlar ise İslami ilkelerle (İslam Şeriatı) uyumlu olan fonlardır. Şeriat kaynağını Kur'an ve sünnetten alan dini ve ahlaki kurallar dizisidir. Kısacası İslami ilkelerle uyumlu finansal varlıklardan oluşan yatırım fonlarına İslami fonlar denmektedir. İslami fonlar İslami finans varlıklarının yaklaşık olarak %3'ünü oluşturmaktadır. Aşağıda 2014 – 2017 yıllarını kapsayan dönemde küresel İslami fon varlıklarının tutar ve sayılarını gösteren bir grafik sunulmuştur.

Grafik 12. Küresel İslami Fon Tutarı ve Miktarı

Kaynak: IFSB IFSI Stability Reports 2018

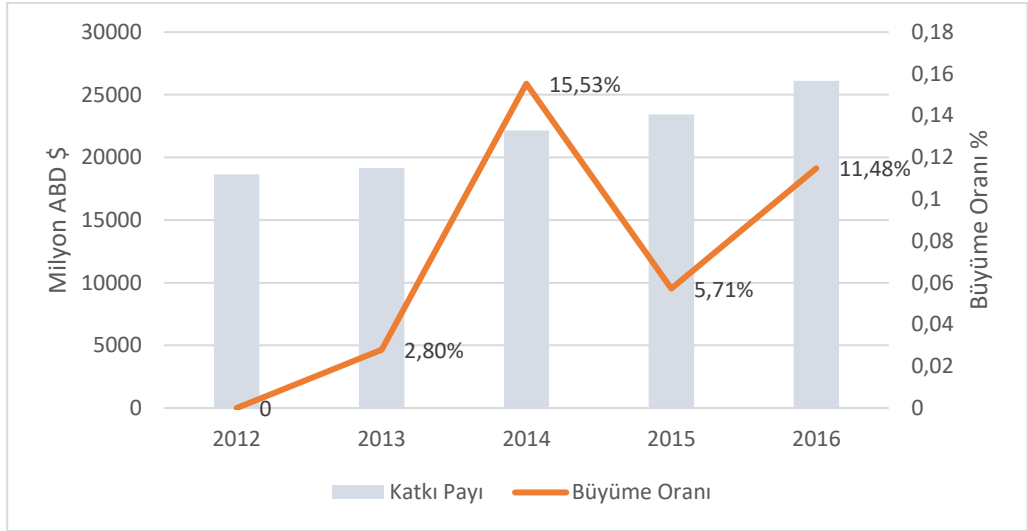
Yukarıdaki grafiğe göre 2017 yılı itibarıyla piyasada işlem gören İslami fonların sayısı 1161 olup toplam tutarı ise 66,7 milyar ABD \$ (2016 yılında 1167 adet ve 56,1 milyar \$) civarındadır. 2017 yılında gerçekleşen tutarda her ne kadar önceki yıla göre bir artış sağlanmış olsa da 2014 yılındaki 75,8 milyar \$ seviyesinin çok altında kalmıştır. Aşağıda 2017 yılı verilerine göre ülkelerin küresel İslami fon varlıklarındaki paylarının gösterildiği bir grafik sunulmuştur.

Grafik 13. Ülkelerin Küresel İslami Fon Varlıklarındaki Payları
Kaynak: IFSB IFSI Stability Reports 2018

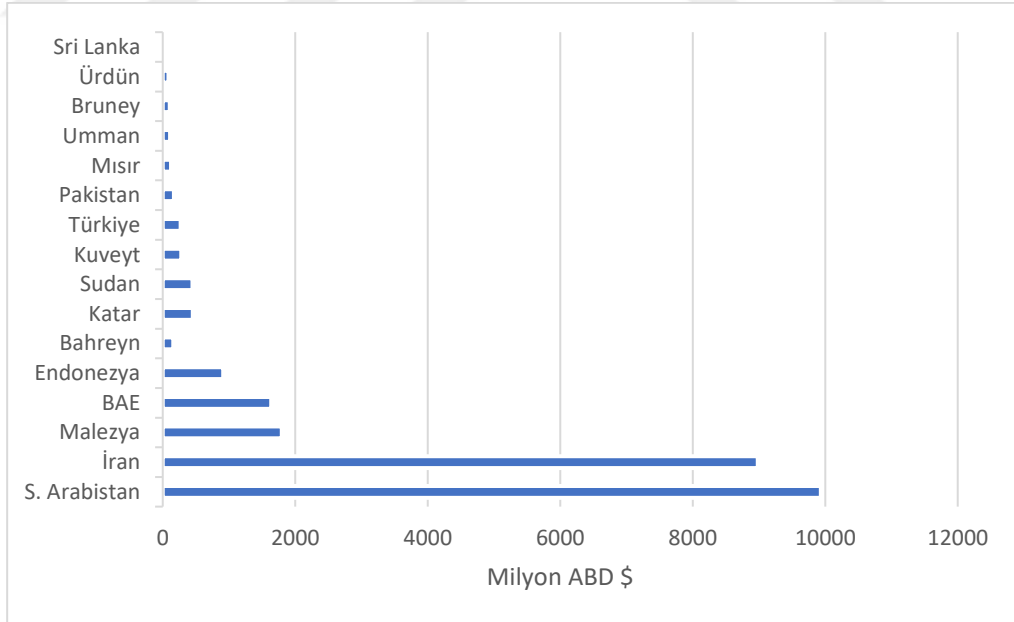
Yukarıdaki grafiğe göre 2017 yılı verilerine göre İslami fonların %37'lik kısmı olan büyük pay Suudi Arabistan tarafından, sonraki en büyük kısım olan %32'lik pay ise Malezya tarafından kontrol edilmektedir. Dolayısıyla başka bir ifadeyle küresel fonların yaklaşık olarak %70'i bu iki ülke tarafından kontrol ediliyor denebilir. Yukarıdaki grafikte diğerleri içinde yer alan ülkeler ve payları ise Jersey¹⁴² %0,45, Cayman Adaları %0,34, BAE ise %0,32 şeklindedir. İslami finansın son bir bileşeni ise tekafül yani İslami sigortacılıktır. Tekafül İslami ilkelere göre yapılan sigortacılık şeklidir. Henüz dünyada yeni yeni gelişmeye başlamış bir sektördür. İslami finans varlıkları içinde %1'lik bir sahiptir. Aşağıda 2012 – 2016 yıllarını kapsayan dönemde küresel tekafül katkı paylarının büyüklüğünün gösterildiği bir grafik sunulmuştur.

¹⁴² Manş Adaları (Channel Islands), Manş Denizi'nde, Normandiya sahiline yakın, Birleşik Krallık'a bağlı, içişlerinde bağımsız takımadalar. Jersey, Alderney, Guernsey, Sark adaları ile muhtelif adacıklardan oluşur.

Grafik 14. Küresel İslami Sigortacılık (Tekafül) Katkı Paylarının Büyüklüğü
Kaynak: IFSB IFSI Stability Reports 2018

Yukarıdaki grafiğe göre 2016 yılında küresel tekafül katkı payı büyüklüğü (sol eksen) 26.105,57 milyon ABD \$ (2015 yılında 23.417,1 milyon \$) düzeyinde olup 2015 yılına göre %11,48'lik (sağ eksen) bir artış sağlanmıştır. Aşağıda ülkelere brüt tekafül katkı paylarının dağılımının verildiği bir grafik sunulmuştur.

Grafik 15. Ünelere Göre Brüt Tekafül Katkı Payları (2016)
Kaynak: IFSB IFSI Stability Reports 2018

Yukarıdaki grafiğe göre 2016 yılı verilerine göre Suudi Arabistan brüt tekafül katkı payı üretme konusunda 9.934 milyon ABD \$ (2015 yılında 9,7 milyar \$) tutarı ile

ilk sırada, İran ise 8.980 milyon \$ (2015 yılında 8,1 milyar \$) ile ikinci sırada yer almaktadır. Tekafül, Türkiye’de de 2010 yılından bu yana var olan bir sektördür. O yıldan bu zamana tekafül şirketi sayısında bir değişim olmamakla birlikte piyasa payında bir artış sağlanabilmiştir. Yukarıdaki grafiğe göre 2016 yılı itibarıyla Türkiye’nin brüt tekafül katkı payı üretimi 272 milyon \$ düzeyindedir.

2.2 SEÇİLMİŞ ÜLKELERDE FAİZSİZ BANKACILIK VE FİNANS SİSTEMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE MEVCUT DURUMU

Bu başlık altında, İslami bankacılığın gelişmişlik düzeyi ve tarihsel süreci dikkate alınarak seçilen Birleşik Krallıklar (İngiltere), Malezya, İran, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri’nden (BAE) beş ülke İslami bankacılığın gelişim süreci tarihsel, yasal ve kurumsal düzenlemeler ve sektördeki yeri ve önemi bakımından ele alınmıştır.

2.2.1 İngiltere’de (Birleşik Krallıklar) İslami bankacılık ve Finans Sisteminin Gelişimi

Bu kısımda Birleşik Krallıklar’daki İslami bankacılığın gelişimi tarihsel, yasal ve kurumsal düzenlemeler açısından ele alınmıştır. Ayrıca bankacılık sektörü içindeki yeri ve önemine değinilmiştir.

2.2.1.1 Tarihsel Gelişim

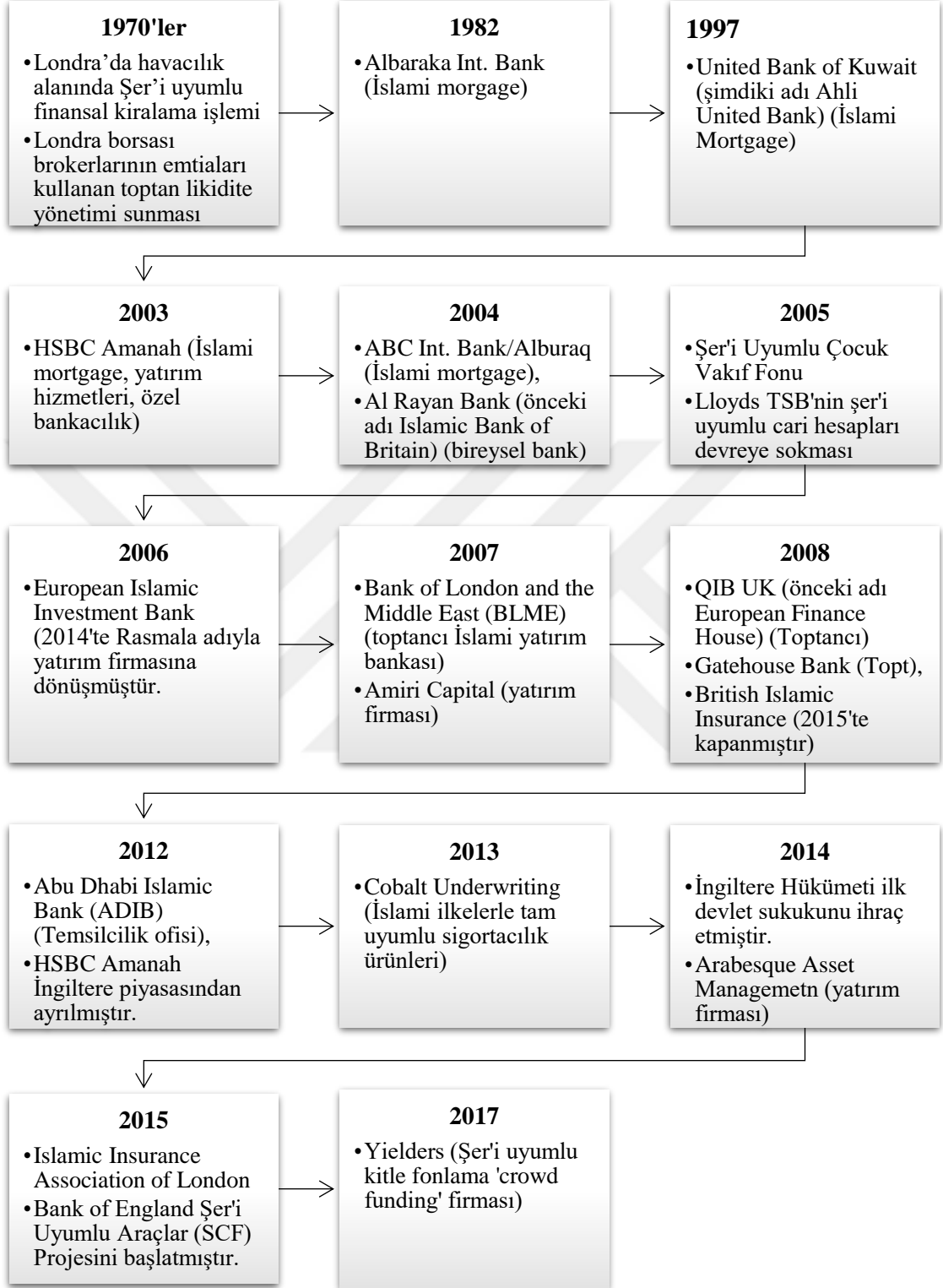
İngiltere’de ilk İslami finans uygulaması olarak 1970’lerde Londra’da havacılık alanında gerçekleştirilen Şer’i uyumlu finansal kiralama işlemi gösterilebilir. Ayrıca Londra borsası brokerları yine o yıllarda emtiaları kullanan toptan likidite yönetimi sunmuştur.¹⁴³ İlk İslami banka uygulaması ise 1982 yılında Al Baraka Bank’ın İslami morgage ürününü sunmasıyla başlamıştır. Daha sonra ise ticaretin finansmanı, finansal kiralama ve proje finansmanında İslami ilkelerle uyumlu ürünler ortaya çıkmaya başlamıştır. 2000’li yılların başında İngiliz hükümeti İslami finansla yakından

¹⁴³ Bank of England, Quartely Bulletin 2017Q3, Topicle Artical: Islamic Banks and Central Banking, p.159

ilgilenmeye başlamış ve İngiltere finansal hizmetler düzenlemelerinin İslami finansın gelişimiyle uyumlu olması için bir çalışma planı ortaya koymuştur. Aynı zamanda bireysel İslami finans hizmetlerinin sunumunda önemli bir büyüme sağlanmış ve böylece İngiltere’de yaşayan yaklaşık 2,5 milyondan fazla Müslüman nüfus için geleneksel finans karşısında bir alternatif oluşturulmaya çalışılmıştır. 2007 yılına gelindiğinde ise sukuk piyasası oluşmuş ve hızlı bir gelişme sürecine girmiştir. İngiltere hükümeti aynı zamanda 2014 yılında sukuk ihracında bulunarak Batılı ülkeler arasında ilk olma özelliği göstermiştir.¹⁴⁴ Aşağıda İngiltere’de İslami finansın gelişim sürecini gösteren bir şekil sunulmuştur.

¹⁴⁴ British Embassy Bishkek, Islamic Finance in the UK, p.4-5

Şekil 16. İngiltere'de İslami Finans Sektörünün Tarihsel Gelişimi

Kaynak: UK Excellence in Islamic Finance, p.10; BoE, 2017Q3, a.g.e., p.159

2.2.1.2 Yasal ve Kurumsal Düzenlemeler

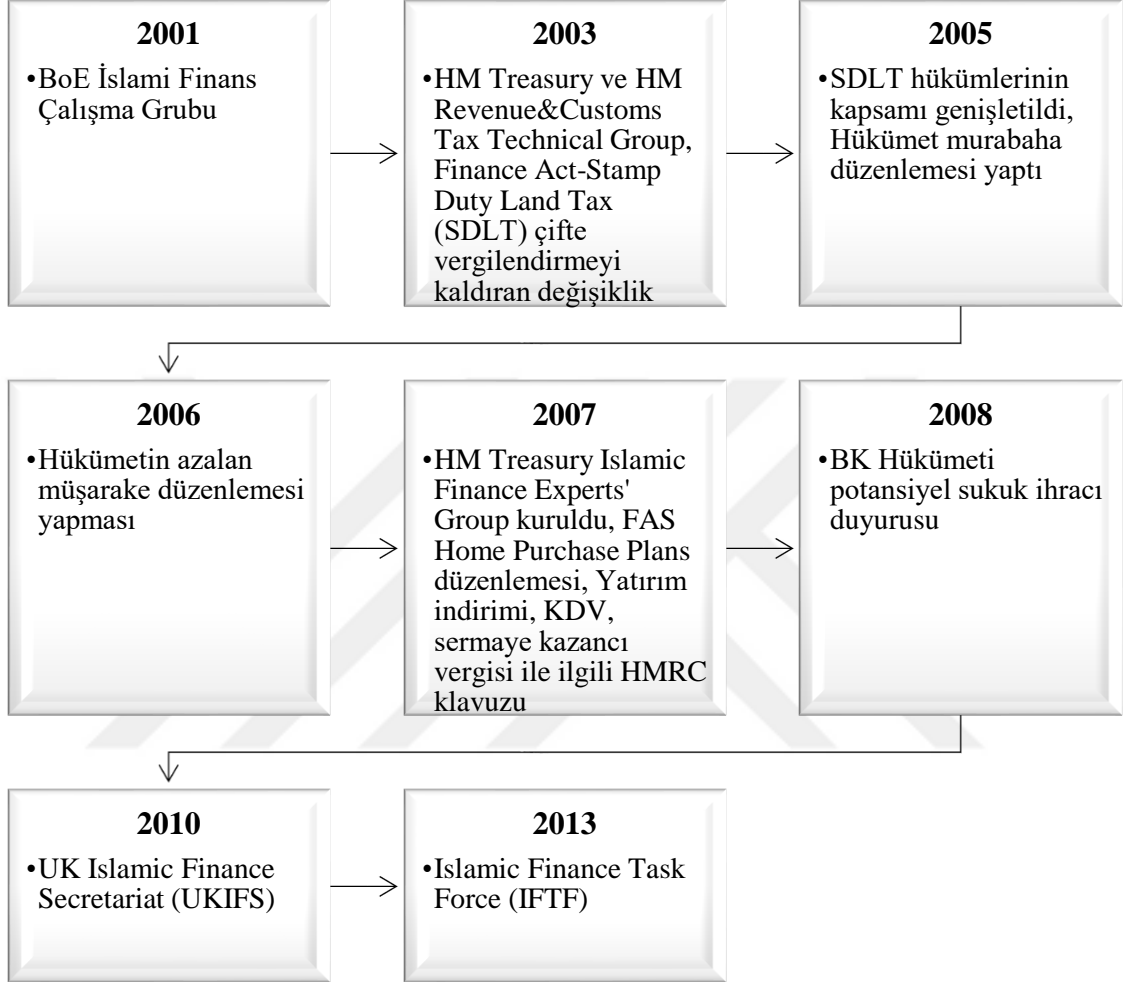
İngiltere İslami finansa özel önem gösteren nadir bir Batı  lkesidir. İngiltere geleneksel finans merkezlerinden biri olarak aynı zamanda İslami finans merkezi haline gelmeyi de hedeflemektedir. Bunun için gerekli olan bazı yasal düzenlemeler ve düzenleyici ve denetleyici organlar büyük oranda oluşturulmuştur. İngiltere ilk olarak 2001 yılında İngiltere Merkez Bankası (Bank of England) bünyesinde İslami Finans alışma Grubunu (Islamic Finance Working Group) hayata geçirmiştir. Ardından 2003 yılında İslami finans alanında karşılaşılan ifte vergilendirme problemini ortadan kaldırmıştır. İzleyen yıllarda ise murabaha, müşareke ve sukuk düzenlemeleri yapılmıştır. Aşağıda İngiltere’de İslami finans alanındaki yasal ve kurumsal düzenleme süreci tarihsel akış içerisinde gösterilmeye çalışılmıştır.

İngiltere’de İslami finans kuruluşlarına özgü ayrı yasal ve kurumsal ereve bulunmamaktadır. Tüm finansal kuruluşlar aynı düzenleme erevesi altında denetlenmektedir. İngiltere’de bankacılık sisteminin düzenleme ve denetim görevi Bank of England’ın bir organı olan Prudential Regulation Authority (PRA) ile Financial Conduct Authority (FAC) tarafından birlikte yürütülmektedir. PRA yaklaşık olarak 1500 banka, yapı kooperatifi, kredi birlikleri, sigorta şirketleri ve büyük yatırım firmalarına yönelik ihtiyati düzenlemelerden sorumludur. FAC ise müşterilerin ve finansal piyasaların korunması ve etkin rekabetin teşvik edilmesi dahil İngiltere’deki tüm finansal kuruluşların yürütülmesini düzenlemekle sorumludur. FAC aynı zamanda yaklaşık 18.000 genel olarak daha küçük firmaların ihtiyati düzenlemelerinden de sorumludur.¹⁴⁵

İslami bankaların ve pencerelerin İslam fihk  açısından denetlenmesi işi için İngiltere’de herhangi bir resmi kurum bulunmamaktadır. Bununla birlikte özel teşebbüsler tarafından sağlanan danışma hizmetleri bulunmaktadır. şer’i Denetleme Kurulu veya şer’i Uyumluluk Komitesi adı verilen bu kuruluşlar bünyelerinde bulundukları alimler aracılığıyla İslami finansal ürün ve hizmetler sunan bankalara ve diğer finansal kuruluşlara İslam fihk  bakımından danışmanlık hizmeti vermektedirler.

¹⁴⁵ Bank of England, 2017 Q3, a.g.r., p.158

Ayrıca söz konusu finansal kuruluşlar isterlerse kendi bünyelerinde Şer'i Danışma Kurulu da bulundurabilmektedir.

Şekil 17. İngiltere'de İslami Finansın Yasal ve Kurumsal Gelişimi

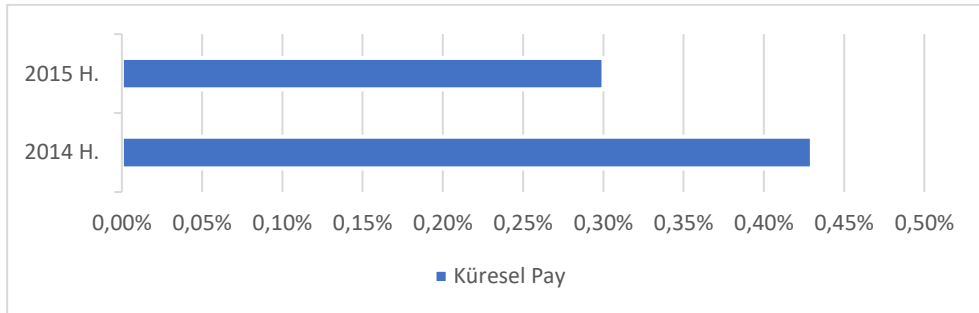
Kaynak: UK Excellence in Islamic Finance, p.10

Şer'i ilkelerle uyumlu bir şekilde faaliyetlerini yürütmek, İslami finansın İngiltere'de gelişmesini teşvik etmek ve UKTI, Treasury ve FSA dahil BK Hükümeti organlarıyla birincil kontak noktası gibi hareket etmek amaçlarıyla 29 Kasım 2010 tarihinde özel limitet şirket şeklinde kurulan İngiltere İslami Finans Sekreteryası (IFTF) 30 Ocak 2018 tarihinde tamamen feshedilmiştir.¹⁴⁶

¹⁴⁶ Gov.UK, Company House, *Certificate of Incorporation of a Private Limited Company*.

2.2.1.3 Mevcut Durum

İngiltere’de 2017 yılı sonu itibarıyla İslami bankacılık alanında 6 adet İslami banka faaliyet göstermekte iken 22 tane de İslami bankacılık penceresi bulunmaktadır. İslami bankacılık varlıklarının toplam tutarı ise 4,37 milyar ABD doları düzeyindedir. İngiltere’de ayrıca 1,73 milyar ABD doları tutarında 7 adet sukuk ihracı gerçekleştirilmiştir.¹⁴⁷ İngiltere aynı zamanda faizsiz fonların da işlem gördüğü bir ülkedir. Londra Menkul Kıymetler Borsası’nda 2015 yılı sonuna kadar toplam 57 sukuk ihracı listeye alınmıştır. İngiltere’de İslami finansın gelişimine ayrı bir önem verilmektedir. Bu anlamda sektörün gelişmesi için İslami finans alanında geniş çaplı bir mesleki eğitim ve öğretim programı oluşturulmuştur. 2015 yılı itibarıyla 4 adet mesleki enstitü ve yaklaşık olarak 70 üniversite ve iş okulu İslami finans alanında eğitim ve öğretim hizmeti sunmaktadır. İngiltere 2015 yılında dünyada ilk defa İhracat Kredi Garanti Departmanı aracılığıyla Emirates Havayollarının 4 adet Airbus A380 tipi hava taşıtının satın alınmasını finanse etmek için ihraç edilen 913 milyon dolar tutarındaki sukuk için garanti sağlamıştır.¹⁴⁸ İngiltere ayrıca 2014 yılında 200 milyon £ (sterlin) tutarında sukuk ihracında bulunmuştur. Aşağıda İngiltere İslami bankacılık varlıklarının küresel payının gösterildiği bir grafik sunulmuştur.

Grafik 16. İngiltere İslami Bankacılık Varlıklarının Küresel Payı

Kaynak: IFSB IFSI Stability Reports 2014, 2015, 2016, 2017, 2018

Yukarıdaki grafiğe göre İngiltere İslami bankacılık varlıklarının küresel İslami bankacılık varlıkları içindeki payı 2015 Haziran itibarıyla yaklaşık olarak %0,30, 2014 Haziran’da ise %0,43 düzeyindedir. İngiltere’de İslami bankacılık alanında faaliyet

¹⁴⁷ Thomson Reuters, Islamic Finance Development Indicator, <http://www.zawya.com/islamic-finance-development-indicator/#> (Erişim: 9.2.2018)

¹⁴⁸ British Embassy Bishkek, Islamic Finance in the UK, p.4-5.

gösteren birçok ülkeden çok sayıda banka yer almaktadır. Aşağıda İslami bankacılık alanında İngiltere’de faaliyet gösteren bankaların bir listesi verilmiştir.

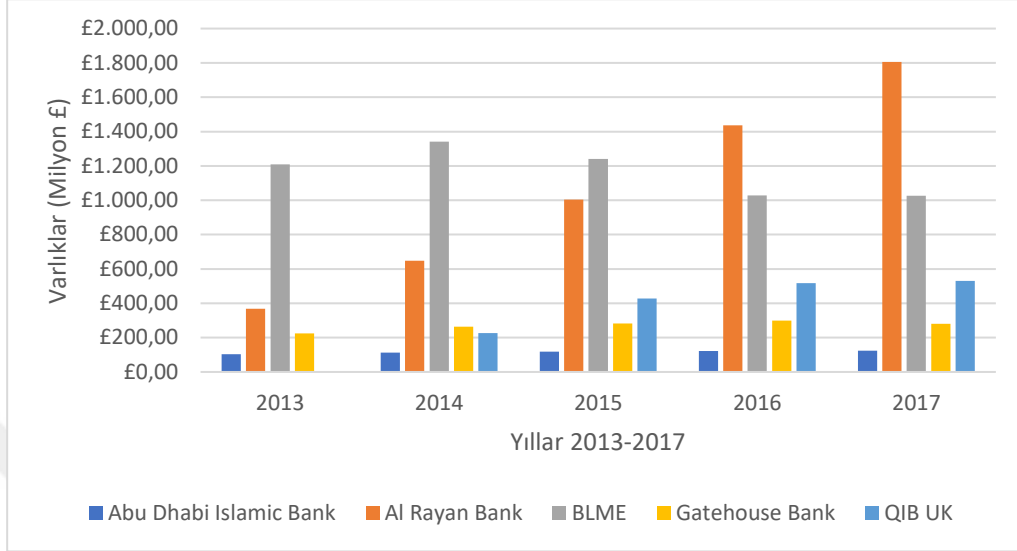
Tablo 9: İngiltere’de İslami Bankacılık Alanında Faaliyet Gösteren Bankalar

İslami Bankalar	İslami Pencereleer
1. Abu Dhabi Islamic Bank (ADIB) Ltd	1. ABC International Bank PLC
2. Al Rayan Bank Plc	2. Ahli United Bank
3. Bank of London and Middle East plc (BLME)	3. Bank of Ireland
4. Gatehouse Bank Plc	4. Barclays
5. Qatar Islamic Bank (QIB) Plc	5. BNP Paribas
6. Rasmala	6. Bristol & West
	7. Citi Group
	8. Deutsche Bank
	9. IBJ International London
	10. J Aron & Co
	11. Lloyd’s Banking Group
	12. Royal Bank of Scotland
	13. Standard Chartered
	14. UBS
	15. United National Bank

Kaynak: thebanks; theCityUK

Abu Dhabi Islamic Bank (ADIB) Ltd Ortadoğu, Mısır, İran, Suudi Arabistan ve Katar’da faaliyet gösteren Şer’i uyumlu bir bankadır. Al Rayan Bank 2017 yılı itibarıyla 5 şubesi ve yaklaşık 60.000 çalışanıyla İngiltere’nin en büyük bireysel İslami bankasıdır. Bank of London and Middle East plc (BLME) İngiltere’nin Londra’da faaliyet gösteren Şer’i uyumlu toptancı bankasıdır. BLME özel bankacılık ve varlık yönetimini de kapsayan kurumsal bankacılık, hazine ve servet yönetimi gibi hizmetler sunmaktadır. Qatar Islamic Bank (QIB) UK, QIB’in İngiltere iştirakidir. Müşterilerine ticari finansman, varlık yönetimi dahil Şer’i uyumlu finansman ve yatırım ürünleri sunmaktadır. Gatehouse Bank Plc sermaye piyasaları, gayrimenkul, varlık finansmanı ve Şer’i danışma hizmetleri alanında faaliyet gösteren Şer’i uyumlu toptancı yatırım bankasıdır. Banka küresel çapta 1,2 milyar \$ büyüklüğünde gayrimenkulü yönetmektedir. Rasmala önceki adıyla European Investment Company (EIIB) merkezi Londra’da bulunan bir bankadan ziyade daha çok bir yatırım firmasıdır. Firma müşterilerine hazine ve sermaye piyasaları, varlık yönetimi, özel bankacılık, ticaret finansmanı, muhabet bankacılık, danışma ve kurumsal finansman hizmetleri sunmaktadır. Aşağıda İngiltere’de

İslami bankaların 2017 yılı itibarıyla varlık büyüklüklerini gösteren bir grafik sunulmuştur.

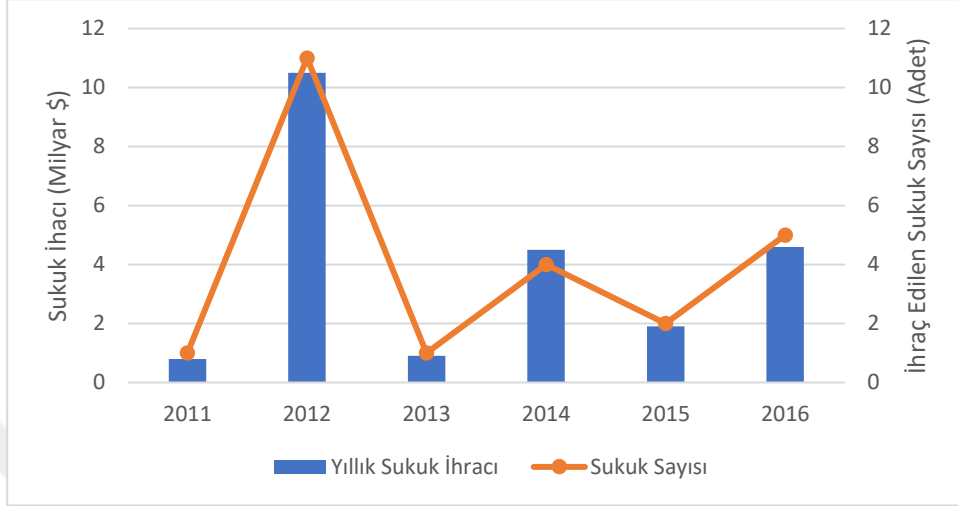
Grafik 17. İngiltere'deki İslami Bankaların Varlık Büyüklükleri

Kaynak: Çalışmada yararlanılan kaynaklar ışığında tarafımızdan hazırlanmıştır.

Yukarıdaki grafiğe göre 2017 verileri dikkate alındığında İngiltere’de faaliyet gösteren en büyük İslami banka Al Rayan Bank olup varlık büyüklüğü 1.806,31 milyon £ (2016 yılında 1.435,69 milyon £) civarındadır. Söz konusu 5 adet İslami bankanın toplam varlık büyüklüğü ise 2017 itibarıyla yaklaşık olarak 3.766 milyon £ düzeyindedir. İngiltere İslami bankacılığın yanı sıra aynı zamanda önemli bir sukuk merkezidir. 2017 yılı itibarıyla Londra Menkul Kıymetler Borsasında (London Stock Exchange) piyasa değeri toplamı 48 milyar \$ olan kayıtlı 65 sukuk yer almaktadır. İngiltere aynı zamanda kamu sukuku ihraç eden ilk Batılı ülke olma özelliği taşımaktadır. 2014 yılında İngiliz Hükümeti £200 milyon değerinde 2019 vadeli sukuk satışında bulunmuştur.

Londra Borsasında en önemli sukuk ihracı 2009 yılında bir ABD şirketi olan GE Capital sukuku ve Kuveyt Türk sukukudur. İlk İngiltere şirket sukuku ise 2010 yılında International Innovative Technologies (IIT) tarafından gerçekleştirilmiştir. 2014 yılında hükümet destekli ihracat kredi garanti kurumu Dubai’s Emirates Airline şirketi tarafından ihraç edilen 913 milyon \$ değerinde sukuk ihracında bulunulmuştur. Nisan 2017’de ise İslam Kalkınma Bankası tarafından 1,25 milyar \$ tutarında sukuk ihraç edilmiştir.

Aşağıda 2011 – 2016 yılları arasında Londra Borsasında ihraç edilen sukuk ihraç tutarları ve miktarları gösterildiği bir grafik verilmiştir.

Grafik 18. Londra Menkul Kıymetler Borsasında Kayıtlı Sukuk İhraçları

Kaynak: TheCityUk, Global Trends in Islamic Finance and the UK Market, Sep.2017, p.11

Yukarıdaki grafiğe göre Londra Borsasında 2016 yılı itibarıyla 5 (2015 yılında 2) adet ve toplamda 4,6 milyar \$ (2015 yılında 1,9 4,6 milyar \$) tutarında sukuk ihracında bulunulmuştur. En fazla sayıda ve yüksek tutarda sukukun ihraç edildiği yıl ise 2012 yılı olarak görünmektedir. Bu yılda 11 adet ve toplamda 10,5 milyar \$ tutarında sukuk ihracında bulunulmuştur.

2.2.2 Malezya’da İslami bankacılık ve Finans Sisteminin Gelişimi

Bu kısımda Malezya’daki İslami bankacılığın gelişimi tarihsel, yasal ve kurumsal düzenlemeler ve bankacılık sektörü içindeki yeri ve önemi bakımından ele alınmıştır.

2.2.2.1 Tarihsel Gelişim

İslami bankacılık Malezya’da köklü bir geçmişe sahiptir. İlk İslami bankacılık faaliyeti 1960’ların başında ortaya çıkan Hac Fonu uygulamasına dayandırılabilir. Hac Fonu fikri ilk olarak Aralık 1959’da Malay ekonomist Royal Professor Ungku Abdul Aziz bin Ungku Abdul Hamid tarafından ortaya atılmıştır. Bu konudaki ilk adım 1963 yılında Kırsal Kalkınma Bakanlığı altında Law No. 34, 1962 ile Hacı Adayları Tasarruf

Şirketi'nin (Perbadanan Wang Simpanan Bakal-bakal Haji – PWSBH) kurulmasıyla atılmıştır. 1969 yılında hac tasarrufları ve hac yönetim işleri arasındaki koordinasyonu artırmak amacıyla söz konusu kuruluş 1951 yılından beri faaliyetlerini yürütmekte olan Hac İşleri Yönetim Ofisi (Pejabat Urusan Hal Ehwal Haji – PUHEH) ile birleşmiş ve Hacı Fonu (Lembaga Urusan dan Tabung Haji – LUTH) adını almıştır. Söz konusu kuruluş daha sonra 1995 yılında Lembaga Tabung Haji (TH) yeniden adlandırılmıştır. Kuruluşun genel olarak amacı Müslümanların ekonomisini güçlendirmek, yerel ve küresel bazda istikrarlı gelişmeyi sağlamak için stratejik yatırımlar aramak, mevduat sahiplerinin fonlarını yönetmek ve artırmak, hac vazifesini yerine getirmek için hacı adaylarına yardım etmek ve rekabetçi, helal ve temiz gelir sağlamak şeklinde belirtilmiştir.¹⁴⁹

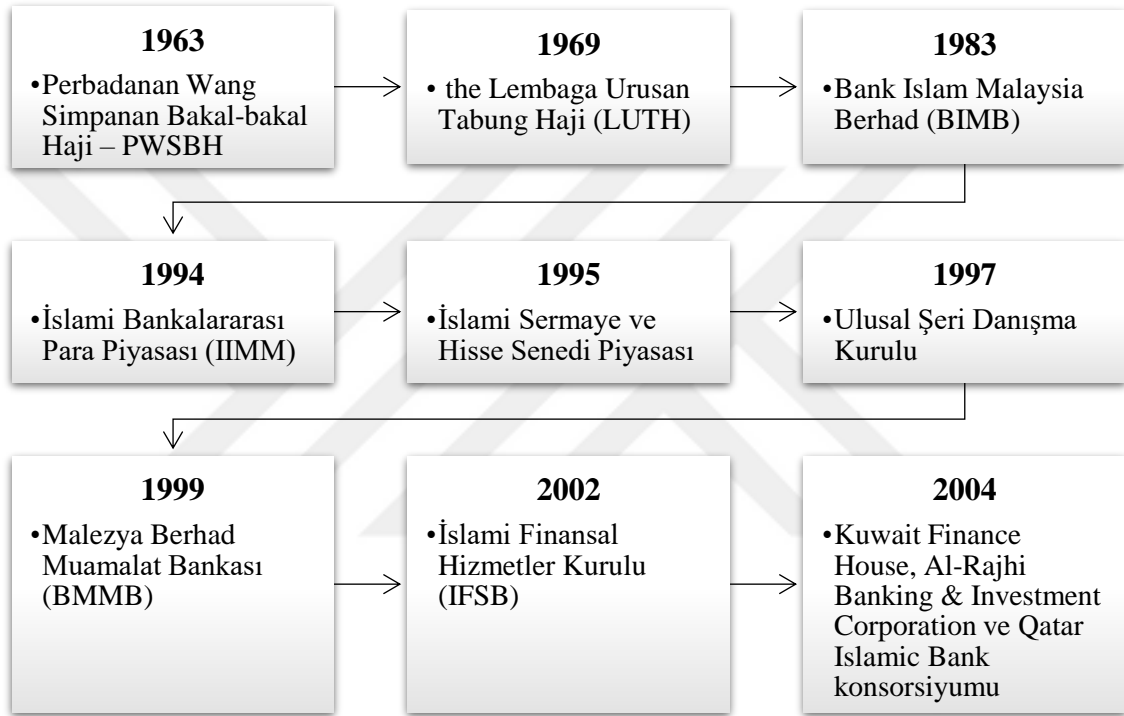
Haziran 1983'te Malezya'daki ilk İslami banka olan Bank Islam Malaysia Berhad (BIMB) kurulmuş ve 1 Temmuz 1983 tarihinde faaliyetlerine başlamıştır. BNM İslami bankacılığın Malezya genelinde gelişmesini sağlamak amacıyla 4 Mart 1993'te İslami Bankacılık Planını devreye koymuştur. Geleneksel bankaların İslami pencere açmalarına izin verilmiştir. 3 Haziran 1994'te İslami Bankalararası Para Piyasası (Islamic Interbank Money Market – IIMM) kurulmuştur. 1990'ların ortalarında Şeri uyumlu hisse senetleri, İslami borçlanma kağıtları ve Şeri fakıf fon birimlerinin işlem göreceği İslami Sermaye ve Hisse Senedi Piyasası kurulması için düğmeye basılmıştır. 1 Mayıs 1997'de BNM hem İslami bankacılık ve hem de tekafül (İslami sigortacılık) için Ulusal Şeri Danışma Kurulunu (National Shari'a Advisory Council – NSAC) oluşturmuştur.¹⁵⁰

Malezya'nın ikinci en eski İslami bankası Malezya Berhad Muamalat Bankası (Bank Muamalat Malaysia Berhad – BMMB) 1 Ekim 1999 tarihinde faaliyetlerine başlamıştır. Bankanın kuruluşu Malezya Berhad Bumiputra Bankası (Bank Bumiputra Malaysia Berhad – BBMB) ile Malezya Berhad Ticaret Bankası (Bank of Commerce Malaysia Berhad – BCMB) arasında gerçekleşen birleşme sonucunda olmuştur. 2001

¹⁴⁹ H. S. A. MOKHTAR vd. (2007), *Technical and Cost Efficiency of Islamic Banking in Malaysia*. Review of Islamic Economics, Vol. 11, No. 1, 2007, pp. 5–40, s.8.; Tabung Haji, About Us, <https://www.tabunghaji.gov.my/> (Erişim 4.3.2018)

¹⁵⁰ Mervyn K. LEWIS & Latifa M. AIGAOUD (2001). *Islamic Banking*. Edward Elgar Pub. Ltd., p.127-135

yılında ise Malezya Finansal Sektör Ana Planı adıyla 10 yıllık bir plan devreye konulmuştur. Ayrıca İslami finans sektörünün sağlam ve istikrarlı gelişimini temin etmek amacıyla, 2002 yılında Malezya'nın ev sahipliğinde uluslararası bir yapıya sahip olan İslami finansal Hizmetler Kurulu (Islamic Financial Services Board – IFSB) kurulmuştur. Aşağıda İslami finansın ve bankacılığın Malezya'daki gelişimi özetleyen bir şekil sunulmuştur.

Şekil 18. Malezya İslami Finans Sektörünün Tarihsel Gelişim Süreci

Kaynak: Çalışmada yararlanılan kaynaklar ışığında tarafımızdan hazırlanmıştır.

BNM İslami bankacılığın Malezya'da büyümesi ve finansal liberalleşme amacı doğrultusunda 2004 yılında üç yabancı bankaya faaliyette bulunması için bankacılık lisansı vermiştir. Bu bankalar Kuwait Finance House, Al-Rajhi Banking & Investment Corporation and Qatar Islamic Bank öncülüğünde konsorsiyumdan oluşmaktadır.¹⁵¹

2.2.2.2 Yasal ve Kurumsal Düzenlemeler

1958 yılında yürürlüğe girip 1994 yılında revize edilen ve 2009 yılında ise tamamen yenilenen Malezya Merkez Bankası Yasası toplam 15 bölümden oluşmakta

¹⁵¹ H. S. A. MOKHTAR vd. (2007), a.g.m., s.11

olup yedinci bölümü İslami Finansal İşler için ayrılmıştır. Bu başlık altında İslami finans alanında Şeri Danışma Kurulu'nun oluşturulması, fonksiyonları, üyelerinin atanması, işleyişi gibi konulara yer verilmiştir. Ayrıca Merkez Bankası'nın Şer'i konularda sirküler, kılavuzlar vb. yayımlayabileceği ve Malezya'nın uluslararası finansal merkez olarak desteklenmesini sağlayacağı belirtilmektedir. Malezya'da İslami finansla ilgili ilk yasal düzenleme 1983 yılındaki İslami Bankacılık Yasası ve Kamu Yatırım Yasasıdır. İslami Bankacılık Yasası 22 Mart 2013 tarihinde yürürlükten kaldırılarak yerine İslami Finansal Hizmetler Yasası (IFSA) çıkarılmıştır. Söz konusu yasaya göre İslami finansal hizmetler alanında düzenleme ve denetleme yapma yetkisi BNM'ye aittir. Aşağıda İslami finans setörüne yönelik Malezya'daki yasal ve kurumsal gelişimi gösteren bir şekil sunulmuştur.

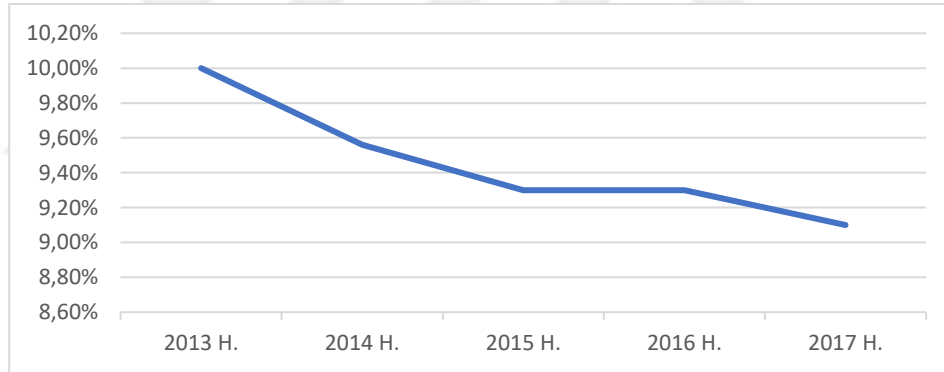
Şekil 19. Malezya İslami Finans Sektörünün Yasal ve Kurumsal Gelişimi
Kaynak: Çalışmada yararlanılan kaynaklar ışığında tarafımızdan hazırlanmıştır.

Malezya'daki İslami bankaların faaliyet ve ürünlerinin denetlenmesi işi BNM Şer'i Danışma Konseyi'nin (The Shariah Advisory Council of Bank Negara Malaysia – SAC) sorumluluğundadır. Mayıs 1997'de kurulan SAC Malezya İslami finans alanındaki en yüksek Şer'i makamdır. SAC Şer'i ilkelere göre faaliyet gösteren ve BNM'nin düzenleme ve denetimine tabi olan her türlü finansal kuruluşa İslam fihhi açısından değerlendirme yetkisine sahiptir. Bu kapsamda İslami bankalar, tekafül şirketleri, İslami finansal şirketler ve İslami yatırım şirketleri SAC denetimine tabi finansal kuruluşlar

arasındadır. Ayrıca her bankanın kendi bünyesinde bağımsız bir Şer’i Denetleme Kurulu (Shariah Supervisory Boards – SSBs) oluşturması gerekmektedir.

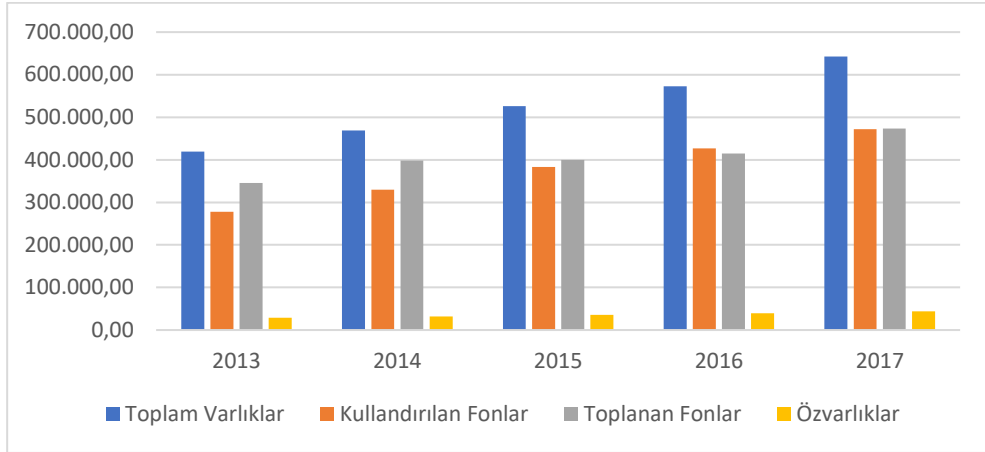
2.2.2.3 Mevcut Durum

Malezya Merkez Bankası (BNM) verilerine göre Malezya’da Mayıs 2018 itibarıyla toplam 16 İslami banka faaliyet göstermektedir. Bu bankalar: Affin Islamic Bank Berhad, Al Rajhi Banking & Investment Corporation (Malaysia) Berhad, Alliance Islamic Bank Berhad, AmIslamic Bank Berhad, Bank Islam Malaysia Berhad, Bank Muamalat Malaysia Berhad, CIMB Islamic Bank Berhad, Hong Leong Islamic Bank Berhad, HSBC Amanah Malaysia Berhad, Kuwait Finance House (Malaysia) Berhad, Maybank Islamic Berhad, MBSB Bank Berhad, OCBC Al-Amin Bank Berhad, Public Islamic Bank Berhad, RHB Islamic Bank Berhad ve Standard Chartered Saadiq Berhad şeklindedir. Aşağıda 2013 – 2017 yıllarını kapsayan döneme ait Malezya İslami bankacılık varlıklarının küresel payını gösteren bir grafik verilmiştir.

Grafik 19. Malezya İslami Bankacılık Varlıklarının Küresel Payı
Kaynak: IFSB IFSI Stability Reports 2014, 2015, 2016, 2017, 2018

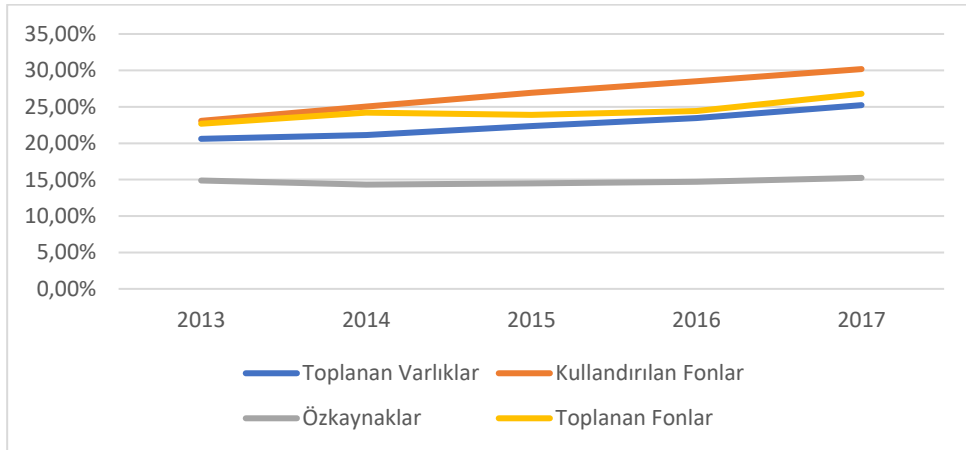
Söz konusu grafiğe göre ilk göze çarpan Malezya İslami bankacılık varlıklarının küresel İslami bankacılık sektörü içindeki payının giderek azalmasıdır. Ancak 2013 yılında %10 seviyesindeyken 2017 yılında %9’un üzerinde kalmaya devam etmiştir. Aşağıda Malezya İslami bankacılık piyasasına yönelik bazı finansal büyüklüklerin yıllar itibarıyla gösterildiği bir grafik sunulmuştur.

Grafik 20. Malezya İslami Bankacılık Piyasası (Mn. RM)

Kaynak: Bank Negara Malaysia (BNM)

Aralık 2017 itibarıyla Malezya İslami bankacılık piyasasının toplam varlıkları yaklaşık olarak 643 milyar RM (2016 yılında 573 milyar RM), kullandırılan fonlar 472 milyar RM (2016 yılında 427 milyar RM), toplanan fonlar 473 milyar RM (2016 yılında 415 milyar RM), özvarlıklar ise 44 milyar RM (2016 yılında 40 milyar RM) olarak gerçekleşmiştir. Aşağıdaki grafikte ise yine Aralık 2017 verilerine göre Malezya İslami bankacılık sektörünün yıllar itibarıyla tüm bankacılık sektörü içindeki yeri gösterilmiştir.

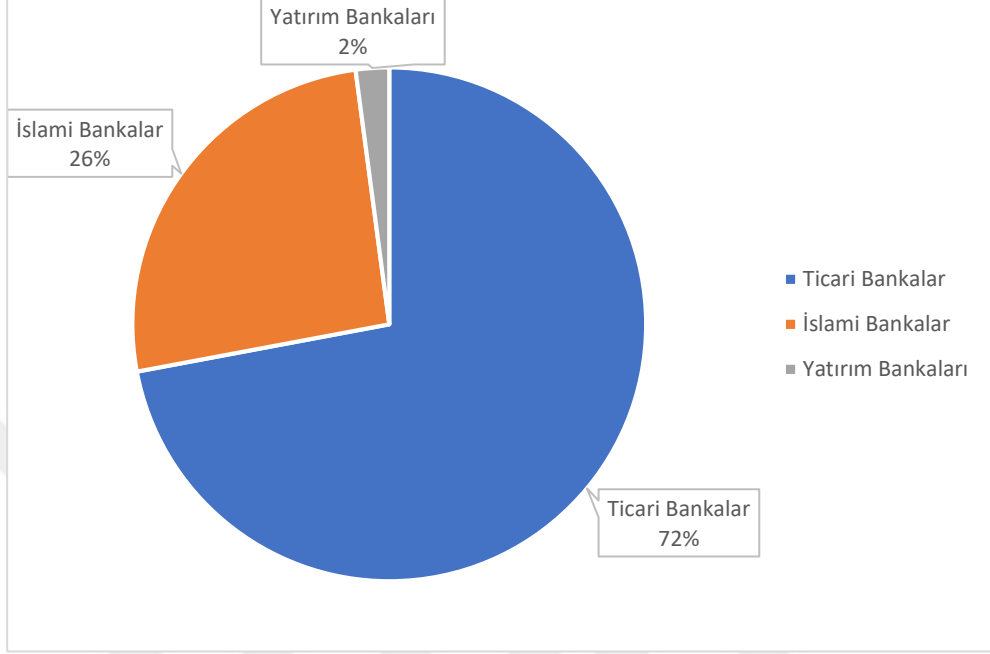

Grafik 21. Malezya İslami Bankacılığının Sektörel Payı

Kaynak: Bank Negara Malaysia (BNM)

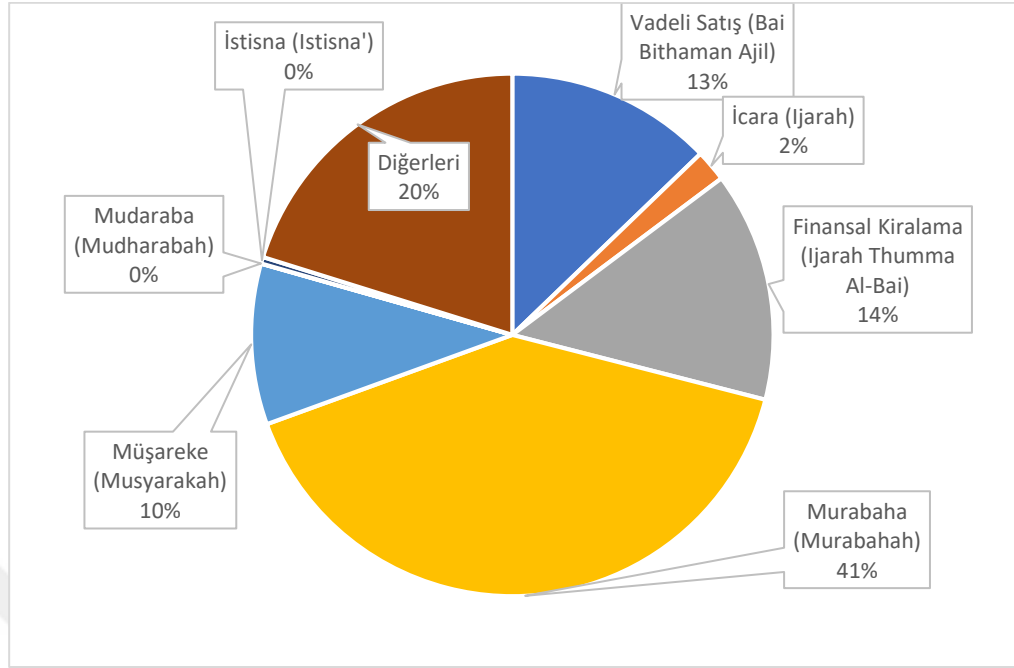
Yukarıdaki grafiğe göre İslami bankacılık varlıkları tüm bankacılık sektörü varlıklarının yaklaşık olarak %25,23'ünü (2016 yılında %23,44) oluşturmaktadır. Aynı şekilde kullandırılan fonlar %30,18 (2016 yılında %28,49), özkaynaklar %15,24 (2016 yılında %14,71), toplanan fonlar ise %26,79 (2016 yılında %24,41) seviyesindedir.

Aşağıda Mayıs 2018 itibarıyla Malezya bankacılık sisteminin varlık dağılımını gösteren pasta grafik sunulmuştur.

Grafik 22. Malezya Bankacılık Sektörünün Türüne Göre Varlık Dağılımı
Kaynak: Bank Negara Malaysia (BNM)

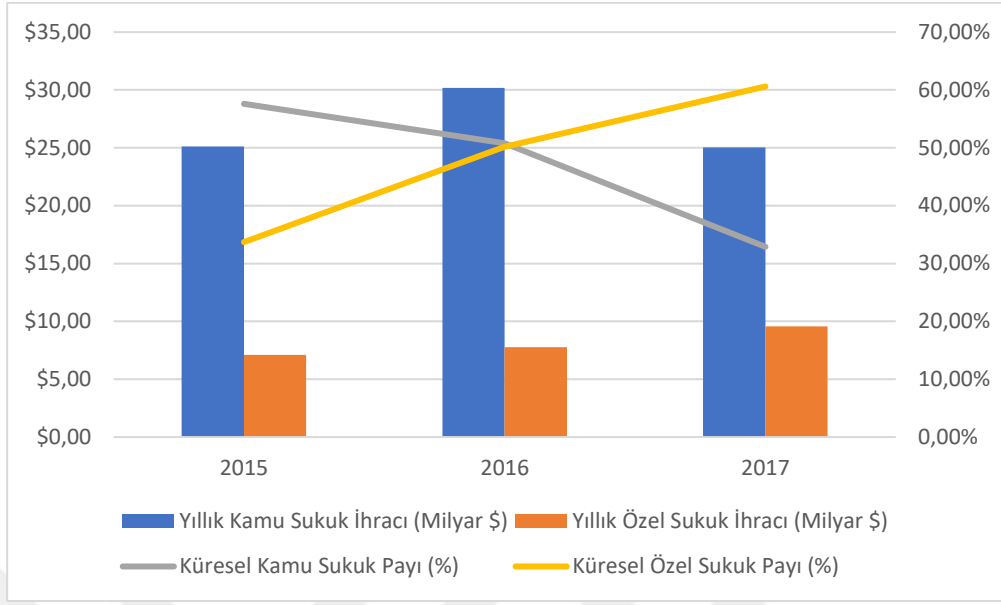
Yukarıdaki grafiğe göre Mayıs 2018 itibarıyla Malezya bankacılık sektörünün %72'sini ticari bankalar (geleneksel faizli bankalar), %26'sını İslami bankalar, %2'sini ise yatırım bankaları oluşturmaktadır. Bir önceki grafik de göz önünde bulundurulduğunda Malezya İslami bankacılık sektörü tüm bankacılık sektörü içindeki payını 2013 yılından itibaren düzenli bir şekilde sürekli olarak artırdığı söylenebilir. Bu da izlenen politikaların olumlu sonucu olarak düşünülebilir. Aşağıda Malezya İslami 2018 Mayıs dönemi verilerine göre bankacılık sektörü tarafından kullanılan fonların türlerine göre dağılımını gösteren bir grafik verilmiştir.

Grafik 23. İslami Bankalarca Kullanılan Fonların Ürün Bazında Dağılımı
Kaynak: Bank Negara Malaysia (BNM)

Yukarıdaki grafiğe göre Mayıs 2018 itibarıyla İslami bankalar tarafından kullanılan fonların büyük çoğunluğunu (%41) murabaha finansmanı oluşturmaktadır. Bir diğer iki önemli kalem olarak finansal kiralama (%14) ve vadeli satış (%13) gösterilebilir. Türkiye'nin aksine Malezya'da müşareke (%10) işleminin önemli bir orana sahip olması dikkat çeken bir diğer konudur. Ayrıca az da olsa mudaraba ve istisna ürünlerinin de mevcut olması Malezya İslami bankacılık sisteminin güçlü ve rekabetçi bir yapıya sahip olduğunun göstergesi olabilir. Zira İslami bankaların geleneksel bankalara nazarla azınlıkta olduğu ve İslami bankacılığın tam anlamıyla uygulanmadığı ya da anlaşılmadığı ülkelerde rekabet edebilmek amacıyla finansman kullandırma yöntemi %90'lara yakın bir şekilde murabaha ve finansal kiralama işlemlerinden oluşmaktadır.

Malezya 2017 yılında ihraç edilen sukuk tutarı her ne kadar 2016 yılına göre daha az olsa da 2017 yılı itibarıyla yaklaşık 187,7 milyar dolarlık sukuk hacmi ile dünyanın en büyük sukuk piyasalarından biridir. Ayrıca hükümet politikaları, düzenleyici çerçeve, altyapı, sukuk yapılarının çeşitliliği ve ikincil piyasa işlemleri bakımından Malezya sukuk piyasası diğer sukuk piyasalarına göre çok daha gelişmiş seviyededir. Aşağıda Malezya sukuk piyasasının genel bir görünümünü sunan bir grafik verilmiştir.

Grafik 24. Malezya Sukuk Piyasasının Genel Görünümü

Kaynak: Çalışmada yararlanılan kaynaklar ışığında tarafımızdan hazırlanmıştır.

Malezya 2017 verilerine göre özel sektör sukuklarının %60,6'sını gerçekleştirerek en büyük paya sahip olmuş ayrıca en büyük özel sektör sukuk hacmine sahip konumundadır. İhraç edilen özel sektör sukuklar genel olarak murabaha, mudaraba, müşareke, icara ve vakalanın yanı sıra birden fazla dayanak varlıktan oluşan hibrit yapıya dayalı olarak yapılandırılmıştır.

2.2.3 İran'da İslami bankacılık ve Finans Sisteminin Gelişimi

Bu kısımda İran'daki İslami bankacılığın gelişimi tarihsel, yasal ve kurumsal düzenlemeler ve bankacılık sektörü içindeki yeri ve önemi bakımından ele alınmıştır.

2.2.3.1 Tarihsel Gelişim

İran'da 1979 Devrimi ile birlikte tüm bankalar millileştirilmiş ve büyük birleşmeler yapılmıştır. 1983 yılında İslami bankacılık Yasası çıkarılarak bankalara ürünlerini faizsiz hale getirmeleri konusunda mevduatlar için bir yıl, diğer faaliyetler için ise üç yıllık bir süre tanınmıştır. Diğer taraftan bu yasayla birlikte merkez bankasının yeni sistemdeki sorumlulukları ve bankacılık sistemi üzerindeki kontrol mekanizması belirlenmiştir. Ancak uluslararası bankalarla ilgili herhangi bir dönüşme yaşanmamıştır. Diğer taraftan hükümet sabit faiz oranı üzerinden bankalardan borçlanmaya devam

etmiştir.¹⁵² 1990’larda yönetim finansal serbestleşme politikası izlemeye başlamıştır. Özellikle yabancı para olmak üzere birçok finansal işlem üzerindeki kontroller gevşetilmiştir. Daha önce tüm bankalara tek tip kâr oranı uygulayan Bankalar Yüksek Konseyi (the Supreme Council of Banks) bankaların daha geniş bir kâr marjı uygulamasına ve mevduatlar üzerinden alınan gelirlerini çeşitlendirmelerine izin vermiştir. Ayrıca yabancı bankaların ülkede faaliyet göstermelerini temin etmek amacıyla ülkenin kuzeydoğu, kuzey ve güneydoğu bölgelerinde “özel ekonomik bölgeler” (serbest bölgeler) oluşturularak ekonomik ve finansal serbestleşme sağlanmaya çalışılmıştır.¹⁵³

2.2.3.2 Yasal ve Kurumsal Düzenlemeler

1983 yılında yürürlüğe giren İslami Bankacılık Yasası’na göre karzı hasen mevduatı, genel vadeli yatırım mevduatı ve proje bazlı mevduat olmak üzere üç tür mevduat tanımlanmıştır. Karzı hasen cari hesapların yanı sıra tasarruf hesaplarını da kapsamaktadır. Bankalar da dahil ülkedeki tüm finansal kuruluşların düzenlenmesi ve denetlenmesi işinden İran Merkez Bankası sorumludur. İran’da faaliyet gösteren İslami bankaların kendi bünyelerinde Fıkıh İnceleme Komitesi (Fiqh Reviews Committee – FRC) oluşturmaları gerekmektedir.

Şekil 20. İran Bankacılık Sektörüyle İlgili Yasal Düzenlemeler

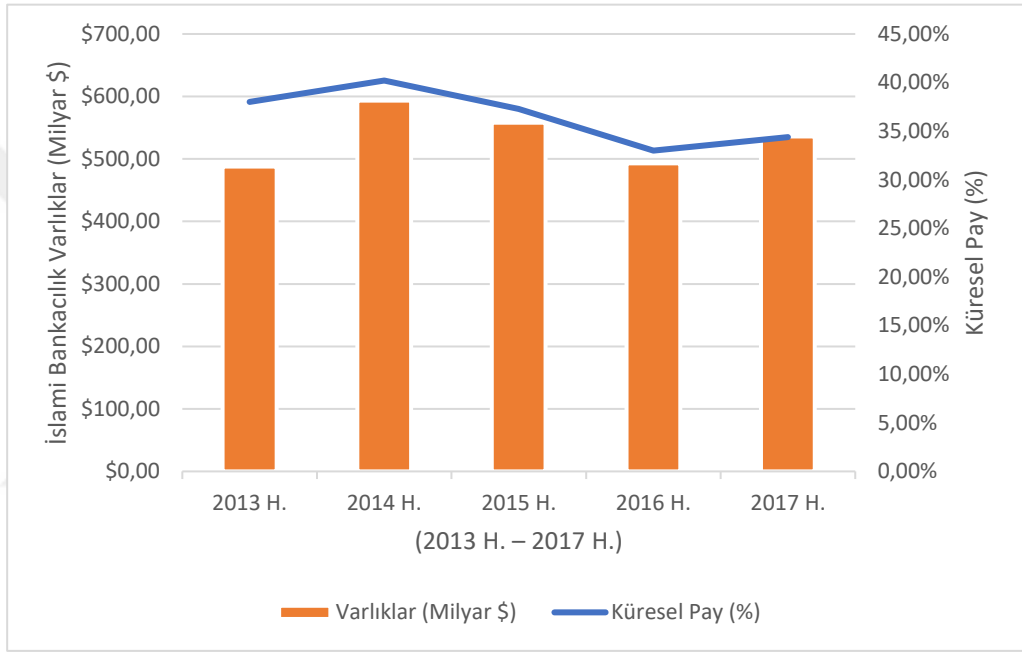
Kaynak: IMF, Selected Issues Paper on the Islamic Republic of Iran, Country Report No. 17/63, February 10, 2017.

¹⁵² Munawar IQBAL & Philip MOLYNEUX (2005). *Thirty Years of Islamic Banking: History, Performance and Prospects*. Palgrave Macmillan Pub., s. 41

¹⁵³ İbrahim WARDE (2000). *Islamic Finance in the Global Economy*. Edinburgh University Press, p.120.

2.2.3.3 Mevcut Durum

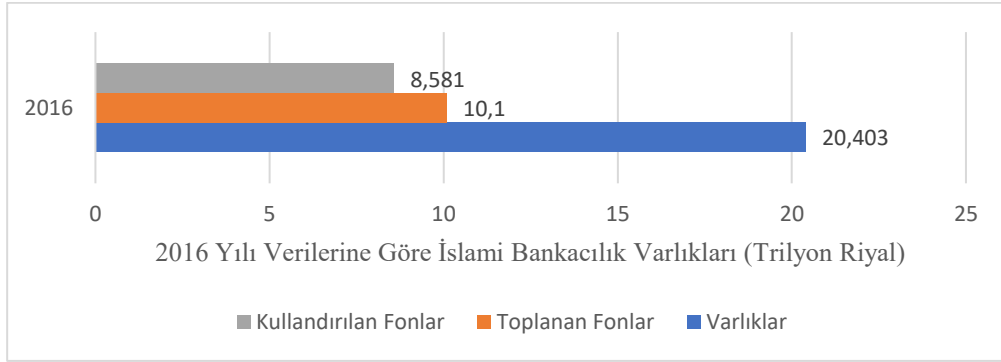
İran ekonomik sisteminin tamamı İslami ilkelerle uyumlu olan ekonomilerden biridir. Bu bakımdan İran bankacılık sektörünün tamamı aynı zamanda İslami bankacılık sektörünü ifade etmektedir. İran İslami bankacılık varlıkları küresel İslami bankacılık sektörünün yaklaşık olarak %34,4'ünü oluşturmaktadır. Aşağıda 2013 – 2017 dönemini kapsayan İran İslami bankacılık varlıkları ve küresel payını gösteren bir grafik sunulmuştur.

Grafik 25. İran İslami Bankacılık Varlıklarının Küresel Payı

Kaynak: IFSB IFSI Stability Reports 2014, 2015, 2016, 2017, 2018

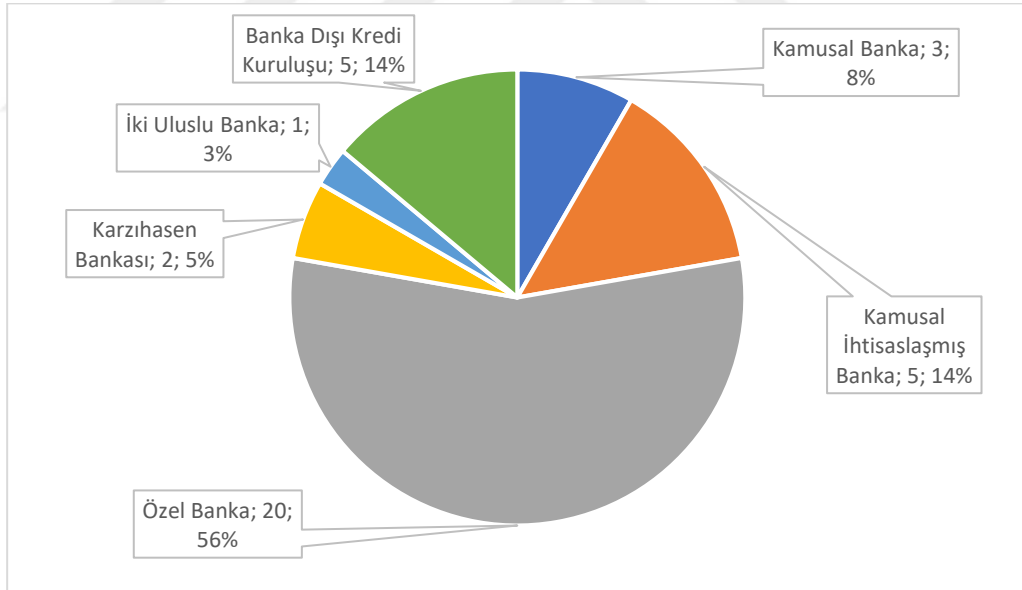
Yukarıdaki grafiğe göre İran İslami bankacılık varlıkları 2017 Haziran dönemi itibarıyla 535,78 milyar \$ (2016 yılında 492,82 milyar \$) varlık büyüklüğüne sahip olup küresel İslami bankacılık varlıklarının yaklaşık olarak %34,4'ünü (2016 yılında %33) teşkil etmektedir. İran'da İslami bankacılık varlıklarının bu denli büyük olmasının nedeni İran ekonomik sisteminin yüzde yüz İslami ekonomik sisteme dayalı olması olarak gösterilebilir. Aşağıda İran Merkez Bankası Aralık 2016 dönemine ilişkin verileri esas alınarak İran İslami bankacılık sektörüne ilişkin bazı bilgiler içeren bir grafik sunulmuştur.

Grafik 26. İran İslami Bankacılık Sektörünün Genel Görünümü

Kaynak: İran Merkez Bankası

Yukarıdaki grafiğe göre İslami banka ve banka dışı kuruluşların toplam varlıkları yaklaşık olarak 20,403 trilyon riyal, toplam mevduatları 10,100 trilyon riyal, kullandırılan fon toplamı ise 8,581 trilyon riyal civarındadır. Aşağıdaki grafikte ise İran Merkez Bankası Aralık 2017 dönemine ilişkin verileri esas alınarak İran’da faaliyet gösteren İslami bankacılık kuruluşlarının sayıları ve toplam içindeki payları gösterilmiştir.

Grafik 27. İran İslami Bankacılık Sektörünün Yapısı

Kaynak: İran Merkez Bankası

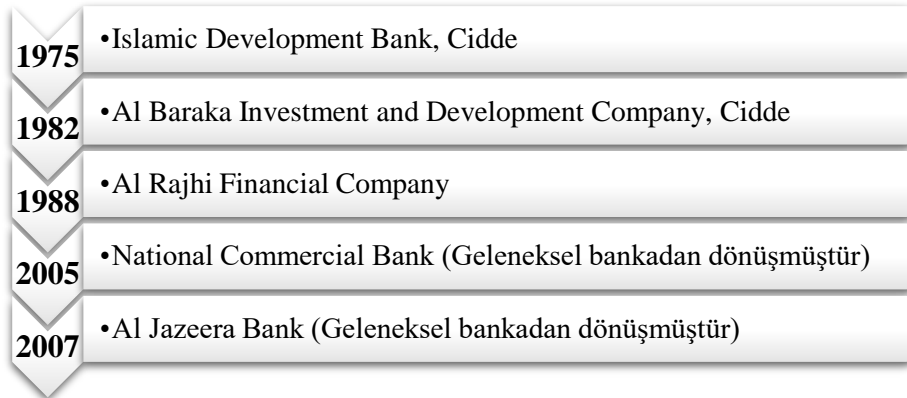
Yukarıdaki grafiğe göre İran’da Aralık 2017 itibarıyla İslami bankacılık alanında 3 adet kamusal ticari banka, 5 adet kamusal uzmanlaşmış banka, 20 adet kamusal olmayan banka, 2 adet karzı hasen banka, 1 adet iki uluslu banka; banka dışı kredi kuruluşu olarak da 5 adet finansal kuruluş faaliyet göstermektedir.

2.2.4 Suudi Arabistan Krallığı'nda İslami bankacılık ve Finans Sisteminin Gelişimi

Bu kısımda Suudi Arabistan Krallığı'ndaki (the Kingdom of Saudi Arabia – KSA) İslami bankacılığın gelişimi tarihsel, yasal ve kurumsal düzenlemeler ve bankacılık sektörü içindeki yeri ve önemi bakımından ele alınmıştır.

2.2.4.1 Tarihsel Gelişim

Suudi Arabistan'da ilk İslami bankacılık faaliyeti 1975 yılında kurulan İslam Kalkınma Bankası'na (Islamic Development Bank) ile başlamıştır. Banka merkezi Suudi Arabistan'ın Cidde kentindedir ve bugün hala faaliyetlerine devam etmektedir. Banka Müslüman devletlerin altyapı yatırımlarını, tarımsal kalkınmalarını ve ekonomik gelişmelerini sağlamak amacıyla kurulmuştur. 1982 yılında kurulan Al Baraka Investment and Development Company ve 1988 yılında kurulan Al Rajhi Financial Company Suudi Arabistan'da kurulan diğer İslami bankalardır. Ülkede ayrıca daha önce geleneksel bankacılık alanında faaliyet göstermekteyken İslami bankaya dönüşen bankalar da olmuştur. Örneğin 2005 yılında dönüşen National Commercial Bank ve 2007 yılında dönüşen Al Jazeera Bank bu kapsamda değerlendirilen bankalardır. Suudi Arabistan'daki İslami finansal hizmetler endüstrisinin gelişimi aşağıda kısaca özetlenmiştir:

Şekil 21. Suudi Arabistan İslami Bankacılık Sektörünün Tarihsel Gelişimi
Kaynak: Çalışmada yararlanılan kaynaklar ışığında tarafımızdan hazırlanmıştır.

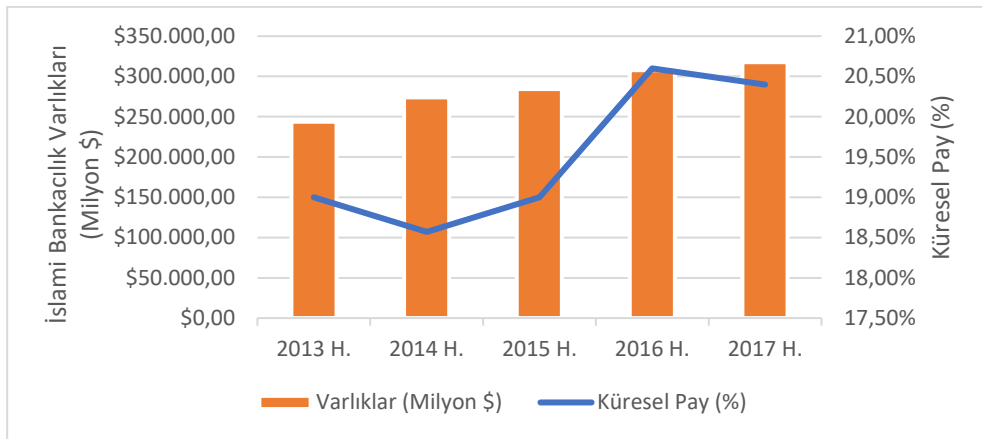
2.2.4.2 Yasal ve Kurumsal Düzenlemeler

Suudi Arabistan'da bankacılık sistemine yönelik ilk yasa düzenleme 11 Haziran 1966 tarihinde yürürlüğe giren Bankacılık Kontrol Yasası'dır. Bu yasa daha sonra 29

Kasım 2008 tarihinde güncellenmiştir. Yasaya göre bankacılık sisteminin düzenlenmesi ve denetlenmesi işinden 20 Nisan 1952 tarihinde kurulan Suudi Arabistan Para Kurulu (Saudi Arabian Monetary Authority – SAMA) sorumlu tutulmuştur. SAMA Suudi Arabistan Krallığı'nın merkez bankası olup öncelikli görevi parasal ve finansal istikrarı temin etmek, dengeli ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi desteklemek şeklinde belirtilmiştir. Bununla birlikte banka; banknot ihraç etmek, parasal ve finansal istikrar politikalarını uygulamak, finansal sektörü regüle etmek ve denetlemek, döviz rezervlerini yönetmek ve hükümetin bankacılık işlerini görmek gibi görevleri yürütmektedir.

2.2.4.3 Mevcut Durum

SAMA Yıllık İstatistik verilerine göre Mart 2018 itibarıyla Arabistan'da bulunan 12 adet ulusal bankanın tamamı İslami bankacılık alanında faaliyet göstermektedir. Buna karşılık yabancı bankaların bazıları da İslami bankacılık yapma lisansına sahiptir. SAMA verilerine göre Haziran 2016 itibarıyla Suudi A. bankacılık sisteminin toplam varlıklarının yaklaşık olarak %51'i, toplam yükümlülüklerinin %67'si İslami ilkelerle uyumludur. IFSB IFSE İstikrar Raporuna göre Mayıs 2017 itibarıyla Suudi A. küresel İslami bankacılık varlıklarının yaklaşık olarak %20,6'sını kontrol etmektedir. Aşağıda Suudi A. İslami bankacılık varlıkları ve küresel payını gösteren bir grafik sunulmuştur.

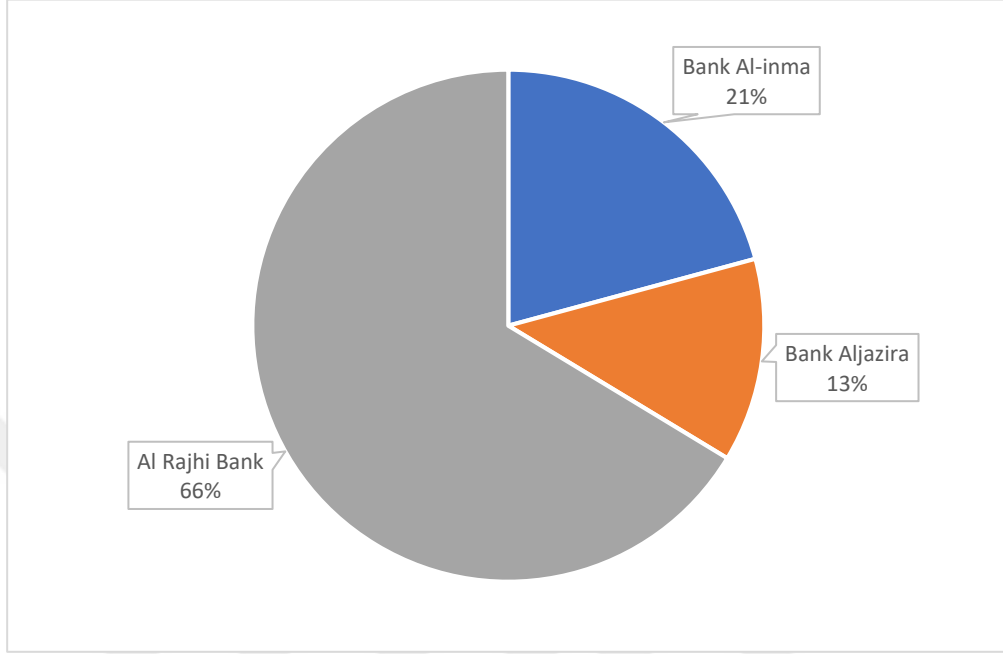

Grafik 28. Suudi Arabistan İslami Bankacılık Varlıklarının Küresel Payı

Kaynak: IFSB IFSI Stability Reports 2014, 2015, 2016, 2017, 2018; Islamic Finance Outlook 2018 Edition, p.41

Yukarıdaki grafiğe göre Suudi Arabistan İslami bankacılık varlıklar 2017 Haziran dönemi itibarıyla 317 milyar \$ (2016 yılında 307 milyar \$) olup toplam küresel İslami bankacılık varlıklarının yaklaşık olarak %20,4'ünü (2016 yılında %20,6) teşkil etmektedir.

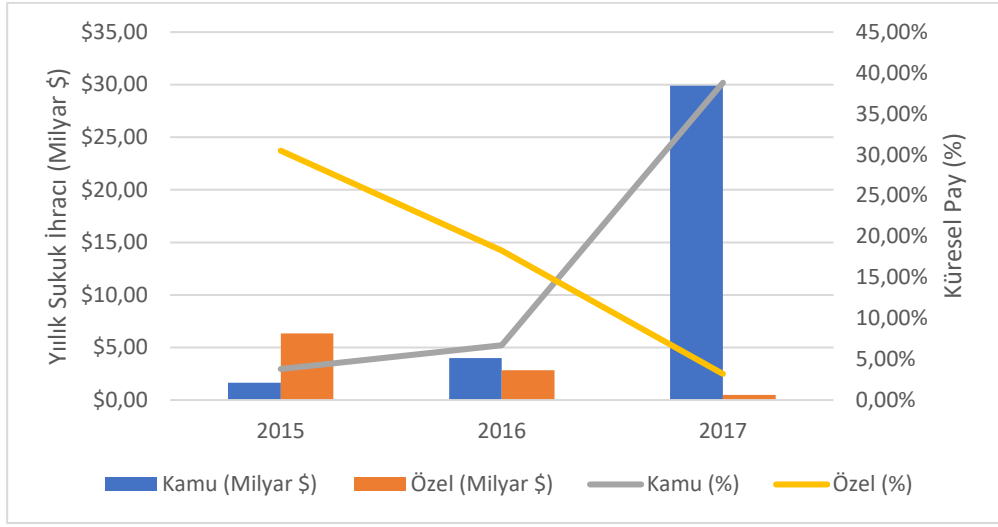
Aşağıdaki grafikte ise Suudi Arabistan’da faaliyet gösteren İslami bankaların aktif büyüklük bakımından piyasa paylarını gösteren bir grafik sunulmuştur.

Grafik 29. Suudi Arabistan’daki İslami Bankaların Piyasa Payları

Kaynak: Çalışmada yararlanılan kaynaklar ışığında tarafımızdan hazırlanmıştır.

Yukarıdaki grafiğe göre Suudi Arabistan’da İslami bankacılık alanında faaliyet gösteren en büyük banka Al Rajhi Bank olup İslami bankacılık piyasasının yaklaşık olarak %66’sını kontrol etmektedir. Suudi Arabistan aynı zamanda sukuk piyasasının oldukça gelişmiş olduğu bir ülkedir. Aşağıdaki grafikte Suudi Arabistan sukuk piyasasının genel bir görünümü sunulmuştur.

Grafik 30. Suudi Arabistan Sukuk Piyasasının Genel Görünümü

Kaynak: Çalışmada yararlanılan kaynaklar ışığında tarafımızdan hazırlanmıştır.

Yukarıdaki grafiğe göre 2017 yılında Suudi Arabistan'da kamu eliyle yaklaşık olarak 30 milyar \$ tutarında sukuk ihraç edilmiş olup küresel kamu sukuk ihracının yaklaşık olarak %40'ı karşılanmıştır. Aynı şekilde özel sektör eliyle de küresel özel sektör sukuk ihracının %3,20'sini oluşturan 510 milyon dolar sukuk ihracında bulunmuştur.

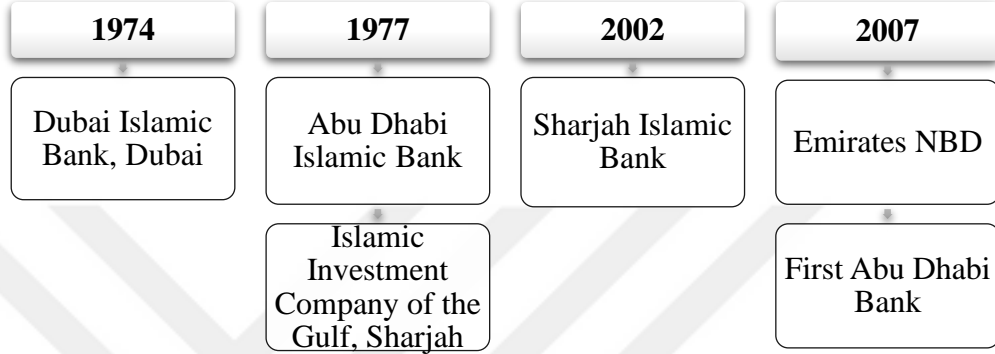
2.2.5 Birleşik Arap Emirlikleri'nde İslami bankacılık ve Finans Sisteminin Gelişimi

Bu kısımda Birleşik Arap Emirlikleri'ndeki (United Arabia Emirates) İslami bankacılığın gelişimi tarihsel, yasal ve kurumsal düzenlemeler ve bankacılık sektörü içindeki yeri ve önemi bakımından ele alınmıştır.

2.2.5.1 Tarihsel Gelişim

Birleşik Arap Emirlikleri'nin (BAE) ilk İslami bankası 1974 yılında kurulan Dubai İslam Bankası (Dubai Islamic Bank – DIB) olmuştur. Bu banka aynı zamanda dünyanın ilk tam teşekküllü İslami bankası özelliği taşımaktadır. Ülkede ayrıca daha önce geleneksel bankacılık alanında faaliyet göstermekteyken İslami bankaya dönüşen bankalar da olmuştur. Bunlardan bir tanesi 1975 yılında kurulan ve konvansiyonel bankacılık alanında faaliyet gösteren National Bank of Sharjah'tır. Banka 2002 yılında Sharjah Islamic Bank adını alarak İslami bankacılık alanında faaliyet göstermeye

başlamıştır.¹⁵⁴ Dönüşme kararı alan bir diğer banka ise Emirates NBD'dir. Emirates NBD 16 Ekim 2007 tarihinde Emirates Bank International (EBI) ve the National Bank of Dubai (NBD) adlı iki bankanın birleşerek faaliyetlerine bu isim altında devam etmeye başlamıştır.¹⁵⁵ Aynı yılda National Bank of Abu Dhabi ile First Gulf Bank arasındaki birleşme sonucunda ise First Abu Dhabi kurulmuştur.

Şekil 22. BAE'deki İslami Bankacılık Sektörünün Tarihsel Gelişimi

Kaynak: Çalışmada yararlanılan kaynaklar ışığında tarafımızdan hazırlanmıştır.

Ocak 2013'te BAE Hükümeti İslami ekonomiyi geliştirmek amacıyla 7 anahtar hedef ve 46 stratejik adımdan oluşan bir stratejik plan devreye koymuştur. Bu adımlardan biri de Dubai'de İslami finans merkezinin kurulması ve Dubai'yi İslam ekonomisinin merkezi haline getirmektir. BAE'deki bankacılık endüstrisinin gelişimi aşağıdaki şekil yardımıyla kısaca özetlenmeye çalışılmıştır.

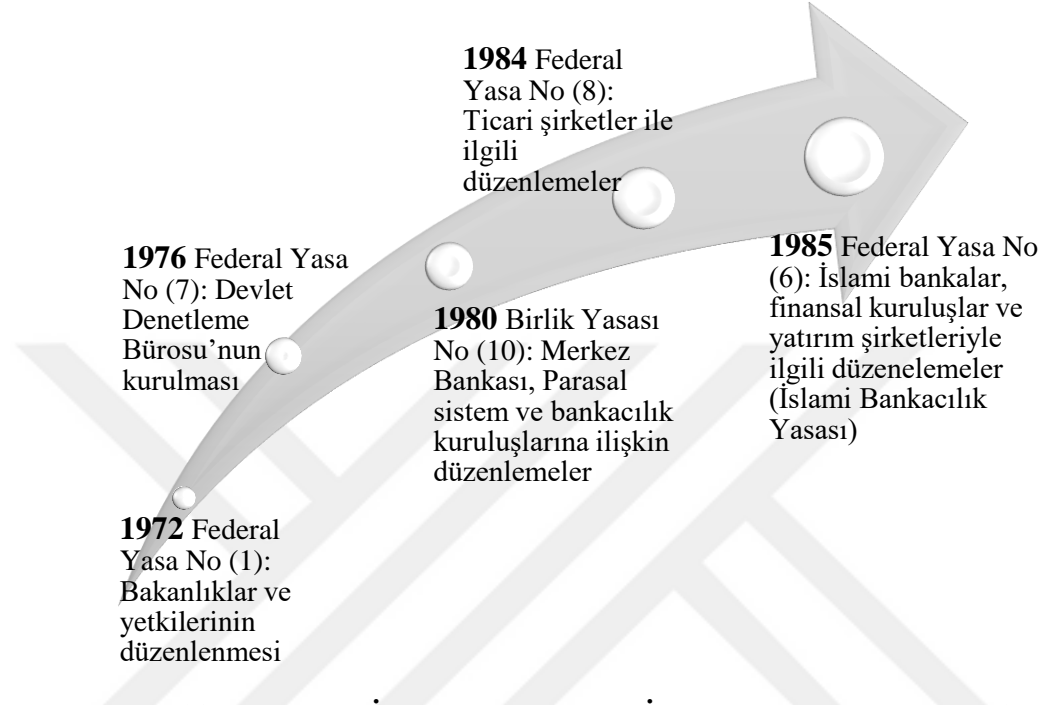
2.2.5.2 Yasal ve Kurumsal Düzenlemeler

BAE'deki İslami bankalar 1980 yılında yürürlüğe girmiş olan Birlik Yasası No 10 Merkez Bankası, Parasal Sistem ve Bankacılık Kuruluşları adlı yasadaki hükümler saklı kalmak üzere 1985 yılında yürürlüğe giren Federal Yasa No 6 İslami Bankalar, Finansal Kuruluşlar ve Yatırım Şirketleri adlı yasaya tabidirler. Söz konusu yasada belirtildiği üzere İslami finansal kuruluşların lisans, denetim ve teftiş konularından Merkez Bankası sorumlu tutulmuştur. Merkez Bankası İslami bankaların yanı sıra ticari bankaları, yatırım

¹⁵⁴ Sharjah Islamic Bank, About Us

¹⁵⁵ Emirates NBD, About Us

bankalarını, döviz alım satımı yapan kuruluşları, finansal ve mali aracıları, finansal yatırım şirketlerini ve finans şirketlerini de düzenleme ve denetleme yetkisine sahiptir.

Şekil 23. BAE'deki İslami Bankacılıkla İlgili Yasal ve Kurumsal Gelişim

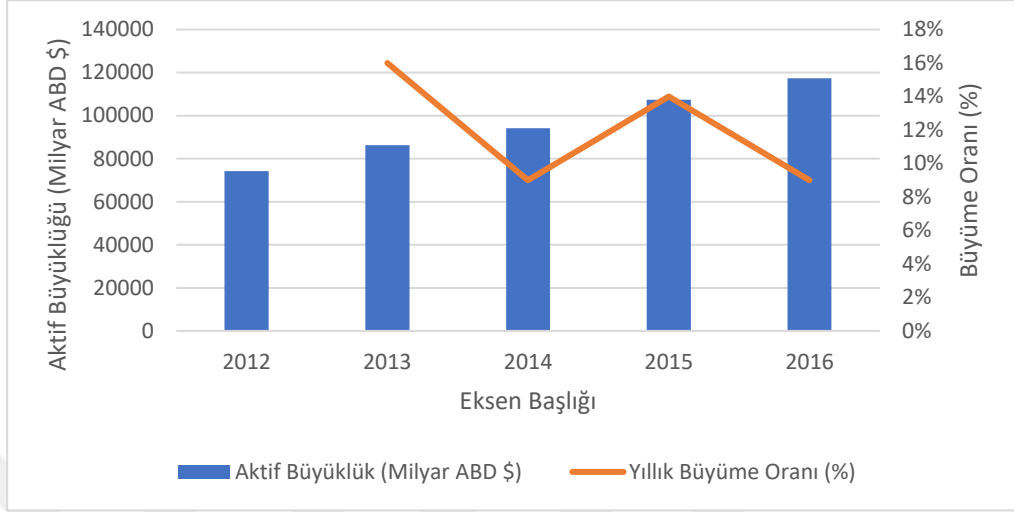
Kaynak: Çalışmada yararlanılan kaynaklar ışığında tarafımızdan hazırlanmıştır.

İslami finansal kuruluşların iş ve uygulamalarının İslami ilke ve kurallarıyla uyumlu olup olmadığını denetleme konusunda ise Şer'i Gözetim Kurulu (Shari'a Supervisory Board) yetkili kılınmıştır. Bu kurulun üyelerinin Adalet ve İslami İşler Bakanlığı'na bağlı olarak kurulan Yüksek Şeriat Kurulu'nun (Higher Shari'a Authority) onayından geçmek zorundadır. İslami finansal kuruluşlar ayrıca kendi bünyelerinde Dahili Şer'i Gözetim Fonksiyonu (Internal Shari'a Review Function) oluşturmaları gerekmektedir.

2.2.5.3 Mevcut Durum

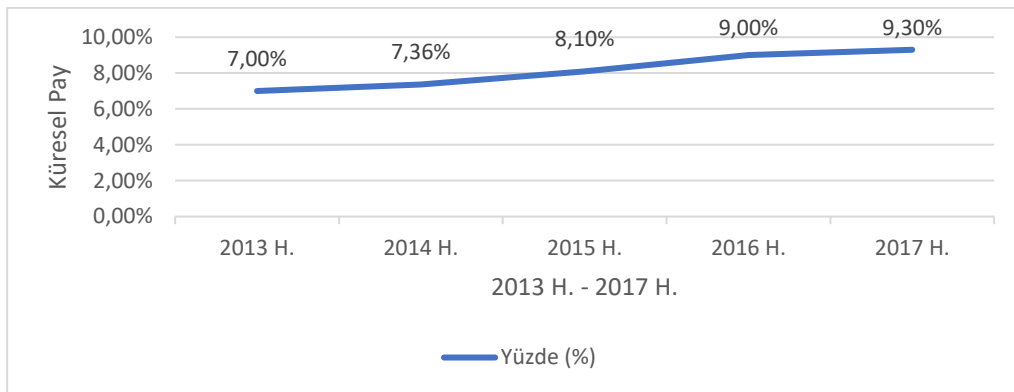
BAE Merkez Bankası Bankacılık Göstergeleri verilerine göre Şubat 2018 itibarıyla İslami bankacılık varlıkları yaklaşık olarak 540 milyar AED, kullanılan fon tutarı 353,8 milyar AED, toplanan mevduatlar ise 384,2 milyar AED'dir. Aşağıda BAE

İslami bankacılık varlıklarının yıllar itibarıyla ABD doları cinsinden büyüklüğünü gösteren bir grafik sunulmuştur.

Grafik 31. BAE İslami Bankacılık Varlıkları ve Büyüme Oranı
Kaynak: Islamic Finance Outlook 2018 Edition, p.41

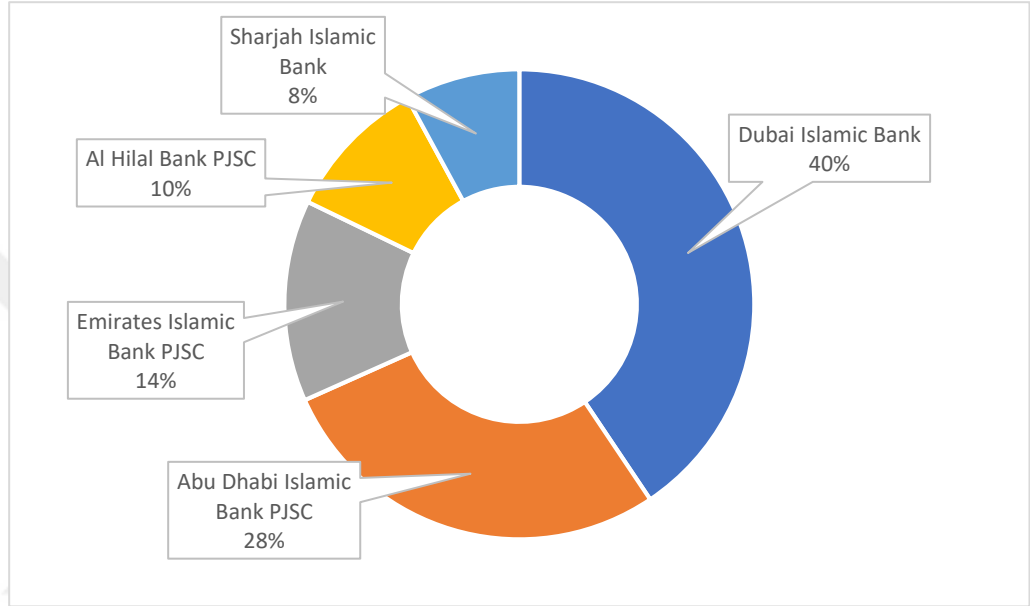
Yukarıdaki grafiğe göre BAE 2016 yılı itibarıyla İslami bankacılık varlıkları 117.377 milyar \$ (2015 yılında 107.392) seviyesindedir. Aynı şekilde 2016 yılındaki büyüme oranı %9 iken 2015 yılında ise %14 olarak gerçekleşmiştir. Aşağıdaki grafikte ise BAE İslami bankacılık varlıklarının yıllar itibarıyla küresel İslami bankacılık varlıkları içindeki yeri gösterilmiştir.

Grafik 32. BAE İslami Bankacılık Varlıklarının Küresel Payı
Kaynak: IFSB IFSI Stability Reports 2014, 2015, 2016, 2017, 2018

Yukarıdaki grafiğe göre BAE İslami bankacılık varlıkları 2017 Haziran döneminde tüm küresel İslami bankacılık varlıklarının yaklaşık olarak %9,30'unu (2016 yılında %9) oluşturarak 2013 Haziran döneminden itibaren küresel payını sürekli olarak

artırmaya devam etmiştir. BAE Merkez Bankası verilerine göre Mart 2018 itibarıyla ülkede İslami bankacılık alanında faaliyet gösteren 8 adet İslami banka bulunmaktadır. Bu bankalardan Dubai Islamic Bank, Abu Dhabi Islamic Bank, Emirates Islamic Bank, Sharjah Islamic Bank ve Noor Islamic Bank ulusal sermayeli bankalardır. Aşağıdaki grafikte ise bu bankaların 2017 yılına ilişkin piyasa payları gösterilmiştir.

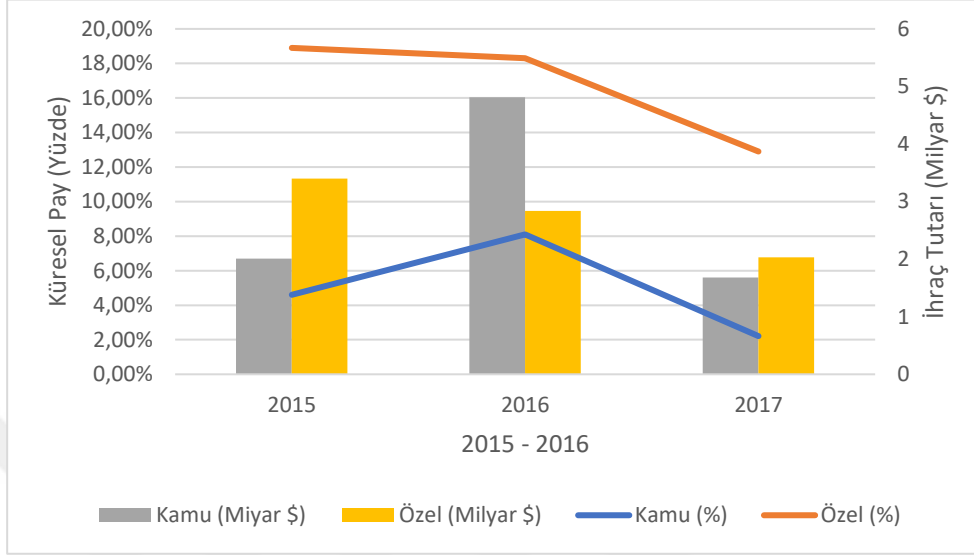
Grafik 33. BAE'deki İslami Bankaların Varlık Dağılımları

Kaynak: Çalışmada yararlanılan kaynaklar ışığında tarafımızdan hazırlanmıştır.

Yukarıdaki grafiğe göre BAE İslami bankacılık varlıklarının yaklaşık olarak %40'ı Dubai Islamic Bank, %28'i ise Abu Dhabi Islamic Bank tarafından kontrol edilmektedir. BAE birçok İslami finansal kuruluşun yanı sıra merkezi Dubai'de bulunan Uluslararası İslami Mutabakat ve Tahkim Merkezi (International Islamic Centre for Reconciliation and Arbitration – IICRA) adlı uluslararası kuruluşa da ev sahipliği yapmaktadır. Merkez İslam şeriatı kurallarını uygulamayı seçen finansal veya ticari kuruluşlar arasında ortaya çıkan tüm finansal ve ticari anlaşmazlıkların çözülmesi, bu kuruluşlar ile müşterileri ya da üçüncü taraflarla arasında ortaya çıkan anlaşmazlıkların çözülmesini hedeflemektedir.

BAE'de İslami bankacılığın yanı sıra sukuk piyasası gelişmiştir. Özellikle özel sektör tarafından ihraç edilen sukuk konusunda önemli bir küresel paya sahiptir. Aşağıda

BAE’de 2015, 2016 ve 2017 yıllarında ihraç edilen sukuk tutarı ve küresel sukuk piyasası içindeki payı bir grafik yardımıyla gösterilmeye çalışılmıştır.

Grafik 34. BAE Sukuk Piyasasının Genel Görünümü

Kaynak: Çalışmada yararlanılan kaynaklar ışığında tarafımızdan hazırlanmıştır.

BAE önceki yıla göre %27,5 düşüğe rağmen 2017 yılı verilerine göre özel sektör sukuk ihracı gerçekleştiren ikinci en büyük ülkedir. İhracı gerçekleştiren kuruluşlardan en büyük pay sahibi ise 5 yıl vadeli ve %3,66 kâr oranlı 1 milyar \$ tutarında sukuk ihraç eden Dubai İslam Bankasıdır. Yukarıdaki grafiğe göre 2017 yılında kamu tarafından 1,68 milyar \$ (2016 yılında 4,81 milyar \$) tutarında, özel sektör tarafından ise 2,03 milyar \$ (2016 yılında 2,84 milyar \$) tutarında sukuk ihraç edilmiştir. Aynı şekilde 2017 yılında kamu tarafından ihraç edilen sukuklar da küresel sukuk ihraçlarının %2,21’sini (2016 yılında %8,1), özel sektör tarafından ihraç edilenler ise %12,9’sini (2016 yılında %18,3) oluşturmuştur.

2.3 SEÇİLMİŞ ÜLKELERDE FAİZSİZ BANKACILIK VE FİNANSLA İLGİLİ GENEL DEĞERLENDİRME

İslami bankacılık ve finans dünyada eski bir geçmişe sahip olmakla birlikte modern anlamda ilk defa 1963 yılında Mısır’da Mit Ghamr’da özel bir teşebbüs olarak ortaya çıkmıştır. Bu uygulama daha sonra 1971 yılında the Nasir Social Bank adını alarak tamamen feshedilmiştir. The Nasir Social Bank kuruluş esnasında faizsiz ticari banka

olduğunu ifade etmekle birlikte İslam hukukuna uyum ile ilgili herhangi bir açıklamada bulunmamıştır. Bu bakımdan bu bankanın İslami banka kapsamında değerlendirilmesinin uygun olmadığı söylenebilir. Malezya’da ise 1963 yılında hacı adaylarının Mekke’ye gitmelerini desteklemek amacıyla Malezya Hükümeti tarafından Hacı Fonu (Lembaga Tabung Haji – TH) adıyla oluşturulan tasarruf kuruluşu bir diğer ilk dönem modern İslami finansal kuruluş uygulamasıdır.¹⁵⁶ İslam İşbirliği Teşkilatı (OIC) tarafından üye ülkelerdeki yatırım projelerini finanse etmek amacıyla 1974 yılında Arabistan’ın Cidde kentinde ilk İslami banka olan İslami Kalkınma Bankası (IDB) kurulmuştur.

Esasen 1973 yılında Filipinler’de Philippine Amanah Bank adıyla özel bir bankacılık kuruluşu da ortaya çıkmıştır. Kuruluşun hem İslami hem de geleneksel bankacılık ürünlerini bir arada sunması bakımından İslami pencere özelliği gösterdiği söylenebilir. Ancak bu kuruluş İslami ilkelere uyma konusunda herhangi bir beyanda bulunmadığı için İslami banka kapsamında değerlendirilmemektedir.¹⁵⁷ Bu bakımdan Batı dünyasında ise ilk İslami bankacılık uygulamasının 1978 yılında şimdi ki adıyla Islamic Finance House adıyla Luxembourg’da ortaya çıktığı görülmektedir. İslami bankacılık ve finans alanına yönelik yasal ve kurumsal yapıya bakıldığında ise ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Bazı ülkelerde (örneğin Malezya) doğrudan doğruya İslami bankacılıkla ilgili yasal düzenleme yapılmışken bazı ülkelerde (örneğin Mısır) ise mevcut bankacılık yasasının kapsamının genişletilmesi yoluna gidilmiştir.

¹⁵⁶ Tabung Haji, About Us, Tabung Haji, About Us, <https://www.tabunghaji.gov.my/> (Erişim 4.3.2018)

¹⁵⁷ Mohamed ARIFF (1988), *Islamic Banking*. Asian-Pacific Economic Literature, Vol. 2, No. 2 (Sep. 1988), pp.48-64, p.48-9

Tablo 10: Seçilmiş Ülkelerde İslami Bankacılığın Genel Görünümü

Ülkeler	İlk İslami Bankacılık Uygulaması	İslami Bankacılıkla İlgili Yasal Düzenleme	Yasal Düzenleme ve Denetim Yapan Kurum ve Kuruluşlar	Şer'i Denetim Yapan Kurum ve Kuruluşlar
İngiltere	- Murabaha işlemleri (1980) - Al Baraka International (1982)	- Murabaha düzenlemesi (2005) - Azalan müşareke düzenlemesi (2006)	- İngiltere Bankası (BoE) - İhtiyati Düzenleme Makamı (PRA) - Finansal Yürütme Makamı (FCA)	- Şer'i Denetim Kurulu veya Şer'i Uyumluluk Komitesi (Özel kuruluş bazında)
Malezya	- Hacı Fonu uygulaması (1963) - Bank Islam Malaysia Berhad (1983)	- İslami bankacılık Yasası (1983) - Kamu Yatırım Yasası (1983) - Central Bank of Malaysia Act (2009)	- Malezya Merkez Bankası (BNM)	- BNM Şer'i Danışma Konseyi - Şer'i Denetim Kurulu (Banka bazında)
Endonezya	- Bank Muamalat Indonesia (1991)	- Bankacılık Yasası No. 7 (1992) - Bankacılık Yasası No. 10 (1998)	- Bank Endonezya - Finansal Hizmetler Makamı (OJK)	- Ulusal Şer'i Fetva Kurulu (DSN) - Endonezya Alimler Konseyi (MUI) - Şeri Kurul (banka bazında)
Mısır	- Nasir Social Bank (1963/1971) - Faisal Islamic Bank of Egypt (1977)	- CBE Bankacılık Sektörü ve Para Yasası No. 88 (2003)	- Mısır Merkez Bankası (CBE)	- Dar al-Ifta al Misriyyah - Al-Azhar Al-Sharif - Al-Azhar University - Ministry of Religious Endowments
İran	- 1983 Yasası ile tüm bankacılık sektörü	- İslami bankacılık Yasası (1983)	- İran İslam Cumhuriyeti Merkez Bankası (CBIRI)	- Fıkıh İnceleme Komitesi (Banka bazında)
Pakistan	- Meezan Bank (2002)	-	- Pakistan Devlet Bankası (SBP)	- SBP Şer'i Kurulu
Sudan	- Faisal Islamic Bank of Sudan (1977)	- Bankacılık Düzenleme Yasası (2003)	- Sudan Merkez Bankası (CBS)	- Şeriat Kurulu (banka bazında) - Yüksek Şeriat Teftiş Kurulu
Türkiye	- Kuveyt Türk Katılım Bankası (1986)	- 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu	- Bankacılık Düzenleme ve Denetim Kurulu (BDDK) - Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB)	- Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) - İslami finans Danışma Komitesi (TKBB bünyesinde) - Katılım Bankası Danışma Kurulu (Banka bazında)

Kaynak: Çalışmada yararlanılan kaynaklar ışığında tarafımızdan hazırlanmıştır.

Tablo 11: Körfez Ülkelerinde İslami Bankacılığın Genel Görünümü

Ülkeler	İlk İslami Bankacılık Uygulaması	İslami Bankacılıkla İlgili Yasal Düzenleme	Düzenleyici Ve Denetleici Kuruluş	İslami Bankacılıkla İlgili Organlar
Bahreyn	- Bahrain Islamic Bank (1979)	- 30 Nolu CBB1 ve Finansal Kuruluşlar Yasası (2006)	- Bahreyn Merkez Bankası (CBB)	- Şer'i Denetim Kurulu - İç Şer'i İnceleme Fonksiyonu - İç Şer'i Denetim Fonksiyonu - Bağımsız Şer'i Uyum Denetimi - CBB Ulusal Şer'i Danışma Kurulu
BAE	- BAE/Dubai Islamic Bank (1975)	- Federal Yasa No (6) İslami Bankacılık Yasası (1985)	- BAE Merkez Bankası (CBUAE) - Dubai Finansal Hizmetler Makamı (DFSA)	- Şer'i Denetim Kurulu - İç Şer'i İnceleme Fonksiyonu (Dubai) - Yüksek Şeriat Makamı - IICRA (Dubai)
Katar	- Qatar Islamic Bank (1983)	- 13 nolu CBQ ve Finansal Kuruluşların Düzenlenmesi Yasası (2012)	- Katar Merkez Bankası (CBQ) - Katar Finansal Merkez Düzenleme Makamı (QFCRA)	- Şer'i Denetim Kurulu - İç Şer'i Denetim Fonksiyonu - Evkaf Bakanlığına bağlı Yüksek Şeriat Konseyi
Kuveyt	- Kuwait Finance House (1977)	- Para, CBK ve Bankacılık İşleri Yasası (1968) - 30 Nolu Yasa (2003)	- Kuveyt Merkez Bankası (CBK)	- Şer'i Denetim Kurulu - Bağımsız Şer'i Uygunluk Denetimi - Evkaf ve İslami İşler Bakanlığı/Fetva Kurulu
Umman	- Bank Nizwa (2012)	- Kraliyet Kararnamesi No. 69 (2012)	- Umman Merkez Bankası (CBU)	- Şer'i Gözetim Kurulu, - İçsel Şer'i Teftiş ve Denetim Fonksiyonu, - Şer'i Uygunluk Birimi, - Bağımsız Şer'i Uygunluk Denetimi, - UMB Yüksek Şer'i Denetleme Makamı
Suudi A.	- Islamic Development Bank (1974)	- Bankacılık Kontrol Yasası (1966/2008)	- Suudi Arabistan Para Kurulu (SAMA)	- Şer'i Denetim Kurulu - Şeriat Danışma Komitesi

Kaynak: Çalışmada yararlanılan kaynaklar ışığında tarafımızdan hazırlanmıştır.

3. BÖLÜM

TÜRKİYE’DE İSLAMİ BANKACILIK VE FİNANS SİSTEMİNİN TARİHSEL, YASAL VE MUHASEBE MEVZUATI AÇISINDAN GELİŞİMİ

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye’de İslami bankacılığın tarihsel gelişimi, İslami bankacılıkla ilgili yasal ve kurumsal düzenlemeler ve İslami bankacılığın Türk bankacılık sektörü içindeki yeri ve önemi konuları üzerinde durulmuştur. Son olarak muhasebe sistemlerinin gelişimi incelenmiştir.

3.1 TÜRKİYE’DE İSLAMİ BANKACILIK VE FİNANS SİSTEMİNİN GELİŞİMİ

Türkiye’de ilk katılım bankacılığı uygulaması 1975 – 1978 yılları arasında Devlet Sanayi İşçi Yatırım Bankası uygulaması olarak kabul edilir. Bu süreçte Cumhuriyet döneminde ilk uygulamalardan biri de 1980’li yılların ortalarında devreye konulan Gelir Ortaklığı Senetleri (GOS)’dir.¹⁵⁸ GOS gelirin menkul kıymetleştirilmek suretiyle proje finansmanında kullanılan bir finansman yöntemidir. 17.03.1984 tarih ve 18344 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 29/2/1984 tarih ve 2983 sayılı “Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Hakkında Kanun”la kurulan Kamu Ortaklığı Fonu (KOF)¹⁵⁹ tarafından ihraç edilen GOS’lar ilk defa 2 Aralık 1984 yılında Boğaziçi Köprüsü’nün inşaatı için, ikincisi ise 7 Ocak 1985 yılında Keban Barajı için ihraç edilmiştir.

1980’lerin ortalarında Türkiye petrol üreten Körfez Ülkeleriyle özellikle Suudi Arabistan ve Kuveyt ile güçlü ilişkiler ve sıkı ekonomik bağlar kurarak dönemin

¹⁵⁸ Hüseyin Tunç (2013), *Katılım Bankacılığı, Felsefesi, Teorisi ve Türkiye Uygulaması*. İstanbul: Nesil Yayınları, s. 176

¹⁵⁹ TOKİ (Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı). “Kamu Ortaklığı Fonu Yönetmeliği” Tarih: 13.9.1984, No : 18514 sayılı Resmi Gazete

hükümeti (Özal hükümeti) tarafından bu ülkelere yatırımlar ve ihracat teşvik edilmiştir. Aynı dönemde gerekli yasal zemin oluşturularak finans kuruluşları (özel finans kuruluşları) adıyla (başında “İslami” ibaresi içermeksizin) İslami finans şirketleri kurulmuştur.¹⁶⁰ Özel finans kurumlarının yasal dayanağı 19.12.1983 tarih ve 18256 sayılı Resmî Gazete ile yürürlüğe giren Özel Finans Kurumları (ÖFK) Kurumları Hakkında 83/7506 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı’dır. Karara ilişkin tebliğ 25 Şubat 1984 tarihinde 18323 Sayılı Resmî Gazetede yayımlanmış ve 19 Şubat 1984 tarihinde yürürlüğe girmiştir.¹⁶¹ 1985 yılında ilk olarak Albaraka Türk hemen ardından ise Nisan 1985’te Faysal Finans¹⁶² kurulmuştur. Ardından 1989 yılında Kuveyt Türk, 1991 yılında Anadolu Finans, 1995 yılında İhlas Finans ve 1996 yılında ise Asya Finans Kurumu sektöre dâhil olmuştur.¹⁶³

2005 yılına kadar Türkiye’de özel finans kurumu adıyla faaliyet gösteren bu kurumlar 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile 19 Ekim 2005 tarihinden itibaren katılım bankaları adını almıştır. Bu bağlamda Kuveyt Türk Katılım Bankası, Albaraka Türk Katılım Bankası, Asya Katılım Bankası ve 2005 yılında Faysal Finans ile Anadolu Finansın birleşmesiyle oluşan Türkiye Finans Katılım Bankası Türkiye’de katılım bankacılığı alanında faaliyet göstermeye başlamışlardır. Aşağıdaki şekilde Türkiye’de İslami bankacılık ve finans ile gelişmeler tarihsel akış içerisinde verilmiştir.

¹⁶⁰ Yahia ABDUL-RAHMAN, (2010). *The Art of Islamic Banking and Finance Tools and Techniques for Community-Based Banking*. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc. s. 194

¹⁶¹ İsmail ÖZSOY (1997), *Özel Finans Kurumları*. Asya Finans Kültür Yay.: 1, İstanbul, s. 132

¹⁶² Nisan 1985’te kurulan şirket Suudi Arabistan Kralı Fahd’ın oğlu Prens Muhammed Al Faisal Al Suud’tan 1998 yılında Kombassan Grubu’na geçmiş, 2001 yılında ise Ülker Grubu’na satılarak Family Finans adını almıştır.

¹⁶³ Hüseyin TUNÇ (2013), a.g.e., s. 177

Şekil 24. Türkiye’de İslami Bankacılık ve Finans Sektörünün Gelişimi

Kaynak: Çalışmada yararlanılan kaynaklar ışığında tarafımızdan hazırlanmıştır.

2015 yılına gelindiğinde katılım bankacılığının istenilen seviyede olmadığı gerekçesiyle hükümet iki adet katılım bankası açılması yönünde girişimlerde bulunmuştur. Nihayet Ocak 2015’te Ziraat Katılım Bankası, Haziran 2015’te ise Vakıf Katılım adıyla devlet destekli iki yeni kamu bankası piyasaya giriş yapmıştır. Böylece sektörde faaliyet gösteren katılım bankası sayısı 6’ya yükselmiştir. Ancak Asya Katılım Bankası’nın batma sürecine girmesiyle beraber bu sayı 2015 yılı içinde 5’e düşmüştür.

3.1.1 Yasal ve Kurumsal Düzenlemeler

Türkiye’de 16.12.1983 gün ve 83/7506 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile İslami finansal ürün ve hizmet sunan Özel Finans Kurumları’nın kurulmasına imkan sağlanmıştır. Daha sonra ise, T.C. Baflbakanlık Hazine Müsteşarlığı’nın ve T.C. Merkez Bankası’nın tebliğleri ile bu konuda mevzuatın alt yapısı oluşturulmuştur. Özel Finans

Kurumları kuruluş, faaliyete geçme, faaliyetler ve denetim gibi konularda T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı ve T.C. Merkez Bankası'nın gözetimine tabidir ve diğer ilgili resmi merciler tarafından da denetlenmektedir. 1999 yılında 4389 sayılı Bankalar Kanunu ve 4491 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle Özel Finans Kurumları Bankalar Kanunu kapsamına alınmıştır. Bu düzenlemeler ile yukarıda ifade edilen Bakanlar Kurulu Kararı ve buna istinaden çıkarılmış mevzuat yürürlükten kaldırılmıştır. 4491 sayılı Kanun'un 3. Maddesi a ve b fıkralarında, özel finans kurumlarının 7. ve 9. Madde hükümlerine uyum ve tasfiye süreci belirtilmiş ve yeni düzenlemeler yapılıncaya kadar yeni Bankalar Kanunu'na aykırı olmayan yürürlükten kaldırılan hükümlerin uygulanmasına devam edileceği ifade edilmiştir.¹⁶⁴

3.1.1.1 Yasal Düzenlemeler

Özel Finans Kurumları (ÖFK) 19.12.1983 tarih ve 18256 sayılı RG ile yürürlüğe giren Özel Finans Kurumları (ÖFK) Kurulması Hakkında 83/7506 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuştur. Yıllar itibarıyla söz konusu Kararnamede bazı değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler genel olarak aşağıda belirtildiği gibidir:

- 21.3.1984 tarihli 18348 sayılı RG ÖFK Kurulması Hakkındaki 83/7506 Sayılı Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair 84/7833 Sayılı BKK
- 11.12.1985 tarihli 18955 sayılı RG ÖFK Kurulması Hak. 83/7506 Sayılı Kararnamede Değ. Yapılmasına Dair 85/10129 Sayılı BKK
- 2.10.1991 tarihli 21009 sayılı RG ÖFK Kurulması Hakkındaki 83/7506 Sayılı Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair 91/2130 Sayılı BKK
- 13.1.1994 tarihli 21817 sayılı RG ÖFK Kurulması Hakkındaki 83/7506 Sayılı Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair 93/5104 Sayılı BKK
- 1.12.1998 tarihli 23540 sayılı (Mük.) RG ÖFK Kurulması Hakkındaki 83/7506 Sayılı Kararnamede Değ. Yapılmasına Dair 98/12065 Sayılı BKK

¹⁶⁴ Nazım EKREN (2000), *Değişen Çevre Koşulları ve Özel Finans Kurumları Yeni Tercihler ve Stratejik Öncelikler*, s.43 (İçinde) *Türkiye'de Özel Finans Kurumları Teori ve Uygulama*, Albaraka Türk Yayınları No. 17, İstanbul 2000.

- 11.12.1999 tarihli 23903 RG ÖFK Kurulması Hakkındaki 83/7506 Sayılı Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair 99/13621 Sayılı BKK

ÖFK'lerle ilgili ilk kanuni düzenleme ise 4389 Sayılı Bankalar Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına İlişkin 4491 Sayılı Kanun ile gerçekleşmiştir. Bu değişiklikle birlikte ÖFK'ler 19.12.1999 tarih ve 23911 sayılı RG'de yayınlanıp yürürlüğe giren 4389 Sayılı Bankalar Kanunu'nun kapsamına alınmıştır. Daha sonra ÖFK'lerle ilgili olarak 29.5.2001 tarih ve 24416 sayılı RG ile yürürlüğe giren 4389 Sayılı Bankalar Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına İlişkin 4672 Sayılı Kanun yayınlanmıştır. Söz konusu kanun kapsamında yapılan en önemli değişiklik ÖFK'lerin BDDK'nin düzenleme ve denetimine tabi tutulmuş olmasıdır. ÖFK'lerce gerçekleştirilen finansal kiralama ya da kâr ve zarara katılma ve benzeri yöntemlerle yapılan her türlü finansman faaliyetleri kredi olarak değerlendirilmiştir. Kanun'da ayrıca Özel Finans Kurumları Birliği kurulacağı belirtilmiş ve 26.10.2001 tarih ve 24565 sayılı RG ile kurulduğu ilan edilmiştir. Birliğin görevlerinden biri de mevduat sigortasına benzer olarak gerçek kişiler adına açılan özel cari hesaplarda ve kâr ve zarara katılma hesaplarında toplanan tasarrufların güvence altına alınması amacıyla Güvence Fonu kurmaktır. Ayrıca ÖFK'ler, 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu, 6762 sayılı TTK, 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, 2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu, 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun ve 3167 sayılı Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanun ile diğer mevzuatın çeki ve teminat mektuplarına ilişkin hükümleri ile 213 sayılı VUK'un mükerrer 298 inci maddesi hükümlerinin uygulanması bakımından banka olarak kabul edileceği belirtilmiştir.

5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 01.11.2005 tarih ve 25983 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmesiyle de ÖFK'ler Katılım Bankası adını almışlardır. Katılım bankaları aynı zamanda finansal kiralama işleriyle uğraştıkları için ayrıca 13.12.2012 tarih ve 28496 sayılı RG'de yayımlanarak yürürlüğe giren 6361 sayılı Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketleri Kanunu'na tabidirler. Bu kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte daha önce yürürlükte olan 28.06.1985 tarihli 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanunu ile 06.10.1983 tarihli 90 sayılı Ödünç Para Verme İşleri Hakkında KHK yürürlükten kaldırılmıştır.

3.1.1.2 Kurumsal Düzenlemeler

Türkiye’de katılım bankaları da dahil tüm bankalar Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) denetim ve düzenlemelerine tabidir. BDDK’nin kurulması Haziran 1999’da 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile karar verilmiştir. Kurumun faaliyetine başlaması ise Eylül 2000’de gerçekleşmiştir. 1999 yılı öncesinde Türkiye’de bankacılık sektörünün düzenleme ve denetiminde Hazine Müsteşarlığı ve TCMB ayrı ayrı sorumlu tutulmuştur. Hazine Müsteşarlığı Bankacılık Kanununun uygulanmasından, Kanuna ait ikincil düzenlemelerin hazırlanmasından, yerinde denetimlerin gerçekleştirilmesinden ve bankalara yönelik idari ve cezai yaptırımların uygulanmasından sorumlu tutulmuşken, TCMB de bankaların uzaktan gözetiminden ve tasarruf mevduatını sigorta eden TMSF’nin idare ve temsilinden sorumlu tutulmuştur.¹⁶⁵ TCMB halen bankaların ödünç para verme işlemleri ve mevduat kabulünde uygulanacak azamî faiz oranlarını, katılma hesaplarında kâr ve zarara katılma oranlarını belirleme yetkisine sahip olup bankalar üzerindeki etkinliğini devam ettirmektedir. Aşağıda yıllar itibarıyla Hazine Müsteşarlığı’nın ÖFK’ler ile ilgili yayınlamış olduğu tebliğler verilmiştir:

- 25.2.1984 tarih ve 18323 sayılı RG: ÖFK’lerin Kurulması Hakkında 83/7506 Sayılı Karara İlişkin Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Tebliği
- 11.1.1997 tarih ve 22874 sayılı RG: ÖFK’lerin Şube Açma Esaslarına İlişkin Hazine Müsteşarlığı Tebliği
- 11.1.1997 tarih ve 22874 sayılı RG: Hazine Müsteşarlığının, ÖFK’lerin Kurulması Hakkındaki 83/7506 Sayılı RG: Kararnameye İlişkin Sermaye Tabanı/Risk Ağırlıklı Varlıklar ve Gayrinakdi Yükümlülükler Standart Rasyosu Tebliği
- 11.1.1997 tarih ve 22961 sayılı RG: 25/02/1984 tarih ve 18323 sayılı Resmi Gazetede Yayımlanan Tebliğde Değişiklik Yapılması Hakkında Hazine Müsteşarlığı Tebliğ
- 5.3.1998 tarih ve 23277 sayılı RG: ÖFK’lerin Şube Açma Esaslarına İlişkin Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Hazine Müsteşarlığı Tebliğ

¹⁶⁵ BDDK, 2016, s. 5

- 25.9.1998 tarih ve 23474 sayılı RG: ÖFK'lerin Kurulması Hakkında 83/7506 Sayılı Kararname Eki Karara İlişkin Tebliğde Değişiklik Yapılması Hakkında Hazine Müsteşarlığı Tebliği

Aşağıda yıllar itibarıyla TCMB'nin ÖFK'lerle ilgili yayınlamış olduğu tebliğler verilmiştir:

- 21.03.1984 tarih ve 18348 sayılı RG: TCMB 1 No.lu Tebliği
- 27.05.1992 tarih ve 21240 sayılı RG: TCMB 2 No.lu Tebliği
- 02.06.1994 tarih ve 21948 sayılı RG: TCMB 3 No.lu Tebliği
- 21.01.1995 tarih ve 22184 sayılı RG: TCMB 4 No.lu Tebliği
- 26.11.1997 tarih ve 23182 sayılı RG: TCMB 5 No.lu Tebliği
- 05.06.1998 tarih ve 23363 sayılı RG: TCMB 6 No.lu Tebliği
- 06.11.1998 tarih ve 23515 sayılı RG: TCMB 7 No.lu Tebliği
- 13.02.1999 tarih ve 23610 sayılı RG: TCMB 8 No.lu Tebliği
- 25.11.2000 tarih ve 24241 sayılı RG: TCMB 9 No.lu Tebliği

4389 Sayılı Bankalar Kanunu yürürlükteyken yapılan ÖFK'lerle ilgili BDDK düzenlemeleri aşağıdaki gibidir:

- 20.9.2001 tarih ve 24529 sayılı RG: ÖFK'lerin Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik
- 26.10.2001 tarih ve 24565 sayılı RG: Özel Finans Kurumları Birliği Statüsü
- 7.3.2002 tarih ve 24688 sayılı RG: ÖFK'lerin Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- 18.09.2002 tarih ve 24880 sayılı RG: ÖFK'ler Özel Cari ve Katılma Hesapları Güvence Fonu Yönetmeliği
- 31.12.2002 tarih ve 24980 sayılı RG: ÖFK'lerin Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- 20.6.2003 tarih ve 25144 sayılı RG: ÖFK'lerin Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

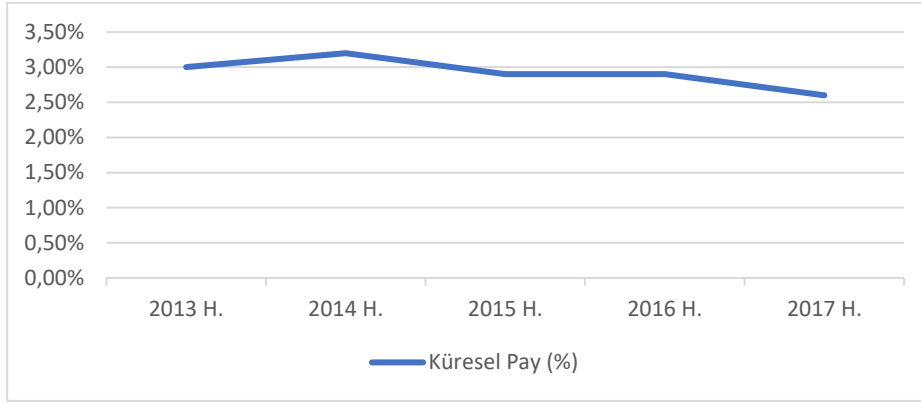
- 27.6.2003 tarih ve 25151 sayılı RG: ÖFK'ler Özel Cari ve Katılma Hesapları Güvence Fonu Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Hakkında Yönetmelik
- 22.4.2004 tarih ve 25441 sayılı RG: ÖFK'lerin Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik
- 10.11.2004 tarih ve 25639 sayılı RG: ÖFK'lerin Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

ÖFK'ler, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu hükümleri uyarınca "katılım bankası" adını almış ve böylelikle BDDK tarafından yayımlanan tüm yönetmelik ve tebliğlere (mevduat bankaları ve kalkınma ve yatırım bankalarına ilişkin THP tebliği hariç) tabi tutulmuştur. 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu yürürlükteyken yapılan katılım bankalarına özgü BDDK düzenlemeleri aşağıdaki gibidir:

- 28.02.2006 tarih ve 26094 sayılı RG: Türkiye Katılım Bankaları Birliği Statüsü
- 01.11.2006 tarih ve 26333 sayılı RG: Mevduat ve Katılım Fonunun Kabulüne, Çekilmesine ve Zamanaşımına Uğrayan Mevduat, Katılım Fonu, Emanet ve Alacaklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik
- 26.1.2007 26415 (Mük.) sayılı RG: Katılım Bankalarınca Uygulanacak Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hakkında Tebliğ
- 26.09.2017 tarih ve 30186 (Mük.) sayılı RG: Katılım Bankalarınca Uygulanacak Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hakkında Tebliğ

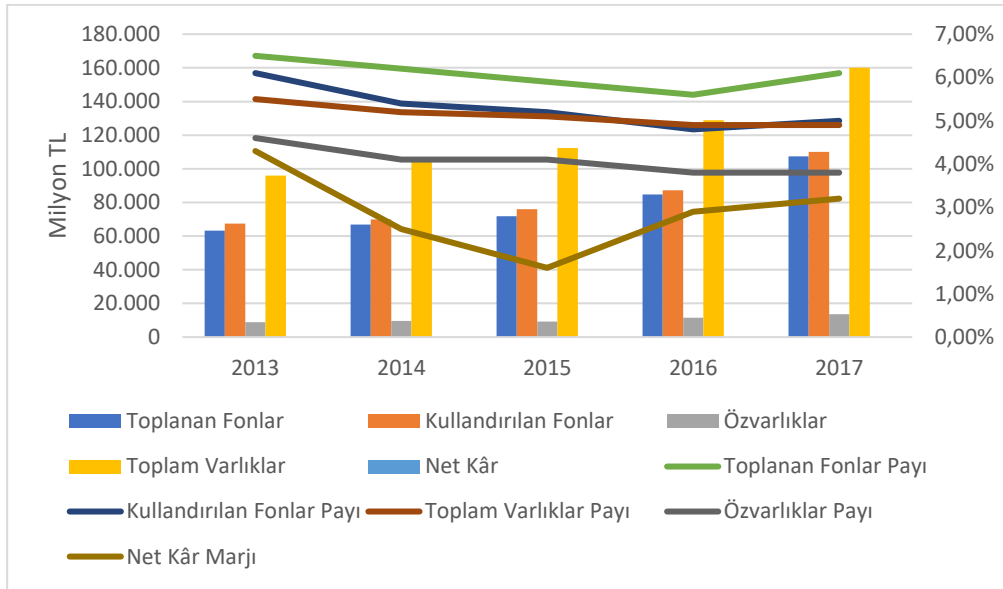
3.1.2 Mevcut Durum

Türkiye İslami bankacılık varlıkları küresel İslami bankacılık varlıklarının Haziran 2017 verilerine göre yaklaşık olarak %2,60'ını oluşturmaktadır. Bu oran 2014 yılında %3,20 iken izleyen yıllarda düşme eğilimine girmiştir. Aşağıda Türkiye'nin küresel İslami bankacılık sektöründeki yerini görmek amacıyla bu durumu gösteren bir grafik sunulmuştur.

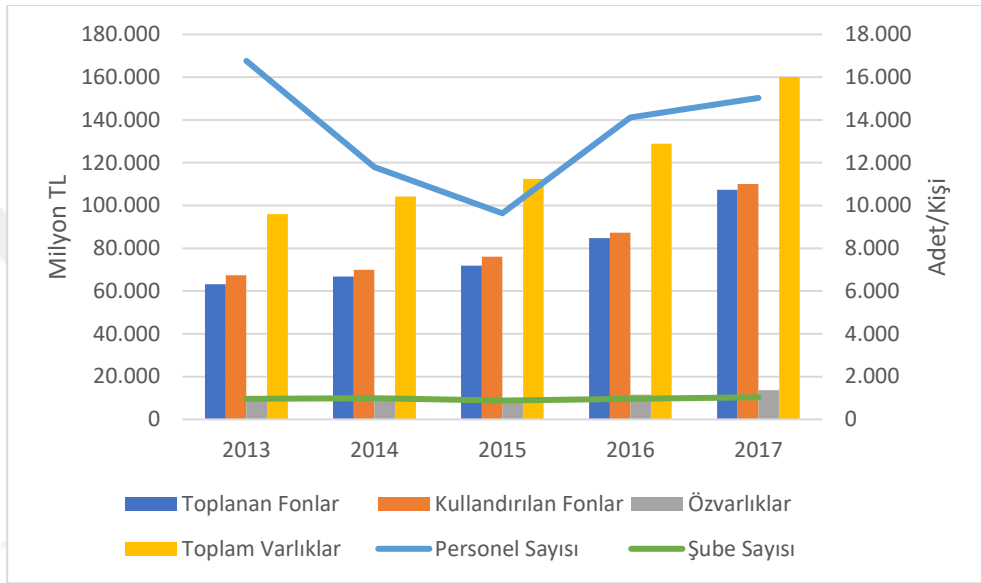
Grafik 35. Türkiye'nin Küresel İslami Bankacılık Varlıklarındaki Payı
Kaynak: IFSB IFSI Stability Reports 2014, 2015, 2016, 2017, 2018

30 Haziran 2018 tarihi itibarıyla Türkiye’de faaliyet gösteren banka sayısı toplamda 52 olup bunlardan 2 tanesi kamu katılım bankası, 3 tanesi de özel katılım bankasıdır. Bu bankalar sırasıyla Ziraat Katılım, Vakıf Katılım, Albaraka Türk, Kuveyt Türk ve Türkiye Finans olarak oluşmaktadır. Yakın bir zamanda ise Halk Katılım Bankası adıyla yeni bir kamu katılım bankasının piyasaya dahil edilmesi beklenmektedir. Aşağıda katılım bankalarının 2013-2017 yılları boyunca bankacılık sektörü içindeki yerini gösteren bir grafik sunulmuştur.

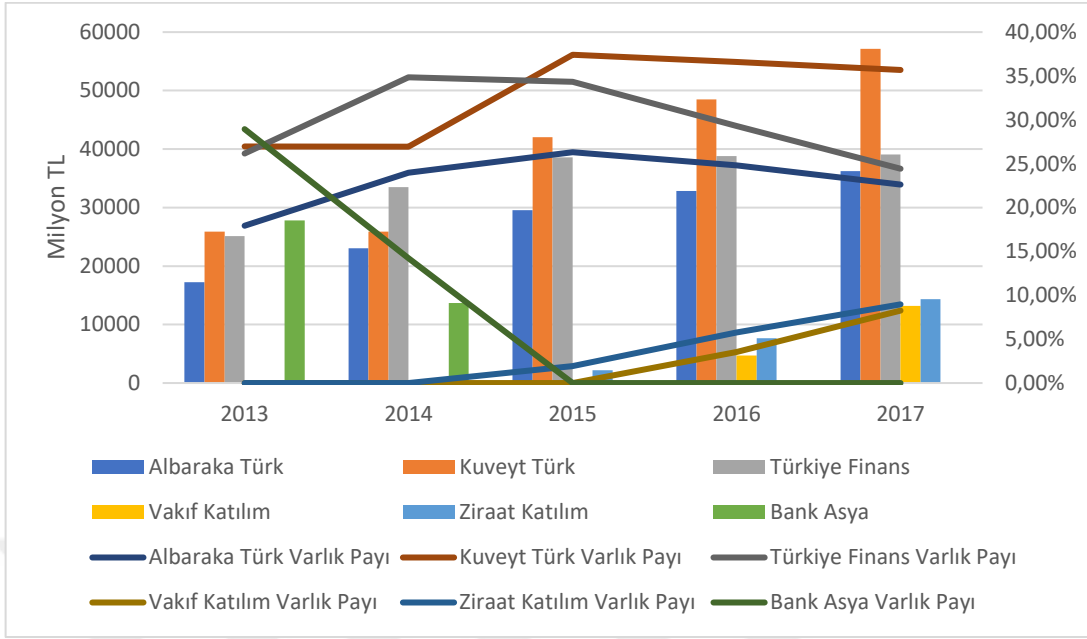
Grafik 36. Türkiye’deki Katılım Bankalarının Sektör İçindeki Yeri
Kaynak: TKBB

Katılım bankalarının bankacılık sektörü içindeki yerine bakıldığında Aralık 2017 itibarıyla katılım bankalarının varlıkları toplam bankacılık varlıklarının %4,9'unu (2016 yılında %4,9), toplanan fonları %6,1'ini (2016 yılında %5,6), kullandırılan fonları %5'ini (2016 yılında %4,8), özvarlıkları %3,8'ini (2016 yılında %3,8) oluşturduğu görülmektedir. Aşağıda katılım bankacılığı sektörüne yönelik bazı temel göstergelerin yer aldığı bir grafik sunulmuştur.

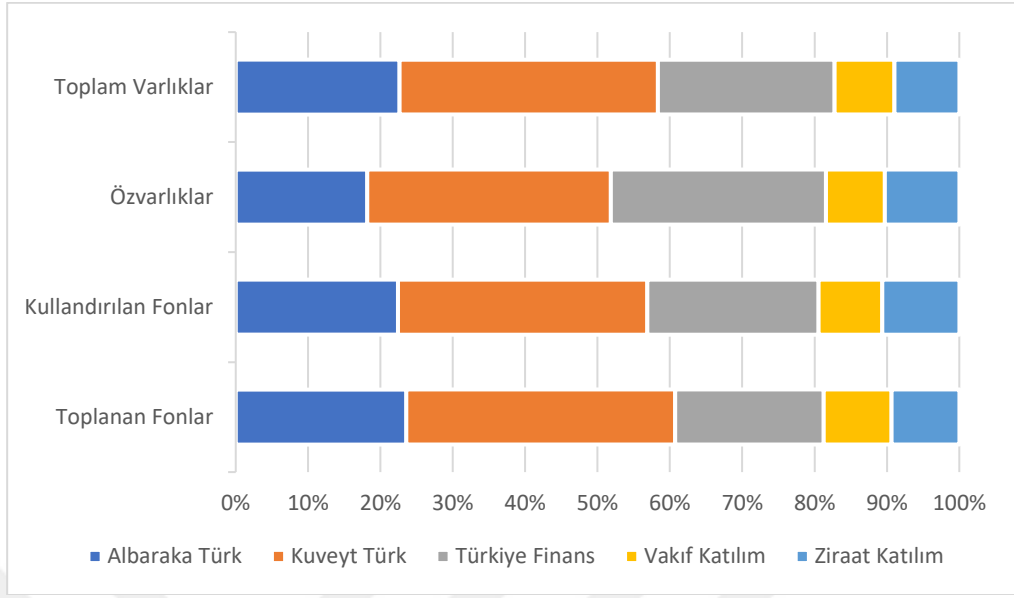
Grafik 37. Türkiye'deki Katılım Bankalarına Yönelik Çeşitli Göstergeler
Kaynak: TKBB

Yukarıdaki grafiğin sol tarafı toplanan fonlar, kullandırılan fonlar, özvarlıklar ve toplam varlıklar kalemlerinin parasal büyüklüklerini, sağ tarafı ise personel ve şube sayılarını göstermektedir. Buna göre katılım bankacılığı sektörünün Aralık 2017 itibarıyla toplanan varlıkları 107,31 milyar TL (2016 yılında 84,79 milyar TL) iken, kullandırılan fonları 110,08 milyar TL (2016 yılında 87,24 milyar TL), özvarlıkları 13,65 milyar TL (2016 yılında 11,5 milyar TL), toplam varlıkları ise 159,1 milyar TL (2016 yılında 128,97 milyar TL) olmuştur. Benzer şekilde personel sayısı 15.031 (2016 yılında 14.116), şube sayısı ise 1.034 (2016 yılında 966) olarak gerçekleşmiştir. Aşağıda her bir katılım bankasının mukayeseli olarak toplam varlıklarının gösterildiği bir grafik sunulmuştur.

Grafik 38. Türkiye'deki Katılım Bankalarının Toplam Varlıkları
Kaynak: TKBB

Katılım bankacılığı sektörünün toplam varlıkları Aralık 2017 itibarıyla yaklaşık olarak 160 milyar TL (2016 yılında 133 milyar TL) şeklindedir. Banka bazında bakıldığında Albaraka Türk 36.229 milyon TL (2016 yılında 32.851 milyon TL), Kuveyt Türk 57.123 milyon TL (2016 yılında 48.477 milyon TL), Türkiye Finans 39.081 milyon TL (2016 yılında 38.808 milyon TL), Vakıf Katılım 13.210 milyon TL (2016 yılında 4.682 milyon TL), Ziraat Katılım ise 14.350 milyon TL (2016 yılında 7.660 milyon TL) tutarında toplam varlığa sahiptir. Oransal olarak bakıldığında ise Aralık 2017 itibarıyla Albaraka Türk %22,64 (2016 yılında %24,80), Kuveyt Türk %35,7 (2016 yılında %36,60), Türkiye Finans %24,43 (2016 yılında %29,30), Vakıf Katılım %8,26 (2016 yılında %3,53), Ziraat Katılım ise %8,97 (2016 yılında %5,78) toplam varlık payına sahiptir. Dikkat edilecek olursa 2017 yılında ilk üç bankanın varlık payı 2016 yılına göre düşmüştür. Bu düşüşün sebebi Vakıf Katılım ve Ziraat Katılım'ın piyasa dahil olmasıdır. Aşağıda katılım bankalarının Aralık 2017 verilerine göre piyasa paylarını gösteren grafik sunulmuştur.

Grafik 39. Türkiye’deki Katılım Bankalarının Piyasa Payları
Kaynak: TKBB

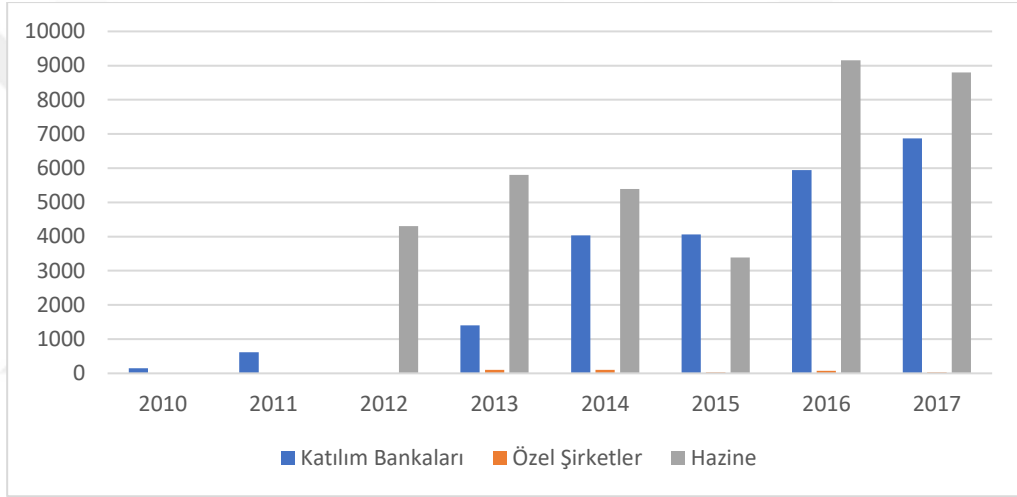
Yukarıdaki grafiğe göre Aralık 2017 itibarıyla Kuveyt Türk’ün piyasada en büyük paya sahip olduğu görülmektedir. Albaraka Türk ve Türkiye Finans ise birbirine yakın paylara sahiptir. Benzer şekilde henüz piyasada yeni sayılan Vakıf Katılım ve Ziraat Katılım da birbirine çok yakın paylara sahiptir. Aşağıda katılım bankalarının 2013 – 2017 dönemlerini kapsayan başlıca finansal büyüklüklerinin tutarsal ve miktar olarak gösterildiği kapsamlı bir tablo sunulmuştur.

Tablo 12: Katılım Bankalarının Başlıca Finansal Büyüklükleri

		Toplanan Fonlar (.000 TL)	Kullandırılan Fonlar (.000 TL)	Özvarlıklar (.000 TL)	Toplam Varlıklar (.000 TL)	Personel Sayısı	Şube Sayısı
Albaraka Türk	2013	12.526.212	12.033.661	1.497.268	17.216.553	3.057	167
	2014	16.643.218	16.143.978	1.790.927	23.046.424	3.510	202
	2015	20.346.178	19.317.826	302.863	29.561.999	3.736	213
	2016	23.155.134	22.194.605	2.279.593	32.850.738	3.816	213
	2017	25.309.840	24.680.290	2.481.506	36.229.077	3.899	222*
Kuveyt Türk	2013	17.030.702	16.595.845	2.302.049	25.893.542	4.642	268
	2014	22.144.614	21.213.691	3.022.870	34.008.175	5.082	308
	2015	28.122.666	26.909.401	3.402.490	42.052.507	5.442	359
	2016	31.901.763	29.794.645	3.912.064	48.476.955	5.588	386
	2017	39.857.400	37.923.358	4.591.151	57.123.095	5.749	399*
Türkiye Finans	2013	15.141.718	18.172.359	2.522.381	25.126.629	3.990	250
	2014	19.112.760	24.063.493	3.153.847	33.494.790	4.478	280
	2015	22.177.414	28.068.222	3.153.576	38.576.299	4.132	286
	2016	21.064.781	26.479.612	3.663.014	38.807.717	4.001	286
	2017	22.030.496	26.071.453	4.060.598	39.080.897	3.767	299*
Vakıf Katılım	2016	3.034.756	3.002.870	876.418	4.681.933	340	34
	2017	10.088.414	9.671.218	1.107.885	13.210.145	724	72*
Ziraat Katılım	2015	1.256.305	1.698.958	664.530	2.177.435	458	22
	2016	5.636.002	5.772.664	764.621	7.959.507	677	47
	2017	10.024.595	11.730.935	1.403.681	14.350.143	892	72*
Bank Asya	2013	18.511.563	20.614.105	2.510.946	27.784.947	5.074	281
	2014	8.886.953	8.544.306	1.705.392	13.679.814	3.200	200
Toplam	2013	63.210.195	67.415.970	8.832.644	96.021.671	16.763	966
	2014	66.787.545	69.965.468	9.673.036	104.229.203	11.792	990
	2015	71.902.563	75.994.407	9.324.510	112.368.240	9.636	880
	2016	84.792.436	87.244.396	11.495.710	132.776.850	14.116	966
	2017	107.310.745	110.077.254	13.644.821	159.993.357	15.031	1.064

Kaynak: TKBB; *05.07.2018 Tarihi İtibarıyla

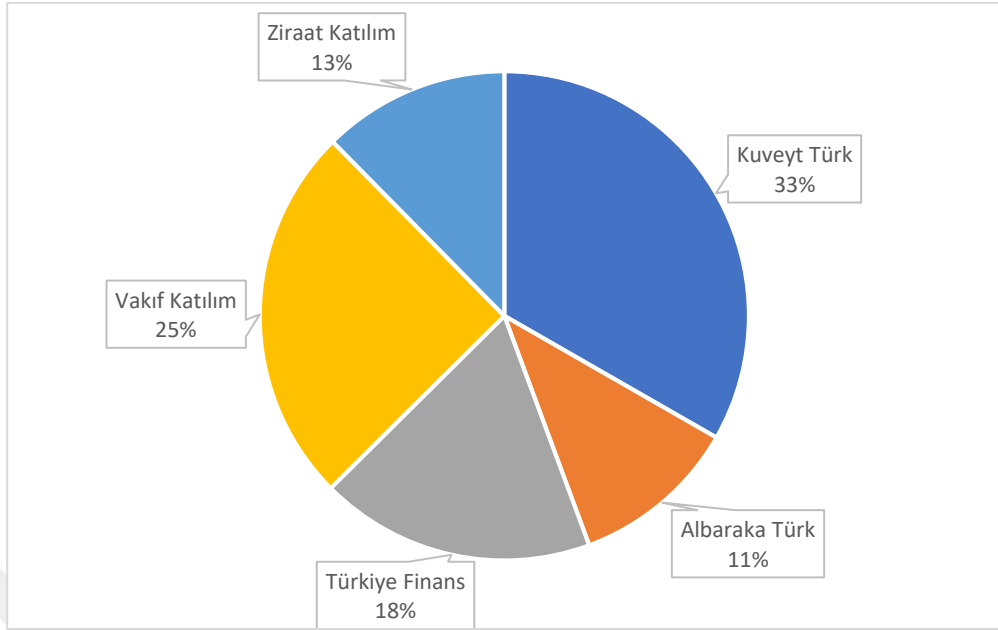
Türkiye aynı zamanda sukuk piyasasının olduğu bir ülkedir. Türkiye’de ilk sukuk ihracı 24.08.2010 tarihinde Kuveyt Türk tarafından KT Sukuk Turkey Limited aracılığıyla dayanak sözleşme kiralama işlemi olmak üzere 3 yıl vadeli olarak ihraç edilmiştir. Sukukun toplam satış değeri 100 milyon \$, kira oranı ise %5,25 olarak belirlenmiştir. İkinci sukuk ihraç işlemi de yine Kuveyt Türk tarafından 29.10.2011 tarihinde KT Sukuk Varlık Kiralama A.Ş. aracılığıyla 350 milyon \$ satış değeriyle gerçekleştirilmiştir. Bu ihraç da kiralama işlemine dayalı olup kira oranı ise %5,875 olarak belirlenmiştir. Aşağıdaki grafikte yıllar itibarıyla Türkiye’deki katılım bankaları, özel şirketler ve hazine tarafından yapılan sukuk ihraçları gösterilmektedir.

Grafik 40. Türkiye'de Gerçekleştirilen Sukuk İhraçları

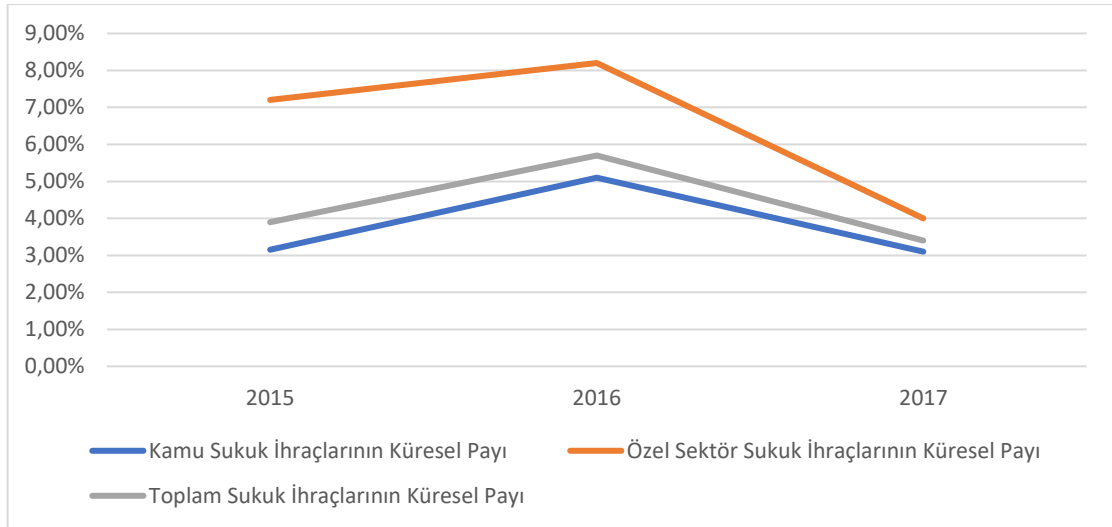
Kaynak: TKBB; Yararlanılan kaynaklar ışığında tarafımızdan hazırlanmıştır.

Grafiğe bakıldığında ilk sukuk ihracının katılım bankaları tarafından gerçekleştirildiği ve 2012 yılı hariç diğer tüm yıllarda bankaların sukuk ihraç ettiği görülmektedir. Diğer taraftan yıllık sukuk ihraç hacimlerine bakıldığında ise en büyük payın Hazineye ait olduğu görülmektedir. Özel sektör ihraçları çok küçük payda kalmaya devam etmiştir. Aşağıda katılım bankaları tarafından 2017 yılı sonu itibarıyla gerçekleştirilen sukuk ihraçlarının bankalar arasındaki dağılımını gösteren bir grafik sunulmuştur.

Grafik 41. Türkiye'deki Katılım Bankalarının Sukuk İhraç Payları
Kaynak: TKBB; Yararlanılan kaynaklar ışığında tarafımızdan hazırlanmıştır.

Türkiye’de katılım bankaları tarafından 2017 yılında ihraç edilen sukukun yaklaşık olarak %33’ünü Kuveyt Türk, %25’ini Vakıf Katılım, %18’ini Türkiye Finans, %13’ünü Ziraat Katılım, %11’ini ise Albaraka Türk gerçekleştirmiştir. Aşağıdaki grafikte ise Türkiye’deki sukuk ihraç eden kesimlerin son üç yıldaki küresel sukuk piyasasındaki payının gösterildiği bir grafik verilmiştir.

Grafik 42. Türkiye Sukuk İhraçlarının Küresel Sukuk İhraçlarındaki Payı
Kaynak: IFSB IFSI Stability Reports 2016, 2017, 2018; Çalışmada yararlanılan kaynaklar ışığında tarafımızdan hazırlanmıştır.

Türkiye %7,2 oranıyla 2017 yılında özel sektör sukuk ihraç eden üçüncü en büyük ihraççı ülke olmuştur. Aktif Bank tarafından 7 yıl vadeli olarak gerçekleştirilen hariç olmak üzere ihraç edilen sukukların tamamı finansal kuruluşlar tarafından ağırlıklı olarak yerel para birimi üzerinden ve kısa vadeli olacak şekilde ihraç edilmiştir. İhraç edilen sukukların tamamı icara sözleşmesine göre yapılandırılmıştır. İcaranın tercih edilmesinin nedeni ise Türkiye’deki finansal kiralamaya yönelik vergi istisnasından sağlanan avantaj olarak gösterilebilir. Türkiye’de faaliyet gösteren İslami bankaların yıllar itibarıyla sukuk ihraçları aşağıdaki tabloda detaylı olarak sunulmuştur.

Tablo 13: Türkiye’deki Katılım Bankalarınca Gerçekleştirilen Sukuk İhraçları (Mn)¹⁶⁶

İhraç Yılı	Kuveyt Türk ¹⁶⁷	Albaraka Türk	Bank Asya	Türkiye Finans	Vakıf Katılım	Ziraat Katılım	Toplam
2010	100 \$ ¹						153,00 TL
2011	350 \$ ²						616,00 TL
2013	150 TL	200 \$ ³	245,11 TL	500 \$ ⁴			1.405,00 TL
2014	500 \$ ⁵ 287 TL	350 \$ ⁷	284,12 TL	299 TL 500 \$ ⁶ 800 MYR ⁸			4.031,00 TL
2015	1.524,1 TL 300 MYR ⁹ 200 MYR ¹⁰ 300 MYR ¹¹	250 \$ ¹²		970 TL 150 MYR ¹³ 210 MYR ¹⁴			4.061,99 TL
2016	1.723,61 TL 350 \$ ¹⁵ 500 \$ ¹⁶	350 TL		985 TL		300 TL	5.944,62 TL
2017	2.285 TL	760 TL		1.250 TL	1.720 TL	850 TL	6.873,00 TL
Toplam	8.719,71 TL	1.910 TL	654,23 TL	5.752 TL	1.720 TL	1.150 TL	23.084,61 TL

Kaynak: TKBB; Çalışmada yararlanılan kaynaklar ışığında tarafımızdan hazırlanmıştır.

¹⁶⁶**Döviz Kurları:** 2010: 1\$=1,53 TL¹ → 2011: 1\$=1,76 TL² → 2013: 1\$=1,8 TL³; 1\$=1,79 TL⁴ → 2014: 1\$=2,13 TL⁵; 1\$=2,14 TL⁶; 1\$=2,12 TL⁷; 1 MYR=0,71 TL⁸ → 2015: 1 MYR=0,689; 1 MYR=0,7410; 1 MYR=0,72 TL¹¹; 1\$=2,68 TL¹²; 1 MYR=0,6813; 1 MYR=0,6814 → 2016: 1\$=2,96 TL¹⁵; 1\$=3,1 TL¹⁶

¹⁶⁷ En son ihraç tarihi 19.02.2016

3.1.3 Türkiye'deki İslami Bankaların Gerçekleştirebilecekleri Faaliyetler

Katılım bankaları 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'na tabi olup bu Kanun hükümlerine göre özel cari ve katılma hesapları yoluyla fon toplamak ve kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye'deki şubelerini ifade etmektedir. Katılım bankaları söz konusu Kanun'a göre anonim şirket şeklinde kurulmuş olması, hisselerinin tamamının nama yazılı ve nakit karşılığı çıkarılması, ödenmiş sermayesinin en az 30 milyon TL olması gerekmektedir. Katılım bankalarının genel olarak fon toplamak ve fon kullandırmak şeklinde iki temel faaliyeti bulunmaktadır. Katılım bankaları tarafından toplanan fonlar katılım fonu olarak ifade edilir. Katılım fonu, katılım bankaları nezdindeki gerçek ve tüzel kişilere ait özel cari hesap ve katılma hesaplarındaki parayı ifade etmektedir. Özel cari hesap katılım bankaları nezdinde açılabilen ve istenildiğinde kısmen veya tamamen her an geri çekilebilen ve karşılığında hesap sahibine herhangi bir getiri ödenmeyen fonların oluşturduğu hesaplardır. Katılma hesabı ise katılım bankalarına yatırılan fonların bu kurumlarca kullandırılmasından doğacak kâr veya zarara katılma sonucunu veren, karşılığında hesap sahibine önceden belirlenmiş herhangi bir getiri ödenmeyen ve anaparanın aynen geri ödenmesi garanti edilmeyen fonların oluşturduğu hesaplardır. 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'na göre katılım bankalarının gerçekleştirebileceği faaliyetler aşağıdaki gibidir:

- a) Katılım fonu kabulü.¹⁶⁸
- b) Nakdî, gayrinakdî¹⁶⁹ her cins ve surette kredi verme işlemleri.¹⁷⁰

¹⁶⁸Türkiye'deki katılım bankaları aşağıdaki yöntemler yoluyla kaynak temininde bulunabilmektedir:

- a) Sendikasyon Yoluyla Fon Sağlama
- b) Sukuk/Kira Sertifikası Yoluyla Fon Sağlama
- c) Vekalet Yöntemiyle Fon Toplama

¹⁶⁹ Türkiye'deki katılım bankaları aşağıdaki isimler altında gayrinakdi krediler kullandırmaktadır:

- a) Teminat Mektubu
- b) Akreditif
- c) Aval/Kabul Kredileri

¹⁷⁰ Türkiye'deki katılım bankaları aşağıdaki isimler altında nakdi krediler kullandırmaktadır:

- a) Kurumsal Finansman Desteği Yöntemi
- b) Bireysel Finansman Desteği Yöntemi
- c) Kar-Zarar Ortaklığı Yatırımı Yöntemi
- d) Finansal Kiralama/Leasing Yöntemi
- e) Mal Karşılığı Vesaikin Finansmanı Yöntemi

- c) Nakdî ve kaydî ödeme ve fon transferi işlemleri, muhabir bankacılık veya çek hesaplarının kullanılması dahil her türlü ödeme ve tahsilat işlemleri.
- d) Çek ve diğer kambiyo senetlerinin iştirası işlemleri.
- e) Saklama hizmetleri.
- f) Kredi kartları, banka kartları ve seyahat çekleri gibi ödeme vasıtalarının ihracı ve bunlarla ilgili faaliyetlerin yürütülmesi işlemleri.
- g) Efektif dahil kambiyo işlemleri; para piyasası araçlarının alım ve satımı; kıymetli maden ve taşların alımı, satımı veya bunların emanete alınması işlemleri.
- h) Ekonomik ve finansal göstergelere, sermaye piyasası araçlarına, mala, kıymetli madenlere ve dövizde dayalı; vadeli işlem sözleşmelerinin, opsiyon sözleşmelerinin, birden fazla türev aracı içeren basit veya karmaşık yapıdaki finansal araçların alımı, satımı ve aracılık işlemleri.
- i) Sermaye piyasası araçlarının alım ve satımı ile geri alım veya tekrar satım taahhüdü işlemleri.
- j) Sermaye piyasası araçlarının ihraç veya halka arz yoluyla satışına aracılık işlemleri.
- k) Daha önce ihraç edilmiş olan sermaye piyasası araçlarının aracılık maksadıyla alım satımının yürütülmesi işlemleri.
- l) Başkaları lehine teminat, garanti ve sair yükümlülüklerin üstlenilmesi işlemleri gibi garanti işleri.
- m) Yatırım danışmanlığı işlemleri.
- n) Portföy işletmeciliği ve yönetimi.
- o) Hazine Müsteşarlığı ve/veya TCMB ve kuruluş birlikleri (TBB) nezdinde oluşturulan bir sözleşme kapsamında üstlenilen yükümlülükler çerçevesinde alım satım işlemlerine ilişkin piyasa yapıcılığı.
- p) Faktöring ve forfaiting işlemleri.
- q) Bankalararası piyasada para alım satımı işlemlerine aracılık.

-
- f) Selem Yöntemi ile Fon Kullandırma
 - g) İstisna Yöntemi ile Fon Kullandırma
 - h) Muşareke Yöntemi ile Fon Kullandırma
 - i) Teverruk Yöntemi ile Fon Kullandırma

- r) Finansal kiralama işlemleri.
- s) Sigorta acenteliği ve bireysel emeklilik aracılık hizmetleri.
- t) Kurulca belirlenecek diğer faaliyetler.

5411 sayılı Bankacılık Kanunu'na göre bankalarca verilen nakdî krediler ile teminat mektupları, kontrgarantiler, kefaletler, aval, ciro, kabul gibi gayrinakdî krediler ve bu niteliği haiz taahhütler, satın alınan tahvil ve benzeri sermaye piyasası araçları, tevdiatta bulunmak suretiyle ya da herhangi bir şekil ve surette verilen ödünçler, varlıkların vadeli satışından doğan alacaklar, vadesi geçmiş nakdî krediler, tahakkuk etmekle birlikte tahsil edilmemiş faizler, gayrinakdî kredilerin nakde tahvil olan bedelleri, ters repo işlemlerinden alacaklar, vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile benzeri diğer sözleşmeler nedeniyle üstlenilen riskler, ortaklık payları ve Kurulca kredi olarak kabul edilen işlemler izlendikleri hesaba bakılmaksızın kredi sayılmıştır. Geleneksel bankalardan farklı olarak katılım bankalarının taşınır ve taşınmaz mal ve hizmet bedellerinin ödenmesi suretiyle veya kâr ve zarar ortaklığı yatırımları, taşınmaz, ekipman veya emtia temini veya finansal kiralama, mal karşılığı vesaikin finansmanı, ortak yatırımlar veya benzer yöntemlerle sağladıkları finansmanlar da söz konusu Kanun hükümlerine göre kredi olarak kabul edilmiştir. Katılım bankaları ayrıca yine geleneksel bankalardan farklı olarak gayrimenkul, ekipman veya emtia temini veya finansal kiralama, kâr ve zarar ortaklığı, ortak yatırımlar yoluyla finansman sağlanması ve benzer faaliyetler nedeniyle üstlenilen yükümlülüklerden dolayı gayrimenkul ve emtia üzerine yapılan işlemlerde de bulunabilmektedirler.

3.2 TÜRKİYE'DE İSLAMİ BANKACILIK VE FİNANS SEKTÖRÜNE YÖNELİK MUHASEBE VE RAPORLAMA MEVZUATININ GELİŞİMİ

Türkiye'de muhasebe düzenlemeleri alanındaki çalışmalar 1940'lı yılların başına dayanmaktadır. Bu kapsamda ortaya çıkan bazı oluşumlar genel olarak şöyledir: Eksper Muhasıpler ve İşletme Organizatörleri Derneği (1942), Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneği (1967), Türkiye Muhasebeciler Dernekleri Federasyonu (1974), Mali Müşavirler Muhasebeciler Birliği Derneği (1976). 13.06.1989 tarihinde çıkarılan 3568 sayılı Serbest

Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu ile muhasebecilik mesleği ilk kez yasal bir statüye kavuşmuştur. Bu gelişmeyle birlikte 1990 yılında Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği (TÜRMOB) kurulmuştur. Birlik, muhasebe alanında Batı'daki gelişmeleri takip ederek 1994 yılında Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu'nu (TMUDESK) kurmuştur. Kurul, IASB tarafından yayımlanan uluslararası muhasebe standartlarını esas alarak bazı standartlar yayımlamıştır. Daha sonra bu görev 1999 yılında kurulan Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (TMSK)'na devredilmiştir. Diğer taraftan BDDK ve SPK da kendilerine tabi olan kurum ve kuruluşlara yönelik yine IASB'nin yayımlamış olduğu uluslararası muhasebe standartlarını esas alarak muhasebe standartları yayımlamışlardır. Son olarak 2011 yılında Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK)'nın kurulmasıyla birlikte TMSK'nin faaliyetlerine son verilmiş, ayrıca BDDK ve SPK tarafından yayımlanan muhasebe standartları da yürürlükten kaldırılmıştır. Böylece KGK Türkiye'de muhasebe standartları yayımlayan tek kuruluş haline gelmiştir. Bu kısımda kısaca söz edildiği üzere TMUDESK, TMSK, BDDK, SPK ve KGK gibi kurumların muhasebe standartları alanında yapmış oldukları çalışmalar alt başlıklar halinde daha ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

3.2.1 Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu (TMUDESK)

Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu (TMUDESK) ülke çapında ortak muhasebe düzenlemesi oluşturmak amacıyla TÜRMOB tarafından 09.02.1994 tarihinde yayımlanan bir yönerge ile kurulmuştur. Kurul IASB (o dönemki adı IASC) tarafından yayımlanan Uluslararası Muhasebe Standartları'nı (International Accounting Standards – IAS) esas alarak 01.01.1997 tarihinden itibaren yürürlüğe girmek üzere 14.04.1996 tarihinde Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) adıyla ilk etapta 11 adet taslak standart yayımlamıştır. Kurul daha sonra 8 adet standart daha yayımlayarak böylece toplamda 19 adet muhasebe standardı yayımlamıştır. Ancak Kurulun herhangi bir yaptırım gücü olmadığı için söz konusu standartlar tavsiye niteliğinden öteye geçememiştir. Kurul'un daha sonra açıklanacağı üzere TMSK'nin kurulmasıyla birlikte faaliyetlerine son verilmiştir.

Tablo 14: TMSK Tarafından Yayınlanan Muhasebe Standartları

TMS 1	Finansal Tabloların Sunuluşu
TMS 2	Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Finansal Raporlama
TMS 3	Nakit Akış Tabloları
TMS 4	Satışlar Ve Diğer Olağan Gelirler
TMS 5	Konsolide Finansal Tablolar
TMS 6	İştiraklerdeki Yatırımların Muhasebeleştirilmesi
TMS 7	Yatırımların Muhasebeleştirilmesi
TMS 8	Maddi, Maddi Olmayan Duran Varlıklar İle Özel Tükenmeye Tabi Varlıklar
TMS 9	Amortisman Muhasebesi
TMS 10	Dönem Net Karı Ve Zararı, Temel Hatalar Ve Muhasebe Politikalarında Değişiklikler
TMS 11	Finansal Bilgilerin Bölümlere Göre Raporlanması
TMS 12	Kur Değişim Etkilerinin Muhasebeleştirilmesi
TMS 13	Stoklar
TMS 14	Borçlanma Maliyetlerinin Muhasebeleştirilmesi
TMS 15	Araştırma Ve Geliştirme Giderleri
TMS 16	Banka Ve Benzeri Kuruluşların Finansal Tablolarının Kamuya Açıklanması
TMS 17	Kiralama İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi
TMS 18	Yıllara Yaygın İnşaat Ve Onarım Sözleşmeleri
TMS 19	Karşılıklar, Koşullu Borçlar Ve Koşullu Aktifler

TMSK 07.03.2002 tarihinde düzenlediği ilk toplantısında TMSK'nin görevlerini üstlendiğini duyurmuştur. Böylelikle TMSK'nin faaliyetleri de sona ermiş ve söz konusu muhasebe standartları yürürlükten kalkmıştır.

3.2.2 BDDK Tarafından Yayınlanan Muhasebe Standartları

BDDK Muhasebe Uygulama Yönetmeliği doğrultusunda 22.06.2002 Mükerrer 24793 sayılı Resmî Gazete ile IASB tarafından yayınlanan muhasebe standartlarıyla uyumlu olacak şekilde birdizi muhasebe standardı yayımlamıştır. Bu standartlar aşağıda sunulduğu gibidir.

Tablo 15: BDDK Tarafından Yayınlanan Muhasebe Standartları

Tebliğ Sayı	Muhasebe Standardı Adı
1	Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi Standardı
2	Maddî Duran Varlıkların Muhasebeleştirilmesi Standardı
3	Maddî Olmayan Duran Varlıkların Muhasebeleştirilmesi Standardı
4	Kiralama İşlemlerine Dair Muhasebe Standardı
5	Bankanın Dahil Olduğu Risk Grubuyla Yaptığı İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi Standardı
6	Banka Birleşme ve Devirleri ile Bankalarca İktisap Edilen Ortaklıkların Muhasebeleştirilmesi Standardı
7	Varlıklardaki Değer Azalışının Muhasebeleştirilmesi Standardı
8	Karşılıklar, Şarta Bağlı Yükümlülükler ve Varlıkların Muhasebeleştirilmesi Standardı
9	Devlet Teşviklerinin Muhasebeleştirilmesi ve Devlet Yardımlarının Dipnotlarda Açıklanması Standardı
10	Banka Çalışanlarının Haklarının Muhasebeleştirilmesi Standardı
11	Kur Değişim Etkilerinin Muhasebeleştirilmesi Standardı
12	Dönem Net Kâr/Zararı, Temel Hatalar ve Muhasebe Politikalarında Yapılan Değişikliklerin Muhasebeleştirilmesi Standardı
13	Bilanço Tarihinden Sonra Ortaya Çıkan Hususların Muhasebeleştirilmesi Standardı
14	Malî Tabloların Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Düzenlenmesine İlişkin Muhasebe Standardı
15	Konsolide Malî Tabloların Düzenlenmesi, Bağlı Ortaklık, Birlikte Kontrol Edilen Ortaklık ve İştiraklerin Muhasebeleştirilmesi Standardı
16	Nakit Akım Tablosunun Düzenlenmesine İlişkin Muhasebe Standardı
17	Kamuya Açıklanacak Malî Tablolar ile Bunlara İlişkin Açıklama ve Dipnotlar Standardı
18	Vergilerin Muhasebeleştirilmesi Standardı ¹⁷¹
19	Özel Finans Kurumlarınca Kamuya Açıklanacak Mali Tablolar ile Bunlara İlişkin Açıklama ve Dipnotlar Standardı ¹⁷²

19/10/2005 tarihli ve 5411 sayılı Bankacılık Kanununun yürürlüğe girmesiyle birlikte bu standartlar uygulamadan kaldırılarak TMSK tarafından yayınlanan TMS/TFRS'ler benimsenmiştir.

3.2.3 SPK Tarafından Yayınlanan Muhasebe Standartları

Hisse senetleri borsada işlem gören şirketler, yatırım ortaklıkları, hisse senetleri borsada işlem görsün veya görmesin tüm aracı kurumlar, portföy yönetim şirketleri ile bu işletmelerin bağlı ortaklığı, müşterek yönetime tabi ortaklığı ve iştiraki konumunda olan ve konsolidasyon kapsamı dışında tutulmamış olan şirketler tarafından düzenlenecek mali

¹⁷¹ 12.08.2004 tarihli 25551 sayılı Resmi Gazete ile

¹⁷² 27.06.2005 tarihli 25858 sayılı Resmi Gazete ile

tablo ve raporlar ile bunların hazırlanması ve ilgililere sunulmasına ilişkin muhasebe ilke ve kurallarını belirlemek amacıyla Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tarafından 15.11.2003 tarihli Mükerrer 25290 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan **Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğ (Seri XI, No: 25)** yürürlüğe konmuştur. Yürürlüğe konulan bu standartlar hazırlanırken IASB tarafından yayımlanan IAS ve IFRS’ler esas alınmıştır. Söz konusu tebliğ hükümleri 01.01.2005 tarihinden sonra sona eren ilk ara mali tablolarda geçerli tutulmuştur.

Tablo 16: SPK Tarafından Yayımlanan Muhasebe Standartları

Kısım 1	Mali Tablolara İlişkin Genel İlkeler
Kısım 2	Mali Tabloların Sunumu
Kısım 3	Ara Mali Tablolar
Kısım 4	Nakit Akım Tablosu
Kısım 5	Hasılat
Kısım 6	Stoklar
Kısım 7	Maddi Varlıklar
Kısım 8	Maddi Olmayan Varlıklar
Kısım 9	Varlıklarda Değer Düşüklüğü
Kısım 10	Borçlanma Maliyetleri
Kısım 11	Finansal Araçlar
Kısım 12	İşletme Birleşmeleri
Kısım 13	Konsolide Mali Tab., Bağlı Ort., Müşterek Yönetime Tabi Teş. ve İştirakler
Kısım 14	Kur Değişiminin Etkileri
Kısım 15	Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Mali Tabloların Düzeltilmesi
Kısım 16	Hisse Başına Kazanç
Kısım 17	Bilanço Tarihinden Sonraki Olaylar
Kısım 18	Karşılıklar, Şarta Bağlı Yükümlülükler ve Şarta Bağlı Varlıklar
Kısım 19	Muhasebe Politikaları, Muhasebe Tahminlerinde Değişiklik ve Hatalar
Kısım 20	Kiralama İşlemleri
Kısım 21	İlişkili Taraflar
Kısım 22	Finansal Bilgilerin Bölümlere Göre Raporlanması
Kısım 23	Banka ve Benzeri Finansal Kuruluşların Mali Tablolarının Kamuya Açıklanması
Kısım 24	İnşaat Sözleşmeleri
Kısım 25	Durdurulan Faaliyetler
Kısım 26	Devlet Teşvik ve Yardımları
Kısım 27	Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller
Kısım 28	Kurum Kazancı Üzerinden Hesaplanan Vergiler
Kısım 29	Çalışanlara Sağlanan Faydalar
Kısım 30	Emeklilik Planları
Kısım 31	Tarımsal Faaliyetler
Kısım 32	Mali Tablo ve Raporların Açıklanması, Kurula (SPK) ve Borsaya Gönderilmesi
Kısım 33	İlk Dönem Mali Tablolar
Kısım 34	Muhtelif Hükümler

Daha sonra IASB tarafından yeni standartlar yayınlanmasıyla birlikte Kurul 21.12.2004 tarihinde yeni taslak standartlar yayımlamıştır. Bu standartlar UFRS-1 İlk

Uygulama Dönemi, UFRS-2 Hisseye Dayalı Ödemeler, UFRS-3 İşletme Birleşmeleri, UFRS-4 Sigorta Sözleşmeleri ve UFRS-5 Satılmak Üzere Elde Tutulan Cari Olmayan Varlıklar ve Durdurulan Faaliyetler şeklindedir.¹⁷³

3.2.4 Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (TMSK)

Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (TMSK) 18.12.1999 tarih 23910 sayılı Resmî Gazete’de Yayımlanan 4487 sayılı Kanun’un¹⁷⁴ 27’inci maddesiyle Sermaye Piyasası Kanunu’na eklenen Ek Madde 1 ile kurulmuştur. Kurul üyeleri Maliye Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, YÖK, Hazine Müsteşarlığı, SPK, BDDK, TOBB ve TÜRMOB’dan olmak üzere toplam 9 üyeden oluşmaktadır. Her bir üyenin görev süresi 3 yıl olarak belirlenmiştir. Kamu tüzel kişiliğini haiz, idarî ve malî özerkliğe sahip Kurul’un genel olarak amacı denetlenmiş finansal tabloların sunumunda; finansal tabloların ihtiyaca uygun, gerçek, güvenilir, dengeli, karşılaştırılabilir ve anlaşılabilir nitelikte olmaları için ulusal muhasebe ilkelerinin gelişmesi ve benimsenmesini sağlayacak ve kamu yararı için uygulanacak ulusal muhasebe standartlarını saptamak ve yayınlamaktır. TMSK 07.03.2002’te yaptığı ilk toplantısında TMUDESK’in görevlerini üstlendiğini belirtmiş ve böyle TMUDESK’in faaliyetleri de sona ermiştir. TMSK genel olarak IASC tarafından yayımlanan IAS ve IFRS’leri Türkçeye çevirerek TMS ve TFRS adıyla yayımlamıştır. Aşağıda Kurul’un TFRS adıyla yayınladığı standartlar verilmiştir.

Tablo 17: TMSK Tarafından Yayımlanan Finansal Raporlama Standartları

TFRS 1	Türkiye Finansal Raporlama Standartlarının İlk Uygulaması
TFRS 2	Hisse Bazlı Ödemeler
TFRS 3	İşletme Birleşmeleri
TFRS 4	Sigorta Sözleşmeleri
TFRS 5	Satış Amaçlı Elde Tutulan Duran Varlıklar ve Durdurulan Faaliyetler
TFRS 6	Maden Kaynaklarının Araştırılması ve Değerlendirilmesi

¹⁷³ SPK, Duyurular, SERİ: XI, NO: 25 Sayılı "Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğ"inin Yeni Yayımlanan Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına Uyum Çalışması Kapsamında Hazırlanan Standart Taslakları, <http://www.spk.gov.tr/Duyuru/Dosya/20041221/0> (Erişim: 30.03.2018)

¹⁷⁴ Sermaye Piyasası Kanununda Değişiklik Yapılması ile Ticaret ve Sanayi Odaları, Ticaret Odaları, Sanayi Odaları, Deniz Ticaret Odaları, Ticaret Borsaları ve Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesine Dair Kanun, Kanun No. 4487, Kabul Tarihi: 15.12.1999

Aşağıda Kurul'un Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) adı altında yayınlamış olduğu standartların ye aldığı bir tablo sunulmuştur.

Tablo 18: TMSK Tarafından Yayımlanan Muhasebe Standartları

TMS 1	Finansal Tabloların Sunuluşu
TMS 2	Stoklar
TMS 7	Nakit Akış Tabloları
TMS 8	Muhasebe Politikaları, Muhasebe Tahminlerinde Değişiklikler ve Hatalar
TMS 10	Bilanço Tarihinden Sonra Ortaya Çıkan Olaylar
TMS 11	İnşaat Sözleşmeleri
TMS 12	Gelir Vergileri
TMS 14	Bölümlere Göre Raporlanma
TMS 16	Maddi Duran Varlıklar
TMS 18	Hasılat
TMS 19	Çalışanlara Sağlanan Faydalar
TMS 20	Kur Değişim Etkileri
TMS 21	Borçlanma Maliyetleri
TMS 24	İlişkili Taraflar
TMS 26	Emeklilik Fayda Planlarında Muhasebeleştirme ve Raporlama
TMS 27	Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar
TMS 28	İştiraklerdeki Yatırımlar
TMS 29	Yüksek Enflasyon Dönemlerinde Finansal Raporlama
TMS 30	Banka ve Benzeri Kuruluşların Finansal Tablolarında Yapılacak Açıklamalar
TMS 31	İş Ortaklıklarındaki Paylar
TMS 32	Finansal Araçlar: Açıklamalar ve Sunumlar
TMS 33	Hisse Bazlı Kazanç
TMS 34	Ara Dönem Finansal Raporlama
TMS 36	Varlıklarda Değer Düşüklüğü
TMS 37	Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Aktifler
TMS 38	Maddi Olmayan Duran Varlıklar
TMS 39	Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme
TMS 40	Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller
TMS 41	Tarımsal Faaliyetler

Kamu tüzel kişiliğine ve idari özerkliğe sahip Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu'nun (KGK) 2.11.2011 tarihinde faaliyetlerine başlamasıyla birlikte TMSK'nin faaliyetleri de sona ermiştir. Dolayısıyla TMSK'nın yayınlamış olduğu bu standartlar da uygulamadan kalkmıştır.

3.2.5 Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK)

Kamu tüzel kişiliğine ve idari özerkliğe sahip Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu'nun (KGK) 26.9.2011 tarihinde kurulması kararlaştırılmış ve 2.11.2011 tarih 28103 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan **Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunun Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname** ile resmen gerçekleşmiştir. Söz konusu KHK'da Kurumun kurulma amacı "Türkiye Muhasebe Standartlarını oluşturmak ve yayımlamak, bağımsız denetimde uygulama birliğini, gerekli güveni ve kaliteyi sağlamak, denetim standartlarını belirlemek, bağımsız denetçi ve bağımsız denetim kuruluşlarını yetkilendirmek ve bunların faaliyetlerini denetlemek ve bağımsız denetim alanında kamu gözetimi yapmak" şeklinde belirtilmiştir. Kurumun görevlerinden biri de IASB tarafından yayımlanan IAS ve IFRS (UMS ve UFRS) ile tam uyumlu Türkiye Muhasebe Standardı (TMS) ve Türkiye Finansal Raporlama Standardı (TFRS) adıyla muhasebe standartları yayımlamaktır.

Kurumun üyeleri genel olarak Gümrük ve Ticaret Bakanlığı ile Maliye Bakanlığı'ndan ikişer kişi, Hazine Müsteşarlığı, SPK ve BDDK'nin bağlı olduğu bakanlıklar ile TÜRMOB ve TOBB'dan birer üye olmak üzere toplam dokuz üyeden oluşmaktadır. Başkan ve üyelerinin görev süresi ise altı yıl olarak belirlenmiştir. Kurulun görevleri genel olarak aşağıdaki gibidir:

- Uluslararası standartlarla uyumlu TMS'leri oluşturmak ve yayımlamak
- TMS'lerin uygulamasına yönelik ikincil düzenlemeleri yapmak,
- Uluslararası standartlarla uyumlu ulusal denetim standartlarını oluşturmak ve yayımlamak
- Bağımsız denetçiler ve bağımsız denetim kuruluşlarının kuruluş şartlarını ve çalışma esaslarını belirlemek, yetkilendirmek, ilan etmek, sicile kaydetmek
- Bağımsız denetçiler ve bağımsız denetim kuruluşlarının faaliyetleri ile denetim çalışmalarını gözetlemek ve denetlemek
- Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) ve Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları Kurulu ile muhasebe ve denetim alanında çalışmalar yapan diğer uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapmak

660 sayılı KHK’da belirtilen kamu yararını ilgilendiren kuruluşların, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu’nun 397’nci maddesi çerçevesinde Bakanlar Kurulu kararıyla bağımsız denetime tabi olacakların ve yine 6102 sayılı TTK’nin 1534’üncü maddesinin ikinci fıkrasında sayılan şirketlerin münferit ve konsolide finansal tablolarının hazırlanmasında KGK tarafından yayımlanan Türkiye Muhasebe Standartları esas alınmak durumundadır. KGK diğer işletmeler içinse 29.7.2017 tarih Mükerrer 30138 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Büyük ve orta boy işletmeler için finansal raporlama Standardı Hakkında Tebliğ (Sıra No: 56) ile 1.1.2018 tarihinden itibaren uygulanmak üzere **Büyük ve Orta Boy İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı (BOBİ FRS)** yayımlamıştır.

Kurum bankalarla ilgili doğrudan bir denetim faaliyetinde bulunmamaktadır. Bununla birlikte bankalar da dahil kamu yararını ilgilendiren kuruluşların denetim faaliyeti sadece KGK tarafından yetkilendirilen bağımsız denetim kuruluşları tarafından yapılmaktadır. Kurum bu yetkilendirmeyi yaparken bunların ilgili olduğu sektörü düzenleme ve denetleme yetkisi bulunan kurul, kurum veya kuruluşların görüşünü almaktadır. KGK, IASB tarafından yayımlanan standartlarla tam uyumlu olarak Türkiye Muhasebe Standartlarını yayımlamaktadır. Dördüncü bölümde IASB muhasebe standartları ele alındığı için burada KGK tarafından yayımlanan muhasebe standartlarına yer verilmemiştir.

3.2.6 İslami Bankalarda Muhasebe ve Raporlamaya Yönelik BDDK Düzenlemeleri

29.11.2004 tarih ve Sayı: 25655 sayılı RG ile 22/6/2002 tarihli ve 24793 mükerrer sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan **Muhasebe Uygulama Yönetmeliğinin** 1’inci maddesine "*Bu Yönetmelik hükümleri özel finans kurumları hakkında da uygulanır.*" fıkrası eklenerek söz konusu Yönetmeliğin kapsamı ÖFK’leri içine alacak şekilde genişletilmiştir. Ayrıca 31’inci maddesi de "*Özel finans kurumları ve bankalar tarafından uygulanacak tekdüzen hesap planı ve izahnameleri Kurulca düzenlenir.*" şeklinde değiştirilmiştir. Aynı zamanda 20/9/2001 tarihli ve 24529 sayılı RG’de yayımlanan **Özel Finans Kurumlarının Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmeliğinin** 37’nci maddesi de "*Özel finans kurumları, hesaplarını ve malî tablolarını, Kurum (BDDK)*

tarafından Kanununun 13'üncü maddesi uyarınca yürürlüğe konulan düzenlemelere uygun şekilde tutmak, yayımlamak ve ilgili mercilere göndermek zorundadır.” şeklinde değiştirilerek ÖFK’lerin muhasebe ve raporlama uygulamalarının BDDK tarafından düzenleneceği açıkça belirtilmiştir.

Bu değişikliklerin hemen ardından BDDK ÖFK’lerle ilgili olarak **Özel Finans Kurumlarınca Uygulanacak Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hakkında Tebliği** (29.11.2004 tarih ve 25655 sayılı RG) yürürlüğe koymuştur. İkinci iş olarak da **Muhasebe Uygulama Yönetmeliğine İlişkin 19 Sayılı Tebliğ Özel Finans Kurumlarınca Kamuya Açıklanacak Mali Tablolar ile Bunlara İlişkin Açıklama ve Dipnotlar Standardını** (27.06.2005 tarih ve 25858 sayılı RG) yayımlamıştır. Söz konusu standardın içeriği genel olarak aşağıdaki bölümlerden oluşmaktadır:

- Birinci Bölüm: Genel Hükümler ve Mali Tablolar
- İkinci Bölüm: Muhasebe Politikaları
- Üçüncü Bölüm: Mali Bünyeye İlişkin Bilgiler
- Dördüncü Bölüm: Aktif Kalemlere İlişkin Açıklama ve Dipnotlar
- Beşinci Bölüm: Pasif Kalemlere İlişkin Açıklama ve Dipnotlar
- Altıncı Bölüm: Gelir Tablosuna İlişkin Açıklama ve Dipnotlar

ÖFK’lerin katılım bankası olarak zikredildiği 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nun yürürlüğe girmesiyle birlikte BDDK bazı tebliğ ve yönetmelikleri de değiştirmek/yenilemek durumunda kalmıştır. BDDK bu doğrultuda ilk olarak **Özel Finans Kurumlarınca Uygulanacak Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliği** (10.02.2006 tarih ve 26076 sayılı RG) yayımlamıştır. Söz konusu Tebliğe göre **Özel Finans Kurumlarınca Uygulanacak Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hakkında Tebliğ** (29/11/2004 tarihli ve 25655 sayılı RG)’in adı, **Katılım Bankalarınca Uygulanacak Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hakkında Tebliğ** olarak değiştirilmiştir. Ayrıca söz konusu Tebliğde geçen "özel finans kurumu" ibarelerinin tümü "katılım bankası" olarak değiştirilmiştir.

BDDK ikinci olarak **Bankaların Muhasebe Uygulamalarına ve Belgelerin Saklanması İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliği** (01.11.2006 tarih ve

26333 sayılı RG) yayımlayarak **Muhasebe Uygulama Yönetmeliğini** yürürlükten kaldırmıştır. Yeni yönetmeliğin 4'üncü maddesinde “*Bankalar, faaliyetlerini bu Yönetmelik ve Kurulca çıkarılacak tebliğlere göre muhasebeleştirir. Faaliyetlerin, 16/1/2005 tarihli ve 25702 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Türkiye Muhasebe Standartları Kurulunun 1 sıra Nolu Finansal Tabloların Hazırlanma ve Sunulma Esaslarına İlişkin Kavramsal Çerçeve Hakkında Tebliğ hükümleri çerçevesinde Türkiye Muhasebe Standartlarına uygun olarak muhasebeleştirilmesi esastır.*” ifadesine yer verilmiştir. Burada banka kavramı hem katılım bankalarını hem de geleneksel bankalarını kapsayacak şekilde kullanıldığı için ayrıca katılım bankası ifadesine yer verilmemiştir. Dolayısıyla her iki banka türü de faaliyetlerini Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu tarafından yayımlanan TMS’lere göre muhasebeleştirmek durumundadır.

BDDK TMS/TFRS’leri dikkate alarak **Katılım Bankalarınca Uygulanacak Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hakkında Tebliği** (29/11/2004 tarih ve 25655 sayılı RG’de yayımlanan) yürürlükten tamamen kaldırarak yerine aynı isimle **Katılım Bankalarınca Uygulanacak Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hakkında Tebliği** (26.01.2007 tarih ve 26415 Mükerrer sayılı RG) yayımlamıştır. Daha sonra **Katılım Bankalarınca Uygulanacak Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hakkında Tebliği** de (26.01.2007 tarih ve 26415 Mükerrer sayılı RG’de yayımlanan) yürürlükten kaldırmış ve yine aynı isimde **Katılım Bankalarınca Uygulanacak Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hakkında Tebliği** (26.09.2017 tarih ve 30186 mükerrer sayılı RG) yayımlamıştır.

4. BÖLÜM

İSLAMİ BANKACILIK SEKTÖRÜNE YÖNELİK MUHASEBE VE RAPORLAMA STANDARTLARI

Çalışmanın bu bölümünde İslami bankacılık finansman ürünlerinin muhasebe ve raporlamasına ilişkin muhasebe ilkelerine yer verilmiştir. Bu kapsamda uluslararası ve yerel düzeyde muhasebe standartları düzenleyen kurum ve ülkeler incelenmiştir.

4.1 İSLAMİ AÇIDAN MUHASEBE VE RAPORLAMA

Muhasebe bir bilgi üretme sürecidir. Bir işletmenin tüm paydaşları potansiyel bilgi kullanıcıdır. Ancak tüm paydaşlar aynı öneme sahip değildir. Finansal raporlar hazırlanırken yatırımcılar ve kreditorler daha çok öncelenir. İşletmeyle maddi ilişki içinde olan bu kesimlerin öncelenmesinin sebebi işletme içindeki finansal bilgilere doğrudan ulaşma imkanına sahip olmamalarıdır. Bu bakımdan yatırımcılar ve kreditorlerin işletme hakkında ortak bilgi ihtiyaçları göz önüne alınarak minimum bilgi akışı sağlanmaya çalışılır. Bu bağlamda işletmenin varlıkları, yükümlülükleri, özkaynakları, gelir ve giderleri ile nakit akışları hakkında özet bilgiler sunulur. Normal şartlarda şartlarda muhasebeden beklenen tüm bilgi kullanıcılara yönelik bilgi akışı sağlamaktır. Ancak bu durum genellikle maliyet ve zaman kısıtı gibi çeşitli nedenlerle pek pratik bulunmaz.

Günümüz muhasebe anlayışında bilgi kullanıcılarının sadece finansal bilgilere ihtiyaç duyduğu varsayılmaktadır. Bu durumun tüm insanların homo-ekonomik (ekonomi insanı) olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır. Oysaki insan aynı zamanda dini inançları olan bir varlıktır. Dolayısıyla kararlarını sadece ekonomik bakımdan değil aynı zamanda dini inanışları bakımında da gözden geçirme ihtiyacı duyabilir. Dini inanış içinde olan bir insan ekonomik kararlarını alırken ekonomik refahını maksimum kılmanın yanı sıra sevaplarını da maksimum kılmak isteyebilir. Böylelikle hem dünya hayatını hem de ahiret hayatını garanti altına almayı hedefler.

Gerek Hıristiyanlar gerek Museviler gerekse de Müslümanlar dünyada Allah'ın rızasını elde etmenin anahtarı olan emir ve yasaklarına uymak suretiyle Cennet'i

kazanacaklarına ve orada ebedi olarak kalacaklarına inanmaktadırlar. İktisadi anlamda Allah'ın rızasını kazanmanın birçok yolu bulunmaktadır. Bunlardan bazıları aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

- Farz olarak zekât vermek
- Nafile olarak sadaka vermek
- Faizli işlemlere girişmemek
- Haram olan ürün ve hizmetlerden uzak durmak (domuz ürünleri, alkollü içecekler, uyuşturucu maddeler, erkek için ipek ve altın, ölü hayvan eti, kumar, fuhuş vs.)
- Sosyal yardımlarda bulunmak
- Sadaka-i cariyede bulunmak (kamu yararına yapılan işler köprü, cami, eğitim kurumu, çeşme vs.)

Müslüman bilgi kullanıcıları yukarıda ifade edilen konularda bilgi sahibi olmak isteyebilir. Dolayısıyla işletmelerin Müslüman bilgi kullanıcılarının ihtiyaç duyduğu spesifik ancak hayati derecede önemli olan konuları da açıklaması beklenmektedir. Bu anlamda muhasebenin aynı zamanda hesap verilebilirlik ve sosyal sorumluluk fonksiyonlarına sahip olduğu öne sürebilir.

4.1.1 Muhasebe Kavramı

Muhasebe, kullanıcıların bilinçli ekonomik kararlar almalarını mümkün kılmak için ekonomik olayların tanımlanması, kaydedilmesi, sınıflandırılması, yorumlanması ve iletilmesi olarak tanımlanabilir. Bilinçli ekonomik kararlar almanın nihai amacı mevcut sınırlı kaynakları en verimli ve kârlı olacak şekilde kullanıma tahsis etmektir

Muhasebe, bir örgütün kaynaklarının oluşumunu, bu kaynakların kullanılma biçimini, örgütün işlemleri sonucunda bu kaynaklarda meydana gelen artış veya azalışları ve örgütün finansal açıdan durumunu açıklayan bilgileri üreten ve bunları ilgili kişi ve kuruluşlara ileten bir bilgi sistemidir.¹⁷⁵ Muhasebe, bir işletmeyle ilgili ekonomik olay ve işlemleri takip eden, sınıflandıran, belgelere dayandıran, kayıt altına alan, bunları finansal

¹⁷⁵ Orhan SEVİLENGÜL (2003). *Genel Muhasebe*. Gazi Kitabevi, Ankara, s.9.

tablo ve raporlara dönüştürerek ilgililere sunan bir bilgi üretim sistemidir.¹⁷⁶ Muhasebe, işletmelerdeki ekonomik olaylara ait kayıtlama, rapor düzenleme ve düzenlenen raporları yorumlayarak ilgililere mali açıdan yol göstermeye ilişkin usul ve kuralları öğreten bir bilim dalıdır.¹⁷⁷

Muhasebenin çıktısı finansal raporlardır. Muhasebenin ürettiği bilginin kullanıcılara iletilmesi finansal raporlar yoluyla sağlanır. Finansal raporlar bu raporları hazırlayan kuruluş ile bu kuruluşun paydaşları arasında bilgi transferini sağlayan, kuruluşun ise diğer benzer kuruluşlarla ve sektör içindeki yerini mukayese edilmesini sağlayan ayrıca kuruluşun mevcut ve geçmiş durumunu değerlendirmek suretiyle gelecekle ilgili planlar yapma ve faaliyetlerin organize edilmesine imkân sunan muhasebe çıktılarıdır.¹⁷⁸

Muhasebe ürettiği bilginin türüne göre finansal muhasebe, maliyet muhasebesi ve yönetim muhasebesi şeklinde üçe ayrılır. Finansal muhasebe sektör bakımından banka muhasebesi, sigorta muhasebesi, inşaat muhasebesi gibi türlere ayrılmaktadır. Muhasebe İslam dini açısından da ikiye ayrılmaktadır. Muhasebe bilimi İslam dininin gerekliliklerini dikkate alıyorsa “İslami muhasebe”, almıyorsa “geleneksel muhasebe” şeklinde adlandırılmaktadır.

4.1.2 İslami Muhasebe

Hameed (2003) göre İslami muhasebe, işletmenin faaliyetlerini sürekli bir şekilde İslami ilkelere uygun olarak yerine getirdiğini ve sosyoekonomik amaçlarını gerçekleştirdiğini göstermek amacıyla paydaşlarına uygun bilgiler sağlayan muhasebe sürecidir.¹⁷⁹ İslami muhasebe standartları doğrudan doğruya İslami öğretilerden türetilen

¹⁷⁶ Murat KİRACI ve Tunç KÖSE (2002), *IASC, FASB ve TMUDESİK'teki Muhasebe Standartları Süreci ve Uyumlaştırma*. Osmangazi Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 1, Sayı 3, Haz. 2002, s.48

¹⁷⁷ Remzi ÖRTEN (2000), *Genel Muhasebe ve Tekdüzen Muhasebe Sistemi Uygulama Örnekleri*. Gazi Kitabevi, Ankara, s.2.

¹⁷⁸ IASB Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve.

¹⁷⁹ Maswati Abd. Tallb, Amalina Abdullah and Asna Atqa Abdullah (2014). Syari'ah-Based Accounting (SbA): Awareness of Accounting Academicians in Malaysia. *Pertanika J. Soc. Sci. & Hum.* 22 (S): 175 – 196 (2014).

muhasabe standartları olarak tanımlanabilir.¹⁸⁰ İslami muhasabe, sosyal refahı artırmak ve Allah'ın lütfunu aramak gayesi ve bilginin potansiyel ve beklenen kullanıcıları tarafından bilinçli yargı ve kararlar alınmasını mümkün kılmak amacıyla – İslami dünya görüşü ve ahlakından esinlenen ve Şeri hükümler (İslam hukuku) ile uyumlu ekonomik ve diğer ilgili bilgilerin tanımlanması, ölçülmesi ve iletilmesi sürecidir.¹⁸¹ İslami muhasabe, bir kuruluşun İslami ilkelere göre hareket etme ve sosyo-ekonomik hedeflerini yerine getirme noktasında paydaşlarını ikna etmesini mümkün kılacak gerekli bilgileri (finansal bilgilerle sınırlı olması gerekmez) söz konusu paydaşlara sağlayan bir muhasabe sürecidir. İslami muhasabe aynı zamanda Müslümanların Allah'a karşı (kişiler arası/çevresel işlemler açısından) hesap verebilirliklerini değerlendirmelerine imkân sağlayan bir araçtır.¹⁸² Gelişen bir disiplin olarak İslami muhasabe, genel olarak İslami bilgi kaynaklarını esas alarak bir organizasyonun finansal raporlamasıyla ilgilenmektedir. Hiç kuşkusuz İslami muhasabenin amaç, hedef, operasyonel faaliyetleri ve sonuçları İslam akaidi ve Şeriatına göre belirlenmiştir.¹⁸³

İslami muhasabe süreci finansal tablolara alma (recognition), ölçme (measurement), işlemlerin kaydedilmesi (recording) ile hakların ve yükümlülüklerin makul sunumu (fair presentation) aşamalarından oluşur. Bu anlamda İslami muhasabe ile geleneksel muhasabe arasında bir fark yoktur. Hak ve yükümlülüklerin finansal tablolara alınması meydana gelmekte olabilen gerçekleşmiş işlemlerin tüm değişikliklerini izleyen belirli bir dönemle ilgili olmalıdır. Ölçme, gerçekleşmiş işlemlerin finansal etkilerinin ve aynı döneme ait diğer olayların etkilerinin miktarını (parasal olarak) ifade etmektedir. Kaydetme finansal etkilerin diğer olaylarla birlikte sınıflandırılmasıdır. Son olarak dönemsel raporlama ise belirli bir dönemdeki finansal kayıtların açıklanması olarak ifade edilebilir.¹⁸⁴ İslami perspektiften finansal raporlama işletmenin İslami ilkelere göre faaliyet

¹⁸⁰ Taheri, Mohammad R. (2000). The basic principles of Islamic economy and their effects on accounting-standards-setting. Published by Accountancy (www.accountancy.com.pk) on 9/11/2003. Aktaran, Siswantoro & Ibrahim (2017), p.49

¹⁸¹ Abul Rahim Abdul Rahman (2011), An Introduction to Islamic Accounting Theory and Practice. Kuala Lumpur, s. iv

¹⁸² Shihab Ahmed Hameed (2009). Accounting and Auditing for Islamic Financial Institutions. International Islamic University Malaysia, Kuala Lumpur

¹⁸³ Alim Al Ayup Ahmed, (2012). Accounting in Islamic Perspective: A Timely Opportunity, A Timely Challenge. ASA University Review, ss. 11-31, s. 16

¹⁸⁴ Seif I. Tag El-Din (2014) a.g.e., s.2.

gösterip göstermediği ve topluma ve çevreye karşı sorumluluklarını yerine getirip getirmediği değerlendirmesi yapmalarını mümkün kılmak amacıyla uygun bilginin kullanıcılara iletilmesi sürecidir.¹⁸⁵

İslami muhasebenin amacı girişilen ekonomik faaliyetlerde sosyo-ekonomik adaletin tesis edilmesini gerçekleştirmek ve Allah'a, topluma ve bireylere karşı yükümlülüklerin yerine getirilmesini sağlamaktır. İslami muhasebenin teknik ve insani olmak üzere iki yönü vardır. İslami muhasebenin teknik yönü kâr dağıtımını ve zekât ölçümüyle ilgiliyken insani yönü topluma karşı sorumlulukların İslami ilkelere uygun olarak yerine getirilip getirmediğiyle ilgilidir.¹⁸⁶ İslami muhasebenin iki temel ilkesi tam açıklama ve sosyal hesap verebilirliktir.¹⁸⁷ İslami muhasebenin amaçları ve özellikleri aşağıdaki şekilde ifade edilebilir.¹⁸⁸

- a. Sosyo-ekonomik adaletin sağlanmasına yardımcı olmak,
- b. Allah'a, topluma ve bireylere karşı yükümlülüklerin yerine getirilmesine yardımcı olmak, ve
- c. Dünya ve Ahiret hayatının kazanılmasına yardımcı olmak¹⁸⁹
- d. Kâr maksimizasyonu yerine zekât maksimizasyonu (sadece bireysel çıkar değil aynı zamanda toplum refahının öne çıkması)
- e. Herhangi bir faaliyetin (muhasebe) politikası İslam Şariatıyla uyumlu olmalı (Müslümanlar buna uymak zorundadır)
- f. Doğası gereği bireysel karakter ile sosyal karakter arasında bir denge kurar (Müslümanlar başkalarının refahıyla ilgilenen en cömert toplumdur)
- g. Girişim insanlığın ekonomik, sosyal ve kültürel faktörlerin baskısından kurtarmaya katılmaya teşvik edilir. (Ekonomik karar alma, ürün fiyatlarının belirlenmesi konularında doğru ve uygun bilgilerin sağlanması)

¹⁸⁵ MASB (2008) Financial Reporting from an Islamic Perspective. Draft Statement of Principles i-1, s. 16-18.

¹⁸⁶ Roszaini HANIFFA and Mohammad HUDAIB (2001), *A Theoretical Framework for the Development of the Islamic Perspective of Accounting*. (İçinde) NAPIER, C. & HANIFFA, R. M. (eds.), *Islamic Accounting*. Edward Elgar. s.20

¹⁸⁷ Lewis, M. K. (2001) a.g.e., s.125.

¹⁸⁸ Triyuwono, I. (2000), Shari'ah Accounting Implementation of Justice in a form of trust, JAAI Vol. 4 No. 1, Jun 2000. (Aktaran) Ather, S. M. & Ullah, H. (2009) Islamic Accounting Systems and Practices, The Cost and Management, November-December, 2009, s.10

¹⁸⁹ Roszaini HANIFFA and Mohammad HUDAIB (2001). a.g.e., s.20

- h. Dünya ve ahiret arasında bir köprü görevi üstlenir (Her Müslümanın nihai amacı Allah'ın koyduğu emir ve yasaklara bu dünyada uyarak Cenneti kazanmaktır)

4.1.3 Geleneksel ve İslami Muhasebenin Karşılaştırılması

Geleneksel muhasebe piyasada bilgi etkinliğini sağlayarak mevcut kaynakların en verimli bir şekilde kullanılması için tahsis edilmesini nihai olarak amaçlamışken, İslami muhasebe kullanıcıları işletmenin giriştiği işlemlerde İslami ilkerene ne derecede uyduğu konusunda bilgilendirme ve gerek finansal gerekse sosyo-ekonomik amaçlarına ulaşmış olup ulaşmadığını değerlendirme imkânı sunar. Aynı şekilde geleneksel muhasebe ekonomik olayları ve işlemleri tanımlamaya odaklanmışken İslami muhasebe sosyo-ekonomik ve dini olay ve işlemlere odaklanmıştır. Geleneksel muhasebede çoğunlukla tarihi maliyet üzerinden raporlama yapılırken İslami muhasebede en azından zekâtın hesaplanması konusunda cari değer üzerinden yapılır. Bilgi kullanıcıları konusunda da farklılıktan söz edilebilir. Geleneksel muhasebe özellikle yatırımcılar ve kreditorlere odaklanılmışken, İslami muhasebede toplumun tüm kesimleri hedeflenmektedir. Bu ifadelerden İslami muhasebe ve geleneksel muhasebe arasında bilgi (a) sunma amacı, (b) tanımlanan bilginin türü, ölçüm şekli, kaydedilme şekli ve iletilme şekli ve (c) İletilen kesim (bilgi kullanıcıları) konularında farklılıklar ortaya çıktığı öne sürülebilir.¹⁹⁰ Geleneksel muhasebe ile İslami muhasebe arasındaki farklılıklar aşağıdaki tabloda özetlenmeye çalışılmıştır.

¹⁹⁰ Dwi RATMONO (2005). The Nature of Islamic Accounting and Cultural Influence on Perceived Usefulness of the Islamic Corporate Reporting: Perception of Moslem Accounting Academicians in Java. Master of Science in Accounting, Semarang: University of Diponegoro., s.25-6

Tablo 19: Geleneksel ve İslami Muhasebenin Özellikleri

Özellikler	Geleneksel Muhasebe	İslami Muhasebe
Felsefi bakış açısı	Ekonomik akılcılık	Tevhid (yaratıp idare etme ve hüküm koymada Allah'ın tek otorite olması)
İlkeler	<ul style="list-style-type: none">- Seküler- Bireyci- Kâr maksimizasyonu- En güçlünün hayatta kalması- Süreç	<ul style="list-style-type: none">- Dini- Toplumsal- Makul kâr- Özkaynak- Çevre
Ölçütler	<ul style="list-style-type: none">• Modern ticaret hukukuna dayalı – etikten ziyade keyfi• Sınırlı açıklama (kamu çıkarına uygun bilginin açıklanması)• Kişisel hesap verilebilirlik (kaynakları kontrol eden bireye odaklanan)	<ul style="list-style-type: none">• İslam fıkıhından (Kur'an ve sünnet) ilham alan ahlaki kurallara dayalı• Tam açıklama (İslam fıkıhıyla uyumlu herhangi bir makul bilgi talebini sağlamak)• Kamusal hesap verebilirlik (kaynakların tüketimine katılan topluluğa odaklanan)

Kaynak: Abdullah, S. (2018). Conventional and Islamic Perspective in Accounting Potential for Alternative Reporting Framework. International Journal of Economics and Management Engineering Vol:12, No:2, s.245; N. Baydoun & R. Willet, "Islamic Corporate Reports," Abacus, vol.36, no. 1, pp. 21-91, (2000), s. 82

Yukarıdaki tablodan görüleceği üzere geleneksel muhasebe ile İslami muhasebe arasındaki en temel farklılık dayandıkları dünya görüşü noktasında farklılık göstermektedir. Geleneksel muhasebe ekonomik akılcılık üzerine kurulmuşken İslami muhasebe Tevhid anlayışı üzerine şekillenmiştir. Farklı dünya bakış açıları geleneksel muhasebede seküler, bireyci, kar odaklı, rekabet ve süreç ilkelerinin, İslami muhasebe ise dini, toplumsal, makul kar, özkaynak ve çevre ilkelerinin benimsemesi sonucunu doğurmuştur.

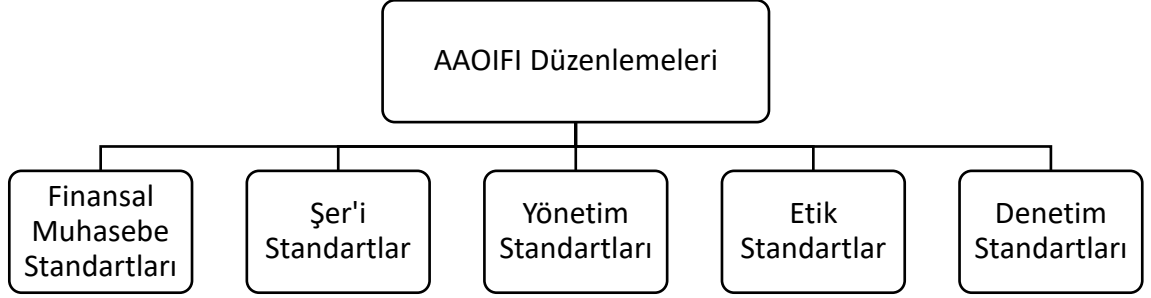
4.2 İSLAMİ FİNANSAL MUHASEBE STANDARTLARI

İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Standartları Organizasyonu (AAOIFI) Uluslararası düzeyde İslami Finansal Muhasebe Standartları yayınlayan tek kurumdur. Bununla birlikte Uluslararası Muhasebe Standartları Kurumu (IASB) mevcut standartlarını İslami muhasebeye yakınlaştırma konusunda bazı girişimlerde bulunmaktadır. Amaç tüm dünyayı kapsayan standartlar ortaya koymaktır. Böylelikle tüm dünyada ortak bir muhasebe ve raporlama dili oluşturmaktır. Ancak IASB'nin halihazırda henüz tamamlanmış bir standardı bulunmamaktadır. Bu başlık altında AAOIFI finansal muhasebe standartları ile IASB'nin İslami muhasebe ile ilgili yaptığı çalışmalar ele alınmıştır.

4.2.1 İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Kurumu (AAOIFI)

İslami bankalar ve finansal kuruluşlar tarafından 26 Şubat 1990 tarihinde Cezayir'de düzenlenen bir toplantıda, uluslararası standart ve uygulamalar ile İslami ilkelerle uyumlu ihtiyaçları göz önüne alarak İslami finansal kuruluşların faaliyetleriyle ilgili muhasebe, denetim, yönetim ve etik standartlar hazırlamak ve geliştirmek amacıyla *İslami Bankalar ve Finansal Kuruluşlar için Finansal Muhasebe Organizasyonu (Financial Accounting Organization for Islamic Banking and Financial Institution – FAOIBFI)* adıyla kâr amacı gütmeyen uluslararası ve özerk bir kurumun oluşturulması kararlaştırılmıştır. Söz konusu Kurum, İslami Kalkınma Bankası (IDB) öncülüğünde Bahreyn'in Manama kentinde 27 Mart 1991'de resmen faaliyetlerine başlamıştır. Kurum İslami finansal kuruluşlara yönelik ilk standardını 1993 yılında yayınlamıştır. Kurumun adı daha sonra *İslami finansal Kuruluşlar için Muhasebe ve*

Denetim Organizasyonu (Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions – AAOIFI) olarak değiştirilmiştir. Aşağıda AAOIFI'nin düzenleme alanına giren konuları gösteren bir şekil sunulmuştur.

Şekil 25. AAOIFI Düzenlemelerinin Kapsamı

Kaynak: Çalışmada yararlanılan kaynaklar ışığında tarafımızdan hazırlanmıştır.

2018 Eylül sonu itibarıyla AAOIFI 54 Şer'i standart, 26 muhasebe standardı ve bir adet kavramsal çerçeve, 5 denetim standardı, 2 ahlaki kurallar ve 7 yönetim standardı olmak üzere toplamda 94 standart yayınlamıştır. AAOIFI'nin amaçları aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

- (a) Uluslararası standartları ve İslami ilke ve kuralları göz önüne alarak İslami finansal kurumların faaliyetleriyle ilgili muhasebe, denetim, yönetim ve etik fikirler geliştirmek,
- (b) İslami finansal kurumların faaliyetleriyle ilgili muhasebe, denetim, yönetim ve etik fikirleri ve bunların uygulanmasını eğitim seminerleri, dönemsel haber bültenlerinin yayınlanması, raporların hazırlanması, araştırma ve diğer araçlar vasıtasıyla yaymak,
- (c) Muhasebe standartları ve bunlara ilişkin yorumlar hazırlayıp sunmak yoluyla İslami finansal kuruluşlarca benimsenen muhasebe politikaları ve prosedürleri uyumlaştırmak,
- (d) Denetim ve yönetim standartları ve bunlara ilişkin yorumlar hazırlayıp sunmak yoluyla İslami finansal kuruluşlarla ilgili denetim ve yönetim uygulamalarının niteliğini ve homojenliğini artırmak,

- (e) İslami finansal kuruluşlara yönelik etik kuralların hazırlanması ve yayınlanması yoluyla bu kurumlarla ilgili iyi etik uygulamaları teşvik etmek,
- (f) Yatırım, finansman ve sigorta konularında Şer'i standartlar ve kurallar hazırlamak, sunmak ve yorumlamak yoluyla İslami finansal kurumların Şer'i denetim kurulları ile merkez bankalarının rolünün aktif hale getirilmesi niyetiyle, fetvalar ile bu kurumların uygulamaları arasındaki çelişki ve uyumsuzlukları önlemek amacıyla söz konusu Şer'i denetim kurulları arasında, mümkün olduğu ölçüde, kavram ve uygulama uygunluğu veya benzerliği sağlamak
- (g) İlgili düzenleyici organlar, İslami finansal kuruluşlar, İslami finansal hizmetler sunan diğer finansal kuruluşlar ve AAOIFI tarafından yayınlanan standartların yanı sıra açıklama ve yönergelerin uygulanması amacıyla muhasebe ve denetim firmalarıyla yakınlaşmak

AAOIFI İslami finansal kuruluşlara yönelik muhasebe ve raporlama standartları geliştirilmesinde çağdaş muhasebe düşüncesinde belirlenmiş olan amaçlardan yola çıkarak, bu amaçları İslam şeriatı ile test edip daha sonra bunlardan İslam şeriatıyla uyumlu olanları kabul etmek, uyumlu olmayanlarıysa red etmek şeklinde bir yaklaşım benimsemiştir. Bununla birlikte öncelikle İslam'ın özünü ve öğretilerini esas alan amaçlar belirleyip daha sonra çağdaş muhasebe düşüncesi bağlamında belirlenen bu amaçları değerlendirmek şeklinde ifade edilebilen başka bir yaklaşım daha öne sürülmektedir ki birçok yazar (Karim, 1986; Adnan & Gaffikin, 1997; Askari & Clarke, 1997; Alam, 1997; Baydoun & Willet, 1997) tarafından bu yaklaşım benimsenmektedir. Bu kapsamda AAOIFI tarafından yayınlanmış olan finansal muhasebe standartları aşağıda belirtildiği gibidir.

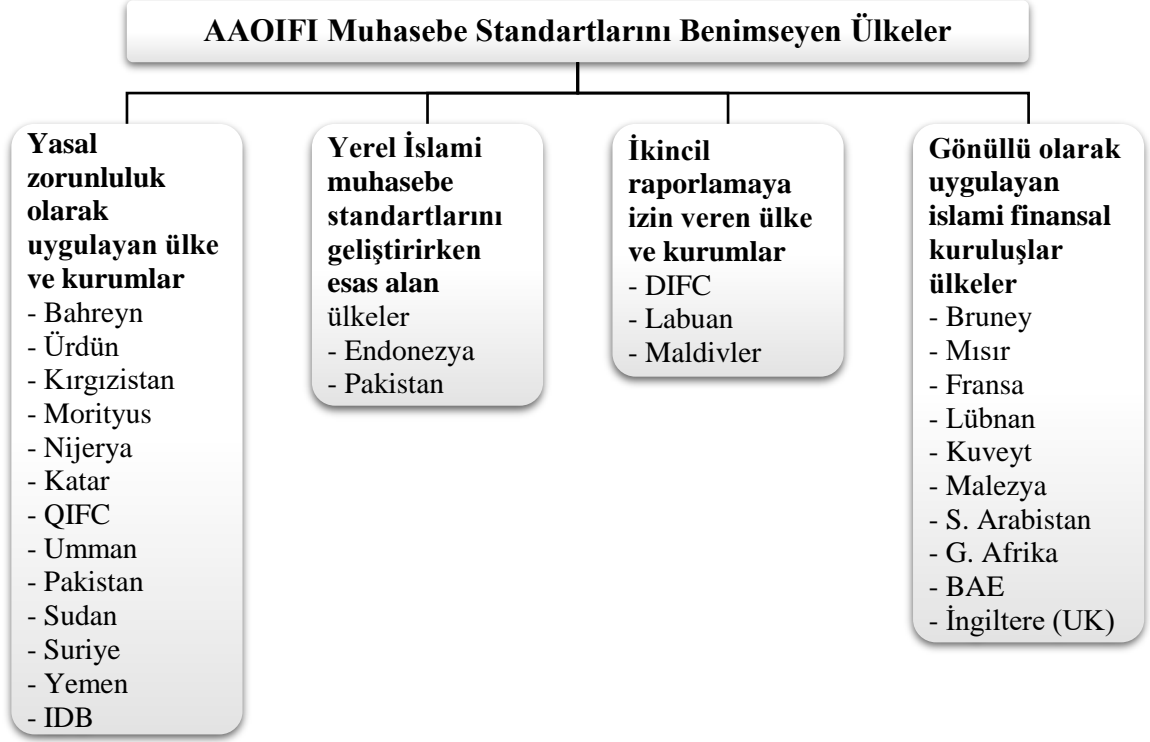
Tablo 20: AAOIFI Finansal Muhasebe Standartları

Yayınlanmış Finansal Muhasebe Standartları	
FAS 0	İFK’lerde Finansal Raporlamaya Yönelik Kavramsal Çerçeve
FAS 1	İslami Bankalar ve Finansal Kurumların Finansal Tablolarında Genel Sunum ve Açıklama
FAS 2	Murabaha ve Satın Alma Siparişi Sahibi Murabahası
FAS 3	Mudarebe Finansmanı
FAS 4	Muşaraka Finansmanı
FAS 7	Selem ve Alt Selem
FAS 8	Kiralama ve Finansal Kiralama
FAS 9	Zekât
FAS 10	İsisna ve Alt İstisna
FAS 11	Karşılıklar ve Yedekler
FAS 12	Tekafül Şirketlerinin Finansal Tablolarında Genel Sunum ve Açıklama
FAS 13	İslami Sigorta Şirketlerinde Fazlalık ve Açığın Belirlenme ve Paylaştırılma Esaslarının Açıklanması
FAS 14	Yatırım Fonları
FAS 15	İslami Sigorta Şirketlerinde Karşılıklar ve Yedekler
FAS 16	Yabancı Para İşlemleri ve Yurt Dışı İşlemler
FAS 18	Geleneksel Finansal Kuruluşlarca Sunulan İslami finansal Hizmetler
FAS 19	İslami Sigorta Şirketlerinde Katkı Payları
FAS 20	Vadeli Satış
FAS 21	Varlıkların Transferine Yönelik Açıklamalar
FAS 22	Faaliyet Alanı (Bölüm) Raporlama
FAS 23	Konsolidasyon
FAS 24	İştiraklerdeki Yatırımlar
FAS 25	Sukuk, Hisse Senedi ve Benzer Araçlardaki Yatırımlar
FAS 26	Gayrimenkullerdeki Yatırımlar
FAS 27	Yatırım Hesapları
İnceleme Aşamasında Olan Finansal Muhasebe Standartları	
FAS 3	Murabaha ve Satın Alma Siparişi Sahibi Murabahası
FAS 8	İslami Sigortacılığa Yönelik Finansal Muhasebe Standartlarının Kombinasyonunu
FAS ?	Kiralama ve Finansal Kiralama (Ijarah and Ijarah Muntahia Bittamleek)

Kaynak: Çalışmada yararlanılan kaynaklar ışığında tarafımızdan hazırlanmıştır.

Söz konusu AAOIFI muhasebe standartları Bahreyn, Ürdün, Kırgızistan C., Morityus C., Nijerya, Katar, Katar Uluslararası Finansal Merkez (QIFC), Umman, Pakistan, Sudan, Suriye ve Yemen gibi ülkelerde tamamen veya kısmen yasal zorunluluk olarak uygulanmaktadır. Aynı zamanda Endonezya ve Pakistan’da yerel İslami muhasebe standartlarının geliştirilmesinde esas olarak alınmış, Kuveyt’te ise rehber olarak önerilmektedir. AAOIFI muhasebe standartları düzenleyici kuruluşların yanı sıra çok

sayıda Şer'i danışma şirketi, denetim firması, tekafül şirketi, banka-dışı finans şirketi, sermaye piyasası kuruluşu, eğitim/kurs kuruluşu tarafından da takip edilmektedir.

Şekil 26. AAOIFI Muhasebe Standartlarını Uygulanma Çevresi

Kaynak: Çalışmada yararlanılan kaynaklar ışığında tarafımızdan hazırlanmıştır.

Yukarıdaki şekilde görüldüğü üzere yasal zorunluluk olarak uygulayan ülke ve kurumlar Bahreyn, Ürdün, Kırgızistan C., Morityus C., Nijerya, Katar, Katar Uluslararası Finansal Merkez (QIFC), Umman, Pakistan, Sudan, Suriye, Yemen ve İslam Kalkınma Bankası (IDB) şeklindedir. Endonezya ve Pakistan AAOIFI muhasebe standartlarını yerel İslami muhasebe standartlarını geliştirirken referans olarak almışlardır. Dubai Uluslararası Finansal Merkez (DIFC), Labuan (Malezya'da federal bir bölge) ve Maldiv C. (Maldivler) ise AAOIFI muhasebe standartlarını esas alan ikincil raporlamaya izin vermektedir. Ayrıca Bangladeş'te bireysel bankalar gönüllü olarak AAOIFI muhasebe standartlarını uygulayabilmektedir. Kazakistan'nın muhasebe mevzuatı AAOIFI standartlarına göre geliştirilmiştir. Afrika ve Orta Asya'nın yanı sıra Brunei¹⁹¹, Dubai

¹⁹¹ Brunei ya da resmî adıyla Brunei Barış Ülkesi Devleti, Brunei Darü's-Selam Devleti Güneydoğu Asya'da Borneo adasında yer alan sultanlık. Ülkenin tek komşusu Malezya'dır. Başkenti Bandar Seri Begavan'dır.

Uluslararası Finansal Merkez (DIFC), Mısır, Fransa, Kuveyt, Lübnan, Malezya, Suudi Arabistan, Güney Afrika, BAE ve Birleşik Krallıklar ise AAOIFI muhasebe standartlarını gönüllü olarak uygulayan ülkelerdir.

Umman'daki tam teşekküllü İslami bankalar ile İslami pencereler ve yabancı bankaların İslami banka şubeleri AAOIFI tarafından yayınlanan finansal muhasebe standartlarına uygun olarak muhasebe ve raporlama yapmak durumundadırlar. AAOIFI'nin yetersiz kaldığı durumlarda ise ilgili IFRS'lerin kullanılmasına müsaade edilmiştir.¹⁹² Bununla birlikte AAOIFI muhasebe standartlarının dünya çapında uygulanması istenilen düzeyde değildir. Özellikle Müslüman çoğunluğa sahip daha birçok ülkede AAOIFI standartları henüz uygulama alanına sahip değildir. Taheri (2000) AAOIFI standartlarının çeşitli Müslüman ülkelerde uygulanmasının en iyi yolu İslami muhasebe uzmanlarının birlikte hareket etmesidir. Ayrıca İslam İşbirliği Teşkilatı (IOC) devletlerinin İslami muhasebe standartları alanında ihtisas yapan araştırmacıları desteklemeye yönelik finansal kaynak sunmaları gerektiğini ve söz konusu standartların yasal olarak uygulamaları gerektiğini önermektedir.¹⁹³

4.2.1.1 AAOIFI Kavramsal Çerçeve

İslami finansal kuruluşlarca (İFK) yapılan finansal muhasebe ve raporlamanın ana amacını ve temel kavramlarını tanıtan Kavramsal Çerçeve AAOIFI'nin 22.06.2010 tarihinde düzenlenen 39 nolu toplantısında kabul edilmiş ve 01.06.2011 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir. Söz konusu Kavramsal Çerçeve AAOIFI finansal muhasebe standartlarının esasını oluşturmaktadır. Bu kapsamda işlem, olay, koşul ve durumların ne şekilde tanımlanacağı (varlık, yükümlülük, özkaynak, gelir veya gider olarak finansal tablolara alma), finansal tablolardan çıkarma, ölçme, açıklama ve finansal raporlarda sunma konusunda kılavuzluk sağlanmaktadır. Bu tür bir Kavramsal Çerçeve hazırlanmasında üç önemli neden öne sürülmüştür:

- a) Ortak bir muhasebe ve finansal raporlama çerçevesi kurma ve Şer'i ilke ve kurallarla uyumlu genel amaçlı finansal raporların ortak kullanıcılarına yardım etme ihtiyacı

¹⁹² CBO (Central Bank of Omman), Islamic Banking Regulatory Framework. Title 3: Accounting Standards and Auditor Reports. Applicable Accounting Standards.

¹⁹³ Taheri, Mohammad R. (2000). a.g.e., p.6

- b) İFK'ler ile ticari ilişki içinde oldukları taraflar arasındaki ilişki ile geleneksel kuruluşlar, sigorta şirketleri, yatırım fonları ve diğer organizasyonlarla ticari ilişki içinde olanların ilişkisinden ayrılır. Geleneksel firmaların aksine İFK'ler yatırım ve finansman işlemlerinde faiz kullanamazlar, yüksek spekülasyonlu işlemlere girişemezler ve İslam Şeriatının yasakladığı işlemleri yapamazlar.
- c) İFK'lerin finansal raporlarının ortak kullanıcılarının bilgi ihtiyaçları özgün ve spesifik olup dolayısıyla bu tür işletmelerin finansal raporları aynı tür işletmelerle kurulan ilişkinin ve bu işletmelerle girişilen işlem, olay ve şartların özünü yansıtmalıdır.

Kavramsal Çerçevenin oluşturulmasında kullanılan yaklaşım finansal muhasebe ve raporlamanın temel amaçları ışığında aşağıda belirtilen şekilde oluşturulmuştur.

- a) Diğer standart belirleme organlarına ait muhasebe kavramlarından İslami ilkeler, doğruluk ve dürüstlük idealleriyle uyumlu olanların tanımlanması
- b) Şer'i ilke ve ideallerle uyumlu açıklama ve daha çok şeffaflığı gerektiren yönlerin tanımlanması
- c) Şeriat ve İFK finansal raporlarının amacına yönelik yeni kavramların geliştirilmesiyle çatışan diğer standart belirleme organlarıncı kullanılan kavramların tanımlanması
- d) İFK'lerdeki belirli işlem ve olayların doğasını ifade eden kavramların tanımlanması. Örneğin, İFK'lerce mudaraba modeline göre mobilize edilen fonlar.
- e) Ana kullanıcıların, özellikle de genel amaçlı finansal raporlarda yer verilmeyen bilgilere ulaşma yetki ve imkânı bulunmayanların tanımlanması
- f) Finansal raporların kullanıcılarının bilgi ihtiyaçlarının tanımlanması

Kavramsal Çerçeveye göre Kamu otoriteleri ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılayacak bilgi türlerini doğrudan elde etme güç ve yetkisine sahiptir. Buna karşılık diğer dış kullanıcıların bilgiye erişimi sınırlı ve İFK'lerin genel amaçlı finansal raporlarında sunulan bilgiye dayanmaktadır. Dolayısıyla, finansal raporların söz konusu kullanıcıların ortak bilgi ihtiyaçlarına odaklanması gerekmektedir. İFK'lerden ilave bilgi elde etme yetki ve imkânı bulunmayan finansal rapor kullanıcılarının ortak bilgi ihtiyaçları aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- a) İFK'lerin finansal ve diğer tüm işlemlerinde Şer'i ilkelerle uyumlu hareket edip etmediğini değerlendirme imkânı sunan bilgi
- b) İFK'lerin maruz kaldıkları risklerin, işlemlerin, finansal durum ve faaliyetlerinden değerlendirilmesinde yardımcı olacak bilgi
- c) İFK'lerin (i) mevcut ekonomik kaynakları makul oranlarda değer artırmada kullanıp kullanmadığını, (ii) sosyal sorumluluklarını yerine getirip getirmediğini, (iii) kendileriyle ekonomik ilişki içinde olanların ekonomik ihtiyaçlarını karşılayıp karşılamadığını ve (iv) uygun seviyede likiditeyi devam ettirip ettirmediğini değerlendirme imkânı sunan bilgi
- d) İFK ve çalışanlar arasındaki ilişki ile çalışanların geleceğini değerlendirme imkânı sunan bilgi, haklarının güvence altına alınıp geliştirilmesi ve yönetsel ve üretken beceri ve yeteneklerini geliştirme yeteneği dahil.

AAOIFI açısından finansal muhasebenin ve raporlamanın amaçları karar alma konusunda yardımcı olmak amacıyla finansal raporlarda yer verilen bilginin türünü ve doğasını saptamaktadır. Bu nedenle, finansal muhasebenin amaçları finansal raporların kullanıcılarının ortak bilgi ihtiyaçlarına odaklanmak durumundadır.

Tablo 21: Finansal Muhasebenin ve Raporların Amaçları

Finansal Muhasebenin Amaçları	Finansal Raporların Amaçları
a) Şer'i ilke ve kurallar çerçevesinde tüm çıkar gruplarının hak ve yükümlülüklerini saptamak	a) İFK'nin Şer'i kurallara ve amaçlarına uyumu ile bu uygunluğu oluşturması hakkında bilgiler
b) İFK'nin yönetsel ve üretken yeteneklerinin geliştirilmesine katkıda bulunmak ve Şer'i ilkelerle uyumlu amaç ve politikalara göre hareket etmesini teşvik etmek	b) İFK'nin kaynak ve yükümlülükleri ile bunlarla ilgili işlem, olay ve durumların etkisi hakkında bilgiler
c) İFK'lerle girilen işlerde makul kararlar almalarını mümkün kılmak amacıyla finansal raporlar aracılığıyla söz konusu raporların kullanıcılarına yönelik faydalı bilgiler sağlamak	c) Zekât hesaplamaya yönelik bilgiler
	d) İFK'nin emanetçi olarak sorumluluklarını yerine getirip getirmediği hakkında bilgiler
	e) İFK'nin sosyal sorumluluklarını yerine getirip getirmediği hakkında bilgiler

Aşağıdaki tabloda ise AAOIFI Kavramsal Çerçeve muhasebenin temel varsayımları, faydalı finansal bilginin temel ve tamamlayıcı niteliksel özellikleri,

muhasebe bilgisinin hazırlanması ve sunumu, muhasebe ölçüm kavramları ve finansal raporların unsurlarının gösterildiği bir tablo verilmiştir.

Tablo 22: AAOIFI Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve

Muhasebenin Temel Varsayımları	
<ul style="list-style-type: none"> • Muhasebe kişiliği kavramı • Süreklilik kavramı • Dönemsellik kavramı (<i>Tahakkuk esası ve Muhasebenin nakit esası</i>) • Para biriminin satın alma gücünün istikrarı 	
Faydalı Finansal Bilginin Niteliksel Özellikleri	
Temel	Tamamlayıcı
Yüksek kalite:	(a) Doğru ve gerçeğe uygun sunum, (b) Karar yararlılığı, (c) Şeffaflık
Uygunluk:	(a) Öngörücü değer, (b) Geri bildirim değeri, (c) Zamanlılık
Güvenilirlik:	(a) Güvenilir temsil, (b) Tarafsızlık, (c) Ekonomik olayın özünün yanı sıra hukuki şekline göre sunum, (d) Tamlık, (e) Doğrulanabilirlik, Tutarlılık
İhtiyatlılık	
Karşılaştırılabilirlik	
Anlaşılabilirlik	
Muhasebe Bilgisinin Hazırlanması ve Sunumu	
(a) Önemlilik	(b) Bilgi maliyeti
Muhasebe Ölçüm Kavramları	
<ul style="list-style-type: none"> • Ölçme Öz Nitelikleri: (a) Edinme maliyeti, (b) Net gerçekleştirilebilir veya nakit karşılığı değer, (c) Yerine koyma maliyeti 	<ul style="list-style-type: none"> • Karşılaştırma kavramı • Tarihi maliyet • Gerçeğe uygun değer
Finansal Raporların Unsurları	
Bilanço Unsurları	Gelir Tablosu Unsurları
<ul style="list-style-type: none"> • Varlıklar, • Yükümlülükler, • Yatırım hesap sahiplerinin hakları, • Özkaynaklar, bilanço-dışı kalemler, 	<ul style="list-style-type: none"> • Gelirler ve kazançlar • Giderler ve kayıplar

Kaynak: Çalışmada yararlanılan kaynaklar ışığında tarafımızdan hazırlanmıştır.

AAOIFI Kavramsal Çerçeve'ye göre muhasebe dört temel varsayım üzerine inşa edilmiştir. Bu varsayımlar muhasebe kişiliği kavramı, süreklilik kavramı, dönemsellik kavramı ve para biriminin satın alma gücünün istikrarı şeklindedir. Dönemsellik kavramı işletmenin sürekli kabul edilen ömrünün belli dönemlere (yıllık, altı aylık) ayrılmasıdır. Faaliyetlerle ilgili ortaya çıkan gider, gelir, kazanç ve kayıpların dönemlere yansıtılması konusunda tahakkuk esası ve muhasebenin nakit esası şeklinde iki yaklaşım vardır.

Tahakkuk esasına göre söz konusu kalemler gerçekleştiği anda, nakit esaslı ise parasal olarak ödendiği ya da tahsil edildiği anda dönem sonucuna yansıtılmalıdır. IASB bunlardan birincisini benimsemişken AAOIFI her ikisini de benimsemiştir.

Finansal raporlamanın amaçlarından biri de işletmeyle ilgili karar alıcı olan kişilere yönelik faydalı bilgiler sunmaktır. AAOIFI'ye göre faydalı bilginin temel özellikleri yüksek kalite, uygunluk, güvenilirlik, ihtiyatlılık, karşılaştırılabilirlik ve Anlaşılabilirlik özelliklerine sahip olmalıdır. Bilginin yüksek kalitede olduğunun göstergeleri doğru ve gerçeğe uygun sunum, karar yararlılığı ve şeffaflık şeklinde ifade edilmiştir. Bilginin uygunluk ölçütleri ise öngörücü değer geri bildirim değeri ve zamanlılık şeklindedir. Son olarak faydalı bilginin güvenilir olduğunun göstergeleri de güvenilir temsil, tarafsızlık, ekonomik olayın özünün yanı sıra hukuki şekline göre sunum, tamlık, doğrulanabilirlik ve tutarlılık kavramlarıyla ifade edilmiştir.

Muhasebe bilgisinin hazırlanması ve sunumunda iki temel nitelik etkilidir. Bunlardan birincisi önemlilik olup bilginin kullanıcılar açısından karar almayı etkileyen nitelikte olup olmamasıyla ilgilidir. Eğer bilgi karar alma aşamasında önemliyse sunulmalıdır. İkincisi ise bilgi maliyeti olup sunulacak bilginin getireceği fayda ile maliyetinin karşılaştırılmasıyla ilgilidir. Şayet bir bilgi önemli olmasına rağmen sunulması sonucunda sağlayacağı fayda, maliyetini karşılamaktan oldukça yoksunsa bu bilgiyi sunmanın bir anlamı olmayabilir.

Finansal tablo kalemlerinin ilk muhasebeleştirilmesi sırasında ve sonraki ölçümlerinde kullanılan bazı ölçütler bulunmaktadır. Bunlar AAOIFI Kavramsal Çerçeve'de ölçme öz nitelikleri, karşılaştırma kavramı, tarihi maliyet ve gerçeğe uygun değer şeklinde ifade edilmiştir. Ölçme öz nitelikleri varlık ve yükümlülüklerin finansal muhasebe amaçları doğrultusunda ölçülmesi gereken nitelikler olup edinme maliyeti, net gerçekleştirilebilir (veya nakit karşılığı) değer ve yerine koyma maliyeti ölçütlerinden oluşmaktadır. Karşılaştırma kavramı döneme ilişkin gelir ve kazançlar ile gider ve kayıpların karşılaştırılarak net gelir veya net kayba ulaşılmasını ifade etmektedir. Tarihi maliyet varlık ve yükümlülüklerin ilk muhasebeleştirme sırasında finansal tablolara yansıtılan değerlerini ifade etmektedir. Son olarak gerçeğe uygun değer ise karşılıklı

pazarlık ortamında istekli bir taraflar arasında bir varlığın el değiştirmesi ya da bir borcun ödenmesi durumunda ortaya çıkması gereken tutar şeklinde ifade edilebilir.

AAOIFI'ye göre, raporlama (reporting) İFK'lerin belirli bir tarihteki finansal durumu ile belirli bir dönemdeki finansal faaliyet sonuçları, nakit akışları, özkaynaklardaki değişmeler ve bilanço-dışı yatırım hesaplarıyla ilgili dönemsel raporlar hazırlamaktır. Sunum (presentation) İFK'lerin faaliyet sonuçları ve finansal durumundaki nakit akışlarını da kapsayan diğer değişmeleri tanımlamak amacıyla tamamlanmış işlem ve olayların finansal etkilerinin sınıflandırılmasıdır. AAOIFI Kavramsal Çerçeve'ye göre unsurlar (elements) işlem, olay ve şartların finansal etkilerinin gruplandırılmış geniş sınıflarıdır. Genel amaçlı finansal raporların temel unsurları varlıklar, yükümlülükler, yatırım hesap sahiplerinin hakları, özkaynaklar, bilanço-dışı kalemler, gelirler ile giderler ve kayıplardan oluşur. Finansal muhasebe süreci finansal tabloya alma, ölçme, sunum ve raporlama sürecidir.

Dipnotlar finansal durum tablosunda, kâr veya zarar ve diğer kapsamlı gelir tablosunda (veya tablolarında), özkaynak değişim tablosunda ve nakit akış tablosunda sunulanlara ilave olarak açıklanan bilgileri içerir. Dipnotlar, bu tablolarda sunulan kalemler hakkında açıklamalar veya söz konusu kalemlerin alt sınıfları ile finansal tablolara alınma kıstasını karşılamayan kalemler hakkında bilgi sağlar.

4.2.2 Uluslararası Muhasebe Standartları Kurumu (IASB)

Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi (International Accounting Standards Committee – IASC) 1973 yılında kurulmuştur. Komite 2001 yılına kadar Uluslararası Muhasebe Standartları (International Accounting Standards – IAS) adıyla düzenlemeler yapmıştır. 2001 yılında adını Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (International Accounting Standards Board – IASB) olarak değiştirmiş ve bundan sonraki standartları Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (International Financial Reporting Standards – IFRS) adıyla yayımlamaya başlamıştır. IASB dünyada çok geniş bir uygulama alanına sahiptir. Hemen her ülke IASB tarafından yayınlanan muhasebe standartlarını uygulamaktadır. Standartların uygulanması gönüllülük esasına dayanmaktadır. Ancak birçok ülke yasal ve kurumsal düzenlemeler yaparak

uygulanmasını zorunlu hale getirmektedir. Böylece tüm dünyada ortak bir muhasebe ve raporlama dilinin geliştirilmesi hedeflenmektedir.

IASB'nin İslami finans araç ve işlemleriyle ilgili herhangi bir standartta bulunmamakla birlikte bu konuda çalışmaları bulunmaktadır. Söz konusu çalışmaları İslami Finans İstişare Grubu (Islamic Finance Consultative Group – IFCG) aracılığıyla yürütmektedir. Ayrıca, IASB ile paralel olarak Asya Okyanusyası Standart Belirleyiciler Grubu (Asia-Oceania Standard-Setter Group – AOSSG) da İslami finansla ilgili muhasebe ve raporlama konularında araştırmalar yapmaktadır. AOSSG yaptığı çalışmalarla, UFRS'lerin uygulanması sırasında çıkan zorluklar hakkında IASB'ye bir nevi danışmanlık yapmaktadır.

4.2.2.1 IASB Kavramsal Çerçeve

IASB Kavramsal Çerçeve 16.05.2005 tarih ve 25702 sayılı Resmi Gazetede yayımlandığı haliyle Türkiye'de ilk etapta "Finansal Raporlamanın Hazırlanma ve Sunulma Esaslarına İlişkin Kavramsal Çerçeve" adıyla 01.01.2006 tarihinden geçerli olmak üzere yürürlüğe girmiştir. Söz konusu Kavramsal Çerçeve 27.01.2011 tarihinde "Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve" adını almıştır. Kavramsal Çerçeve finansal raporlamanın amacı, faydalı finansal bilginin niteliksel özellikleri, finansal tabloları oluşturan unsurların tanım, tahakkuk ve ölçüleme esasları ile sermaye ve sermayenin devamlılığı (korunması) kavramlarını açıklamaktadır.

Kavramsal Çerçevenin esasını oluşturan genel amaçlı finansal raporlamanın amacı mevcut ve potansiyel yatırımcılara, borç verenlere ve diğer kreditoörlere raporlayan işletmeye yönelik kaynak sağlama kararlarını verme aşamasında faydalı finansal bilgiyi sağlamaktır. Mevcut ve potansiyel yatırımcıların, borç verenlerin ve kredi veren diğer tarafların birçoğunun, raporlayan işletmelerden doğrudan kendilerine bilgi sağlanmasını talep etme imkânı bulunmamaktadır. Söz konusu kesimler ihtiyaç duydukları finansal bilgiyi büyük oranda genel amaçlı finansal raporlardan elde ederler. Bu bakımdan bu kullanıcılar genel amaçlı finansal raporlar açısından asli kullanıcılarıdır. Genel amaçlı finansal raporlar tarihi maliyet değer üzerinden hazırlanır. Başka bir ifadeyle işletmenin cari değeri hakkında doğrudan bir bilgi sunmazlar. Bununla birlikte

değerin tespit edilmesine yardımcı olacak bilgiler sunarlar. IASB Finansal Raporlama Standartları azami sayıdaki asli kullanıcının bilgi ihtiyacını karşılayacak şekilde geliştirilmiştir. Ancak işletme için önemli olan alt bilgi kullanıcılarının ihtiyaçları da dikkate alınabilir. Aşağıdaki tabloda Kavramsal Çerçevenin kısa bir özeti sunulmuştur.

Tablo 23: IASB Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve

Temel Varsayımlar	
İşletmenin sürekliliği	
Faydalı Finansal Bilginin Niteliksel Özellikleri	
Temel Niteliksel Özellikleri	Destekleyici Niteliksel Özellikleri
<ul style="list-style-type: none"> - İhtiyaca uygunluk <ul style="list-style-type: none"> ▪ Tahminlerde kullanılabilme ▪ Teyit etme (geri dönüt) - Gerçeğe uygun sunum <ul style="list-style-type: none"> ▪ Tam ▪ Tarafsız (önyargısız) ▪ Hatasız 	<ul style="list-style-type: none"> - Karşılaştırılabilirlik - Doğrulanabilirlik - Zamanlılık - Anlaşılabilirlik
Maliyet kısıtı	
Değer Ölçüm Esasları	
<ul style="list-style-type: none"> - Tarihi maliyet - Gerçeğe uygun değer - Kullanım değeri (varlıklar için) 	<ul style="list-style-type: none"> - İfa değeri (yükümlülükler için) - Cari maliyet
Finansal Tablo Unsurları	
Finansal Durum Tablosu Unsurları	Gelir Tablosu Unsurları
<ul style="list-style-type: none"> - Varlıklar - Borçlar - Özkaynaklar 	<ul style="list-style-type: none"> - Gelirler - Giderler
Genel amaçlı finansal rapor kullanıcıları	
Asli kullanıcılar	İkinci derece kullanıcılar
<ul style="list-style-type: none"> - Mevcut ve potansiyel yatırımcılar - Borç verenler - Borç veren diğer taraflar 	<ul style="list-style-type: none"> - İşletme yönetimi - Devlet ve düzenleyici kuruluşlar

Kaynak: Çalışmada yararlanılan kaynaklar ışığında tarafımızdan hazırlanmıştır.

IASB Kavramsal Çerçeveye göre işletmenin sonsuz bir ömre sahip olduğu ve yakın bir zamanda tasfiyeye ya da faaliyet hacminde bir daralmaya gitmeyeceği varsayımıyla hareket edilir. İşletmenin sonsuz kabul edilen ömrü belirli dönemlere ayrılarak işlemler, olaylar ve durumların işletmenin ekonomik kaynakları ve hakları üzerindeki etkileri tahakkuk esası gereği nakit hareketinin ne zaman gerçekleştiğine dikkat edilmeksizin ortaya çıktığı döneme yansıtılır.

Faydalı finansal bilginin niteliksel özellikleri, raporlama yapan işletmenin finansal raporunda sunulan (finansal) bilgilere dayanarak mevcut ve potansiyel yatırımcılara, borç verenlere ve kredi veren diğer taraflara işletme hakkındaki kararlarını alırken azami faydada bulunacak bilgiyi tanımlamaktadır. Finansal bilginin faydalı olması o bilginin ihtiyaca uygun olması ve gerçeğe uygun olarak sunması anlamına gelir. Finansal bilginin karşılaştırılabilir, doğrulanabilir, anlaşılabilir ve zamanında sunulmuş olması halinde söz konusu bilginin faydası arttırılmış olur.

İhtiyaca uygun finansal bilgi, kullanıcılar tarafından verilen kararları etkileme gücüne sahiptir. Finansal bilgi; tahminlerde kullanılabilme, teyit etme veya her iki özelliği birden taşıyorsa, verilen kararları etkileme gücüne sahiptir. İhtiyaca uygunluğun işletmeye özgü hali olan “önemlilik” bir bilginin verilmemesi veya yanlış verilmesi kullanıcıların belirli bir raporlayan işletmeye ilişkin finansal bilgiye dayanarak verecekleri kararları etkileyebiliyorsa bu bilgi önemli olduğunu ifade etmektedir. Finansal raporlarda açıklanması gereken ekonomik olayların gerçeğe uygun bir şekilde sunulması gerekir. Gerçeğe uygun bir sunumun tam olarak sağlanabilmesi için tam, tarafsız (önyargısız) ve hatasız olması gerekir.

Finansal tablolar işlem, olay ve koşulların finansal etkilerini ekonomik özelliklerine geniş gruplar halinde sınıflandırarak gösteren tablolardır. Dolayısıyla bir finansal tablo unsurunu işlem ve diğer olayların finansal etkilerinin ekonomik özelliklerine göre geniş gruplar halinde sınıflandırılarak gösterilmiş halidir. Finansal durum tablosu unsurları varlıklar, yükümlülükler ve özkaynaklardan oluşurken gelir tablosu unsurları ise gelir ve giderlerden oluşur. Varlık geçmişte olan işlemlerin sonucunda ortaya çıkmış, işletme kontrolünde olan ve gelecekte işletmeye ekonomik fayda sağlaması beklenen değerlerdir. Borç geçmiş olaylardan kaynaklanmış ve ödenmesi halinde işletmeden ekonomik fayda çıkışına neden olacak mevcut yükümlülüklerdir. Özkaynaklar ise işletme varlıklarından borçların düşülmesi halinde kalan kısmını ifade etmektedir. Gelir muhasebe döneminde, ekonomik yararlar işletme bünyesine varlık girişi veya diğer şekillerdeki varlık çoğalmaları sonucundaki artışı veya özkaynaklarda hissedarların yatırdıkları fonlar dışındaki kalemlerde artış meydana getiren borçlardaki azalmayı ifade eder. Giderler ise muhasebe döneminde, ekonomik yararlar varlık çıkışı veya diğer şekillerdeki varlık

eksilmeleri sonucundaki azalışları veya özkaynaklarda hissedarlara yapılan ödemelerin sonucunda ortaya çıkan azalmaların dışında özkaynaklarda azalma sonucunu doğuran borçlarda meydana gelen artışları ifade etmektedir.

IASB Kavramsal Çerçeve'ye göre finansal tablolara alma (recognition), “unsur (element) tanımını karşılayan bir kalemin finansal tablolara dahil edilmesi süreci” olarak tanımlanmaktadır. Başka bir ifadeyle unsur tanımını karşılayan bir kalemin varlık, borç, özkaynak, gelir veya gider unsurlarından hangisinin kapsamına girdiğinin belirlenmesi sürecidir. Bu süreçte değerlendirme yapılırken söz konu kalemin (işlem veya olayın) sadece hukuki yönü değil, aynı zamanda ekonomik özü de dikkate alınır.

4.2.2.2 İslami Finans İstişare Grubu (IFCG)

IASB'nin İslami finansman ve yatırım araçlarıyla ilgili doğrudan standart düzenlemesi bulunmamaktadır. Bununla birlikte genel hatlarıyla birçok standart bu araçlarla ilişkilendirilebilmektedir. Ancak bazı durumlarda mevcut standartlar ihtiyaca cevap verememektedir. Bunun farkında olan IASB mevcut standartlarını İslami finansal ürünlerle uyumlaştırma konusunda çalışmalar başlatmıştır. Bu doğrultuda IASB bünyesinde 2011 yılında Şerî Uyumlu Araçlar ve İşlemler Çalışma Grubu (Consultative Group on Shariah-Compliant Instruments and Transactions) adıyla bir çalışma grubu oluşturulmuştur. Daha sonra grubun adı İslami Finans İstişare Grubu (Islamic Finance Consultative Group – IFCG) olarak değiştirilmiştir. Grubun öncelikli amacı UFRS (IFRS)'lerin İslami Finansal Araç ve İşlemlere uygulanması sırasında ortaya çıkan zorlukları ele alıp tartışmaktır. Tartışılan konular daha sonra UFRS Yorumlama Komitesi (IFRS IC)'nde¹⁹⁴ gündeme alınmaktadır. IFCG'nin bugüne kadar düzenlediği toplantılar ve bu toplantılarda ele aldığı konular aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

¹⁹⁴ UFRS Yorumlama Komitesi (IFRS Interpretations Committee): Kurum'un, standartların uygulanmasıyla ilgili soruları yorumlama ve cevaplandırma görevini üstlenmiş organıdır. Standartlar hakkında sorulan sorulara göre bir değerlendirme yaparak söz konusu standartlar hakkında gereksiz ve yararsız bulunabileceği gibi iyileştirilme yapılması da yorumlanabilir. Komite kararlarını Gündem Kararı (Agenda Decision) adıyla yayımlar ve 60 gün boyunca yorumlara açık tutulur. Komitenin kararları aynı zamanda UFRS'lerin uygulanması konusunda uygulayıcılara yol gösterici niteliğe sahiptir. Komite, UFRS Vakfı (IFRS Foundation) tarafından atanmış 14 üyeden oluşmaktadır.

Tablo 24: UFRS Yorumlama Komitesi Toplantıları

Toplantı Tarihi	Toplantı Yeri	Gündem Konusu
2.6.2013	Kuala Lumpur	Şerî Uyumlu Finansal Araçlar ve İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi
5.9.2014	Kuala Lumpur	UFRS 9'un İslami Finansa Uygulanmasındaki Sorunlar
9.4.2015	Bahreyn	UFRS 9'un İslami Finansa Uygulanmasındaki Sorunlar
13.6.2017	Jakarta	UFRS 9, UFRS 15 ve UFRS 16'nın İslami Finansa Uygulanmasındaki Sorunlar

Ayrıca IFCG tarafından 27.3.2018 tarihinde Dubai (BAE)'de Dubai Finansal İşlemler Kurumunda aşağıdaki başlıkları içeren kapsamlı bir toplantı düzenlenmiştir: (AP: Agende Paper)

- IFCG Toplantı Gündemi Mart 2018
- AP5: Endonezya Tecrübeleri: İslami Esaslı İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi
- AP6: Pakistan'da İslami Finansal İşlemlere Yönelik Muhasebe Standartları
- AP3: IFRS 9'a Göre İslami Ürünlerde Erken Ödemeler: Erken Ödemede Tam Faiz Ödemeyi Gerektiren İslami Ürünler
- AP2: IFRS 17 Sigorta Sözleşmeleri (Sunum)
- Bağlantılı İşlemler İçeren İslami Finans Anlaşmaları
 - o AP1: IFRS'lerin Bağlantılı İşlem Örneklerine Uygulanması
 - o AP1: IFRS'lerin Bağlantılı İşlemlere Uygulanması (Sunum)
- İslami Finansla İlgili Finansal Raporlama Sorunlarında Güncelleme
 - o AP4: AOSSG İslami Finans Çalışma Grubu: İslami Finansal İşlemlerin UFRS'ye göre Raporlanması
 - o AP4A: İslami Finansla İlgili Finansal Raporlama Sorunlarında Güncelleme (Sunum)

4.2.2.3 Asya Okyanusyası Standart Belirleyiciler Grubu (AOSSG)

IASB'nin İslami finansla ilgili çalışmaları kapsamında Asya Okyanusyası Standart Belirleyiciler Grubu (Asia-Oceanian Standard-Setter Group – AOSSG) aracılığıyla yürütmüş olduğu çalışmalardan da söz etmekte yarar vardır. AOSSG Asya Okyanusyası bölgesindeki muhasebe standardı belirleyicilerinden oluşan bir gruptur.

Grup UFRS'lerin kabul edilmesine ilişkin sorunları tartışmak ve tecrübeleri paylaşmak ve yüksek kalitede küresel muhasebe standartlarının geliştirilmesine katkı sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. AOSSG'nin altında UFRS'nin İslami finansa uygulanmasında ortaya çıkan sorunları ortak bir platformda tartışmak ve çözüm önerileri sunmak amacıyla Malezya öncülüğünde İslami Finans Çalışma Grubu (Islamic Finance Working Group – IFWG) adıyla bir çalışma grubu oluşturulmuştur. Grubun üyeleri Brunei, Endonezya, Pakistan, Suudi Arabistan ve Suriye'dir. Grubun üyelerinin coğrafi özellikleri göz önüne alındığında aslında Türkiye'nin de gruba dahil olması yerinde bir karar olabilir. Zira Türkiye'de de İslami finans alanında faaliyet gösteren birçok kuruluş bulunmakta ve bunlar da UFRS'lerin uygulanması sırasında birtakım sorunlarla karşılaşabilmektedirler. AOSSG'nin İslami finansla ilgili yapmış olduğu çalışmaların bir listesi aşağıda sunulmuştur:

Tablo 25: AOSSG'nin İslami Finansla İlgili Yapmış Olduğu Çalışmalar

Tarih	Konu
Ekim 2010	İslami Finansla ilgili Finansal Raporlama Sorunları
Aralık 2011	İslami Finansal İşlemler ve Kuruluşlar Muhasebesi AOSSG Anketi
Kasım 2013	Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da Muhasebe ve İslami Finans AOSSG Anketi
Mart 2015	İslami Finansal Kuruluşların Finansal Tabloları Üzerine Bir Çalışma
Şubat 2017	İslami Finansal Kuruluşların Finansal Tabloları Üzerine 2014 Çalışmasına İlişkin Güncelleme
Şubat 2018	UFRS'ye Göre İslami Finansal İşlemler Raporlaması Raporu

AOSSG'nin Mart 2015 tarihli İslami Finansal Kuruluşların Finansal Tabloları Üzerine yapılan çalışmasının Türkiye ile ilgili bölümünde İslami finansal kuruluşların finansal raporlama çerçeveleri incelenmiş ve aşağıdaki tespitlerde bulunulmuştur:

- Türkiye'deki finansal kuruluşların BDDK ve SPK olmak üzere iki ana düzenleyici kurum tarafından yönlendirilmektedir.
- BDDK mevzuatına göre Türkiye'deki tüm bankalar KGK'nın yayınladığı uluslararası standartlarla uyumlu Türkiye Muhasebe Standartlarına uymak durumundadırlar. Aynı şekilde SPK mevzuatına göre de Uluslararası Muhasebe/Finansal Raporlama Standartlarına uymakla yükümlüdürler.

- Finansal tablolarda icara ifadesi geçmemektedir. Bu türden kiralamalarda TMS 17 Kiralamalar standardı esas alınmaktadır. Kira geliri tahakkuk esasına göre kayda alınmaktadır.
- Kâr-zarar paylaşımlı yatırım hesapları sadece AlbarakaTürk ve KuveytTürk Katılım bankalarında mevcuttur. Bu hesaplar her iki bankanın da bilançosunda yükümlülük olarak gösterilmiştir. Hesaplar başlangıçta, alınan tutarın gerçeğe uygun değeri olan maliyet değeriyle ölçülmüştür.

4.2.3 AAOIFI ve IASB'nin Karşılaştırılması

IASB Kavramsal Çerçeveye göre finansal raporlamanın amacı mevcut ve potansiyel yatırımcılara, borç verenlere ve kredi veren diğer taraflara yönelik işletmeye kaynak sağlama kararlarını verirken faydalı olacak finansal bilgiler sağlamaktır. AAOIFI Kavramsal Çerçeveye göre ise faydalı finansal bilgilerin yanı sıra İslami finansal kuruluşların İslami ilkeler ve İslam iş ahlakıyla ne derece uyumlu olduğu, sosyal sorumluluklarını yerine getirip getirmediği ve zekât hesaplanmaya yönelik bilgiler sunulmalıdır. IASB finansal araçlara yönelik spesifik bir ayırım yapmadan daha kapsayıcı standartlar yayımlarken AAOIFI murabaha, müşareke, mudarabaha, sukuk, istisn'a, selem gibi doğrudan ürün adıyla standartlar yayınlamaktadır.

IASB finansal işlem, olay ve durumların sadece ekonomik anlamını ve özünü dikkate alarak raporlarken, AAOIFI ayrıca hukuki yönlerini de dikkate almaktadır. Örneğin AAOIFI'ye göre "sat ve geri kirala" şeklinde gerçekleştirilen bir icara (finansal kiralama) işlemini gerçek bir satış işlemi olarak değerlendirmekteyken IASB finansman işlemi olarak değerlendirmektedir. Buna bağlı olarak ilgili varlığın defter değerini aşan satış tutarı gelir olarak görülmemekte ve kira süresi boyunca itfa edilmek üzere ertelenmektedir.

Bir diğer önemli fark ise finansal durum tablosunda yükümlülüklerin sınıflandırılmasıyla ilgilidir. Örneğin İslami ortaklık sözleşmelerinden olan mudaraba ve müşareke IASB standartlarına göre bir finansman kullandırma işlemi olarak görülmektedir. Buna karşılık AAOIFI'ye göre bu işlemler bir ortaklık işlemi olup dolayısıyla aktarılan fonlar sermaye niteliğini taşımaktadır. Bu bakımdan finansal durum

tablosunda Borç ve Özkaynaklar sınıflandırmasına ek olarak İslami Ortaklık Fonları ya da uygun görülecek başka bir adla üçüncü bir gruba ihtiyaç vardır. Diğer taraftan varlık tarafında da benzer bir revizyona gitmek gerekebilir. Aşağıda IASB ve AAOIFI standartlarını bazı yönlerden karşılaştıran bir tablo sunulmuştur.

Tablo 26: AAOIFI ve IASB'nin Karşılaştırılması

AAOIFI	IASB
Yatırım hesapları	
<ul style="list-style-type: none"> • Özkaynak benzeri • Valıkların dağıtılması • Bilançoya alma veya bilanço dışı bırakma • Beyana dayalı kâr ve zararın paylaşımı • Açıklama gereklilikleri • Müşterek rezervler (kar dengeleme rezervi ve yatırım risk rezervi) yaratılabilir 	<ul style="list-style-type: none"> • Finansal yükümlülük • İtfa edilmiş maliyetle gösterme • Müşterek fonlama maliyetinin tahakkuk ettirilmesi
Gayrimenkul yatırımlarının gerçeğe uygun değerindeki değişimlerden doğan gerçekleştirilmemiş kayıplar	
Gelir tablosunda tanımlanır	Özkaynaktaki değişimler tablosunda gerçeğe uygun değerdeki kümülatif negatif değişimler
Yatırım konusu maddi duran varlıkların gerçeğe uygun değer kazanç ve kayıpları	
Özkaynaklarda ayrı bir gerçeğe uygun değer rezervi olarak tanımlanır	Gerçeğe uygun değer modeline göre muhasebeleştirilirse gelir tablosuna yansıtılır
Finansal kiralama	
<ul style="list-style-type: none"> • Kira ödemeleri kiracı tarafından gider, kiralayan tarafından gelir olarak muhasebeleştirilir. • Anapara ödeme kavramı yok • Mülkiyet kira döneminin sonunda ayrı bir sözleşmeyle devredilebilir. 	<ul style="list-style-type: none"> • Sözleşmenin şekli ne olursa olsun finansal kiralama olarak değerlendirilir.

Kaynak: CBO (Central Bank of Omman), IBRF, Title 3 – Accounting and Auditor Reports, p.45

İslami bankalar bünyesinde açtırılan yatırım (katılma) hesapları ortaklık sözleşmesi özelliği taşımaktadır. Hesap sahipleri sermaye sahibiyken (rabul mal), İslami banka söz konusu sermayeyi işleten (mudarib) konumundadır. Sermayenin işletilmesi sonucunda kâr sağlanabileceği gibi zarar da edilebilir. Kâr durumunda önceden belirlenen bir oran üzerinden hesap sahipleri ile İslami banka arasında kâr paylaşımı yapılır. Zarar durumunda ise hesap sahiplerine eksik ödeme yapılır. Bu özellikleri itibarıyla yatırım hesapları İslami banka açısından ne yükümlülük ne de tam anlamıyla bir özkaynaktır. Her

ikisinin özelliklerini göstermesi bakımından bu hesaplar özkaynak benzeri unsur olarak tanımlanabilir.

4.2.4 Yerel İslami Finansal Muhasebe Standartları

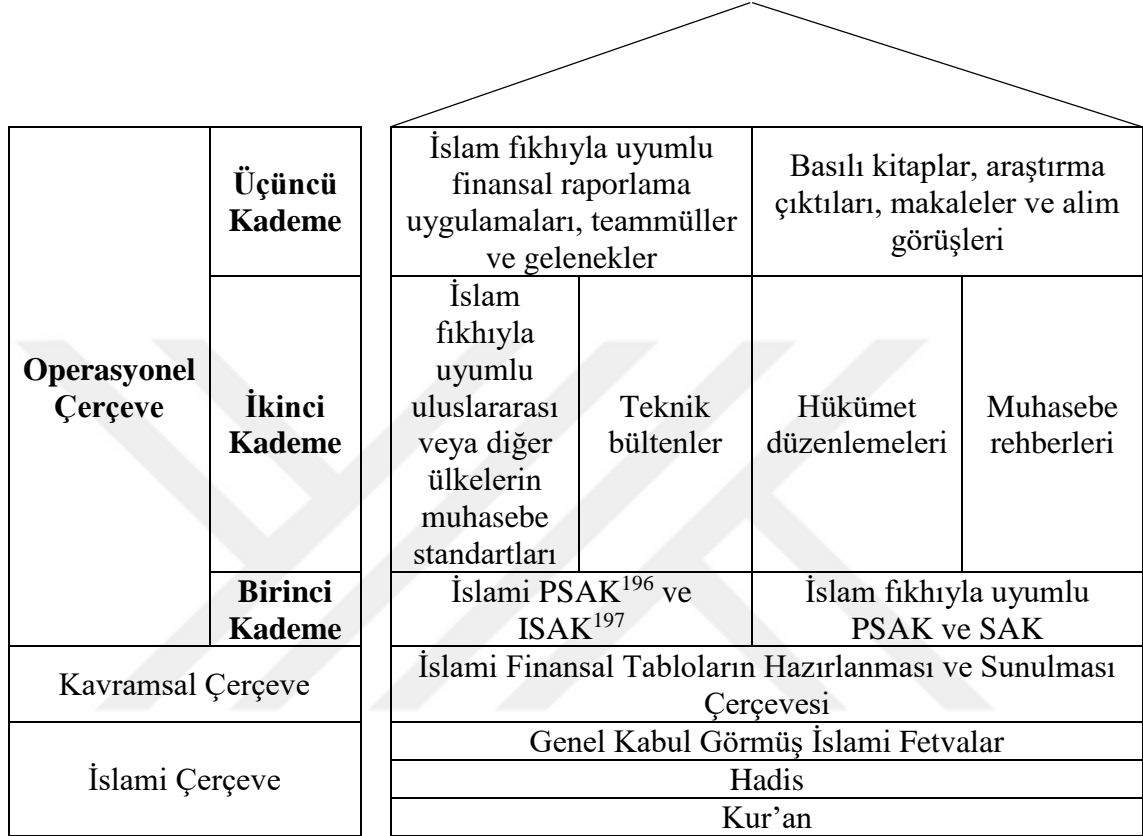
AAOIFI'nin yayınlamış olduğu İslami Finansal Muhasebe Standartlarının yanı sıra Endonezya ve Pakistan kendi yerel İslami Finansal Muhasebe Standartlarını yayınlamaktadır. Bu kısımda bu ülkelerin yerel düzeyde yapmış oldukları İslami Finansal Muhasebe Standartları genel hatlarıyla ele alınmıştır. Ayrıca her ne kadar Malezya'da İslami finansal muhasebe standartlarına yönelik ayrı bir standart düzenleme olmamakla birlikte Malezya Muhasebe Standartları Kurumu (MASB) tarafından yayınlanan Teknik Bültenlerden dolayı bu kısımda Malezya'ya da yer verilmiştir.

4.2.4.1 Endonezya Muhasebeciler Enstitüsü (IIA)

Yerel finansal raporlama standartlarının 1.1.2012'den itibaren IFRS'lerle uyumlu hale getirilen Endonezya'da finansal muhasebe standardı belirleme ve yayınlama yetkisi Endonezya Muhasebeciler Enstitüsü'ne (Ikatan Akuntan Indonesia – IAI) aittir. Söz konusu enstitü standart düzenleyici iki organdan oluşmaktadır. Birincisi genel olarak IFRS bazlı finansal raporlama standartlarına odaklanan Endonezya Muhasebe Standartları Kurulu (Indonesian Accounting Standards Board – IASB), ikincisi ise şer'i muhasebe standartları düzenleyen Endonezya Şer'i Muhasebe Standartları Kurulu (Indonesia Sharia Accounting Standards Board – ISASB)'dur. ISASB'nin üyeleri regülatörler, uygulayıcılar ve Endonezya Ulusal Şeriat Kurulu'ndan (Indonesian National Sharia Board – INSB) temsilcilerden oluşmaktadır. Şer'i uzmanlar özgün muhasebe standartları ortaya koymak amacıyla IAI çalışanları ile birlikte hareket etmektedirler. Bununla beraber yerel İslami muhasebe standartları AAOIFI FAS ile uyumlu olmayıp genel olarak finansal tabloların sunumu, icara, satış bazlı sözleşmeler, ortaklık bazlı sözleşmeler, tekafül, sukuk ve diğer (ör. zekât) işlemleri kapsamaktadır.¹⁹⁵

¹⁹⁵ AOSSG (2011), a.g.r., s.15-16

Aşağıdaki şekil Endonezya'daki Genel Kabul Görmüş İslami Muhasebe İlkeleri evini göstermektedir. Bu ev Endonezya'daki İslami muhasebe sistemi hakkında genel bir çerçeve çizmektedir.

Şekil 27. Endonezya Genel Kabul Görmüş İslami Muhasebe İlkeleri Evi

Kaynak: Siti H. RUSTIANA (2016), *The Development Of Syariah Accounting in Indonesia*. International Journal of Business, Eco. and Law, Vol. 9 (5), p.122.

Genel Kabul Görmüş İslami Muhasebe İlkeleri evi genel olarak operasyonel, kavramsal ve İslami olmak üzere üç çerçeveden oluşmaktadır. Operasyonel çerçeve de benzer olarak üç kademededen oluşmaktadır. En üst kademe İslam fikhıyla uyumlu finansal raporlama uygulamaları, teammüller ve gelenekler ile İslami muhasebe alanında basılı kitaplar, araştırma çıktıları, makaleler ve alim görüşleri yer almaktadır. İkinci kademe İslam fikhıyla uyumlu uluslararası veya diğer ülkelerin muhasebe standartları, teknik bültenler, hükümet düzenlemeleri ve muhasebe rehberleri bulunmaktadır. Üçüncü

¹⁹⁶ Pernyataan Standar Akuntansi Keuangan (PSAK): Finansal Raporlama Standartları Açıklamaları

¹⁹⁷ Interpretasi Standar Akuntansi Keuangan (ISAK): Uluslararası Finansal Raporlama Standartları

kademede ise Finansal Raporlama Standartları Açıklamaları (PSAK) ve Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (ISAK) yer almaktadır. Endonezya’da İslami muhasebeyle ilgili birçok standart düzenlemesi yapılmıştır. Aşağıda Endonezya’da 1.1.2017’den itibaren uygulanmakta olan İslami Finansal Muhasebe Standartlarının bir listesi sunulmuştur.

Tablo 27: Endonezya İslami Finansal Muhasebe Standartları

No	İslami Finansal Muhasebe Standartları	Onay Tarihi	Yürürlük Tarihi
1	İslami Finansal Tabloların Hazırlanması ve Sunulmasına Yönelik Kavramsal Çerçeve	27.6.2007	1.1.2008
2	PSAK 59 İslami Bankacılık Muhasebesi	1.5.2002	1.1.2003
3	PSAK 101 İslami Finansal Tabloların Sunumu (Revize 2016)	25.5.2016	1.1.2017
4	PSAK 102 Murabaha Musebesi (Değişiklik 2016)	25.5.2016	1.1.2017
5	PSAK 103 Selem Muhasebesi (Değişiklik 2016)	6.6.2016	1.1.2017
6	PSAK 104 İstisn’a Muhasebesi (Değişiklik 2016)	6.6.2016	1.1.2017
7	PSAK 105 Mudaraba Muhasebesi	27.6.2016	1.1.2008
8	PSAK 106 Müşareke Muhasebesi	27.6.2016	1.1.2008
9	PSAK 107 İcara Muhasebesi (Değişiklik 2016)	6.6.2016	1.1.2017
10	PSAK 108 Tekafül (İslami Sigorta) Muhasebesi (Revize 2016)	25.5.2016	1.1.2017
11	PSAK 109 Zekât ve İnfak/Sadaka Muhasebesi	6.4.2010	1.1.2012
12	PSAK 110 Sukuk Muhasebesi (Revize 2016)	24.2.2015	1.1.2016

Kaynak: Ikatan Akuntan Indonesia (IAI)

PSAK 101 İslami Finansal Tabloların Sunumu PSAK 108 Tekafül (İslami sigorta) Muhasebesi düzenlemesiyle beraber tekafül varlık ve yükümlülüklerinin finansal tablolarda gösterimi 2016 yılında revize edilmiştir. Buna göre gelecekteki politika faydaları karşılıklarının finansal durum tablosunda yükümlülük olarak gösterilmesi yoluna gidilmiştir. Ayrıca murabaha, istisn’a, selem ve icara işlemlerine ilişkin gerçeğe uygun değer kavramı PSAK 68 Gerçeğe Uygun Değer Ölçümü standardına göre yeniden düzenlenmiştir. PSAK 108 Tekafül (İslami Sigorta) Muhasebesi ilgili olarak da katılımcıların katkı paylarının tanınması, gelecekteki teknik faydaların hesaplanması ve finansal tablolarda sunumu gibi konularla ilgili birtakım değişiklikler yapılmıştır. Kurul bunların dışında İslami Finansal Muhasebe Standartlarıyla ilgili olarak aşağıdaki teknik bültenleri de yayınlamıştır.

Tablo 28: ICAP'ın İslami Muhasebeyle İlgili Yayınladığı Teknik Bültenler

No	Teknik Bülten	Açıklama
5	Murabaha Geliri ve İlgili Maliyetler	Yürürlükte
9	Murabahada Annüite Metodu Uygulaması	PSAK 102 Murabaha Musebesi (2013) devreye girmesiyle iptal edildi
12	İslami Repo İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi	Yürürlükte

Kaynak: Ikatan Akuntan Indonesia (IAI)

İslami Repo İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi teknik bültenine ilişkin taslak metin IAI'nın İslami Muhasebe Standartları Kurulu 8.2.2017 yayınlamıştır. Söz konusu teknik bülten İslami repo işlemlerinin hem satıcı hem de alıcı tarafından muhasebeleştirilmesini gerektirmektedir. Bültenin içeriği ise genel olarak satışın ilk ayağının tanınması ve ölçülmesi, geri alım ve yeniden satış taahhüdünün tanınması ve yeniden ölçülmesi ile ikinci satın alma sözleşmesinin tanınması ve ölçülmesi konularını kapsamaktadır.

4.2.4.2 Pakistan Yeminli Mali Müşavirler Enstitüsü (ICAP)

Pakistan'da muhasebecilik mesleğinin yasal olarak tanımlanması 1930'lu yıllara dayanmaktadır. İlk olarak 1950'li yıllarda Pakistan Muhasebeciler Enstitüsü (the Pakistan Institute of Accountants – PIA) adıyla kurulan Pakistan Yeminli Mali Müşavirler Enstitüsü (the Institute of Chartered Accountants of Pakistan – ICAP) 1.6.1961 tarihinde ise bu adı almıştır. ICAP aynı zamanda AAOIFI'nin üyelerinden biri olup Pakistan'da muhasebe standartları geliştirmek ve uygulamak, denetim görevlerini yerine getirmek gibi sorumluluklara sahiptir. Bu görevlerin yerine getirilmesinde Teknik Hizmetler birimi sorumludur. Birimin genel olarak sorumlulukları uluslararası muhasebe ve denetim standartlarını incelemek ve kabul etmek, yerel standartlar ve teknik bültenler yayınlamak, İslami finansman ve yatırıma yönelik muhasebe standartları geliştirmektir.

23.12.1999 tarihinde Pakistan Yüksek Mahkemesine bağlı Şariat Temyiz Kürsüsünün ikinci bölümde bahsedilen riba ilgili kararı üzerine ICAP İslami finansman araçlarıyla ilgili çalışmalara başlamıştır. Bu doğrultuda öncelikle mevcut alt komite İslami finansman ve Yatırım Yöntemlerine Yönelik Muhasebe ve Denetim Standartları Komitesine dönüşmüştür. Komite tarafından Şirketler Yasası-2017'ye dayanılarak

AAOIFI muhasebe standartları ve diğer ülke uygulamaları dikkate alınarak aşağıdaki İslami Finansal Muhasebe Standartları (Islamic Financial Accounting Standard – IFAS) geliştirilmiştir:

- IFAS-1: Murabaha
- IFAS-2: İcara
- IFAS-3: Kâr Zarar Paylaşım Hesapları

IFAS-1 Murabaha standardının birinci kısmında standardın oluşturulmasındaki arka plandan bahsedilmiştir. İkinci kısmında temel İslami ilkeler ve murabahanın özellikleri açıklanmıştır. Üçüncü kısmında murabaha türleri ele alınmıştır. Dördüncü kısmında ise muhasebe uygulamasından söz edilmiştir. Söz konusu standart bankaların finansal tablolarına 1.1.2006 tarihinden itibaren uygulanmaya başlamıştır. 1.7.2007 tarihinden itibaren yürürlüğe giren IFAS-2 İcara standardında genel olarak icaranın kiracıların finansal tablolarında gösterilmesi, icaranın kiralayanların finansal tablolarında gösterilmesi ve sat ve geri kirala işlemleriyle ilgili özel durumlar üzerinde durulmuştur. Söz konusu standart genel olarak IASB tarafından hazırlanan muhasebe standartlarına ek olarak ilave hükümler ve açıklamalar içermektedir. IFAS-3: Kâr Zarar Paylaşım Hesapları standardı ise kısıtlanmamış yatırım hesapları/kâr zarar hesapları, mudaraba ve müşareke işlemlerine yönelik muhasebeleştirme ve raporlama konularını ele almak amacıyla düzenlenmiştir. ICAP bu üç standardın dışında ayrıca aşağıdaki standartlar üzerinde de çalışmaktadır:

- IFAS-5: İslami Finansal Hizmetler Sunan Kuruluşların Finansal Tablolarında Genel Sunum ve Açıklama
- IFAS-4: Azalan Müşareke

ICAP tarafından geliştirilen söz konusu İslami finansal muhasebe standartlarının onaylanması ve uygulanması işi Pakistan Menkul Kıymetler ve Kambiyo Komisyonunun

(SECP) sorumluluğundadır. SECP 22.05.2018 tarihi itibarıyla söz konusu standartların üçünü de onaylamış ve bünyesinde kuruluşlara uygulamaktadır.¹⁹⁸

Son olarak 21.03.2017 tarihinde ICAP altında muhasebe standardı belirleme sürecini güçlendirmek, şeffaflık ve istişareyi artırmak suretiyle kamu güvenini artırmak ve Pakistan'ın ekonomik ve yasal koşullarına uygun olarak küresel olarak kabul gören finansal raporlama standartlarının ve uygulamaların yerine getirilmesine katkıda bulunmak amacıyla bütün paydaşları bir araya getirmek amacıyla Muhasebe Standartları Kurulu (The Accounting Standards Board – ASB) adıyla bir alt birim oluşturulmuştur. ASB'nin görevlerinden biri de paydaşlarla görüş alışverişi yaptıktan sonra İslami Finansal Muhasebe Standartlarının kabul edilmesi konusunda ICAP'a değerlendirme ve tavsiyede bulunmaktır. Kurum ayrıca finansal raporlama sorunları, şekilleri, gerektiğinde kontrol listleri, rehberler ve diğer iletim kanalları konusunda yönlendirmeler geliştirmekte ve muhasebe, finansal muhasebe ve benzer konularda araştırmalar yapmaktadır. Özet olarak Pakistan'da bankacılık sektörüne yönelik olarak düzenlemeler aşağıdaki gibi toparlanabilir:

- Şirketler Yasası-2017 uyarınca Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) tarafından yayımlanan Uluslararası Muhasebe Standartları (IFRS)
- Şirketler Yasası-2017 uyarınca Pakistan Muhasebeciler Enstitüsü (ICAP) tarafından yayınlanan İslami Finansal Muhasebe Standartları (IFAS)
- Şirketler Yasası-2017 ve Bankacılık Şirketleri Yönetmeliği-1962 uyarınca yayınlanan hükümler ve direktifler
- Pakistan Devlet Bankası (SBP) ve Pakistan Menkul Kıymetler ve Kambiyo Komisyonunun (SECP) direktifleri

4.2.4.3 Malezya Muhasebe Standartları Kurumu (MASB)

1997 yılında Finansal Raporlama Yasasına dayanılarak kurulan Malezya Muhasebe Standartları Kurumu (Malaysian Accounting Standards Board – MASB) IFRS'den uyarlanan muhasebe standartları yayınlamaktadır. Hem İslami olan hem de

¹⁹⁸ SBP (State Bank of Pakistan), Islamic Banking Department. Islamic Banking Bulletin April-June 2014. Adoption of AAOIFI Accounting Standards: Case of Pakistan, p.14-16

İslami olmayan kurumların IFRS bazlı bu standartları izlemesi gerekmektedir. MASB İslami kuruluşlara referans olması amacıyla IFRS bazlı standartları İslami işlemlere nasıl uygulanacağına dair Teknik Bültenler (Technical Releases) şeklinde ilave kılavuzlar yayınlamıştır. Bu kılavuzlar söz konusu muhasebe standartlarını geçersiz kılmayacak şekilde ilaveler yaparak tamamlamaktadır. MASB bu sayede IFRS'in Şer'i uyumlu işlemlere en iyi nasıl uygulanacağı konusunda bir fikir sunmaktadır.¹⁹⁹

Malezya'da, muhasebe çerçevesi IFRS'ye dayanmakta ve yerel olarak da Malezya Muhasebe Standartları Kurumu (MASB) Standartları benimsenmiştir. Spesifik İslami standartları kullanmak yerine, MASB İslami işlemleri en iyi şekilde nasıl uyarlanacağını açıklayan teknik bültenler sağlamaktadır. Daha fazla yönlendirme ise Merkez Bankasından gelmektedir. Son zamanlarda Malezya düzenleyici kuruluşlar ile yerel Şer'i danışmanlar arasında süren tartışma yerel finansal raporlama gerekliliklerinin genel olarak Şer'i kurullarla çatışmadığını doğrulamaktadır. Bu nedenle IFRS Malezya uygulamasında çok nadir olan açık veya belirgin bir Şer'i yasak yoksa uygulanmaktadır.²⁰⁰

MASB İslami finansal ürünlerle ilgili 15.09.2009 tarihinde Finansal Raporlama Yasası-1997'ye tabi kuruluşların raporlamasına uygulanmak üzere "SOP (Statement of Principles) i – 1 İslami Perspektiften Finansal Raporlama" adlı beyanı yayınlamıştır. Söz konusu beyanın 6. maddesinde şer'i uyumlu işlem ve olaylar Şer'i bir yasaklama olmadığı takdirde MASB tarafından onaylanan muhasebe standartlarına göre muhasebeleştirileceği belirtilmiştir. Dolayısıyla MASB tarafından onaylanan muhasebe standartları İslami ilkelerle uyumlu işlem, olay ve koşullara da uygulanabilmektedir. Bununla birlikte bu beyanın MASB onaylı bir muhasebe standardı ya da bir Şer'i standart olmadığı ifade edilmiştir. Bu anlamda söz konusu beyanat sadece bir referans özelliği taşımaktadır.

İslami Perspektiften Finansal Raporlama beyanatına göre karar alacak olan bilgi kullanıcıları açısından, finansal raporlamanın finansal tablolara göre daha kapsamlı olması gerekir. İslami bakış açısına göre finansal raporlama finansal ve finansal olmayan bilgileri içerebilir, yıllık raporların diğer alanları gibi finansal tablolardan daha fazla

¹⁹⁹ AOSSG Survey, 2011, s. 28

²⁰⁰ PWC, Open to Comparison: Islamic Finance and IFRS, 2010, p.15

alanlara uzanabilir ve sosyal ve çevresel unsurları içerebilir. Bunlar genellikle muhasebe standartları belirleyicileri tarafından ele alınan meseleler değildir. İşletme tarafından finansal olmayan bilginin kapsamlı sunumu sonuç raporunun finansal rapordan ziyade daha uygun bir şekilde İslami kurumsal rapor olarak adlandırılması gerektiği önerisini doğurmaktadır. İslami bakış açısından finansal raporlamanın özel alanı gibi görünen bazı alanlar da vardır. Bunlardan biri işletmedeki helal ve haram unsurların raporlanmasıdır. İslami bakış açısına göre finansal raporlama kalemlerin haram ve helal olarak ayrıştırılmasını gerektirir. Örneğin, finansman geliri çeşitli Şeri uyumlu kontrat türlerinden elde edilen faiz ve gelirleri arasında ayrıştırılmalıdır. İslami bakış açısından finansal raporlamaya özgü başka bir alan Zekât hesaplaması için ihtiyaç duyulan bilginin sunulmasıdır. Bazen işletmenin varlık ve yükümlülüklerine ilişkin ilave bilgiler işletmenin ödenecek zekât tutarını belirlemek için ihtiyaç duyulabilir.²⁰¹

İslami Perspektiften Finansal Raporlama beyanında Ek-A kısmında İslami perspektiften finansal raporlamanın bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Ayrıca İslami ve geleneksel muhasebenin karşılaştırılması yapılmıştır. Buna göre İslami perspektiften finansal raporlama işletmenin İslami ilkelere göre faaliyet gösterip göstermediği ve topluma ve çevreye karşı sorumluluklarını yerine getirip getirmediği değerlendirmesi yapmalarını mümkün kılmak amacıyla uygun bilginin kullanıcılara iletilmesi süreci olarak tanımlanmıştır. Son olarak İslami ilkelerle uyumlu işlem ve olayların muhasebeleştirilmesi konusuna değinilmiştir.

Ek-B kısmında ise İslami açıdan finansal tabloların hazırlanması ve sunulmasına ilişkin çerçeve değerlendirilmiştir. Buna göre kullanıcılar ve bilgi ihtiyaçları, finansal tabloların amacı, finansal durum, finansal performans, finansal durumdaki değişimler, dipnotlar ve diğer açıklayıcı notlar konuları ele alınmıştır. Ayrıca temel varsayımlar olan tahakkuk esası ve işletmenin sürekliliği kavramları; finansal tabloların niteliksel ve niceliksel özellikleri ele alınmıştır. Bu kapsamda; anlaşılabilirlik, uygunluk, önemlilik, güvenilirlik (gerçeğe uygun sunum, özün önceliği, tarafsızlık, ihtiyatlılık, tamlık), karşılaştırılabilirlik, uygun ve güvenilir bilgiyle ilgili sınırlılıklar (zamanlılık, fayda maliyet dengesi, niteliksel özellikler arasındaki denge), doğru ve gerçeğe uygun sunum kavramları İslami bakış açısından değerlendirilmiştir.

²⁰¹ MASB (2008) Financial Reporting from an Islamic Perspective. Draft Statement of Principles i-1, s. 16-18.

MASB tarafından İslami ilkelerle uyumlu ürün ve hizmetlerle ilgili ayrıca teknik bültenler de yayınlanmıştır. Bu bültenler genel olarak aşağıdaki gibidir:

Tablo 29: MASB'nin İslami Muhasebeyle İlgili Yayınladığı Teknik Bültenler

Bülten Kodu	Bülten Adı	Yürürlük Tarihi
TRi – 1	Ticari İşletmelere İlişkin Zekât Muhasebesi	1.7.2016
TRi – 2	İcara (Kiralama)	Geri çekilmiştir
TRi – 3	İslami finansal Kuruluşların Finansal Tablolarının Sunumu	1.1.2010
TRi – 4	Şer'i Uyumlu Satış Sözleşmeleri	1.1.2011

Ticari İşletmelere İlişkin Zekât Muhasebesi adlı teknik bülten zekât ödeyen işletmelerin finansal tablolarında zekât muhasebeleştirilmesi ve sunulmasını belirlemeyi amaçlamaktadır. Buna göre finansal tablolarda zekât bilgisiyle ilgili olarak değerlendirme, sunum, ölçüm ve açıklamada gerekli olan durum ve koşullar açıklanmıştır. İslami Finansal Kuruluşların Finansal Tablolarının Sunumu adlı teknik bülten ise İslami bankacılık faaliyetleri yürüten İslami finansal kuruluşların finansal tablolarına ilişkin sunum ve açıklama esaslarını belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda söz konusu kuruluşların finansal tablolarını gerek önceki dönem tablolarla gerekse de sektördeki aynı türden kuruluşlarla karşılaştırma yapmayı mümkün kılacak gereklilikler düzenlenmiştir.

Şer'i Uyumlu Satış Sözleşmeleri adıyla yayımlanan teknik bültenin amacı İslami ilkelerle uyumlu işlem ve olaylara ilişkin MASB tarafından onaylanan muhasebe standartlarının uygulanmasına kılavuzluk sağlamaktır. Söz konusu bülten hak satışı dışındaki İslami ilkelerle uyumlu satış sözleşmelerini kapsamaktadır. Özet olarak Malezya'da İslami ilkelerle uyumlu işlem ve olaylar İslami ilkelerle çatışmadığı sürece MASB'nin onayladığı muhasebe standartlarına göre muhasebeleştirilmektedir. MASB'nin Fetva Kurulu bulunmamasıyla birlikte gerektiğinde fikir alışverişinde bulunmaktadır.

4.2.5 AAOIFI Muhasebe Standartlarının Türkiye'de Uygulanabilirliği

Türkiye'de muhasebe standartları düzenlemek ve yayımlamakla ilgili tek yetkili kurum KGK'dir. KGK kurulması **Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunun Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK** ile gerçekleşmiştir. Söz konusu KHK'nın birinci maddesinde düzenlemenin amacı "Uluslararası standartlarla uyumlu Türkiye Muhasebe Standartlarını oluşturmak ve yayımlamak, bağımsız denetimde uygulama birliğini, gerekli güveni ve kaliteyi sağlamak, denetim standartlarını

belirlemek, bağımsız denetçi ve bağımsız denetim kuruluşlarını yetkilendirmek ve bunların faaliyetlerini denetlemek ve bağımsız denetim alanında kamu gözetimi yapmak yetkisini haiz Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunun kuruluş, teşkilat, görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin usul ve esasları düzenlemektir” şeklinde ifade edilmiştir. Söz konusu amaç belirtilirken aynı zamanda KGK'nin yetkileri de genel olarak belirtilmiştir. Bu yetkilerden biri de “uluslararası standartlarla uyumlu Türkiye Muhasebe Standartlarını oluşturmak” şeklinde belirtilmiş ancak uluslararası standartlardan kastedilenin ne olduğu açıkça belirtilmemiştir. Dolayısıyla KGK Türkiye Muhasebe Standartlarını oluştururken IASB tarafından yayımlanan IAS ve IFRS'leri (UMS ve UFRS) esas alabileceği gibi yine uluslararası olarak İslami finansal kuruluşlara yönelik muhasebe standardı yayımlayan AAOIFI muhasebe standartlarını da esas alabilir.

Söz konusu KHK'nin dokuzuncu maddesinde de benzer şekilde Yönetim Kurulunun görev yetkileri belirtilirken de uluslararası standartlarla uyumlu Türkiye Muhasebe Standartları ifadesi kullanılmış dolayısıyla burada da uluslararası standartlardan ne kastedildiği açıkça belirtilmemiştir. Bu bakımdan KGK dilediği takdirde AAOIFI tarafından yayımlanan muhasebe standartlarını Türkiye Muhasebe Standartları adı altında yayımlayabileceği gibi AAOIFI tarafından yayımlanan denetim standartlarını da benzer şekilde yayımlayabilir.

Özet olarak söz konusu KHK'dan yola çıkarak KGK'nin AAOIFI muhasebe ve denetim standartlarını Türkiye Muhasebe Standartları ve Türkiye Denetim Standartları adıyla yayımlamasının önünde herhangi bir yasal engelin olmadığı rahatlıkla söylenebilir. Zira söz konusu KHK'nin hiçbir yerinde uluslararası muhasebe standartlarından neyin kastedildiği hiçbir şekilde belirtilmemiştir. Dolayısıyla KGK; IASB ve AAOIFI gibi uluslararası muhasebe standartları yayımlayan herhangi bir organizasyonu esas alabilir.

4.2.5.1 KGK'nın AAOIFI Muhasebe Standartlarına Yönelik Çalışmaları

KGK 5.11.2018 tarihinde kamuoyunun görüşüne sunulmak üzere Faizsiz Finans Muhasebe Standartları (FFMS) Taslak Metinleri yayınlamıştır. AAOIFI muhasebe standartlarını esas alan bu metinlerin hazırlanmasındaki amaç faizsiz finans sektörüne ilişkin muhasebe, denetim, etik ve yönetim standartlarının mevzuata kazandırılması

olarak belirtilmiştir. Böylelikle Türkiye’de faizsiz finans sektörünün gelişimine katkı sağlamak ve söz konusu sektörle ilgili finansal işlemlerin kalitesi ile bu işlemler hakkında farkındalığı arttırmak hedeflenmiştir.

Bir önceki başlıkta da ifade edildiği üzere KGK’nın böyle bir çalışmada bulunmasına yönelik hiçbir kısıt bulunmamaktadır. Nitekim 13 Ocak 2011 tarih ve 6102 sayılı TTK’nin 88’inci maddesinin üçüncü fıkrasında KGK, değişik işletme büyüklükleri, sektörler ve kâr amacı gütmeyen kuruluşlar için özel ve istisnai standartlar koymaya ve farklı düzenlemeler yapmaya yetkili kılınmış ve bu tür standart ve düzenlemelerin, Türkiye Muhasebe Standartlarının bir parçası olacağı belirtilmiştir. Ayrıca 2019 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı çerçevesinde faizsiz finansa yönelik uluslararası standartların mevzuata kazandırılması görevi de yine KGK’ya verilmiştir. Bu kapsamda KGK, AAOIFI ile imzalanan bir protokol çerçevesinde söz konusu kurum tarafından halihazırda yayınlanmış olan muhasebe, denetim, etik ve yönetim standartlarını mevzuata kazandırmak amacıyla ilk olarak aşağıda belirtilen standartları Türkçeye kazandırmış ve kamuoyunun görüşüne sunmuştur:

- Faizsiz Finans Kuruluşlarının Finansal Raporlamasına İlişkin Kavramsal Çerçeve
- FFMS 1: Katılım Bankaları ve Faizsiz Finans Kuruluşlarının Finansal Tablolarında Genel Sunum ve Açıklama
- FFMS 3: Mudârebe
- FFMS 4: Müşâreke Finansmanı
- FFMS 7: Selem ve Paralel Selem
- FFMS 9: Zekât
- FFMS 10: İstisna’ ve Paralel İstisna’
- FFMS 28: Murâbaha ve Diğer Vadeli Satışlar

Bu standartların mevzuata kazandırılmak istenmesindeki temel amaçlar genel olarak aşağıda belirtildiği gibidir:

- Türkiye'deki faizsiz finans kuruluşlarının finansal tablolarının hem ülke içindeki kuruluşlarla hem de benzer nitelikteki yabancı kuruluşlarla karşılaştırılabilirliğini arttırmak,
- Faizsiz finans kuruluşlarımızın finansal tablolarında gerçeğe ve ihtiyaca uygun bilginin sunulması ve özellikle bu kuruluşların faaliyetlerine uygun şekilde finansal tablolar sunmalarını sağlamak

4.3 İSLAMİ BANKACILIK FİNANSAL ÜRÜNLERİNİN MUHASEBE STANDARTLARI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

İslami finansal ürünlerle ilgili doğrudan doğruya uluslararası ve yerel düzeyde belirlenmiş muhasebe standartları bulunmaktadır. Yukarıda detaylı olarak açıklandığı üzere AAOIFI uluslararası düzeyde, Pakistan ve Endonezya ise yerel düzeyde doğrudan İslami muhasebe standartları düzenlemektedirler. Malezya standart belirlemek yerine daha çok yol gösterici nitelikte olan İslami finansal ürünlerin muhasebeleştirilmesiyle ilgili kılavuzlar yayınlamaktadır. IASB de İslami finans ürünleriyle ilgili muhasebe ve raporlama çalışmaları yürütmektedir. Ancak bu konuyla ilgili herhangi bir standart düzenlemesi bulunmamaktadır. Aşağıda söz konusu düzenlemelere göre murabaha, icara, mudaraba, müşareke, selem, istisna ve sukuk sözleşmelerinin muhasebe ve raporlama ilkeleri karşılaştırmalı olarak açıklanmıştır.

4.3.1 Murabahanın Muhasebe Standartları Açısından Değerlendirilmesi

AAOIFI, murabaha işlemleriyle ilgili olarak "FAS No. (2): Murabaha ve Satın Alma Siparişi Murabaha" adıyla yayınlanmış bir standardı bulunmaktadır. Söz konusu standart murabaha ile müşterinin talebi ve satın alma vaadi üzerine kurulan murabaha (murabaha to purchase orderer) işlemine konu edilmek üzere satılmaya hazır varlıklara, murabaha alacaklarının yanı sıra murabahayla ilgili ortaya çıkan gelirler, giderler, kazançlar ve kayıplara uygulanmaktadır.

AAOIFI FAS 2'ye göre murabaha ve müşterinin talebi üzerine kurulan murabaha işlemi nakit veya cari dönemi aşmayan bir vadeye sahipse, sağlanan kârlar, sözleşme

tarihinde muhasebeleştirilir. Cari finansal dönemden sonra bir defada veya taksitler halinde ödenecek olan murabahadan sağlanacak kârlar ise, aşağıdaki iki yöntemden biri seçilerek kaydedilir:

- a. Tahakkuk esası: Taksitler tahsil edilsin ya da edilmesin, kârlar vade dönemi boyunca herbir döneme oransal olarak dağıtılır. (Tercih edilen yöntem.)
- b. Nakit esası: Taksitler tahsil edildikçe kârlar tahakkuk ettirilir. (İslami bankanın Şer'i Danışma kurulunun veya denetleyici kurumların onayı üzerine)

Gelecek dönemleri ilgilendiren kârlar başka bir deyişle ertelenmiş kârlar (deferred profits) finansal durum tablosunda murabaha alacaklarından indirim şeklinde gösterilir.

AAOIFI FAS 2'ye göre murabaha konusu varlık İslami banka tarafından edinildiği tarihte, tarihi maliyet esasına (historical cost basis)²⁰² göre ölçülür ve kaydedilir. Edinme tarihinden sonraki ölçümler murabaha sözleşmesinin satın alma vaadi içerip içermemesine göre değişmektedir. Murabaha işleminin satın alma sözü içermesi halinde, murabaha malları tarihi maliyet üzerinden ölçülür. Fakat bozulma, yıkılma veya diğer istenmeyen durumlardan dolayı varlığın değeri maliyet değerinin altına düşerse, söz konusu değer düşüklüğü, herbir finansal dönemin sonunda varlığın değerlemesinde dikkate alınır. Murabaha işleminin satın alma vaadi içermemesi halinde ise, malların maliyetinin geri kazanılamayacağına dair bir gösterge varsa, söz konusu varlıklar nakit eşdeğer (net gerçekleşebilir) tutar²⁰³ üzerinden ölçülür. Bu durumda varlığın edinme maliyeti ile nakit eşdeğer tutarı arasındaki farkı yansıtacak şekilde varlığın değerindeki azalma için bir karşılık ayrılır.

²⁰² Bir varlığın satın alınma fiyatı veya edinme maliyeti ile İslami banka tarafından gerçekleştirilen diğer giderler (ör. gümrük vergileri ve diğer satın alma vergileri, taşıma ve yükleme harcamaları, sigorta ve mevcut mallarla ilgili diğer doğrudan giderler).

²⁰³ Nakit Eşdeğer Tutar (Net Gerçekleşebilir Değer): Cari dönemin normal iş akışı içinde bir varlığın nakit karşılığı satılması durumunda, gerçekleşecek olan para tutarıdır.

Murabaha alacaklarının vadeleri dikkate alınmaksızın ortaya çıktıklarında nominal değerleri (face value)²⁰⁴ üzerinden ölçülür ve kaydedilir. Dönem sonunda ise nakit eşdeğer tutar²⁰⁵ üzerinden ölçülür.

Açıklama Gereklilikleri: İslam banka müşterinin satın alma talebi üzerine kurulan murabaha sözleşmesinde yer alan satın alma sözünün bağlayıcı olup olmadığını finansal tablo dipnotlarında açıklar. Ayrıca “FAS 1: İslami Bankaların ve Finansal Kurumların Finansal Tablolarında Genel Sunum ve Açıklama” standardında belirtilen açıklama gerekliliklerini göz önünde bulundurması gerekmektedir.

IASB'nin murabaha ile ilgili doğrudan bir standardı bulunamamakla birlikte bünyesinde faaliyet gösteren İslami Finans İstişare Grubu'nun (Islamic Finance Consultative Group) 5 Eylül 2014 tarihinde düzenlediği toplantıda UFRS 9: Finansal Araçlar standardının murabaha işlemine uygulanabileceği görüşüne varılmıştır. Nitekim müşterinin satın alma talebi üzerine kurulan murabaha işleminin (murabaha to the purchase orderer) özü ve ekonomik anlamı dikkate alındığında yapılan işlemde bankanın asıl görevinin finansman sağlamak olduğu görülecektir. Herhangi bir müşteri talebi olmaksızın kurulan murabaha sözleşmesi ise yine işlemin özü ve ekonomik anlamı dikkate alınarak ticari bir anlaşma olarak kabul edilebilir. Bu durumda UFRS 15: Müşteri Sözleşmelerinden Doğan Hasılat standardı hükümleri uygulanabilir.

IASB'ye göre murabaha alacakları/borçlar finansal alacak/borç olarak finansal durum tablosunda gösterilir ve değer düşüklüğü karşılığı sonrası maliyet değeri ile ölçülür. Murabaha işleminden doğan kâr ve kayıplar ise ortaya çıktığında etkin faiz yöntemi kullanılarak tahakkuk ettirilir. UMS 39 Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme ile UFRS 9 Finansal Araçlar standartları finansman gelirin (faizin) etkin kâr (faiz) yöntemine göre muhasebeleştirilmesini gerektirmektedir. Etkin faiz yöntemi finansal varlık veya yükümlülüğün itfa edilmiş maliyetinin hesaplanmasında ve faiz gelir veya giderlerinin ilgili olduğu dönemin kâr veya zararına dağıtılması ve finansal tablolara

²⁰⁴ Nominal değer (face value): Müşteri ile İslami banka arasında kararlaştırılan fiyata dayanan Murabaha alacağı tutarıdır.

²⁰⁵ Finansal dönemin sonu itibarıyla alacak tutarından şüpheli alacakların düşülmesi sonucu kalan tutar.

alınmasında kullanılan yöntemdir. Etkin faiz oranı ise finansal varlığın veya yükümlülüğün beklenen ömrü boyunca gerçekleşmesi tahmin edilen gelecekteki nakit ödeme veya tahsilatları, finansal varlığın brüt defter değerine veya finansal yükümlülüğün itfa edilmiş maliyetine indirgeyen orandır.

Pakistan'nın yerel İslami finansal muhasebe standartlarından IFAS 2: İcara standardına göre kiralanmış fiziki varlığı net defter değeri (maliyet eksi birikmiş amortismanlar) üzerinden İslami Finansman ve Diğer Varlıklar adı altında kayda alınmaktadır.

Pakistan Yeminli Mali Müşavirler Enstitüsü (ICAP) tarafından yayınlanan IFAS-1: Murabaha standardı murabaha işleminin hem şer'i şartlarını hem de muhasebe ilkelerini birlikte ele alan bir standarttır. Söz konusu standarda göre murabaha işleminin muhasebeleştirilme ilkeleri aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- Standart bir banka tarafından gerçekleştirilen murabaha işlemlerinin muhasebeleştirilmesinde tarihi maliyet sözleşmesi bağlamında hazırlanan finansal tablolara uygulanır.
- Stokların maliyeti tüm satın alma maliyetleri ile stokların mevcut konum ve duruma getirilmesinde ortaya çıkan diğer maliyetleri kapsar.
- Bilanço tarihi itibarıyla bankanın elindeki satılmayan stoklar bankanın envanterini oluşturur ve stoklara uygulanan Uluslararası Muhasebe Standardına (UMS) uygun olarak değerlendirilir ve "Diğer Varlıklar" altında gösterilir.
- Bir bankanın finansal tablolarının stoklara uygulanan Uluslararası Muhasebe Standardı (UMS) tarafından belirtilen tüm bilgileri açıklaması gerekir.
- Banka tarafından edinilen ancak müşterinin satın alma vaadi yerine getirmediği için elde kalan stoklar, stoklara uygulanan Uluslararası Muhasebe Standardına (UMS) uygun olarak değerlendirilir.
- Murabaha alacakları banka tarafından fatura tutarı üzerinden kayda alınır ve bilançoda açıklanır.
- Kârın muhasebeleştirilmesi ise,

- Murabaha işlemi altında satın alma ve satışlar sonucunda ortaya çıkan kâr murabaha işlemi sona erdiğinde muhasebeleştirilir.
- Bununla birlikte, henüz vadesi gelmemiş satış gelirinin kısmındaki kâr “Kazanılmamış Murabaha Geliri” hesabına borç kaydı yapılarak ertelenir ve bilançoda bir yükümlülük olarak gösterilir.

4.3.2 İcaranın Muhasebe Standartları Açısından Değerlendirilmesi

İcara işlemiyle ilgili olarak AAOIFI'nin “FAS No. 8: İcara ve Mülkiyet Devriyle Sonuçlanan İcara” adıyla yayınlanmış bir standardı bulunmaktadır. Bu standart, faaliyet kiralaması olarak da ifade edilebilecek icara ile finansal kiralama benzeri özelliklere sahip olan Mülkiyet Devriyle Sonuçlanan İcara (Ijarah Muntahia Bittamleek – IMB) işlemlerine uygulanmaktadır. Aynı zamanda icara varlıklarının edinilmesi, icara gider ve gelirleri ile kazanç ve kayıpları da standardın kapsamına girmektedir.

AAOIFI FAS 8 İcara ve Mülkiyet Devriyle Sonuçlanan İcara (Ijarah Muntahia Bittamleek – IMB) standardında iki tür icaradan söz edilmiştir:

1. Faaliyet İcarası (Operating Ijarah): Kiralanan varlığın kanuni mülkiyetinin (legal title) kiralama dönemi sonunda kiracıya geçme vaadi içermeyen bir faaliyet kiralamasıdır.
2. Mülkiyet Devriyle Sonuçlanan İcara (Ijarah Muntahia Bittamleek – IMB): Kiralanan varlığın kanuni mülkiyetinin kiracıya geçmesiyle sonuçlanan bir kiralama türüdür. IMB aşağıdaki kiralama türlerini kapsamaktadır:
 - a) Hediye (kanuni mülkiyetin karşılıksız olarak transferi) yoluyla IMB
 - b) Kiralama sırasında belirtilen sembolik bir bedel veya başka bir tutar karşılığında kira döneminin sonunda kanuni mülkiyetin transferi (satış) yoluyla IMB
 - c) Kalan icara taksitlerine eşit bir tutar üzerinden kira dönemi sona ermeden kanuni mülkiyetin transferi (satış) yoluyla IMB
 - d) Kiralanan varlığın kanuni mülkiyetinin kademeli transferi (satış) yoluyla IMB

Kiralayan olarak İslami banka faaliyet icarasına konu etmek amacıyla bir varlık edildiğinde bu varlığı tarihi maliyet değeri üzerinden “İcara Varlıklarına Yapılan Yatırımlar” altında finansal tablolara alır. İslami banka söz konusu varlığı, benzer varlıklar için uyguladığı olağan amortisman politikasına göre tutarlılık esas çerçevesinde itfa eder. İcara gelirleri kiralama süresinde finansal dönemlere oransal olarak dağıtılır. İcara taksitleri geliri ise gelir tablosunda icara geliri olarak gösterilir ve vadesi dolan taksitler ilgili muhasebe döneminde tahakkuk ettirilir. Kira sözleşmesinin düzenlenmesi sırasında kiralayan tarafından gerçekleştirilen başlangıç doğrudan maliyetleri (initial direct cost) önemli düzeydeyse kira süresi boyunca finansal dönemler arasında dağıtılır. Şayet önemsiz düzeydeyse sözleşmenin düzenlendiği dönemde doğrudan gelir tablosuna gider olarak aktarılır. Kiralanan varlıkla ilgili dönem içinde gerçekleştirilen onarımlar önemli düzeydeyse ve tutarları yıldan yıla değişiyorsa uygun karşılık ayırmak suretiyle gelirden düşülebilir. Dönemde ortaya çıkan onarım maliyeti finansal dönem sonunda ayrılan karşılıktan düşülür. Finansal dönemin sonunda icara alacakları nakit eşdeğer tutarları (cash equivalent value – CEV) üzerinden ölçülür.

İslami bankanın kiracı olarak faaliyet icarası işlemine taraf olması halinde, icara taksitleri kira süresi boyunca finansal dönemler arasında dağıtılır ve taksitler ödeme durumunda geldiğinde ait olduğu finansal dönemde tahakkuk ettirilir. İcara ödemeleri kiracının gelir tablosunda “icara giderleri” adıyla sunulur. Kiracı tarafından gerçekleştirilen başlangıç doğrudan maliyetleri önemsiz düzeydeyse gerçekleştiği dönemde, önemli düzeydeyse icara süresi boyunca finansal dönemlere dağıtılarak icara gelir tablosuna gideri olarak yansıtılır. Aşağıdaki tablolarda faaliyet icarası, İslami bankanın hem kiralayan hem de kiracı olma durumuna göre muhasebe raporlama açısından ele alınmıştır.

Tablo 30: AAOIFI FAS 8 İcara ve Mülkiyet Devriyle Sonuçlanan İcara Standardına Göre İslami Bankanın Kiracı Olarak Yer Aldığı Faaliyet İcarasının Muhasebeleştirilmesi

1) İcara geliri/gideri	İcara taksit gideri icara süresi boyunca finansal dönemlere dağıtılır ve vadenin dolduğu finansal dönemde tahakkuk ettirilir. İcara taksitleri kiracının gelir tablosunda “icara gideri” olarak sunulur.
2) Başlangıç doğrudan maliyetleri	Kiracı tarafından icara sözleşmesinin kurulmasında gerçekleştirilen başlangıç doğrudan maliyetleri, önemli düzeydeyse, icara giderlerinin dağıtılması için kullanılan yöntemle uyumlu olarak kira süresi içinde dönemlere dağıtılır. Bu maliyetler önemli düzeyde değilse, anlaşmanın kurulduğu finansal döneme doğrudan gider olarak yansıtılır.

Mülkiyet Devriyle Sonuçlanan İcara (Ijarah Muntahia Bittamleek – IMB) adından da anlaşılacağı üzere mülkiyet hakkının kira süresi sonunda kiracıya geçtiği icara türüdür. Kira süresi sonunda yukarıda verildiği üzere dört farklı şekilde gerçekleşebilmektedir. Aşağıda Mülkiyet Devriyle Sonuçlanan İcara ile ilgili iki adet tablo sunulmuştur. Birinci tabloda İslami bankanın kiralayan (kiraya veren), ikinci tabloda ise kiracı olarak yer aldığı Mülkiyet Devriyle Sonuçlanan İcara işleminin AAOIFI FAS 8 standardına göre muhasebe ve raporlama ilkeleri sunulmuştur. “Kira Süresi Sonunda Mülkiyet Devir Türleri” şeklinde ifade edilen kısımda mülkiyet hakkının; (a) hediye, (b) kalıntı değer karşılığı satış, (c) kalan kira taksitleri karşılığı satış, (d) ise kademeli satış şeklinde devredildiğini belirtmektedir.

Tablo 31: AAOIFI FAS 8 İcara ve Mülkiyet Devriyle Sonuçlanan İcara Standardına Göre İslami Bankanın Kiralayan Olarak Yer Aldığı Faaliyet İcarasının Muhasebeleştirilmesi

İcara amacıyla edinilen varlıklar	<p>(1) Tarihi maliyet²⁰⁶ değeri üzerinden bilançoya alınır.</p> <p>(2) Kiralanan varlığın tahmin edilen kalıntı değerinde kalıcı önemli bir azalma bekleniyorsa, söz konusu azalma tahmin edilir ve tahakkuk ettiği finansal dönemde bir kayıp olarak kaydedilir.</p> <p>(3) Kiralanan varlıklar kiralayanın benzer varlıklar için uyguladığı normal amortisman politikasıyla uyumlu bir temele göre itfa edilir.</p> <p>(4) Kiralanan varlıklar kiralayanın bilançosunda İcara Varlıklarındaki Yatırımlar altında sunulur.</p>
İcara geliri/gideri	<p>(1) İcara geliri, icara süresi içinde dönemlere oransal olarak dağıtılır.</p> <p>(2) İcara taksit gelirleri kiralayanın gelir tablosunda “icara geliri” olarak sunulur ve taksitlerin vadeleri dolduğu dönemde tahakkuk ettirilir.</p>
Başlangıç doğrudan maliyetleri	<p>Kira sözleşmesi düzenlenirken kiralayan tarafından gerçekleştirilen başlangıç doğrudan maliyetleri, önemli düzeydeyse, icara gelirinin dağıtılmasında kullanılan yöntemle uyumlu olarak kira süresi içinde dönemlere dağıtılır. Önemli düzeyde değilse, icara sözleşmesinin yapıldığı finansal dönemin gelir tablosuna doğrudan gider yansıtılır.</p>
Kiralanan varlığın bakım ve onarımları	<p>(1) Kiralanan varlığın hizmet etmesini sağlamak için gerekli olan onarımlar, önemsiz düzeydeyse ortaya çıktığı döneme yansıtılır.</p> <p>(2) Onarımlar önemli ve kira süresince yıldan yıla değişen tutardaysa, düzenli olarak gelirden düşülmek üzere karşılık ayrılır.</p> <p>(3) Kiracı, kiralayanın rızasıyla varlığın onarımını üstlenir ve bedelini kiralayana ödettirişse, kiralayan söz konusu onarımları ortaya çıktığında finansal döneme gider olarak kaydeder.</p>
Finansal dönemin sonunda	<p>(1) Başlangıç doğrudan maliyetlerinin amortismanı, önemli düzeydeyse, söz konusu dönemin gideri olarak kaydedilir.</p> <p>(2) Döneme ait onarım maliyeti, karşılık ayrılmışsa, karşılıktan düşülür.</p> <p>(3) Kiralanan varlık kiralayanın benzer varlıklar için uyguladığı normal amortisman politikasına göre itfa edilir.</p> <p>(4) İcara taksit alacakları Nakit Eşdeğer Tutarları üzerinden ölçülür.</p>

²⁰⁶ İcara amacıyla edinilen varlıkların tarihi maliyeti net satın alma fiyatı ve tüm varlığı istenilen kullanıma getirmek için gerekli tüm harcamaları (gümrük ödemeleri, vergileri, nakliye, sigorta, kurulum, test etme gibi) kapsar.

Tablo 32: AAOIFI FAS 8 İcara ve Mülkiyet Devriyle Sonuçlanan İcara Standardına Göre İslami Bankanın Kiralayan Olarak Yer Aldığı Mülkiyet Devriyle Sonuçlanan İcaranın Muhasebeleştirilmesi

	Kira Süresi Sonunda Mülkiyet Devir Türleri			
	(a)	(b)	(c)	(d)
İcara amacıyla edinilen varlıklar	Faaliyet icarasında olduğu gibi işlem yapılır.	Faaliyet icarasında olduğu gibi işlem yapılır.	Faaliyet icarasında olduğu gibi işlem yapılır.	Faaliyet icarasında olduğu gibi işlem yapılır.
İcaranın akdedilmesi ve başlaması	1) Kiralanan varlık IBM varlıkları altında ve defter değeri üzerinden bilançoda gösterilir. 2) Başlangıç doğrudan maliyetleri faaliyette icarasında olduğu gibi işlem yapılır.	(a)'daki gibi işlem yapılır.	(a)'daki gibi işlem yapılır.	(a)'daki gibi işlem yapılır.
İcara geliri	Faaliyet icarasında olduğu gibi muhasebeleştirilir.	Faaliyet icarasında olduğu gibi işlem yapılır.	Kiralanan varlık satılmadan önce (a)'daki gibi işlem yapılır.	Kiracı kiralanan varlığın çoğunluk payını edindiğinde gelirin kademeli olarak azalacağı göz önüne alınarak icara geliri vadenin olduğu dönemde muhasebeleştirilir.
Kiralanan varlığın bakım ve onarımları	Faaliyet icarasında olduğu gibi işlem yapılır.	Faaliyet icarasında olduğu gibi işlem yapılır.	Faaliyet icarasında olduğu gibi işlem yapılır.	Faaliyet icarasında olduğu gibi işlem yapılır. İlâveten, onarım maliyetleri kiracı ve kiralayan arasında varlık üzerindeki hakları oranında paylaşılır.
Finansal dönemin sonunda	1) Faaliyet icarasında olduğu gibi işlem yapılır. 2) Kalıntı değerinde meydana gelen azalma, hediye olarak verileceği için varlığın öngörülebilir maliyetinin tespitinde dikkate alınmaz.	1) Faaliyet icarasında olduğu gibi işlem yapılır. 2) Varlığın kalıntı değeri, öngörülebilir maliyet belirlenirken düşülür.	Faaliyet icarasında olduğu gibi işlem yapılır.	1) Faaliyet icarasında olduğu gibi işlem yapılır. 2) Kiracı varlığın kalan hissesini almazsa, icara dönemi sonunda (b) için belirtilen işlemlerin (2) ve (3) adımları uygulanır.

<p>İcara süresinin sona ermesi/icara süresi sona ermeden kiralanan varlığın satın alınması/kiralanan varlığın satın alınan payının muhasebeleştirilmesi</p>	<p>Kiralanan varlığın yasal mülkiyeti, tüm icara taksitlerinin ödenmesi şartıyla, kiracıya geçer</p>	<p>1) Kiralanan varlığın yasal mülkiyeti, tüm icara taksitlerinin ödenmesi ve kiracının varlığı satın alması şartıyla, kiracıya geçer. 2) Kiracının satın alma sözü bağlayıcı değilse ve kiracı satın almaktan vazgeçmişse, varlık kiralayanın bilançosunda “icara amacıyla edinilen varlıklar” altında sınıflanır ve nakit eşdeğer tutar (CEV) veya net defter değerini düşük olanı ile ölçülür. CEV daha düşükse, fark, ilgili dönemde kayıp olarak kaydedilir. 3) Kiracının sözü bağlayıcı olmakla birlikte satın almaktan vazgeçmiş ve CEV daha düşükse, fark kiracıdan alacak olarak kaydedilir.</p>	<p>Varlığın kiracı tarafından, icara süresi sona ermeden kalan icara taksitlerine eşit bir tutar üzerinden satın alınması halinde, yasal mülkiyet kiracıya geçer. Varlığın satış fiyatı ile net defter değeri arasında oluşacak olan fark kiralayan tarafından kazanç veya kayıp olarak kaydedilir.</p>	<p>1) Kiralanan varlığın satılan kısmının muhasebeleştirilmesi: Satılan kısmın defter değeri “Kiralanan Varlıklar Hesabı”ndan düşülür. Ayrıca, kiralayan satış değeri ve net defter değeri arasındaki farktan kaynaklanan herhangi bir kazanç veya kaybı gelir tablosunda muhasebeleştirir. 2) İcara süresinin sona ermesi: Kiralanan varlığın icara taksitleri ile satın alınan paylarının tutarının tamamen ödenmesi halinde, icarayla ilişkili tüm hesaplar kapatılır.</p>
<p>Yasal mülkiyet kiracıya geçmeden önce kiralanan varlığın kalıcı hasar görmesi</p>	<p>Yasal mülkiyet karşılıksız olarak kiracıya geçmeden önce, kiracının herhangi bir kusuru olmaksızın kiralanan varlık, kalıcı olarak bozulmuş ve halihazırda ödenmiş icara taksitleri gerçeğe uygun kira tutarını (fair rental amount) aşmışsa, iki tutar arasındaki fark (kiracının varlığın satın alınması için yaptığı ödeme ile varlığın gerçeğe uygun değeri) kiralayanın bir yükümlülüğü olarak kaydedilir ve gelir tablosuna yansıtılır.</p>	<p>(a)'daki gibi işlem yapılır.</p>	<p>-</p>	<p>-</p>

Tablo 33: AAOIFI FAS 8 İcara ve Mülkiyet Devriyle Sonuçlanan İcara Standardına Göre İslami Bankanın Kiracı Olarak Yer Aldığı Mülkiyet Devriyle Sonuçlanan İcaranın Muhasebeleştirilmesi

	Kira Süresi Sonunda Mülkiyet Devir Türleri			
	(a)	(b)	(c)	(d)
Başlangıç doğrudan maliyetleri	Faaliyet icarasında olduğu gibi işlem yapılır.	Faaliyet icarasında olduğu gibi işlem yapılır.	Faaliyet icarasında olduğu gibi işlem yapılır.	Faaliyet icarasında olduğu gibi işlem yapılır.
İcara giderleri	Faaliyet icarasında olduğu gibi işlem yapılır.	Faaliyet icarasında olduğu gibi işlem yapılır.	Faaliyet icarasında olduğu gibi işlem yapılır.	Faaliyet icarasında olduğu gibi işlem yapılır. Kiracı varlığın çoğunluk hissesini edindiğinde, dönemsel ve operasyonel maliyetler tedricen artacaktır.
Kiralanan varlıkların dönemsel ve operasyonel bakımı	Kiralanan varlığın dönemsel ve operasyonel bakımını kiralama koşullarına göre kiracının karşılaması gerekiyorsa, ortaya çıkan maliyetler tahakkuk ettiği finansal döneme gider olarak yansıtılır.	(a)'daki gibi işlem yapılır.	(a)'daki gibi işlem yapılır.	(a)'daki gibi işlem yapılır.
Finansal dönemin sonunda	-	-	-	Kiralanan varlığın kiracı tarafından satın alınan kısmı kiracı tarafından benimsenen amortisman politikasına göre itfa edilir.
İcara süresinin sona ermesi/icara süresi sona ermeden kiralanan varlığın satın alınması/kiralanan varlığın satın alınan payının muhasebeleştirilmesi	1) Kiralanan varlığın kanuni mülkiyeti, tüm icara taksitleri ödendikten sonra kiracıya geçer. 2) Kira süresinin sonunda hediye olarak edinilen varlıklar nakit eşdeğer tutarları üzerinden ölçülür. Hissedarlar (dağıtılmayan kârlar gibi), yatırım hesap sahipleri ya da	1) Kiralanan varlığın kanuni mülkiyeti, tüm icara taksitlerinin ödenmesi koşuluyla kiracının söz konusu varlığı satın alması halinde kiracıya geçer. 2) Kira süresinin sonunda satın alınan varlıklar nakit eşdeğer tutarları üzerinden ölçülür. Edinilen varlığın nakit eşdeğer tutarıyla satın alma fiyatı arasında	1) Kiracı kalan icara taksitlerine eşit bir fiyattan kiralanan varlığı satın aldığı anda kanuni mülkiyet kiracıya geçer. 2) Kira süresi sona ermeden satın alınan varlıklar nakit eşdeğer tutarları üzerinden ölçülür. Nakit eşdeğer tutar ile satın alma fiyatı (kalan	Kiralanan varlığın kiracı tarafından satın alınan kısmı satın alma fiyatı üzerinden ölçülür.

	her ikisi de olabilir, hangisi olursa olsun, finanse edilen icara taksitlerinin fon kaynağına karşılık gelen bir kredi verilir. Kiracı bu konudaki politikasını dipnotlarda açıklamalıdır.	bir fark oluşursa, satın almayı finanse eden taraflara alacak olarak kaydedilir.	icara taksitleri) arasında bir fark varsa, satın almayı finanse eden taraflara alacak olarak kaydedilir.	
Kiralanan varlığın, yasal mülkiyet kiracıya geçmeden önce kalıcı bozulması	Kanuni mülkiyet karşılıksız olarak kiracıya geçmeden önce kiralanan varlıkta kiracının herhangi bir kusuru olmaksızın daimî olarak bozulma oluşur ve halihazırda ödenmiş icara taksitleri gerçeğe uygun kira tutarını aşmışsa, iki tutar (kiracının varlığı satın alınması karşılığında ödedikleri ile gerçeğe uygun kira değeri) arasındaki fark kiralayandan alacak olarak kaydedilir ve gelir tablosuna alacak olarak yansıtılır.	(a)'daki gibi işlem yapılır.	-	-

IASB (UMSK) kiralama işlemlerinin muhasebe ve raporlama işlemleri için UMS (IAS) 17: Kiralama İşlemleri standardını yayınlamıştır. Bu standart Türkiye’de KGK tarafından Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) 17: Kiralama İşlemleri adıyla yayınlanmaktadır. Söz konusu standart bazı istisnalar (yer altı kaynaklarının araştırılması amacıyla yapılan kiralamalar, maddi olmayan duran varlıkların kiralanması, faaliyet kiralaması ve canlı varlıklar) dışında tüm finansal kiralama işlemlerine yönelik uygulanmaktadır. Kurul daha sonra bu standardın yerine geçmek üzere UFRS (IFRS) 16: Kiralamalar, KGK düzenlemelerine göre ise Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TFRS) 16: Kiralamalar adıyla yeni bir standart daha düzenlemiştir. Yeni standart 1 Ocak 2019 tarihinden itibaren uygulamaya girecek olup bu standardın yürürlüğe girmesiyle “TMS 17 Kiralama İşlemleri, TFRS Yorum 4 Bir Anlaşmanın Kiralama İşlemi İçerip İçermediğinin Belirlenmesi, TMS Yorum 15 Faaliyet Kiralamaları — Teşvikler ve TMS Yorum 27 Yasal Açıdan Kiralama Görünümündeki İşlemlerin Özünün Değerlendirilmesi” düzenlemeleri yürürlükten kaldırılmış olacaktır.

TMS 17 Kiralama İşlemleri her ne kadar 31 Aralık 2018 tarihine kadar yürürlükte kalacak olsa da bu çalışmada icara işlemiyle ilgili değerlendirme yapılırken TFRS 16: Kiralamalar standardı esas alınmıştır. Böylelikle güncel bir değerlendirme yapmak amaçlanmıştır. TFRS 16: Kiralamalar standardına göre, kiralama bir varlığın (dayanak varlık) kullanım hakkının bir bedel karşılığında belirli bir süreliğine devredildiği sözleşme veya bir sözleşmenin parçasıdır. Söz konusu standarta iki tür kiralama söz konudur. Birincisi finansal kiralama (financial lease) dayanak varlığın mülkiyetinden kaynaklanan tüm risk ve getirilerin önemli ölçüde devredildiği kiralamadır. İkincisi ise faaliyet kiralaması (operating lease): Dayanak varlığın mülkiyetinden kaynaklanan tüm risk ve getirilerin önemli ölçüde devredilmediği kiralamadır.

Kiralamaların her biri faaliyet kiralaması ya da finansal kiralama olarak sınıflandırılır. Bir kiralamanın finansal kiralama veya faaliyet kiralaması olması, sözleşmenin şeklinden ziyade işlemin özüne bağlıdır. Bu anlamda, Mülkiyet Devriyle Sonuçlanan İcara (Ijarah Muntahia Bittamleek – IMB) bir finansal kiralama işlemidir. Zira işlemin özünde bir finansman işlemi olmakla birlikte IASB tarafından bir işlemin finansal kiralama sayılabilmesi için aşağıda belirtilen şartları taşımaktadır.

- (a) Kiralamanın, dayanak varlığın mülkiyetini kiralama süresinin sonuna kadar kiracıya devretmesinin öngörülmesi,
- (b) Dayanak varlığı, opsiyonun kullanılabilir hale geldiği tarihteki gerçeğe uygun değerinden yeterince düşük olması beklenen bir fiyattan satın alma opsiyonuna sahip olan kiracının, kiralama sözleşmesinin başlama tarihinde bu opsiyonu kullanacağından makul ölçüde emin olması,
- (c) Dayanak varlığın mülkiyeti devredilmese dahi, kiralama süresinin dayanak varlığın ekonomik ömrünün büyük bir kısmını kapsaması,
- (d) Kiralama sözleşmesinin başladığında, kira ödemelerinin bugünkü değerinin, dayanak varlığın gerçeğe uygun değerinin tamamına yakınına oluşturması ve
- (e) Dayanak varlığın, üzerinde büyük değişiklikler yapılmadığı sürece yalnızca kiracı tarafından kullanılabilir özel bir yapıda olması.

Bir kiralamanın genellikle finansal kiralama olarak sınıflandırılması için yukarıdaki koşullardan en az birini sağlaması yeterli görülmektedir. Bununla birlikte, aşağıdaki göstergelerin tek başına veya birlikte var olması durumunda da bir kiralamanın yine finansal kiralama olarak sınıflandırılması sonucu doğmaktadır:

- (a) Kiracının kiralamayı feshedebilmesi durumunda, kiraya verenin fesihden kaynaklanan zararlarının kiracı tarafından karşılanması,
- (b) Kalıntı değerin gerçeğe uygun değerinde meydana gelen değişimlerden kaynaklanan kazanç veya kayıpların (kiralama sonunda satıştan elde edilen bedelin büyük bir bölümüne eşit bir kira indirimi şeklinde) kiracıya ait olması
- (c) Kiracının, piyasa fiyatının önemli ölçüde altında bir kira bedeli karşılığında ikinci bir dönem için kiralamayı sürdürme hakkının bulunması.

TFRS 16: Kiralamalar standardına göre, finansal kiralama ve faaliyet kiralamasının muhasebeleştirilmesine ilişkin kiraya veren tarafından yapılması gereken işlemler ile finansal kiralama işleminin muhasebeleştirilmesine ilişkin kiracı tarafından yapılması gereken işlemler aşağıdaki iki tabloda özetlenmiştir.

Tablo 34: IASB'ye Göre Kiralayan Açısından Finansal ve Faaliyet Kiralamasının Muhasebeleştirilmesi

FİNANSAL KİRALAMA	
İlk ölçme	Net kiralama yatırımının ölçümünde kiralamadaki zımnî faiz oranı kullanılır.
Sonraki ölçüm	(a) Kiraya veren, kiralama süresi boyunca finansman gelirini net kiralama yatırımına ilişkin sabit bir dönemsel getiri oranını yansıtan bir esasa göre finansal tablolarına alır. (b) Döneme ilişkin kira ödemeleri, anaparayı ve kazanılmamış finansman gelirini azaltmak üzere brüt kiralama yatırımından düşülür
FAALİYET KİRALAMASI	
Kira geliri	Elde edilen kira ödemeleri doğrusal olarak ya da başka bir sistematik esasa göre finansal tablolara yansıtılır.
Amortisman ve katlanılan maliyetler	(a) Amortisman dâhil olmak üzere kira gelirin kazanılmasında katlanılan maliyetleri gider olarak finansal tablolara yansıtılır. (b) Dayanak varlıklara ilişkin amortisman politikası, kiraya verenin benzer varlıklara uyguladığı normal amortisman politikasıyla tutarlı olmalıdır. (c) 3) Amortismanı TMS 16 ve TMS 38'e göre hesaplanır.
Başlangıç doğrudan maliyetleri	(a) Bir faaliyet kiralamasını elde etmek için katlanılan başlangıçtaki doğrudan maliyetler dayanak varlığın defter değerine ilave edilir. (b) Söz konusu maliyetler kiralama süresi boyunca kira geliriyle aynı yöntemi kullanarak finansal tablolara gider olarak yansıtılır.
Değer düşüklüğü	Dayanak varlığın değer düşüklüğüne uğrayıp uğramadığını belirlemek ve belirlenen değer düşüklüğü zararlarını muhasebeleştirmek için TMS 36 uygulanır.
Üretici veya satıcı konumundaki kiraya veren	Faaliyet kiralamasına ilişkin finansal tablolara herhangi bir satış kârı yansıtılmaz, zira söz konusu işlem satışa eşdeğer bir işlem değildir.
Sunum	Kiraya veren, faaliyet kiralamasına konu dayanak varlıkları, söz konusu dayanak varlığın niteliğine göre finansal durum tablosunda sunar.

Tablo 35: IASB’ye Göre Kiracı Açısından Finansal Kiralama İşleminin Muhaseleştirilmesi

	İlk Ölçüm	Sonraki Ölçüm	Sunum
Kullanım Hakkı Varlığı	Kiracı, kiralamanın fiilen başladığı tarihte kullanım hakkı varlığını maliyeti üzerinden ölçer	Kiralamanın fiilen başladığı tarihten sonra, kiracı, kullanım hakkı varlığını maliyet yöntemini uygulayarak ölçer. Kiracı maliyet yöntemini uygularken, kullanım hakkı varlığını: (a) Birikmiş amortisman ve birikmiş değer düşüklüğü zararları düşülmüş ve (b) kira yükümlülüğünün yeniden ölçümüne göre düzeltilmiş maliyeti üzerinden ölçer. Kullanım hakkı varlığını amortismana tabi tutarken, TMS 16 Maddi Duran Varlıklar’da yer alan amortisman hükümlerini uygular.	Diğer varlıklardan ayrı bir şekilde kullanım hakkı varlıklarını finansal durum tablosunda sunar. Kiracı, kâr veya zarar ve diğer kapsamlı gelir tablosunda, kira yükümlülüğüne ilişkin faiz giderini, kullanım hakkı varlığına ilişkin amortisman bedelinden ayrı, finansman maliyetlerinin bir unsuru olarak sunar.
Kira Yükümlülüğü	Kiralamanın fiilen başladığı tarihte kiracı, kira yükümlülüğünü o tarihte ödenmemiş olan kira ödemelerinin bugünkü değeri üzerinden ölçer. Kira ödemeleri, kiralamadaki zımnî faiz oranının kolaylıkla belirlenebilmesi durumunda, bu oran kullanılarak iskonto edilir.	Kiralamanın fiilen başladığı tarihten sonra kiracı, kira yükümlülüğünü aşağıdaki şekilde ölçer: (a) Defter değerini, kira yükümlülüğündeki faizi yansıtacak şekilde artırır, (b) Defter değerini, yapılan kira ödemelerini yansıtacak şekilde azaltır ve (c) Defter değerini, tüm yeniden değerlendirmeleri ve kiralamada yapılan değişiklikleri yansıtacak şekilde ya da revize edilmiş özü itibarıyla sabit kira ödemelerini yansıtacak şekilde yeniden ölçer.	Diğer yükümlülüklerden ayrı bir şekilde kira yükümlülüklerini finansal durum tablosunda sunar.

TFRS 16 aynı zamanda satış ve geri kiralama işlemlerine ilişkin muhasebeleştirme hükümlerini de içermektedir. Bir işletmenin (satıcı-kiracının) bir varlığı diğer bir işletmeye (alıcı-kiraya verene) devretmesi ve aynı varlığı alıcı-kiraya verenden geri kiralaması durumunda, satıcı-kiracı ve alıcı-kiraya veren, devir sözleşmesini ve kiralamayı aşağıda belirtilen tabloya göre muhasebeleştirir. Öncelikle bir varlığın devrinin satış olup olmadığına karar verilmelidir. Bunun için söz konusu devrin varlık satışı olarak muhasebeleştirilmesi için TFRS 15'teki hükümleri karşılayıp karşılamadığına bakılmalıdır.

Tablo 36: TFRS 15 Müşteri Sözleşmeleri Standardına Göre İcaranın Muhasebeleştirilmesi

	Varlığın Devrinin Bir Satış İşlemi Olduğu Durumlar	Varlığın Devrinin Bir Satış İşlemi Olmadığı Durumlar
Satıcı-Kiracı	Geri kiralamadan doğan kullanım hakkı varlığı, elde tutulan kullanım hakkı varlığının önceki defter değeri oranı üzerinden ölçülür. Yalnızca alıcı-kiraya verene devredilen haklarla ilişkili kazanç veya kayıp tutarı finansal tabloya yansıtılır.	Devredilen varlık finansal tablolarda gösterilmeye devam edilir. Devir bedeline eşit tutarda bir finansal yükümlülük finansal tablolara yansıtılır ve TFRS 9 kapsamında muhasebeleştirilir.
Alıcı-Kiraya Veren	Varlığa ilişkin satın alma işlemi ilgili Standartlar uygulanarak, kiralama ise TFRS 16'nın kiraya verenle ilgili hükümlerine göre muhasebeleştirilir.	Devredilen varlığı finansal tablolarına yansıtılmaz. Devir bedeline eşit tutarda bir finansal varlığı finansal tablolarına yansıtılır ve TFRS 9 kapsamında muhasebeleştirir

Pakistan'ın yerel İslami finansal muhasebe standartlarından IFAS 2: İcara standardına göre kiralanmış fiziki varlığı net defter değeri (maliyet eksi birikmiş amortismanlar) üzerinden İslami Finansman ve Diğer Varlıklar adı altında kayda alınmaktadır. Söz konusu varlık icara dönemi boyunca doğrusal amortisman yöntemi kullanılarak dönemlere itfa edilir. Kiralayan icara alacaklarını vadesi geldiğinde tahakkuk esasına göre kayda alır. İcara ödemesinin gelire dönüşmesi vadesi geldiğinde gerçekleşmektedir. Vadesi gelen alacaklar ise diğer alacaklar olarak sunulmaktadır. Pakistan Yeminli Mali Müşavirler Enstitüsü (ICAP) tarafından yayınlanan IFAS-1: İcara standardı icara işleminin hem şer'i şartlarını hem de muhasebe ilkelerini birlikte ele alan

bir standarttır. Söz konusu standarda göre icara işleminin muhasebeleştirilme ilkeleri kiracı ve kiralayan açısından aşağıdaki gibi kısaca özetlenebilir:

Tablo 37: ICAP IFAS-1: İcara Standardına Göre İcaranın Muhasebeleştirilmesi

Kiracı	Kiralayan
a) İcara ödemeleri icara dönemi boyunca doğrusal esasa göre gelir tablosuna gider olarak yansıtılır.	a) Kiralayan icara varlıklarını varlığın doğasına uygun olarak bilançoda kendi kullanımındaki varlıklardan ayrı olarak gösterir.
b) Kiracı UMS 32: Finansal Araçlar: Açıklama ve Sunum standardının gerekliliklerini karşılamanın yanı sıra aşağıdaki açıklamaları yapmakla yükümlüdür:	b) İcara işleminden doğan icara geliri icara ödemesinin vadesi geldiğinde tahakkuk esasına göre gelir olarak kaydedilir.
<ul style="list-style-type: none">• Gelecekte yapılacak icara ödemelerinin toplamı• Gelecekte yapılacak alt-icara ödemelerinin toplamı• Dönemde gelir olarak kaydedilen icara ve alt-icara ödemeleri• Kiracının girişmiş olduğu önemli icara sözleşmelerinin genel bir tanımı	c) İcara geliri kazanıldığında ortaya çıkan amortisman dahil maliyetler gider olarak kaydedilir.

IFAS-1: İcara standardına göre kiracı icara sözleşmesi kapsamında yaptığı ödemeleri gider olarak, kiralayan ise gelir olarak tahakkuk esasına göre gelir tablosuna yansıtır. Kiracı icara sözleşmesiyle ilgili olarak UMS 32’de belirtilen açıklamaların yanı sıra gelecekte yapılacak icara ödemelerinin toplamı, gelecekte yapılacak alt-icara ödemelerinin toplamı, dönemde gelir olarak kaydedilen icara ve alt-icara ödemeleri, kiracının girişmiş olduğu önemli icara sözleşmelerinin genel bir tanımıyla ilgili ilave açıklamalarda bulunmak durumundadır.

4.3.1 Mudarabanın Muhasebe Standartları Açısından Değerlendirilmesi

Mudaraba finansmanı emek ve mesleki bilgisini ortaya koyan bir girişimciye İslami bankanın sermaye vermek yoluyla finansman kullandığı bir ortaklık şeklidir. Mudaraba finansmanı İslami finans alanında özellikle iş hayatının finansmanında önemli bir konuma sahiptir. İslami bankalar arasında girişilen mudaraba finansmanı işlemlerinin ölçüm ve raporlanmasında yaşanan farklılıklardan dolayı bu alanda standart düzenleme

gerekliliği duyulmuştur. Mudaraba finansmanı konusunda finansal tablo kullanıcılarına yönelik İşlami bankalarca uygulanan muhasebe politikalarıyla ilgili yetersiz bilgi sunulması alınacak ekonomik kararları olumsuz yönde etkileyeceği çok açıktır. Tüm bu nedenlerden dolayı İşlami bankalar ve finansal kuruluşlar tarafından girişilen mudaraba finansmanı işlemlerine yönelik olarak finansal tablolara alma, ölçme ve açıklama konuları standart hale getirilmek istenmiştir.

AAOIFI'nin "FMS 3: Mudaraba" standardı İşlami bankalar ve finansal kuruluşlar tarafından girişilen mudaraba işlemleriyle ilgili finansal tabloya alma, ölçme ve açıklama konularını düzenlemeyi amaçlamaktadır. Söz konusu standart fon sağlayıcı olarak İşlami banka tarafından yürütölen mudaraba finansmanı işlemlerine ve İşlami banka tarafından sağlanan mudaraba sermayesine yönelik uygulanmaktadır. Bu kapsamda İşlami bankanın mudaraba finansmanı için sağlamış olduğu sermayeyi kendi kaynaklarından mı yoksa kendi kaynakları ile sınırlı ya da sınırlandırılmamış yatırım hesaplarındaki fonlardan oluşarı ortak bir havuzdan mı sağladığı konusu standardın kapsamına girmektedir. Ayrıca İşlami bankanın mudaraba işleminden doğarı kâr veya zarardaki payları da yine bu standardın kapsamına girmektedir. Diğer taraftan aşağıdaki işlemler standardın kapsamı dışındadır:

- (a) Mudarib (emek sahibi) nezdindeki mudaraba işlemlerinin muhasebe uygulamaları
- (b) İşlami bankanın sınırlandırılmamış yatırım hesabı fonlarını alması
- (c) İşlami bankanın sınırlandırılmış yatırım hesabı fonlarını alması
- (d) Mudaraba fonunun zekâtı

Aşağıda İşlami banka tarafından girişilen müşareke finansmanı işleminin AAOIFI'nin "FAS 3: Mudaraba" standardı çerçevesinde muhasebeleştirme ve raporlama ilkeleri özetlenerek tablo halinde sunulmuştur:

Tablo 38: AAOIFI FMS 3: Mudaraba Standardına Göre Mudarabanın Muhasebeleştirilmesi

2. Sözleşmenin kurulduğu tarihte mudarabah sermayesinin finansal tablolara alınması	<p>(c) Sermaye mudaribe peşin ya da taksitler halinde ödenecekse her bir taksit ödendiği zaman veya mudaribin tasarrufuna sunulduğunda kayda alınır.</p> <p>(d) Mudaraba finansmanı işlemleri İslami bankanın finansal tablolarında “Mudaraba Finansmanı” adıyla, parasal olmayan varlık şeklinde sağlanan mudaraba sermayesi ise “Parasal Olmayan Mudaraba Varlıklar” adıyla raporlanır.</p>
3. Sözleşmenin kurulduğu tarihte mudarabah sermayesinin ölçülmesi	<p>(a) İslami banka tarafından nakit ya da parasal olmayan varlık olarak sağlanan muradaraba sermayesi sırasıyla ödenen tutar ve varlıkların gerçeğe uygun değerleri üzerinden ölçülür. Varlıkların gerçeğe uygun değerleri ile defter değerleri arasında bir fark varsa, söz konusu fark kâr veya zarar olarak muhasebeleştirilir.</p> <p>(b) Bir veya her iki tarafın gerçekleştirdiği sözleşme kurulum giderleri mudaraba sermayesinin bir parçası olarak dikkate alınmaz.</p>
4. Finansal dönemin sonunda mudarabah sermayesinin ölçülmesi	<p>(a) Mudaraba sermayesi finansal dönem sonunda, sözleşmenin kurulduğu tarihte olduğu gibi ölçülür. Bununla birlikte İslami bankaya herhangi bir sermaye geri ödemesi varsa toplamdan düşülür.</p> <p>(b) İşe başlanmadan önce sermayenin bir kısmının zayi olması halinde, bu kısım mudaraba sermayesinden düşülür ve İslami banka tarafından zarar olarak muhasebeleştirilir. Ancak söz konusu kayıp işe başladıktan sonra gerçekleşirse mudaraba sermayesinden düşülmez.</p> <p>(c) Mudaraba sermayesinin tümünün kaybedilmesi halinde, mudaraba sona erdirilir ve ilgili hesap kapatılarak söz konusu kayıp İslami banka tarafından zarar olarak muhasebeleştirilir.</p> <p>(d) Mudaraba sonlandırılır veya tasfiye edilir de kâr ve zararlarla birlikte mudaraba sermayesi mutabakat anında İslami bankaya ödenmezse, söz konusu tutar mudaribten alacak olarak kaydedilir.</p>
5. İslami bankanın mudaraba kârı veya zararındaki payının muhasebeleştirilmesi	<p>(a) İslami bankanın tek bir finansal dönemde başlayıp sona eren mudaraba finansmanı işlemlerindeki payına ilişkin kâr veya zararlar tasfiye tarihinde finansal tablolara yansıtılır.</p> <p>(b) Mudaraba finansmanının birden fazla finansal dönem sürmesi halinde, herhangi bir döneme ilişkin taraflar arasında yapılan kısmi veya nihai mutabakat sonucu ortaya çıkan kârın İslami bankanın payına düşen kısmı, kâr dağıtımı ölçüsünde, ilgili döneme ilişkin hesaplarda muhasebeleştirilir. İslami bankanın herhangi bir döneme ilişkin zarardan payına düşen kısım ise,</p>

	<p>bu tür kayıpların mudaraba sermayesinden düşülmesi ölçüsünde, ilgili döneme ilişkin hesaplarda muhasebeleştirilir.</p> <p>(c) Tasfiye veya mutabakat sonrasında, mudarib tarafından İslami bankaya yapılmayan kâr payı ödemeleri, mudaribten alacak olarak kaydedilir.</p> <p>(d) Tasfiye sonucunda doğan zararlar, tasfiye tarihinde mudaraba sermayesini azaltma suretiyle muhasebeleştirilir.</p> <p>(e) Mudarib, kendisinin yanlış hareketi veya ihmali sonucunda doğan zararları üstlenir. Bu tür kayıplar mudarıpten alacak olarak kaydedilir.</p>
6. Açıklama gereklilikleri	<p>(a) Mudaraba varlıkları değer düşüklüğü karşılığı ayrılmışsa dipnotlarda açıklanır.</p> <p>(b) FMS 1: İslami Bankaların ve Finansal Kuruluşların Finansal Tablolarında Genel Sunum ve Açıklama standardında belirtilen açıklama gereklilikleri gözden geçirilir.</p>

Tablo 39: IFAS-3: Kâr ve Zarar Paylaşım Hesapları Standardına Göre Mudarabanın Muhasebeleştirilmesi

1. Toplanan Fonlar	<p>(c) Fon İFHK tarafından alındığı anda kayda alınır. İFHK fonların belirli bir tarihe kadar yatırıma yönlendirilmeyeceği şartını koşmuşsa bu tarihe kadar fonlar cari hesaplara kaydedilir.</p> <p>(d) Fonlar sözleşmede belirtilen İFHK tarafından alınan tutar üzerinden ölçülür.</p> <p>(e) Belirtilen vadenin sonunda, fonlar aşağıda belirtildiği gibi hesaplanır: (Yatırım Hesabının Vade Başındaki Kalanı + İlave Mevduatlar – Hesaptan Yapılan Çekimler + Tahsis Edilen ve Yeniden Yatırılan Kârların Payı – Paylaştırılan Zararların Payı –/+ Diğer Gerekli Düzeltmeler)</p>
2. Kârın/Zararın Paylaştırılması	<p>(a) Kâr paylaşımı karşılıklı belirlenen hükümlere göre yapılır.</p> <p>(b) Tahsis edilmiş ancak ödenmemiş kârlar İFHK tarafından bir yükümlülük olarak muhasebeleştirilir ve açıklanır.</p> <p>(c) Kayıplar öncelikle Kâr Dengeleme Rezervi (Profit Equalization Reserve) olarak adlandırılan dağıtılmamış kârlardan mahsup edilir. Kalan zarar yatırım zararları karşılıkları da denilen Yatırım Risk Rezervinden (Investment Risk Reserve) karşılanır. Yine de bir zarar kalmışsa o zaman da İFHK ile hesap sahiplerinin ortak yatırımlarındaki kendi paylarından her bir tarafından yatırım dönemi dikkate alınarak düşülür.</p> <p>(d) Düzenlemelere aykırı değilse söz konusu kayıp sadece İFHK'nın payından da düşürülebilir. Şayet İFHK'nın payı yetersiz kalırsa o zaman diğer paydan da düşülebilir.</p>
3. Finansal Tablolarda Sunum ve Açıklama	<p>(a) Sınırlanmamış yatırım/KZP mevduat hesap sahiplerine ait fonlar itfa edilebilir sermaye (redeemable capital) olarak sunulur.</p> <p>(b) Finansal tabloda aşağıda belirtilen konularla ilgili önemli politikalar açıklanır:</p> <ul style="list-style-type: none">• Kâr paylaşım yöntemi• Giderlerin yüklenmesi• Karşılıkların ayrılması• Hibe olarak verilen teşvik kârları

4.3.2 Müşarekenin Muhasebe Standartları Açısından Değerlendirilmesi

İslami bankaların sermaye koymak yoluyla finansman kullandıkları bir ortaklık şekli olarak müşareke finansmanı İslami finans alanında özellikle ticari hayatın finansmanı noktasında önemli bir yere sahiptir. İslami bankalar arasında girişilen müşareke finansmanı işlemlerinin ölçüm ve raporlanmasında görülen farklılıklar bu alanda standart düzenleme ihtiyacını doğurmuştur. Farklı muhasebe uygulamalarının ve açıklamalarının farklı etkilere yol açmasından dolayı İslami bankaların giriştikleri müşareke finansmanı işlerinden kârlılıklarını karşılaştırmak oldukça zor olmuştur. Diğer taraftan, müşareke finansmanı konusunda finansal tablo kullanıcılarına yönelik İslami bankalarca sunulan faydalı ekonomik bilginin yeterli olmadığı gözlemlenmiştir. Tüm bu nedenlerden dolayı müşareke finansmanına yönelik finansal tablolara alma, ölçme ve açıklama konularının standart hale getirilmesi amacıyla AAOIFI gerekli çalışmaları yürütmüştür.

AAOIFI'nin "FAS 4: Müşareke" standardı İslami banka ve finansal kuruluşlar tarafından girişilen müşareke finansmanı işlemlerinin finansal tablolara alınması, ölçülmesi ve açıklanmasına ilişkin muhasebe kurallarını düzenlemeyi amaçlamaktadır. Söz konusu standart İslami banka tarafından sabit müşareke ya da azalan müşareke şeklinde girişilen müşareke işlemlerine uygulanmaktadır. Bu kapsamda İslami bankanın müşareke finansmanı için sağlamış olduğu sermayeyi kendi kaynaklarından mı yoksa kendi kaynakları ile sınırlı ya da sınırlandırılmamış yatırım hesaplarındaki fonlardan oluşan ortak bir havuzdan mı sağladığı konusu standardın kapsamına girmektedir. Ayrıca, İslami bankanın müşareke işlemindeki kâr veya zarardaki payı da yine standardın kapsamına girmektedir. Bununla birlikte mudaraba, katılım işlemleri, müşareke fonlarının zekâtı ve iş ortağının müşareke işlemlerine yönelik muhasebe konuları bu standardın kapsamı dışındadır. Aşağıda İslami banka tarafından girişilen müşareke finansmanı işleminin AAOIFI'nin "FAS 4: Müşareke" standardı çerçevesinde muhasebeleştirme ve raporlama ilkeleri özetlenerek tablo halinde sunulmuştur:

Tablo 40: AAOIFI FAS 4: Müşareke Standardına Göre Müşarekenin Muhasebeleştirilmesi

1. Sözleşmenin kurulduğu tarihte finansal tablolara alınması	Sözleşmenin kurulduğu tarihte müşareke sermayesindeki payın finansal tablolara alınması: İslami bankanın müşareke sermayesindeki payı ortağa ödeme yapıldığı anda kayda alınır ve Müşareke Finansmanı adıyla raporlanır.
2. Sözleşmenin kurulduğu tarihte İslami bankanın müşareke sermayesindeki payının ölçülmesi	(a) İslami bankanın nakit olarak sağladığı müşareke sermayesindeki payı ödenen tutar üzerinden ölçülmelidir. (b) Varlık olarak sağlanan paylar gerçeğe uygun değer ile ölçülür. Varlığın gerçeğe uygun değeri ile defter değeri arasında bir fark oluşursa bu fark İslami banka tarafından kâr veya zarar olarak muhasebeleştirilmelidir. (c) Sözleşmenin kurulması sırasında gerçekleşen giderler Müşareke sermayesinin bir parçası olarak kabul edilmemelidir.
3. Sözleşme kurulduktan sonra finansal dönemin sonunda İslami bankanın müşareke sermayesindeki payının ölçülmesi	(a) İslami bankanın sabit müşareke sermayesindeki payı finansal dönemin sonunda tarihi maliyet değer (sözleşmenin kurulduğu tarihte ödenen veya varlığın değerlendirme tutarı) üzerinden ölçülür. (b) İslami bankanın azalan müşareke sermayesindeki payları finansal dönemin sonunda, ortağa transfer edilen payların tarihi maliyeti değeri düşüldükten sonra, tarihi maliyet değerleri üzerinden ölçülür. Tarihi maliyet ile gerçeğe uygun değer arasında bir fark oluşması halinde İslami bankanın gelir tablosunda kâr veya zarar olarak tanımlanır. (c) Azalan müşareke transfer tamamlanmadan önce tasfiye edilirse, İslami bankanın payıyla ilgili geri kazanılabilir tutar İslami bankanın müşareke finansmanı hesabına alacak olarak kaydedilir. Defter değeri ile geri kazanılabilir tutar arasında ortaya çıkacak fark, İslami bankanın gelir tablosuna kâr veya zarar olarak yansıtılır. (d) Müşareke sonlandırılır veya tasfiye edilir ve hesap mutabakatı yapıldığı zaman İslami bankanın muaccel olan müşareke sermayesindeki payı ödenmemeye devam ederse, İslami banka söz konusu payı iş ortağından alacak olarak kaydeder.
4. İslami bankanın müşareke kârları ve zararındaki payının muhasebeleştirilmesi	(a) İslami bankanın, finansal dönem boyunca başlayıp sona eren müşareke finansmanı işlemlerindeki payıyla ilgili kâr ve zararlar İslami bankanın tasfiye tarihindeki hesaplarında muhasebeleştirilir. (b) Birden fazla finansal dönem devam eden bir sabit müşarekede, İslami bankanın döneme ilişkin kısmi veya nihai mutabakattan kaynaklanan kârdaki payı, kârın dağıtılma derecesine göre döneme ilişkin

	<p>hesaplarda muhasebeleştirilir. Zarardaki payı ise, müşareke sermayesindeki payından düşülme ölçüsünde döneme ilişkin hesaplarda muhasebeleştirilir.</p> <p>(c)4/(a)'da belirtilen hüküm, İslami bankanın müşareke sermayesi ve kâr veya zarardaki payındaki azalma göz önüne alındıktan sonra, birden fazla finansal dönem devam eden azalan müşareke finansmanı için de uygulanır.</p> <p>(d)3/(d)'de belirtildiği üzere, iş ortağı tasfiye veya hesap mutabakatından sonra İslami bankanın muaccel durum olan kârdaki payını ödemezse, söz konusu kârdaki pay iş ortağından alacak olarak muhasebeleştirilir.</p> <p>(e) İş ortağının yanlış hareketi veya ihmalden dolayı müşarekede zarar gerçekleşirse, iş ortağı İslami bankanın söz konusu zardaki payını üstlenir. Bu tür kayıplar iş ortağından alacak olarak muhasebeleştirilir.</p> <p>(f) 3/(d) ve 4/(d)'de belirtildiği üzere, İslami bankanın kazançtaki ödenmeyen payı müşareke alacakları hesabında muhasebeleştirilir. Şüpheli hale gelmeleri durumunda ise söz konusu alacaklar için karşılık ayrılmalıdır.</p>
5. Açıklama gereklilikleri	<p>(a) İslami bankanın ilgili dönem boyunca müşareke finansmanı işlemlerinde sermaye kaybı karşılığı ayırmışsa, finansal raporlama dönemine ilişkin finansal tabloların dipnotlarında açıklanır.</p> <p>(b) FMS 1: İslami Bankaların ve Finansal Kuruluşların Finansal Tablolarında Genel Sunum ve Açıklama standardında belirtilen açıklama gereklilikleri gözden geçirilir.</p>

Pakistan'ın IFAS-3: Kâr ve Zarar Paylaşım Hesapları standardı aynı zamanda müşareke sözleşmelerine de uygulanabilmektedir. Dolayısıyla bu standartla ilgili olarak bir önceki kısım olan mudaraba ortaklığı ele alınırken bu standarttan söz edildiği için burada tekrar edilmemiştir. Mudaraba için belirtilen muhasebe ve raporlama ilkeleri aynen müşareke için de geçerlidir.

4.3.3 Selem Muhasebe Standartları Açısından Değerlendirilmesi

Selem finansmanı işlemleri İslami finans sistemi içinde özellikle tarımsal faaliyet alanında İslami bankalar tarafından kullanılan önemli bir enstrümandır. Selem finansmanı işlemlerinin muhasebeleştirilmesi ve raporlanması konusunda İslami bankalar arasında yaşanan farklılıklar finansal tablo kullanıcılarına yararlı ekonomik bilgi sunmak bakımında bu alanda standart geliştirme ihtiyacını doğurmuştur. Ayrıca, İslami bankaların girişmiş oldukları selem finansmanı ve paralel selem işlemlerinde finansal tablolarında muhasebe politikalarına yönelik olarak yeterli açıklamada bulunmalarını da temin etmek amacıyla AAOIFI selem finansmanı ve paralel selem işlemleriyle ilgili bir standart geliştirme gereği duymuştur. Bu amaç doğrultusunda hazırlanan AAOIFI'nin "FAS 7: Selem ve Paralel Selem" standardı İslami bankalar ve diğer finansal kuruluşların girişmiş oldukları selem finansmanı ve paralel selem işlemlerinin genel olarak finansal tablolara alma, ölçme, sunma ve açıklama işlemlerini kapsayan muhasebeleştirme kurallarını düzenlemektedir. Söz konusu standart selem finansmanı işleminde İslami banka tarafından alıcı (müslem) olarak tedarikçiye (müslem ileyh) ödenen veya paralel selem işleminde alınan tutar (Ra's Al-mal); selem finansmanı işleminde selem konusu malın (müslem fihi) alınıp satılması ya da paralel selem işleminde olduğu gibi teslim edilmesi işlemlerini kapsamaktadır. Ayrıca selem finansmanı ve paralel selem işlemleri sonucunda ortaya çıkan gelirler, zararlar, kazanç ve kayıplar da standardın kapsamına girmektedir. Aşağıda selem finansmanı ve paralel selem işlemlerinin muhasebeleştirilmesiyle ilgili bir tablo sunulmuştur:

Tablo 41: AAOIFI FAS 7: Selem ve Paralel Selem Standardına Göre Selem Finansmanı ve Paralel Selem İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi

İlk muhasebeleştirme: (a) Selem finansmanı selem sermayesi (nakit, aynı ya da fayda olarak) müslem ileyhe ödendiğinde kayda alınır. (b) Paralel selem ise İslami banka selem sermayesini aldığı anda kayda alınır.
İlk ölçüm (a) Sözleşmenin kurulduğu tarihte sermaye ödenen tutar üzerinden ölçülür. (b) Varlık veya fayda cinsinden sağlanan sermaye bunların gerçeğe uygun değerleri üzerinden ölçülür
Finansal dönem sonundaki ölçüm ve sunum (a) İlk ölçümde olduğu gibi yapılır. Ancak müslem ileyhin, müslem fihinin tamamını ya da bir kısmını teslim edememe veya müslem fihinin değerinde azalma olasılığı varsa, İslami bankanın söz konusu fark kadar karşılık ayırması gerekir. (b) Selem finansman işlemleri İslami bankanın finansal durum tablosunda “Selem Finansmanı”, paralel selem işlemleri ise “Paralel Selem” başlığı altında raporlanır.
Müslem fihinin teslim alınması (a) Sözleşmeyle uyumlu olarak İslami banka tarafından teslim alınan müslem fihiden oluşan varlıklar tarihi maliyet değerleri üzerinden kaydedilir. (b) Müslem fihinin farklı kalitede olan benzer bir türünün teslim alınması durumunda: (i) Teslim alınan müslem fihinin piyasa değeri (ya da gerçeğe uygun değeri) sözleşmede belirtilen tutara eşitse, defter değeri üzerinden ölçülür ve kaydedilir. (ii) Piyasa değeri, sözleşme değerinden daha düşükse, teslim tarihindeki piyasa değeri üzerinden ölçülür ve aradaki fark zarar olarak kaydedilir. (c) İslami bankanın teslim gününde müslem fihiyi kısmen veya tamamen teslim alamaması durumunda: (i) Kısmen veya tamamen teslim edilememesi durumunda, teslim günü geçmişse, müslem fihinin defter değeri olduğu gibi devam eder. (ii) Selem finansmanı sözleşmesi tamamen veya kısmen iptal edilir ve müşteri selem sermayesini geri ödememezse, söz konusu tutar müşteriden alacak olarak kaydedilir. (d) Müşterinin hatalı davranışı veya ihmalden dolayı İslami bankanın müslem fihiyi tamamen veya kısmen teslim alamaması: (i) Selem finansmanı sözleşmesi tamamen veya kısmen iptal edilir ve müşteri selem sermayesini geri ödememezse, söz konusu tutar müşteriden alacak olarak kaydedilir. (ii) İslami bankanın teminat olarak menkul kıymetlere sahip olması ve bunların satışından sağlanan tutarın müslem fihinin defter değerinin altında kalması durumunda, aradaki fark müşteriden alacak olarak kaydedilir. Ters

<p>durumda ise aradaki fark kadar müşteri alacaklandırılır. (iii) İslami banka lehine tesis edilen herhangi bir ek tutardan dolayı da müşteri borçlandırılır.</p>
<p>Müslem fihinin başka bir tür malla ikâme edilmesi: İkâme malın piyasa değeri veya gerçeğe uygun değeri müslem fihinin defter değerinden daha düşükse, teslim tarihindeki piyasa değeri üzerinden ölçüm yapılır ve aradaki fark zarar olarak kaydedilir.</p>
<p>Teslimden sonra finansal dönemin sonunda müslem fihinin değerinin ölçümü: Finansal dönemin sonunda, selem finansmanı yoluyla edinilen varlıklar tarihi maliyet değerini ve nakit eşdeğer tutarını (cash equivalent value) daha düşük olanı ile ölçülür. Nakit eşdeğer tutarını daha düşükse, aradaki fark gelir tablosuna zarar olarak yansıtılır.</p>
<p>Paralel selem işleminde müslem fihinin teslim edilmesi: Paralel selem işleminde, müslem fihinin İslami banka tarafından müşteriye teslim edilmesi halinde, müşteri tarafından ödenen tutar ile müslem fihinin maliyeti arasındaki fark kâr veya zarar olarak muhasebeleştirilir.</p>
<p>Açıklama gereklilikleri: FMS 1: İslami Bankaların ve Finansal Kuruluşların Finansal Tablolarında Genel Sunum ve Açıklama standardında belirtilen açıklama gereklilikleri gözden geçirilir.</p>

4.3.4 İstisnanın Muhasebe Standartları Açısından Değerlendirilmesi

İstisna ve paralel istisna İslami bankaların kullandığı önemli finansman türleridir. Birçok konunun bulunmasından dolayı bu araçların muhasebeleştirilmesinde birçok problem söz konusu olmuştur. Bu konular kısaca aşağıdaki gibidir:

- a) İstisna ve paralel istisna sözleşmelerinin ölçülmesi ve finansal tablolara alınması
- b) İstisna ve paralel istisna sözleşmelerinden doğan gelir ve kârların ölçülmesi ve finansal tablolara alınması,
- c) Finansal dönem sonunda, özellikle sözleşme kayıpları beklendiği zaman istisna varlıklarının değerlemesi,
- d) Bakım ve güvence maliyetlerinin ölçülmesi ve muhasebe işlemleri
- e) İslami bankanın finansal durum tablolarında istisna ve paralel istisna işlemleriyle ilgili muhasebe bilgisi ve politikasının çerçevesi ve türü

Bu konuların muhasebe işlemlerindeki ve finansal tablolarda açıklanmasındaki farklılıklar İslami bankaların finansal tablolarında muhasebe bilgisinin karşılaştırılabilirliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu bakımdan, istisna ve paralel istisna ve paralel istisna işlemlerinin muhasebe uygulamalarının standart bir yapıya kavuşturulması söz konusu bankaların finansal tablo kullanıcılarına yönelik faydalı bilgi sağlaması yönünden büyük öneme sahiptir.

AAOIFI FAS 10 İstisna ve Paralel İstisna standardı İslami banka ve finansal kuruluşlar tarafından gerçekleştirilen istisna ve paralel istisna işlemlerinin finansal tablolara alınması, ölçülmesi ve açıklanmasıyla ilgili muhasebe kurallarını düzenlemektedir. İstisna sözleşmesinin yanında genellikle ayrı bir paralel sözleşme daha düzenlenir. İslami banka ilk sözleşmede nihai alıcı olan kişiye (mustasni) malları (masnu/sözleşme konusu varlık) satan kişi (sani) iken, paralel istisna sözleşmesinde ise İslami banka bir diğer satıcı olan kişiden (sani) malları (masnu) alacak olan kişi (mustasni) rolündedir. Aşağıda AAOIFI FAS 10 İstisna ve Paralel İstisna standardına göre muhasebeleştirme işlemlerinin gösterildiği tablolar sunulmuştur.

Tablo 42: AAOIFI FAS 10 İstisna ve Paralel İstisna Standardına Göre İstisna ve Paralel İstisnaya İlgili Satıcı (Sani) Olarak İslami Bankanın Muhasebeleştirme İşlemleri

<p>İstisna maliyetleri</p> <p>(1) İstisna maliyetleri doğrudan maliyetler ve sözleşmeyle ilgili doğrudan olmayan maliyetlerden oluşur.</p> <p>(2) Ön sözleşmenin yanı sıra finansal dönemde gerçekleşen maliyetler istisna maliyetleri “Yapılmakta Olan İstisna” (paralel istisna durumunda ise “İstisna Maliyetleri” hesabında izlenir. Alıcıya fatura edilen tutarlar “İstisna Alacakları” hesabına borç, “İstisna Hakedişleri” hesabına ise alacak kaydedilir. “İstisna Hakedişleri” hesabının kalanı İslami bankanın finansal durum tablosunun tashis edilmiş kısmındaki “Yapılmakta Olan İstisna” hesabından mahsup edilir.</p> <p>(3) Ön sözleşme maliyetleri ortaya çıktığında ertelenmiş maliyet olarak muhasebeleştirilir ve “Yapılmakta Olan İstisna” hesabına aktararak sözleşmeye göre açıklanır.</p>
<p>Paralel istisnada sözleşme maliyetleri</p> <p>(1) Paralel istisna maliyetleri sözleşmede belirtilen fiyatı (doğrudan maliyet) ve ön sözleşme maliyetleri de dahil doğrudan olmayan maliyetleri kapsar.</p> <p>(2) İslami banka tarafından dönem içinde nihai alıcıya (mustasni) yapılan hakediş ödemeleri “İstisna Alacakları” hesabına borç kaydedilerek açıklanır. Aynı tutar, “İstisna Hakedişleri” hesabına da alacak olarak kaydedilir ve hesap kalanı İslami bankanın finansal tablolarındaki “İstisna Maliyetleri” hesabından mahsup edilir.</p>
<p>Finansal dönem sonunda istisna geliri ve kârı</p> <p>(1) İstisna geliri ve kârı: İstisna geliri, İslami bankanın sözleşmede belirtilen kâr marjı da dahil İslami banka (sani) ile müşteri (mustasni) arasında kararlaştırılan toplam tutardır. Söz konusu toplam tutar ile kâr İslami bankanın finansal tablolarında “tamamlanma derecesi” veya “tamamlanmış sözleşme” yöntemlerine göre muhasebeleştirilir.</p> <p>(2) Ertelenmiş kârlar: Sözleşme tutarı alıcı (mustasni) tarafından yapılmakta olan sözleşme boyunca taksitler halinde tamamen ödenebilir. Bununla birlikte, tutarın tamamı veya bir kısmı sözleşmenin bitiminin ardından ödenebilir. Bu durumda, sözleşme boyunca ödenen toplam tutar ile kararlaştırılan tutar (ertelenmiş kâr olarak belirtilmiş olan) arasındaki fark İslami bankanın bilançosunda “İstisna Alacakları” hesabından mahsup edilir. Bu uygulama, “tamamlanma derecesi yöntemi” ya da “tamamlanmış sözleşme yöntemi” esas alınarak yapılır. Ertelenmiş kârlar aşağıda belirtilen iki yöntemden biri kullanılarak muhasebeleştirilir.</p> <p>a. Herbir finansal dönem vasıtasıyla kredinin gelecek finansal dönemi boyunca ertelenmiş kârın oransal dağıtımı tahsil ediliş şekline bakılmaksızın kârların payını sağlamalıdır. (Tercih edilen yöntem)</p> <p>b. Herbir taksit alındığında. Bu yöntem İslami bankanın Şer’i Gözetim Kurulunun kararı ya da Gözetim Otaritelerinin gerek duyması halinde kullanılmalıdır.</p>

<p>(3) Erken mutabakat: (a) Alıcı (mustasni) erken ödeme yaparsa, İslami banka kârın ilgili kısmında vazgeçebilir. Vazgeçilen kâr tutarı “İstisna Alacakları” ve “Ertelenmiş Kârlar” hesaplarından düşülür. (b) İslami bankanın ödeme yapıldığı zaman kârın bir kısmını bağışlamaması dışında olaylar aynı ise ancak ödemeler alındıktan sonra alıcı (mustasni) söz konusu tutarı geri ödemişse aynı muhasebe işlemi uygulanır.</p> <p>(4) Paralel istisna geliri ve kârı: (a) Her bir dönemin paralel istisna gelir ve kârı tamamlanma derecesi yöntemine göre ölçülür ve muhasebeleştirilir. (b) Bir finansal döneme ilişkin muhasebeleştirilen İstisna kârı kısmı “İstisna Maliyetleri” hesabına eklenir. Böylelikle, herhangi bir tarihte “İstisna Maliyetleri” hesabının kalanı kümülatif istisna sözleşmesi maliyetleri ile bu tarihe kadar muhasebeleştirilen istisna kârları tutarının toplamına eşit olacaktır.</p>
<p>Finansal dönem sonunda yapılmakta olan istisnanın ölçümü, istisna maliyetleri ve sözleşme kayıplarının muhasebeleştirilmesi</p> <p>(a) İstisna geliri ve ve kârları muhasebeleştirilmesinde tamamlanma yüzdesi yönteminin kullanılması durumunda, yapılmakta olan istisna İslami bankanın bilançosunda nakit eşdeğer tutarı (CEV) aşmayan bir değer üzerinden ölçülür ve raporlanır.</p> <p>(b) Bir finansal dönemin sonunda yapılmakta olan istisnanın değerlemesinden kaynaklanan herhangi bir beklenen kayıp İslami bankanın gelir tablosunda muhasebeleştirilir ve raporlanır.</p> <p>(c) Bu iki hüküm paralel istisna için de uygulanır.</p> <p>(d) Alt yüklenici İslami bankanın alıcı/müşteriye (mustasni) karşı yükümlülüğünü yerine getirmesinde ek maliyetle sonuçlanan paralel istisnada yükümlülüğünü yerine getiremeyebilir. Bu türden herhangi bir ek maliyet istisna maliyetlerinin değerlemesinde kayıp olarak muhasebeleştirilir ve İslami bankanın gelir tablosunda raporlanır. İslami bankanın söz konusu ek maliyetleri geri almasını ilişkin makul bir kesinlik derecesi durumu varsa bu durum istisnadır.</p>
<p>Değişim emirleri ve ilave istemler</p> <p>(a) İslami banka ve alıcı/müşteri (mustasni) tarafından onaylanan değişim emirlerinin değeri ve maliyeti sırasıyla İstisna Gelirleri ve Maliyetlerine eklenir.</p> <p>(b) İlave istemlerin muhasebeleştirilmesine ilişkin zorunlu koşullar karşılanıyorsa, ilgili gelir tutarı bu tür istemlerin neden olduğu ek maliyetlere eşit muhasebeleştirilir.</p> <p>(c) İlave istemleri muhasebeleştirilmesine yönelik bir veya daha çok zorunlu koşul karşılanmamışsa, söz konusu istemlerin tahmin edilen değeri İslami bankanın finansal tablo dipnotlarında açıklanır.</p> <p>(d) Bu üç hüküm paralel istisna için de uygulanır. Bununla birlikte söz konusu maliyet alt yüklenici (sani) tarafından paralel istisna sözleşmesinde belirtilir ve İslami bankanın onayına sunulur.</p>
<p>İstisna varlığının (masnu) bakım ve garanti maliyetleri</p> <p>(a) İstisna varlığının (masnu) bakım ve garanti maliyetleri tahakkuk esaslı çerçevesinde muhasebeleştirilir. Bu tür maliyetler tahmin edilerek muhasebeleştirilen istisna geliriyle karşılaştırılır. Gerçekleşen bakım ve garanti harcamaları “Bakım ve Garanti Karşılıkları” hesabından düşülür.</p> <p>(b) Paralel istisnada İstisna varlığının (masnu) bakım ve garanti maliyetleri nakit esaslı çerçevesinde muhasebeleştirilir. Bu tür maliyetler ortaya çıktığında İslami banka tarafından doğrudan gider hesaplarına yansıtılır.</p>

Tablo 43: AAOIFI FAS 10 İstisna ve Paralel İstisna Standardına Göre İstisna ve Paralel İstisnaya İlgili Alıcı (Mustasni) Olarak İslami Bankanın Muhasebeleştirme İşlemleri

Tamamlanan işlerin istisna hakedişler

Alınan hakediş tutarları “İstisna Maliyetleri” hesabı borçlandırılarak muhasebeleştirilir ve İslami bankanın bilançosunda varlıklar kısmında sunulur. İlgili kredi, “Sani’ye Olan İstisna Borçları” hesabına yapılacaktır. Bu hüküm aynı zamanda paralel istisna için de uygulanır.

İstisna varlığının (masnu) teslim alınması

- (1) İstisna varlığının (masnu) belirlenen özellikler ve plana göre teslim alınması: (a) alınan varlıklar (masnu) “İstisna Maliyetleri” hesabının tarihi maliyet değeri (defter değeri) üzerinden kaydedilir. (b) Paralel istisnada ise masnu’un mustasniye teslim edilmesi durumunda, “İstisna Maliyetleri” hesabının kalanı teslim alınan masnu’un özünü yansıtan bir varlık hesabına aktarılır.
- (2) İstisna varlığının (masnu) gecikmeli teslim edilmesi: Gecikme sani’in ihmali veya hatasından ötürüyse ve İslami banka yaşanan gecikmeden kaynaklanan zararı tazmin etmekle yükümlüyse, tazmin tutarı kesin teminattan (performance bond) karşılanabilir. Teminat yetersiz kalırsa, bakiye “Sani’den İstisna Alacakları” hesabına kaydedilir. Gerekliyse şüpheli alacak karşılığı da ayrılabilir.
- (3) Belirlenen özellikleri karşılamayan istisna varlığı (masnu): (a) İslami banka teslim almayı redderse ve sani’ye yaptığı tüm hakediş tutarını geri alamamışsa, bakiye “İstisna Alacakları” olarak kaydedilir ve gerekliyse karşılık ayrılır. (b) İslami banka teslim almayı kabul ederse, söz konusu varlık nakit eşdeğer tutar ve tarihi maliyetten (defter değeri) düşük olanıyla ölçülür. Tazmin edilemeyen kayıp cari dönemde gelir tablosunda muhasebeleştirilir.
- (4) Alıcının (mustasni) istisna varlığını (masnu) teslim almayı kabul etmemesi: Mustasni (müşteri) masnu’u (varlığı) teslim almayı redderse, istisna varlıkları nakit eşdeğer tutar ve tarihi maliyetten (defter değeri) düşük olanıyla ölçülür. Ortaya çıkan kayıp İslami bankanın ilgili döneme ait gelir tablosunda gösterilir.

Tablo 44: AAOIFI FAS 10 İstisna ve Paralel İstisna Standardına Göre İstisna ve Paralel İstisna ile ilgili Açıklama Gereklilikleri

<p>İslami bankanın finansal tablolarında açıklaması gereken hususlar</p> <ol style="list-style-type: none">(1) Finansal dönemde muhasebeleştirilen istisna sözleşmesi gelirleri ve kârları(2) Finansal döneme ilişkin istisna sözleşmesi gelirleri ve kârlarının ölçümünde kullanılan muhasebeleştirme yöntemleri(3) Cari finansal dönem sonuna kadar muhasebeleştirilen gelirler ve kârların yanı sıra devam etmekte olan sözleşmelerin kümülatif (fili) maliyetleri(4) Tanımlayıcı özellikler ve sözleşmesel koşullara göre tamamlanana kadar devam etmekte olan sözleşmelerde retansiyon (retention) tutarı(5) İslami bankanın bilançosunun uygun tarafından sunulan İstisna Alacakları ve İstisna Borçları hesapları, bu hesaplar birbirleriyle mahsup edilemezler
<p>İslami bankanın finansal tablo dipnotlarında açıklaması gereken hususlar</p> <ol style="list-style-type: none">(1) İstisna varlığının (masnu) geç teslim edilmesiyle ilgili ceza maddesine bağlı olarak ödenmemiş ilave hakkeşler ve beklenmedik cezalar(2) Devam etmekte olan sözleşmelerin tamamlanma yüzdesinin belirlenmesinde kullanılan yöntem(3) Devam etmekte olan paralel istisnanın değeri ve devam ettiği dönemler(4) İslami bankanın cari finansal yıl boyunca imzaladığı ancak henüz başlamamış olan İstisna sözleşmelerinin değeri ve devam ettiği dönemler
<p>Diğer</p> <ol style="list-style-type: none">(1) FMS 1: İslami Bankaların ve Finansal Kuruluşların Finansal Tablolarında Genel Sunum ve Açıklama standardında belirtilen açıklamaların gözden geçirilmesi.

4.3.5 Sukukun Muhasebe Standartları Açısından Değerlendirilmesi

Sukuk ihracıyla ilgili muhasebeleştirme ve finansal raporlama konusunda herhangi bir standardın bulunmaması nedeniyle sukuk ihracı gerçekleştiren kurumlar muhasebe ve raporlama konusunda önemli bir sorun teşkil etmiştir. Bu sorunu çözmek amacıyla çıkarılan “AAOIFI FAS 29 Sukuk İhraçları” standardı sukuk ihraç eden İslami finansal kurumlar ve diğer kurumlarda sukuk ihraçlarıyla ilgili muhasebe uygulamaları ve sınıflandırma konusunu ele almaktadır. Şeriat ve muhasebe standartları dahil olmak üzere sukuk hakkında kapsamlı bir projenin bir parçasını oluşturan bu standartın düzenlenmesi muhasebe ve finansal raporlama konusunda bir standardın olmamasından dolayı bir zorunluluk olmuştur. Söz konusu standart ihraççının defterlerinde sukuk ihracının muhasebeleştirilmesi ve finansal raporlanmasına yönelik uygulanmaktadır. Ayrıca ihraççının finansal tablolarında sukuk ihracının sunumu ve açıklanmasının yanı sıra temel muhasebe işlemleri ve sınıflandırmasıyla ilgili gereklilikler belirtilmiştir. Söz konusu standardın önemli yönleri aşağıda belirtildiği gibidir:

- a) Sukuk ihracının muhasebeleştirilmesi önemli oranda dayanak varlığın bizzat kendisinin muhasebeleştirilmesine dayanırken ve AAOIFI hali hazırda bu ürünler için muhasebe standartları yayınlamışken, bununla birlikte yükümlülük tarafında sunulması ve sınıflandırılması sukukun yapısına ve özelliklerine bağlıdır. Bu bakımdan standart özellikle bu konuda kılavuz görevi sağlamayı amaçlamaktadır.
- b) Standart öncelikle sukuk yapısına dayanan sukuk ihraçlarına yönelik bilanço içi ve bilanço dışı sınıflandırma ve sunum için kılavuzluk sağlamayı sağlamayı amaçlamaktadır.
- c) Standart aynı zamanda sukuk araçlarının özkaynak, özkaynak benzeri, finansal yükümlülük veyat finansal yükümlülük içermeyen olarak raporlanmasını gibi bilanço yapısına da kılavuzluk sağlamaktadır.

Aşağıda sukuk ihraçlarının AAOIFI FAS 29 Sukuk İhraçları standardına göre muhasebeleştirilmesine yönelik bir tablo sunulmuştur.

Tablo 45: AAOIFI FAS 29 Sukuk İhraçları Standardına Göre Sukuk İhracının Muhasebeleştirilmesi

SUKUK İHRACININ İLK SINIFLANDIRMASI

Genel sınıflandırma: (a) Sukuk sahipleri, SPV ve sukuk ihraç eden kurum arasındaki ilişkiyi yönlendiren sözleşmeyi/ürünü gerektiren yapıya bağlı olarak sukuk ihraç eden kurum dayanak varlık veya işteki kontrol derecesini belirtir. (b) Sukuk ihraç eden kurum dayanak varlıkları veya işi kontrol ediyorsa bilançoda, etmiyorsa bilanço dışında takip eder.

Kontrol: Kurum varlığın veya işin mülkiyetine sahip olmaktan kaynaklanan tüm risk ve yararları önemli oranda sahipse kontrol ediyor demektir.

Sukuk ihracıyla ilgili bağımsız sözleşme veya taahhüt düzenlemeleri: Farklı dayanak işlemler içeren sukuk da dahil İslami finans işlemlerinin yapısı belirli bağımsız ek sözleşme ve taahhüt düzenlemeleri (garanti veya satın alma/satma taahhütü gibi) içerebilir.

BİLANÇO İÇİ SUKUK

Bilanço içi muhasebeleştirilebilen sukukun sınıflandırması ve sunumu

- (1) Özkaynak olarak sınıflandırılan sukuk: (a) araç katılımcı ve doğaldır, (b) araç doğada sürekli ve/veya dönüştürülebilirdir ve (c) araç kurumun tüm yükümlülüklerine ve/veya özkaynak benzeri araçlarına tabidir.
- (2) Özkaynak benzeri olarak sınıflandırılan sukuk: Sukuk ihracı özkaynak benzeri tanımını (yatırım hesap sahiplerinin haklarına benzeyen özellikler taşıyan ve özkaynak olarak sınıflama kriterlerini karşılamayan) karşılıyorsa özkaynak benzeri olarak sınıflanabilir ve muhasebeleştirilebilir.
- (3) Yükümlülük olarak sınıflandırılan sukuk: Sukuk ihracı ihraççının mevcut bir parasal yükümlülük (deyn/borç) doğuracak şekilde yapılandırılan bir finansal yükümlülük olarak sınıflandırılır. Mal teslimi veya hizmet ifası yükümlülüğü taşıyorsa, o zaman finansal olmayan bir yükümlülük olarak sınıflanır.

Sukuk ihracı nedeniyle varlık ve yükümlülüklerin ilk muhasebeleştirilmesi

- (4) İlk muhasebeleştirme: Sukuk ihracıyla ilgili sözleşmenin uygulanmasından doğan varlık ve yükümlülükler ilk olarak sözleşmenin özüne uygun olarak muhasebeleştirilir.
- (5) Defter değeri düzeltmeleri: Bir kurum bilanço içi muhasebeleştirilen bir sukuk ihraç ederse, bu tür varlıkların defter değeri kurumun defterlerinde düzeltilir ve ortaya çıkan kazanç veya kayıplar uygun şekillerde muhasebeleştirilir.

Sukuk ihracıyla ilgili varlık ve yükümlülüklerin sonraki ölçümü ile gelirler, giderler, kârlar ve zararların muhasebeleştirilmesi

(6) Sukuk ihracıyla ilgili sözleşmenin uygulanmasından doğan varlık ve yükümlülükler ile kâr ve zarar sözleşmenin özüne göre ölçülür ve muhasebeleştirilir.

(7) Gelir ve giderler sözleşmenin özüne göre ayrı ayrı kalemler halinde muhasebeleştirilir.

BİLANÇO DIŞI SUKUK

Bilanço dışı sukuk olarak sınıflandırma: (a) Dayanak varlık üzerinde kontrol gücü içermeyen sukuk bilanço dışı olarak sınıflanır ve muhasebeleştirilir. (b) Sukuk'ta, kurumun dayanak varlıklar veya iş ile ilgili rolü ve/veya katılımı, esas olarak yönetici veya acentenin rolüdür. Diğer bir deyişle, sadece güvenilir bir kapasitede ve dayanak varlıklarla ilgili sahiplikten kaynaklanan risk ve yararları gerektiren kontrol sukuk sahiplerine devredilir.

Varlığın bilanço dışı bırakılması: (a) Bilanço dışı muhasebeleştirme kriterini (kontrol başka tarafa aktarılıyorsa veya kullanım ya elden çıkarmadan dolayı gelecek ekonomik faydalar sağlanamıyorsa) sağlayan sukuk aracının dayanak varlığı kurumun mevcut bir varlığıysa, kurum söz konusu varlığı bilanço dışı bırakabilir. (b) Bilanço dışı bırakılma kazanç ve kayıpların, başka bir deyişle defter değeri ile satış karşılığı tutar arasındaki fark satışın gerçekleştiği dönemde kazanç veya kayıp olarak kaydedilir.

Sukuk gelir ve giderlerinin muhasebeleştirilmesi: (a) Gelir ve giderler sözleşmenin özüne göre başka bir deyişle her bir gelir ve gider kalemi kurumun finansal durum tablolarında ayrı ayrı muhasebeleştirilir. (b) Bilanço dışı bırakılmaktan doğan gelirler, kurumun geliri olarak muhasebeleştirilemez.

5. BÖLÜM

ULUSLARARASI MUHASEBE STANDARTLARININ (AAOIFI) TÜRKİYE'DEKİ KATILIM BANKALARINDA UYGULANABİLİRLİĞİNE YÖNELİK BİR ALAN ÇALIŞMASI

Türkiye'deki katılım bankalarının muhasebe ve finansal raporlama departmanlarında çalışanlarının İslami muhasebe ve AAOIFI muhasebe standartlarıyla ilgili farkındalık düzeylerini ölçmek ve İslami ilkelerle ilgili muhasebe standartlarının Türkiye'de uygulanabilirliğini araştırmak amacıyla söz konusu doktora çalışması kapsamında bir anket uygulanmıştır. Bu kısımda söz konusu anket çalışmasına ilişkin araştırmanın amacı, sınırlılıkları, önemi, soru ve hipotezleri ve yöntemi üzerinde durulmuştur.

5.1 ARAŞTIRMANIN AMACI, KISITLARI VE ÖNEMİ

Bu çalışmanın temel amacı islami bankalara yönelik İslami muhasebe standartlarının Türkiye'de uygulanabilirliğini araştırmak ve değerlendirmektir. Çalışmanın alt amaçları ise aşağıda belirtildiği gibidir.

- a. İslami bankaların muhasebe ve finansal raporlama birimlerinde çalışanların İslami muhasebe standartları hakkında farkındalıklarını ortaya koymak
- b. İslami bankaların muhasebe ve finansal raporlama birimlerinde çalışanların İslami muhasebe standartlarının Türkiye'de uygulanması fikrine yönelik bakış açılarının olumlu mu yoksa olumsuz mu şeklinde hangi yönde olduğunu ortaya koymak
- c. İslami muhasebe standartlarının Türkiye'de uygulanmak istenmesi halinde karşılaşılabilecek muhtemel zorluk ve kolaylıklar hakkında İslami bankaların muhasebe ve finansal raporlama birimlerinde çalışanların bakış açılarını değerlendirmek

- d. İslami muhasebe standartlarının Türkiye uygulanması durumunda ortaya çıkması muhtemel zarar ve faydalar hakkında İslami bankaların muhasebe ve finansal raporlama birimlerinde çalışanların bakış açılarını değerlendirmek

5.1.1 Araştırmanın Önemi

Katılım bankaları İslami ilkelerle uyumlu bankacılık işlemleri yapmayı ilke edinmiş finansal kuruluşlardır. Dünyada daha çok İslami bankalar olarak anılan bu bankalar, Türkiye’de geleneksel bankalarla aynı muhasebe ve raporlama düzenlemelerine tabidir. 1991 yılında İslami banka temsilcilerinin bir araya gelerek oluşturdukları AAOIFI söz konusu bankalara yönelik olarak İslami ilkelerle muhasebe standartları yayınlamaya başlamıştır. Zira bu bankaların kendilerine özgü çalışma prensipleri birçok noktada geleneksel muhasebe sistemiyle uyumsuzluk yaşamaktadır. Dolayısıyla AAOIFI muhasebe standartlarının yayınlanması bir zaruret olmuştur. Bugün dünyada birçok ülke tarafından uygulanan söz konusu standartlar Türkiye’de henüz bir uygulama alanına sahip değildir. Bununla birlikte bugün %5 piyasa payına sahip toplamda beş katılım bankası Türkiye’de faaliyet göstermektedir. Bu çalışmayla söz konusu bankaların muhasebe ve raporlama birimlerinde çalışmakta olan kişilerin AAOIFI muhasebe standartları hakkındaki farkındalıklarını ölçmek ve bu standartların uygulanabilirliği konusunda görüşlerine başvurmak suretiyle Türkiye’ye yönelik bir yol haritası oluşturulmaya çalışılmıştır. Türkiye’de gelişme evresinde olan İslami bankaların gelecekte daha fazla büyüme kaydetmesiyle birlikte İslami muhasebe konusu daha fazla gündeme gelecektir. Bu bakımdan söz konusu çalışmanın gelecekte bu alanda yapılacak çalışmalara kaynaklık etmesi beklenmektedir. Bu çalışma aynı zamanda İslami bankalar ve diğer finansal kuruluşlara yönelik muhasebe ve finansal raporlama konusunda literatürün daha da artırılması ve ileride “İslami muhasebe” adıyla açılması muhtemel derslere kaynak oluşturması bakımından büyük öneme sahiptir.

5.1.2 Araştırma Soruları Ve Hipotezleri

Çalışmanın temel amacı İslami muhasebe standartlarının Türkiye’de uygulanabilirliğini araştırmak ve değerlendirmektir. Bu amacı gerçekleştirmek için kütüphane araştırması, anket çalışması ve uzman değerlendirmelerini kapsayan çeşitli

yöntemler kullanılmıştır. Çalışmanın ampirik kısmı Türkiye’de yürütülen bir alan çalışmasına dayanmaktadır. Çalışmanın evrenini Türkiye’deki katılım bankalarının muhasebe ve finansal raporlama birimlerinde çalışmakta olan kişiler oluşturmaktadır. Zira Türkiye’de AAOIFI muhasebe standartları hakkında bilgi sahibi olması beklenen en muhtemel kesim bunlardır. Söz konusu anket çalışması katılımcıların araştırma problemiyle ilgili bakış açılarını ortaya koymayı ve aşağıda belirtilen sorulara uygun cevaplar vermeleri amaçlamaktadır.

- 1- Türkiye’deki katılım bankalarının muhasebe ve finansal raporlama birimlerinde çalışanlar AAOIFI’nin (İslami muhasebe standartları) farkında mıdır?
- 2- Türkiye’deki katılım bankalarının muhasebe ve finansal raporlama birimlerinde çalışanlar AAOIFI muhasebe standartlarının Türkiye’de uygulanmasına yaklaşımları nasıldır?
- 3- İslami muhasebe standartlarının Türkiye’de uygulanmasında hangi modelin kullanılacağı konusunda katılımcıların tercihleri ne yöndedir?
- 4- İslami muhasebe standartlarının Türkiye’de uygulanması sürecinde hangi kurum ve kuruluşların aktif rol alacağı konusunda katılımcıların görüşleri ne yöndedir?
- 5- İslami muhasebe standartlarının Türkiye’de uygulanmasını zorlaştıran ve kolaylaştıran faktörlere bakış açıları nasıldır?
- 6- İslami muhasebe standartlarının Türkiye’de uygulanması durumunda ortaya çıkması muhtemel yarar ve zararlarına bakış açıları nasıldır?

Bu sorulara ek olarak, katılımcıların çalıştıkları katılım bankası türü, farkındalık durumları ve mesleki tecrübeleri göz önüne alınarak aşağıda belirtilen beş hipotez kurulmuştur. Değişkenler arasındaki olası ilişki SPSS paket programının Pearson chi-square (Ki-kare) ve cross tabulation istatistik fonksiyonları kullanılarak test edilmiştir. Söz konusu farksızlık hipotezleri aşağıdaki gibidir:

Hipotez 1: İslami Muhasebe Standartlarının Türkiye’de Uygulanması fikri

H₀: Katılımcıların çalıştıkları katılım bankası türü, farkındalık durumları ve mesleki tecrübeleri ile İslami muhasebe standartlarının Türkiye’de uygulanması fikrine bakış açıları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki yoktur.

H₁: Katılımcıların çalıştıkları katılım bankası türü, farkındalık durumları ve mesleki tecrübeleri ile İslami muhasebe standartlarının Türkiye’de uygulanması fikrine bakış açıları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki vardır.

Hipotez 2: İslami muhasebe standartlarının olası yararları

H₀: Katılımcıların çalıştıkları katılım bankası türü, farkındalık durumları ve mesleki tecrübeleri ile İslami muhasebe standartlarının olası yararları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki yoktur.

H₁: Katılımcıların çalıştıkları katılım bankası türü, farkındalık durumları ve mesleki tecrübeleri ile İslami muhasebe standartlarının olası yararları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki vardır.

Hipotez 3: İslami muhasebe standartlarının uygulanmasını kolaylaştıran etmenler

H₀: Katılımcıların çalıştıkları katılım bankası türü, farkındalık durumları ve mesleki tecrübeleri ile İslami muhasebe standartlarının uygulanmasını kolaylaştıran etmenler arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki yoktur.

H₁: Katılımcıların çalıştıkları katılım bankası türü, farkındalık durumları ve mesleki tecrübeleri ile İslami muhasebe standartlarının uygulanmasını kolaylaştıran etmenler arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki vardır.

Hipotez 4: İslami muhasebe standartlarının olası zararları

H₀: Katılımcıların çalıştıkları katılım bankası türü, farkındalık durumları ve mesleki tecrübeleri ile İslami muhasebe standartlarının olası zararlarına bakış açıları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki yoktur.

H₁: Katılımcıların çalıştıkları katılım bankası türü, farkındalık durumları ve mesleki tecrübeleri ile İslami muhasebe standartlarının olası zararlarına bakış açıları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki vardır.

Hipotez 5: İslami muhasebe standartlarının uygulanmasını zorlaştıran etmenler

H₀: Katılımcıların çalıştıkları katılım bankası türü, farkındalık durumları ve mesleki tecrübeleri ile İslami muhasebe standartlarının uygulanmasını zorlaştıran etmenler arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki yoktur.

H₁: Katılımcıların çalıştıkları katılım bankası türü, farkındalık durumları ve mesleki tecrübeleri ile İslami muhasebe standartlarının uygulanmasını zorlaştıran etmenler arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki vardır.

Hipotez 6: İslami muhasebe standartlarının uygulanma modeli

H₀: Katılımcıların çalıştıkları katılım bankası türü, farkındalık durumları ve mesleki tecrübeleri ile İslami muhasebe standartlarının uygulanma modeli arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki yoktur.

H₁: Katılımcıların çalıştıkları katılım bankası türü, farkındalık durumları ve mesleki tecrübeleri ile İslami muhasebe standartlarının uygulanma modeli arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki vardır.

5.1.3 Araştırmanın Yöntemi

Sosyal bilimlerde kantitatif (nicel) araştırma ve kalitatif (nitel) araştırma olmak üzere iki temel empirik araştırma türü vardır. Nicel araştırma genel olarak tümdengelim

başka bir deyişle çıkarımsaldır. Olgu ve olayları nesnelleştirmek suretiyle gözlemlenebilen, ölçülebilen ve sayısal olarak ifade edilebilen bir yapıya dönüştürür. Nicel araştırmanın en belirgin üstünlüğü objektif olması ve tekrarlanabilir olmasıdır. Bu yöntemde araştırma alanını oluşturan evrenden uygun bir örnek alınarak araştırma konusu hakkındaki görüşün yönü sayısal olarak ortaya konmaya çalışılır. Nitel araştırma ise tümevarımsal olup olay ve olguların doğal ortamlarındayken gözlem, görüşme ve belgesel inceleme yoluyla gerçekçi ve bütüncül bir yaklaşım ortaya koymak suretiyle gerçekleştirilen bir araştırma sürecidir. Araştırmamızın çerçevesi katılımcılardan gerek yüz yüze gerekse de internet kanalıyla anket yoluyla veri toplandığı için nicel araştırma yöntemi üzerine inşa edilmiştir. Ayrıca bazı katılım bankası yöneticileriyle yüz yüze görüşülerek görüş alındığı için de nitel araştırma yöntemine dayanmaktadır.

5.1.3.1 Evren ve Örneklem Seçimi

Evren (kitle, yığın, popülasyon) araştırma alanına giren ve aynı özelliklere sahip birimlerin tümüne denir.²⁰⁷ Evren (population) araştırma sonuçlarının genellenmek istendiği elemanlar bütünüdür. Bu bütün ortak özelliklere olan canlı ya da cansız her türlü elemanı içerebilir. Genel evren ve çalışma evreni olmak üzere iki tür evrenden söz edilebilir. Birincisi kolay tanımlanabilmekle birlikte ulaşılması güç ya da imkânsız olabilirken ikincisi ise daha somut olup doğrudan ya da örnekleme yoluyla gözleme yapmaya elverişli ulaşılabilir olan evrendir. Uygulamada genellikle çalışma evreni üzerinde araştırmalar yürütülür. Genel evreni tanımlamak ve sınırlandırmak suretiyle çalışma evreni tespit edilebilir.²⁰⁸ Bu araştırmanın çalışma evreni Türkiye'deki beş adet katılım bankasının genel merkezlerinde yer alan muhasebe ve finansal raporlama departmanlarında çalışan kişilerden oluşmaktadır. Bu bankalar aşağıdaki gibidir:

- Kuveyt Türk Katılım Bankası
- Albaraka Türk Katılım Bankası
- Türkiye Finans Katılım Bankası
- Ziraat Katılım Bankası
- Vakıf Katılım Bankası

²⁰⁷ Şener Büyüköztürk, Ömay Çokluk ve Nilgün Köklü. Sosyal Bilimler İçin İstatistik. Pegem Akademi, 13. Baskı, Ankara, 2013, s.3.

²⁰⁸ Niyazi KARASAR (2010)., a.g.e. s110.

Örnekleme (sample) hakkında veri toplanacak olan evrenin bir alt kümesidir. Örnekleme (sampling) ise bu kümenin belirli kurallara göre seçilmesi işlemidir.²⁰⁹ Örnekleme belli bir evrenden belli kurallara dayalı olarak seçilmiş ve seçildiği evreni temsil yeterliliği kabul edilen küçük kümedir. Örnekleme ise belli kurallar dahilinde evrenden örneklem alma işlemidir.²¹⁰ Kitleyi temsil edebilen belli miktardaki alt gruplara “örneklem (örnek)” denir. Belli bir amaç için yapılması hedeflenen araştırmadaki örneklemeleri oluşturma yöntemine de “örnekleme” denir.²¹¹ Örnekleme, örneklemi esas alan bir çalışmayı planlama ve yönetme süreci olarak tanımlanabileceği gibi bir evrenden belirli yöntemlerle seçilmiş örneklemi incelemek suretiyle, evren hakkında genelleme yapma işlemi olarak da tanımlanabilir.²¹² Olasılıklı örnekleme yöntemi ve olasılıklı olmayan örnekleme yöntemi olmak üzere iki tür örnekleme yöntemi söz konudur. Araştırmanın nitel özellikte olmasına bağlı olarak incelenecek evrenin seçilme biçimini belirleyen temsil güçlerinden ziyade araştırma konusuyla ilgili olmasıdır. Nitel araştırmalarda olasılıklı olmayan örneklem kullanma eğilimi söz konusudur. Olasılıklı olmayan örnekleme yöntemleri aşağıdaki tabloda kısaca özetlenmiştir:

Tablo 46: Olasılıklı Olmayan Örnekleme Yöntemleri

Örnekleme Türü	Açıklama
Gelişigüzel	Uygun olan herhangi bir biçimde herhangi bir olayı seçme
Kotalı	Gelişigüzel yöntemler kullanarak nüfusun çeşitliliğini yansıtmak için her biri önceden belirlenmiş olan pek çok kategoriden belirli sayıda örnek olay seçme
Amaca Yönelik	Çeşitli yöntemler kullanarak belirli kriterlere uyan olası tüm örnek olayları seçme
Kartopu	Bir ya da birkaç örnek olaydan gelen göndermeleri kullanarak örnek olaylar seçme ve sonra bu örnek olaylardan gelen göndermeleri kullanma
Aykırı Örnek Olay	Egemen kalıptan büyük ölçüde farklılık gösteren örnek olayları seçme (özel bir amaca yönelik örnekleme türü)
Ardışık	Ek bilgi ya da yeni özellik kalmayan kadar örnek olay seçme (genellikle diğer örnekleme yöntemleriyle birlikte kullanılır)
Kuramsal	Belirli bir ortam/konu hakkında kuramsal olarak önemli olan özelliklerin açığa çıkmasına yardımcı olacak örnek olayları seçme

²⁰⁹ Yağmur KOÇ BAŞARAN, Sosyal Bilimlerde Örnekleme Kuramı. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 5, Sayı: 47, Haziran 2017, s. 480-495

²¹⁰ Niyazi KARASAR (2010)., a.g.e. s110-1.

²¹¹ TOBB (2013) Sorularla Örnekleme, Araştırma ve Veri Derleme. TOBB Yayın No: 2013/189. Ankara. s.24.

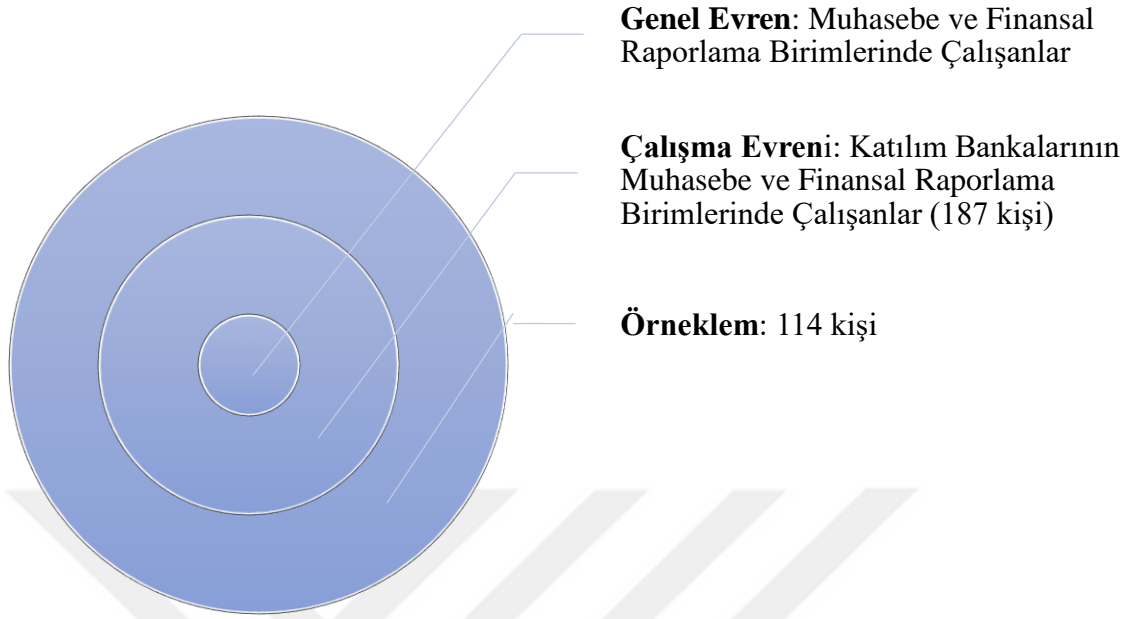
²¹² Ali Atıf BİR (Ed.) (1999). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri. Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 1081. s.30

Kaynak: W. Lawrence Neuman (2006). Toplumsal Araştırma Yöntemleri. I. Cilt, (Çev.) Sedef ÖZGE. Yayınodası, 7. Basım, Ekim 2014. Ankara. s.321.

Yukarıdaki tabloda verilen olasılıklı olmayan örnekleme türlerinden “amaca yönelik örnekleme” yöntemi daha çok özel durumlar için geçerli bir örnekleme yöntemidir. Başka bir deyişle araştırmacının son derece özel ve ulaşılması güç bir nüfusun olası tüm örnek olaylarını belirlemek için geniş bir yöntemler yelpazesi kullandığı olasılıklı olmayan bir örnekleme yöntemidir. Amaca yönelik örneklemede araştırmaya dahil edilecek kişilerin birtakım özellikleri gözönünde bulundurularak hareket edilir.²¹³

Örnekleme seçiminde çalışmanın amacı göz önüne alınarak hareket edilmiştir. Çalışmanın amacı Türkiye’deki beş katılım bankasının genel merkezlerinde yer alan muhasebe ve finansal raporlama departmanlarında çalışan kişilerin İslami ilkelerle uyumlu muhasebe ve finansal raporlama farkındalıklarını ve Türkiye’de uygulanması fikrine yönelik bakış açılarını ortaya koymaktır. Ankete katılacak kişilerin muhasebe ve finansal raporlama bilgisine ve aynı zamanda İslami bankacılık ve finans bilgisine de sahip olması gerekmektedir. Bu özelliklerin her ikisi birden taşıyan kesim katılım bankalarının söz konusu birimlerinde çalışanlardan oluşmaktadır. Bu bakımdan araştırmanın evrenini söz konusu beş katılım bankasının genel merkezlerinde yer alan muhasebe ve finansal raporlama birimlerinde çalışan kişiler oluşturmakta olup evreni oluşturan söz konusu beş katılım bankasının tamamı örnekleme seçimine dahil edilmiştir.

²¹³ W. Lawrence Neuman (2006), a.g.e., s.322.

Grafik 43: Evren, Çalışma Evreni ve Örneklem

Çalışmanın bir diğer amacı da katılımcıların kamu katılım bankası veya özel katılım bankası çalışanı olup olmamasına göre bakış açılarını tespit etmektir. Türkiye’deki katılım bankalarından Vakıf Katılım Bankası ile Ziraat Katılım Bankası kamu katılım bankalarıyken, diğer üç banka özel katılım bankasıdır. Dolayısıyla ankete katılanlar kamu katılım bankasında çalışanlar ve özel katılım bankasında çalışanlar şeklinde iki ana gruba ayrılmıştır. Çalışma kapsamında anket uygulanan söz konusu beş katılım bankası ve bu bankalardan ankete katılım yapanların sayısı aşağıdaki gibidir.

Tablo 47: Çalışma Evreni ve Örneklem Sayısı

Katılım Bankası Türü	Katılım Bankası Adı	Muhasebe Biriminde Çalışan Sayısı	Finansal Raporlama Biriminde Çalışan Sayısı	Toplam Çalışan Sayısı	Ankete Katılanların Sayısal Dağılımı	Katılımcıların Oransal Dağılımı
Özel Katılım Bankası (ÖKB)	Albaraka Türk	29	18	47	40	%35,1
	Kuveyt Türk	25	14	39	19	%16,7
	Türkiye Finans	20	20	40	11	%9,7
	Toplam	74	52	126	70	%61,4
Kamu Katılım Bankası (KKB)	Vakıf Katılım	20	11	31	29	%25,4
	Ziraat Katılım	17	13	30	15	%12,3
	Toplam	37	24	61	44	%38,6
Genel Toplam		111	76	187	114	%100

Uygun örneklem sayısını belirlemek için evreni oluşturan birimlerin sayısının 10.000'den küçük olduğu evren sınırlı evren olarak kabul edilmekte olup uygun örneklem sayısı için aşağıdaki formül geliştirilmiştir:

$$n = \frac{\frac{t^2(PQ)}{d^2}}{1 + \frac{\left[\left(\frac{1}{N}\right)t^2(PQ)\right]}{d^2}}$$

N: Evren büyüklüğü

n: Örneklem büyüklüğü

d: Tolerans düzeyi (.05 ya da .01)

t: Güven düzeyinin tablo değeri (1.96 veya 2.58)

PQ: (.50)*(.50)=.25 maksimum örneklem büyüklüğü için örneklem yüzdesi (Balcı, 2015)

Çalışmanı evreni katılım Türkiye'deki katılım bankalarının genel müdürlük düzeyinde muhasebe ve raporlama birimlerinden oluşmaktadır. Bu birimler genellikle içiçe geçmiş bir yapıdadır. Yapılan gözlemler ve banka sorumluluklarından alınan bilgiler doğrultusunda söz konusu beş adet katılım bankasının ilgili birimlerinde yaklaşım olarak

200 kişi çalışmaktadır. Yukarıdaki formül esas alınarak evren büyüklüğü 200 olmasına göre örneklem büyüklüğü aşağıdaki gibi belirlenmiştir.

$$n = \frac{\frac{2,58^2(0,50 * 0,50)}{0,05^2}}{1 + \frac{\left[\left(\frac{1}{187}\right) 2,58^2(0,50 * 0,50)\right]}{0,05^2}} = \frac{\frac{6,6564 * 0,25}{0,0025}}{1 + \frac{[0,005 * 6,6564 * 0,25]}{0,0025}} = \frac{665,64}{1 + 3,5596} = \frac{665,64}{4,5596} \cong 146$$

Yukarıdaki formül esas alınarak evren büyüklüğü 187 kişi olması durumunda örneklem büyüklüğünün yaklaşık olarak 146 kişi olması yeterli olacaktır. Bir diğer gösterge de çeşitli ana kütle büyüklükleri için farklı güven aralıklarında hesaplanmış olan örneklem büyüklükleridir.

Tablo 48: Çeşitli Anakütle Büyüklükleri İçin Farklı Güven Düzeylerine Göre Hesaplanmış Örneklem Büyüklükleri

Anakütle	Farklı Güven Düzeylerine Göre Hesaplanmış Örneklem Büyüklükleri			
	%99	%98	%97	%95
50	50	49	48	44
100	99	96	91	79
150	148	141	132	108
200	196	185	168	132
250	244	226	203	151
...
10.000.000+	9595	2400	1068	384

Kaynak: Sekaran, 2003'ten akt. Ayşe Şahin & Burak Kartal (Ed.), a.g.e., 2011, s.169.

Yukarıdaki tabloya göre evren büyüklüğü 200 kişi olması durumunda %95 güven aralığına göre uygun örneklem büyüklüğü 138 kişi olarak önerilmektedir. Evren boyutunun 187 olduğu göz önüne alınırsa tabloya göre ideal örneklem boyutunun 138'den daha az olması beklenir. Özet olarak her iki hesaplama da dikkate alındığında ideal örneklem boyutunun 130 – 146 kişi arasında olması gerekmektedir. Çalışmada toplam 114 kişiye ulaşılmıştır. Sayının belirlenen limitin altından kalması bazı katılım bankası çalışanlarına ulaşmada sorunlar yaşanmasından kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte

kamu ve özel ayrımı yapıldığında yeterli ve birbirine yakın sayıda kişiye ulaşıldığı söylenebilir.

5.1.3.2 Veri Toplama Yöntemi

Araştırmamızda hem nicel hem de nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılmıştır. Araştırma sürecinde Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankalarının muhasebe ve finansal raporlama departmanlarında çalışan kişilere yüz yüze ya da internet kanalıyla anket yöntemi uygulanmıştır. Ayrıca bazı katılım bankalarının söz konusu birim yöneticileriyle yüz yüze görüşülerek görüşleri alınmıştır.

5.1.3.3 Ölçek ve Ölçek Geliştirme

Araştırma hedefini ve araştırma sorularının analizini desteklemek amacıyla Türkiye’deki İslami bankaların muhasebe ve finansal raporlama birimlerinde çalışanların İslami muhasebe standartlarının Türkiye’de uygulanması sırasında karşılaşılabilecek muhtemel zorluklar ve kolaylıklar, uygulamaya konulduktan sonra ortaya çıkması muhtemel zarar ve yararlarına bakış açılarını ölçmek amacıyla anket tasarlanmıştır.

Çalışmamızda kullanılan anket, Al-Abdullatif (2007) tarafından doktora tez çalışmasında kullanılan anketin bir bölümünün Türkçeye çevrilip Türkiye koşullarına uyarlanmasıyla oluşturulmuştur.²¹⁴ Ayrıca günümüz koşulları, uzman görüşleri ve literatür göz önüne alınarak ankete “Kolaylaştırıcı Etkenler” adıyla toplam 10 adet ifadeden oluşan bir bölüm ilave edilmiştir. Anket soruları beşli likert sistemine göre hazırlanmıştır.

Anket genel olarak üç ana kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda katılımcılara yönelik genel bilgiler kapsamında öğrenim durumları, çalıştıkları kurum ve mesleki tecrübelerinin yanı sıra AAOIFI (İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Organizasyonu) muhasebe, denetim ve yönetim standartlarına yönelik farkındalık durumları ve Türkiye’deki faizsiz bankacılık ve finans sektöründe İslami ilkelerle uyumlu

²¹⁴ Sultan Abdullah AL-ABDULLATIF (2007). *The application of the AAOIFI accounting standards by the Islamic banking sector in Saudi Arabia*. PhD Theses, Durham University.

muhasabe standartlarının uygulanmasına yönelik bakış açıları ortaya konmaya çalışılmıştır. Öğrenim durumu lise, yüksek lisans ve doktora şeklinde, kurum ve mesleki tecrübe durumu ise açık uçlu şekilde tasarlanmıştır. AAOIFI standartları farkındalık durumu “haberdarım” ve “haberdar değilim” şeklinde iki ifade ile ölçülmüştür. Katılımcıların Türkiye’deki faizsiz bankacılık ve finans sektöründe İslami ilkelerle uyumlu muhasabe standartlarının uygulanmasına yönelik bakış açıları ise “çok olumsuz – çok olumlu” beşli likert ölçeğiyle ölçülmüştür.

Anketin ikinci kısımda ise İslami muhasabe standartlarının Türkiye’de uygulanması sırasında karşılaşılabilecek zorluklar ve kolaylıklar ile uygulanması durumunda ortaya çıkması muhtemel zarar ve faydalar ele alınmıştır. Bu doğrultuda katılımcılara yönelik Türkiye’deki faizsiz bankacılık ve finans sektörüne yönelik aşağıda belirtilen İslami ilkelerle uyumlu muhasabe standartlarının uygulanmasını zorlaştırıcı nedenler kapsamında 13 ifade, Türkiye’de faizsiz bankacılık ve finans sektörüne yönelik aşağıda belirtilen İslami ilkelerle uyumlu muhasabe standartlarının uygulanmasını kolaylaştırıcı nedenler kapsamında 10 ifade, Türkiye’deki faizsiz bankacılık ve finans sektörüne yönelik İslami ilkelerle uyumlu muhasabe standartlarının getireceği aşağıda belirtilen muhtemel yararlar kapsamında 11 ifade, Türkiye’deki faizsiz bankacılık ve finans sektörüne yönelik İslami ilkelerle uyumlu muhasabe standartlarının getireceği aşağıda belirtilen muhtemel zararlar kapsamında ise 7 ifadeye yer verilmiştir.

Son olarak anketin üçüncü kısmında ise katılımcılardan AAOIFI Muhasebe Standartları’nın ya da İslami ilkelerle uyumlu yerel muhasabe standartlarının Türkiye’de uygulanması sürecinde rol alabilecek kişi veya kurumların önem derecelerini 1-5 arasında puanlamak suretiyle belirlemeleri istenmiştir. Aynı şekilde Türkiye’deki faizsiz bankacılık ve finans sektörüne yönelik İslami ilkelerle uyumlu muhasabe standartlarının düzenlenmesi ve uygulanması konusunda uygulanması muhtemel alternatifler hakkındaki düşünceleri yine 1-5 arasında puanlamak suretiyle belirtmeleri istenmiştir.

Anketin uygulanmasında internet ve yüz yüze görüşme yoluna başvurulmuştur. Yüz yüze görüşmede öncelikle uygun bir zaman belirlenmiş ve belirlenen zamanda ilgili kuruma bizzat gidilerek katılımcılara anket uygulanmıştır.

5.1.3.4 Araştırmada Kullanılan Veri Analiz Yöntemleri

Anket sonucunda elde edilen veriler Windows işletim sisteminde SPSS programı kullanılarak analiz edilmiştir. Analizde güvenilirlik testi, geçerlilik testi, t-testi, ANOVA testi, Ki-Kare Testi (Chi-Square Test) ve Pearson korelasyon testi kullanılmıştır.

5.1.4 Araştırmanın Sınırlılıkları

Sınırlılıklar araştırmacı tarafından ideal görülen ve normalde yapılmak istenip de çeşitli nedenlerden dolayı yapılamayan iş ve işlemler bir araştırmanın sınırlılıklarını oluşturmaktadır. Başka bir ifadeyle sınırlılıklar en uygun görülen koşullardan kimi zaman araştırmacının kontrolü ve etki alanı dışında olduğu için kimi zaman da fayda-maliyet açısından uygulanabilir olmadığı için sapma olarak da tanımlanabilir.²¹⁵

Araştırmanın evreni genel olarak Türkiye'deki katılım bankalarının muhasebe ve finansal raporlama birimlerinde çalışan kimselerden oluşmaktadır. Söz konusu kişilerin hem İslami bankacılık konusunda hem de İslami muhasebe konusunda bilgi sahibi oldukları varsayılmıştır. Zira araştırmaya katılan kişilerin hem İslami bankacılık hem de İslami muhasebe konularına aşina olmaları gerekmektedir. Bu özelliklerin her ikisini birden taşıyan kesim katılım bankalarının ilgili birimlerinde çalışan kişilerdir. Türkiye'de ikisi devlet paylı olmak üzere toplam beş adet katılım bankası bulunmaktadır. Bu bankalarda istenen özellikleri taşıyan yaklaşık olarak 200 kişi bulunmaktadır. Yapılan hesaplamalara göre ideal örneklem sayısı 130-150 arasında olmalıdır. Çalışma kapsamında 114 kişiye ulaşılabildiği görülmüştür. Araştırmada en büyük kısıt söz konusu kişilere ulaşmada yaşanmıştır. Anket çalışması katılımcılara mail yoluyla ve elden bizzat ulaştırılmıştır. Gerek mail yoluyla gerekse elden yapılan anketler özel izinle mümkün olmuştur. Elden uygulanan anketler belirtilen gün ve saatte bizzat ilgili birimlerde gerçekleştirilmiştir. Söz konusu birimlerde çalışan kişilerin bir kısmı anket doldurmaktan çeşitli nedenlerden dolayı kaçınmışlardır. Albaraka Türk Katılım Bankası ve Vakıf Katılım Bankasına randevu talep etmek suretiyle bizzat gidilmiştir. Kuveyt Türk Katılım Bankası, Türkiye Finans Katılım Bankası ve Ziraat Katılım Bankasına ise mail yoluyla

²¹⁵ Niyazi KARASAR (2011). Bilimsel Araştırma Yöntemi. 21. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, Ekim 2010, s.73.

anketler ulaştırılmıştır. Genel olarak randevu alınarak bizzat elden ulaştırılan anketlerde istenilen sayıya ulaşılmışken mail yoluyla ulaştırılan anketlerde istenilen sayının altında kalımıştır. Şayet söz konusu u bankaya da elde ulaştırma imkânı bulunmuş olunsaydı muhtemelen istenilen sayı elde edilebilirdi. Ancak söz konusu katılım bankalarının ilgili birimlerinden gerekli randevular alınmadığı için bu mümkün olmamıştır.

5.2 GENEL BULGULAR

Araştırmaya katılanlar çalıştıkları kurum, mesleki tecrübe, öğrenim durumu ve İslami muhasebe farkındalıklarına göre gruplara ayrılmıştır. Ayrıca katılımcıların değerlendirmesine başvurulmak suretiyle İslami muhasebe standartlarının Türkiye’de uygulanması durumunda, sürece dahil olacak kurumların belirlenmeye çalışılmıştır.

5.2.1 Demografik Bulgular

Araştırmada toplanan veriler Türkiye’de faaliyet gösteren 5 katılım bankasının muhasebe ve finansal raporlama birimlerinde çalışan kişilerden toplanmıştır. Araştırmaya dahil edilen katılım bankalarından Albaraka Türk, Kuveyt Türk ve Türkiye Finans zel katılım bankası (KB), Vakıf Katılım ve Ziraat Katılım ise kamu katılım bankası (KKB) grubuna girmektedir. Araştırmaya zel katılım bankası (KB)’dan 70, katılım bankası (KKB)’dan ise 44 olmak üzere toplam 114 kişi katılmıştır. Aşağıda katılımcıların çalıştıkları kuruma göre dağılımlarını gösteren bir tablo verilmiştir.

Tablo 49: Katılımcıların alıştıkları Kuruma Göre Dağılımları

Katılım Bankası Türü	Banka Adı	N	Yüzde (%)
Özel Katılım Bankası (KB)	Albaraka Türk	40	%35,1
	Kuveyt Türk	19	%16,7
	Türkiye Finans	11	%9,7
	Toplam	70	%61,4
Kamu Katılım Bankası (KKB)	Vakıf Katılım	29	%25,4
	Ziraat Katılım	15	%12,3
	Toplam	44	%38,6
Genel Toplam		114	%100

N: Kişi sayısı

Araştırmaya katılan kişilerin öğrenim durumları lisans ve lisans üstü olmak üzere iyi kısımda incelenmiştir. Ayrıca bu kişilerin ÖKB ve KKB’de çalışma durumlarına bakılmıştır. Aşağıdaki tabloda ankete katılan kişilerin öğrenim durumları ve çalıştıkları katılım bankası türüne göre kişi sayısı ve yüzde cinsinden dağılımları gösterilmiştir.

Tablo 50: Katılımcıların Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımları

Öğrenim Durumu		ÖKB	KKB	Toplam
<i>Lisans</i>	N	38	19	57
	%	%54,3	%43,2	%50
<i>Lisans Üstü</i>	N	32	25	57
	%	%45,7	%56,8	%50

N: Kişi sayısı

Yukarıdaki tabloda katılımcıların çalıştıkları banka türüne öğrenim durumları gösterilmiştir. Buna göre katılımcıların %50’si (57 kişi) lisans mezunuyken, diğer %50’si (57 kişi) de lisans üstü (yüksek lisans ve doktora) mezunu kişilerden oluşmaktadır. Özel katılım bankalarının söz konusu bölümlerde çalışan katılımcıların %54,3’ü (38 kişi) lisans mezunuyken, %45,7’si (32 kişi) de lisans üstü mezundur. Benzer şekilde kamu katılım bankasında ise bu oranlar sırasıyla %43,2 (19 kişi) ve %56,8 (25 kişi) şeklindedir. Araştırmaya katılan kişilerin mesleki tecrübeleri de ortaya konulmuştur. Aşağıdaki tabloda ankete katılan kişilerin mesleki tecrübeleri ve çalıştıkları katılım bankası türüne göre kişi sayısı ve yüzde cinsinden dağılımları gösterilmiştir.

Tablo 51: Katılımcıların Mesleki Tecrübelerine Göre Dağılımları

Mesleki Tecrübe		ÖKB	KKB	Toplam
<i>0 – 5 yıl</i>	N	29	26	55
	%	%41,4	%59,1	%48,2
<i>6 – 10 yıl</i>	N	26	7	33
	%	%37,1	%15,9	%28,9
<i>11 yıl ve üzeri</i>	N	15	11	26
	%	%21,4	%25	%22,9

N: Kişi sayısı

Yukarıdaki tabloya göre mesleki tecrübesi 0-5 yıl arasında olanların oranı %48,4 (55 kişi) iken, 6-10 yıl arasında olanları %28,9 (33 kişi), 11 yıl ve üzerinde olanları ise %22,9 (26 kişi) şeklindedir. Katılım bankası türüne göre dağılımlarına bakıldığında

ise ÖKB çalışanlarının %41,4'ünün (29 kişi) 0-5 yıl, %37,1'inin (26 kişi) 6-10 yıl, %21,4'ünün (15 kişi) ise 11 yıl ve üzeri mesleki tecrübeye sahip oldukları saptanmıştır. Aynı şekilde KKB çalışanlarının ise %59,1'inin (26 kişi) 0-5 yıl, %15,9'unun (7 kişi) 6-10 yıl, %25'inin (11 kişi) de 11 yıl ve üzeri mesleki tecrübeye sahip oldukları görülmüştür.

5.2.2 Katılımcıların İslami Muhasebe Standartlarıyla İlgili Farkındalık Durumları

Çalışmada katılımcıların AAOIFI ve İslami muhasebe farkındalıkları da ölçülmeye çalışılmıştır. Aşağıdaki tabloda ankete katılan kişilerin farkındalık durumları ve çalıştıkları katılım bankası türüne göre kişi sayısı ve yüzde cinsinden dağılımları gösterilmiştir.

Tablo 52: Katılımcıların İslami Muhasebe Farkındalık Durumlarına Göre Dağılımları

Farkındalık Durumu		ÖKB	KKB	Toplam
<i>Bilgi sahibi</i>	N	30	18	48
	%	%42,9	%41	%42,1
<i>Bilgi sahibi değil</i>	N	40	26	66
	%	%57,1	%59	%57,9

N: Kişi sayısı

Yukarıdaki tabloya göre ankete katılanların %57,9'u (66) İslami muhasebe hakkında bilgi sahibi olmadığını belirtirken, %42,1'i (48) de bilgi sahibi olduğunu belirtmiştir. Katılım bankası türüne göre dağılımlarına bakıldığında ise ÖKB çalışanlarının %57,1'i (40 kişi) bilgi sahibi değilken, %42,9'unun (30) ise bilgi sahibi olduğu ortaya konmuştur. Aynı şekilde KKB çalışanlarının ise %59'u (26 kişi) bilgi sahibi değilken, %41'i ise bilgi sahibidir.

5.3 FAKTÖR ANALİZİ

Çalışmanın amacı Türkiye'deki katılım bankalarının genel merkez düzeyindeki muhasebe ve finansal raporlama birimlerinde çalışanların İslami muhasebe farkındalıklarını ortaya koymak ve İslami muhasebe standartlarının Türkiye'de

uygulanmak istenmesi halinde karşılaşılmaması beklenen kolaylıklar ve zorluklar ile İslami muhasebe standartlarının Türkiye’de uygulanması durumunda ortaya çıkması muhtemel yararlar ve zararlara bakış açılarını tespit etmektir. Bu nokta dört faktör grubu oluşturulmuştur. Bu faktörlerin adları, kısaltmaları ve ankette yer aldığı şekli aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir.

Tablo 53: Faktörlere İlişkin Genel Bilgiler

Faktör Kısaltması	Faktör Adı	İfade Sayısı	Faktörün Ankette İfade Ediliş Şekli
Kolaylaştırıcı Etkenler	KE	10	Türkiye’de faizsiz bankacılık ve finans sektörüne yönelik aşağıda belirtilen İslami ilkelerle uyumlu muhasebe standartlarının uygulanmasını kolaylaştırıcı nedenler hakkında düşünceniz nedir?
Zorlaştırıcı Etkenler	ZE	13	Türkiye’deki faizsiz bankacılık ve finans sektörüne yönelik aşağıda belirtilen İslami ilkelerle uyumlu muhasebe standartlarının uygulanmasını zorlaştırıcı nedenler hakkında düşünceniz nedir?
Beklenen Yararlar	Y	11	Türkiye’deki faizsiz bankacılık ve finans sektörüne yönelik İslami ilkelerle uyumlu muhasebe standartlarının getireceği aşağıda belirtilen muhtemel yararlar hakkında düşünceniz nedir?
Beklenen Zararlar	Z	7	Türkiye’deki faizsiz bankacılık ve finans sektörüne yönelik İslami ilkelerle uyumlu muhasebe standartlarının getireceği aşağıda belirtilen muhtemel zararlar hakkında düşünceniz nedir?

Kolaylaştırıcı etkenler İslami muhasebe standartlarının Türkiye’de uygulanmak istenmesi halinde konjonktürel durum göz önüne alınarak sürecin ilerlemesini olumlu yönde etkileyecek etkenlerdir. Bu etkenleri belirtmek için kullanılan ifadeler ve bu ifadeler için tercih edilen kısaltmalar aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 54: Kolaylaştırıcı Etkenler Faktörüne Ait İfadeler ve Kullanılan Kısaltmalar

Kısaltma	İfadeler
KE1	Türkiye nüfusunun büyük çoğunluğunun kendini Müslüman olarak tanımlıyor olması
KE2	Hükümetin faizsiz bankacılık ve finansı geliştirici politikalar izlemesi
KE3	Uluslararası alanda faizsiz bankacılık ve finansla yönelik trendin mevcut olması
KE4	Katılım bankalarının ve diğer faizsiz finans kuruluşlarının sayısının giderek artması
KE5	Siyasi ve toplumsal iklimin uygunluğu
KE6	Faizsiz bankacılık ve finans alanında akademisyen sayısının giderek artması
KE7	Faizsiz bankacılık ve finans alanında araştırma merkezlerinin giderek artması
KE8	Üniversiteler bünyesinde faizsiz bankacılık ve finansla ilgili lisans, yüksek lisans ve doktora programlarının açılması ve derslerin okutulması
KE9	Faizsiz bankacılık ve finans alanında bilimsel etkinliklerin (kongre, çalıştay vs.) düzenlenmesi
KE10	Onuncu Kalkınma Planında faizsiz bankacılığın ve finansın geliştirilmesine yer verilmesi

Zorlaştırıcı etkenler İslami muhasebe standartlarının Türkiye’de uygulanmak istenmesi halinde konjonktürel durum göz önüne alınarak sürecin ilerlemesini olumsuz yönde etkileyecek etkenlerdir. Bu etkenleri belirtmek için kullanılan ifadeler ve bu ifadeler için tercih edilen kısaltmalar aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 55: Zorlaştırıcı Etkenler Faktörüne Ait İfadeler ve Kullanılan Kısaltmalar

Kısaltma	İfadeler
ZE1	Mevcut standartların yeterli görülmesi
ZE2	Değişikliği gerektirecek yeteri kadar mevcut işlem bulunmaması
ZE3	Henüz yeterli bir farkındalığın oluşmamış olması
ZE4	Yasal engellerin bulunması ve aşılamayacağı düşüncesi
ZE5	Mevcut standartların ihtiyacı karşıladığı düşüncesi
ZE6	Faizsiz bankaların henüz böyle bir değişikliğe hazır olmaması
ZE7	Laiklik ilkesi ile örtüşmüyor olması
ZE8	Faizsiz bankacılık ve finans kesiminde yeterli talebin oluşmaması
ZE9	Bu alanda uzman muhasebeci ve denetçi sıkıntısı
ZE10	AAOIFI Muhasebe Standartlarının henüz çok yeni olması
ZE11	AAOIFI Muhasebe Standartlarının zorlayıcı olmaması
ZE12	AAOIFI Muhasebe Standartlarının uluslararası olarak kabul görmemesi
ZE13	Uygulamada çift başlılığın ortaya çıkacağı düşüncesi

Beklenen yararlar İslami muhasebe standartlarının Türkiye’de uygulanması halinde ortaya çıkması muhtemel yararlardır. Söz konusu yararları belirtmek için kullanılan ifadeler ve bu ifadeler için tercih edilen kısaltmalar aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 56: Beklenen Yararlar Faktörüne Ait İfadeler ve Kullanılan Kısaltmalar

Kısaltma	İfadeler
Y1	Dünyadaki aynı türden diğer bankaların finansal tablolarıyla uyum sağlanması
Y2	Finansal tablolarda gerçeğe uygun sunumun sağlanması
Y3	Finansal tablolarda ihtiyaca uygun sunumun sağlanması
Y4	Finansal raporlama sürecinde muhasebecilere rehberlik ve ölçütlük sağlanması
Y5	Karşılaştırılabilir finansal bilgiye ilişkin yeterli düzeyde açıklama sunulması
Y6	Kullanıcıların finansal raporlara duyduğu güvenin artması
Y7	Kullanıcıların daha isabetli kararlar almasının sağlanması
Y8	Faiz hassasiyeti olan uluslararası yatırımcıların güveninde artış yaşanması
Y9	Finansal tabloların uluslararası geçerliliğinde artış yaşanması
Y10	Finansal raporlamada zamanla makul tutarlılığın sağlanması
Y11	Finansal tabloların denetim sürecinde dış denetçilere rehberlik ve ölçütlük sağlama

Beklenen zararlar İslami muhasebe standartlarının Türkiye’de uygulanması halinde ortaya çıkması muhtemel zararlardır bir başka ifadeyle karşılaşılması muhtemel problemlerdir. Söz konusu zararları belirtmek için kullanılan ifadeler ve bu ifadeler için tercih edilen kısaltmalar aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 57: Beklenen Zararlar Faktörüne Ait İfadeler ve Kullanılan Kısaltmalar

Kısaltma	İfadeler
Z1	Finansal tabloları karşılaştırmada zorluklar yaşanacaktır.
Z2	Kullanıcıların finansal bilgileri yorumlamaları değişiklik gösterecektir.
Z3	Kullanıcıların karar alması zorlaşacaktır.
Z4	Kullanıcıların muhasebe bilgisine duyduğu güven azalacaktır.
Z5	Dış denetçilerin iş yükünde gereksiz artış yaşanacaktır.
Z6	Muhasebeciler uyum göstermede büyük zorluk yaşayacaktır.
Z7	Muhasebecilerin uyumu için ilave eğitim maliyetleri ortaya çıkacaktır.

5.3.1 Normallik Testi

Faktör analizi yapmak için öncelikle veri setinin normal dağılım göstermesi gerekmektedir. Bunun için öncelikle veri setinin normal dağılım gösterip göstermediği test edilmelidir. Söz konusu testin yapılmasında IBM SPSS for Windows 21 paket programı kullanılmıştır. Veriler 0,05 anlamlılık düzeyinde normallik testine tabi tutulmuştur. Değerlendirme yapılırken çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerlerine bakılmıştır.²¹⁶

Tablo 58: Normallik Testi SPSS Çıktıları

Faktörler	Çarpıklık	Basıklık
ZE	-0,524	0,297
KE	0,690	0,059
Y	-0,811	1,351
Z	-0,013	-0,510

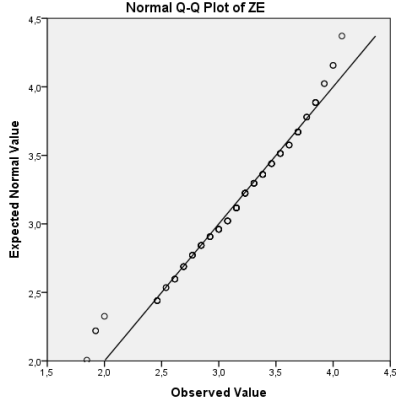
Tablodaki veriler incelendiğinde çarpıklık ve basıklık değerlerinin sadece biri hariç ± 1 aralığında çıktığı görülmektedir. Yararlar (Y) faktörünün basıklık değeri 1,351 olarak elde edilmiştir. Bu değer belirtilen sınırın biraz üstünde kalmıştır. Buna karşılık çarpıklık değeri (-0,811) istenilen aralık içindedir. Bu bakımdan genel olarak dört faktörün de normal dağılım gösterdiği kabul edilmiştir.

Veri setinin normal dağılım göstergelerinden biri de SPSS paket programı yoluyla elde edilen aşağıdaki Q-Q Plot Grafikleridir. Bu grafiklere bakarak faktörlerin normal dağılım gösterip göstermediği konusunda bir değerlendirme yapılabilir. Grafikte yer alan noktaların düz çizgi etrafında toplanması normallik göstergesi olarak kabul edilmektedir. Çizgiden sapmalar arttıkça normallikten uzaklaşıyor demektir.²¹⁷

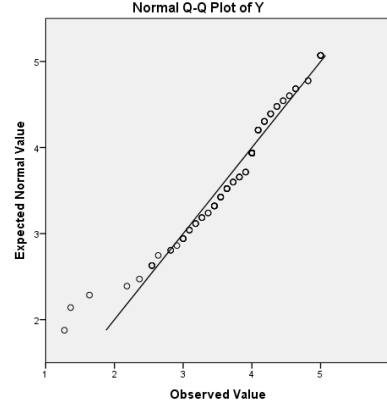
²¹⁶ Burhan Çil (2004), *İstatistik*, Detay Yay., 4. Baskı, Ankara, s.361

²¹⁷ Beril Durmuş, E. Serra Yurtkoru ve Murat Çinko, a.g.e., s.67

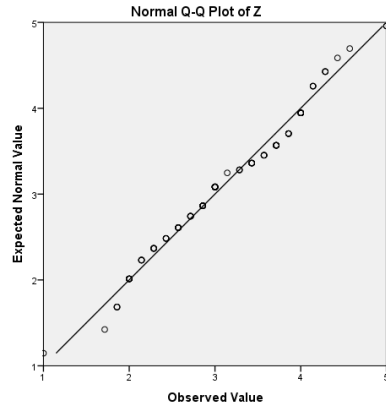
Zorlaştırıcı Etkenler (ZE)

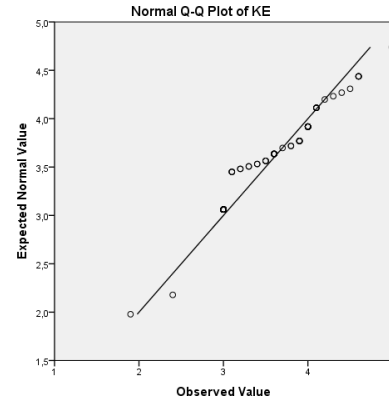
Yararlar (Y)

Zararlar (Z)

Kolaylaştırıcı Etkenler (KE)

Şekil 28. Q-Q Plot Normallik Testleri

Yukarıdaki dağılım grafikleri incelendiğinde gözlemlenen değerlerin genel olarak normal dağılım çizgisi etrafında kümелendiği ve önemli bir sapmanın olmadığı görülmektedir.²¹⁸ SPSS çıktısı sonucunda elde edilen tüm veriler dikkate alındığında verilerin normal dağılım sergilediği ve faktör analizi yapmaya uygun olduğu görülmüştür.

5.3.2 Faktör Analizinin Uygulanması

Faktör analizi esas olarak veri azaltma ve özetlemeye yarayan birdizi yönteme verilen isimdir. Aralarındaki korelasyonlara dayalı olarak değişken veya bireyleri

²¹⁸ Beril Durmuş, E. Serra Yurtkoru ve Murat Çinko, a.g.e., s.68

gruplandırmaya ve bunlardan birdizi faktör elde etmeye yarar. Oluşturulan faktörler incelenen değişkenlerin ağırlıklandırılmış ve doğrusal bir bileşimi olarak ifade edilebilir. Faktör analizi birdizi değişken arasındaki korelasyonları açıklayan altta yatan boyutların belirlenmesi ve başka çok değişkenli analizlerde kullanmak üzere birbiriyle ilişkili orijinal değişken seti yerine birbiriyle ilişkisiz daha küçük bir değişken setinin belirlenmesi başlıca yararlanılan alanlardır.²¹⁹

Ölçek 5’li likert yöntemine göre hazırlandığı için analize uygundur. Ayrıca gözlem sayısı değişken sayısının 5 katına yaklaşık bir değerde olduğu için örnek hacmi de yeterli kabul edilmiştir.²²⁰

Faktör analizinin yapıp yapılmayacağına karar vermek için Bartlett Küresellik Testi (Bartlett’s Test of sphericity) sonuçları esas alınmıştır. Bu test sonucunda 0,05’ten daha küçük bir anlamlılık değerinin elde edilmesi halinde, en azından belirli sayıdaki değişkenler arasında istatistiksel açıdan anlamlı korelasyonlar olduğu sonucuna varılır.²²¹

Değişkenler arasındaki korelasyonların faktör analizi bakımından yeterli olup olmadığı ayrıca Örneklem Yeterlilik Ölçütü (Measure of Sampling Adequacy-MSA) değerine bakılarak da karar verilir. MSA değeri 0,50’den küçük olan değişkenler en küçüğünden başlanarak her defasında biri olmak üzere tek tek analizden çıkarılarak süreç tekrarlanır. MSA değerlerinin yorumlanmasında aşağıdaki tablo esas alınabilir:

MSA Değeri	Yorumlama
0,50’den küçük	: Kabul edilemez
0,50 – 0,60’tan küçük	: Kötü
0,60 – 0,70’ten küçük	: Orta
0,70 – 0,80’den küçük	: İyi
0,80 ve üstü	: Çok iyi

Kaynak: Ayşe Şahin & Burak Kartal (Ed.), a.g.e., 2011, s.371

KMO Testi (Kaiser-Meyer-Olkin Test) tek bir anlamlılık testi ile analize devam edilip edilmemesi kararını kolaylaştıran yaygın bir kullanıma sahip olan bir önlem

²¹⁹ Ayşe Şahin & Burak Kartal (Ed.). Pazarlama Araştırması. Lisans Yayıncılık, İstanbul, 2011.

²²⁰ Ayşe Şahin & Burak Kartal (Ed.), a.g.e., 2011, s.391.

²²¹ Ayşe Şahin & Burak Kartal (Ed.), a.g.e., 2011, s.371.

yeterlilik ölçütüdür. Bu değer korelasyonların kareleri toplamının korelasyonların kareleri toplamı ile kısmi koerlasyonların kareleri toplamının bileşimine bölünmesini ifade etmektedir. Oran 1'e yaklaştıkça kısmi korelasyon küçülüyor demektir.²²²

Tablo 59: KMO Uygunluk Testinin Yorumlanması

MSA Değeri	Yorumlama
0,50 –	: Kabul edilemez
0,50 +	: Kötü/Zayıf
0,60 +	: Orta
0,70 +	: İyi
0,80 +	: Çok iyi
0,90 +	: Olağanüstü/Mükemmel

Kaynak: Ayşe Şahin & Burak Kartal (Ed.), a.g.e., 2011, s.372

Faktör sonuçları listelenirken Temel Bileşenler Analizi (Principal Components Analysis) kullanılmış ve ankete uygun olarak 4 boyutla sınırlandırılmıştır. Rotasyon/döndürme (rotation) adımında yaygın kullanıma sahip olan varimaks (maksimum değişkenlik) /dik döndürme (varimax) yöntemi tercih edilmiştir. Son olarak 0,30'un altındaki değerler listelenmemiştir.

Faktör analizi sırasında SPSS programında aşağıdaki adımlar gerçekleştirilmiştir:

- 1) Analyze → Dimension Reduction → Factor Analysis
- 2) Açılan “**Factor Analysis**” penceresinde;
 - a. “**Tanımlayıcı İstatistikler (Descriptives)**” butonuna tıklanarak açılan pencerede yer alan Korelasyon Matrisi (Correlation Matrix) kısmındaki “*Coefficients – Significance levels – Yeniden Üretilmiş (Reproduced) – Anti imaj (Anti-image) – KMO and Bartlett’s test of sphericity*” seçenekleri işaretlenmiştir.
 - b. Daha sonra “**Çıkarma/Faktör Elde Etme (Extraction)**” butonuna tıklanarak açılan pencereden veri indirgeme işlemini gerçekleştirmek

²²² Ayşe Şahin & Burak Kartal (Ed.), a.g.e., 2011, s.372.

amacıyla *Temel Bileşenler Analizi (Principal Components Analysis)* seçilmiştir. Ayrıca 4 faktörle sınırlama yapılmıştır.²²³

- c. Sonraki adımda “**Döndürme (Rotation)**” butonu tıklanmış ve açılan pencereden en yaygın kullanıma sahip olan “*Varimaks (Varimax)*”²²⁴ seçilmiştir.
- d. Son olarak “**Seçenekler (Options)**” butonuna tıklanarak açılan pencereden değişkenlerin hangi faktörler altında toplandığını daha kolay görebilmek amacıyla “*Sorted by size*” seçeneği işaretlenmiş ve “*Suppress small coefficients*” seçeneği işaretlenerek 0,30’un altındaki değerlerin listelenmemesi sağlanmıştır. Böylelikle önemsiz faktör yükleri ilgili tabloda görünmeyecektir.

Analizin ilk aşamasında KMO değerine bakılmıştır. Bu değer 0,60 ve üzerinde olması beklenir.²²⁵ KMO değeri ilk etapta “İYİ” bir seviye olarak kabul edilen 0,725 çıkmıştır. Bartlett Küresellik Testi de (0,000) 0,01’den küçük bir anlamlılık değerine sahip olduğu için istatistiksel açıdan anlamlı korelasyonlar olduğu sonucuna varılabilir.²²⁶ Anti-ımağ korelasyon tablosunun köşegen değerleri değişkenlerin bireysel MSA değerlerini vermektedir. Bu değerlerin yukarıda açıklandığı üzere 0,50’nin altında olmaması gerekmektedir.²²⁷ İlk analiz sonucunda elde edilen MSA değerleri aşağıdaki gibidir:

²²³ Araştırmacı analizden kaç faktör çıkması gerektiğini zaten biliyorsa, faktör sayısını gerektiği gibi belirleyebilir. Bu yaklaşım çıkarılacak faktör sayısı ile ilgili bir teori ve hipotez test edilirken veya başka bir araştırmacının çalışması tekrarlanırken uygulanabilir (Ayşe Şahin & Burak Kartal (Ed.), a.g.e., 2011, s.376)

²²⁴ Varimaks, Dik Açılı (Ortogonal) Döndürme Yöntemlerinden biri olup en çok kullanılan döndürme yöntemidir. Baskın bir faktöre ulaşılmak istendiğinde kullanılmaz. Sütunları sadeleştirmeye çalıştığı için aynı faktör için bazı değişkenler -1 veya +1’e yaklaşırken bazıları da 0’a yaklaşır. Bu bakımdan faktörlerin daha net ayrılmasını sağlar. Varyanslar ilk faktörlerden alınıp sonrakilere dağıtılmış olacaktır.

²²⁵ Ayşe Şahin & Burak Kartal (Ed.), a.g.e., 2011, s.392.

²²⁶ Ayşe Şahin & Burak Kartal (Ed.), a.g.e., 2011, s.392.

²²⁷ Ayşe Şahin & Burak Kartal (Ed.), a.g.e., 2011, s.393.

Tablo 60: Anti-İmaj (Kovaryans ve Korelasyon) Matrisleri

Faktör	MSA₁	MSA₂
ZE1	: 0,417*	0,437*
ZE2	: 0,636	0,632
ZE3	: 0,709	0,712
ZE4	: 0,515	0,527
ZE5	: 0,473*	0,479*
ZE6	: 0,571	0,567
ZE7	: 0,454*	0,452*
ZE8	: 0,384*	0,438*
ZE9	: 0,471*	
ZE10	: 0,471*	
ZE11	: 0,409*	0,419*
ZE12	: 0,495*	0,503
ZE13	: 0,491*	0,449*

Faktör	MSA₁	MSA₂
Y1	: 0,781	0,776
Y2	: 0,836	0,843
Y3	: 0,896	0,889
Y4	: 0,906	0,910
Y5	: 0,824	0,818
Y6	: 0,723	0,721
Y7	: 0,840	0,858
Y8	: 0,711	0,717
Y9	: 0,791	0,833
Y10	: 0,758	0,780
Y11	: 0,708	0,703

Faktör	MSA₁	MSA₂
Z1	: 0,721	0,707
Z2	: 0,744	0,757
Z3	: 0,650	0,642
Z4	: 0,705	0,744
Z5	: 0,617	0,645
Z6	: 0,774	0,758
Z7	: 0,551	0,540

Faktör	MSA₁	MSA₂
KE1	: 0,808	0,804
KE2	: 0,831	0,827
KE3	: 0,666	0,647
KE4	: 0,745	0,742
KE5	: 0,784	0,777
KE6	: 0,726	0,726
KE7	: 0,677	0,677
KE8	: 0,775	0,776
KE9	: 0,791	0,780
KE10	: 0,865	0,895

Yukarıdaki korelasyon matrisi tablosu incelendiğinde sadece Zorlaştırıcı Etkenler (ZE) faktörüne ait ifadelerin MSA değerlerinin 0,50'nin altında olduğu görülmektedir. Diğer faktörlerin ise (Y, Z ve KE) tümünün MSA değerinin 0,50'nin üstünde gerçekleşmiştir. Faktör yükleri 0,10'un altında çıkan ZE9 ve ZE10 analiz dışı bırakılmış ve analiz tekrarlanmıştır. İkinci denemede KMO değeri 0,736'ya yükselmiş ve ZE13 hariç ZE ifadelerinin tümü tek bir faktör altında toplanmıştır. ZE13 ise benzer ifadelere sahip olan Zararlar (Z) faktörü altında yer almıştır. Söz konusu ifade incelenmiş ve "Z" faktörü altında yer almasının daha uygun olacağı kanaatine varılmıştır. Aşağıdaki tabloda ise açıklanan toplam varyans tablosu sunulmuştur.

Tablo 61: Açıklanan Toplam Varyans Tablosu

Bileşenler	Başlangıç Özdeğerleri			Kare Yüklerin Çıkarılmış Toplamları			Kare Yüklerin Dönme Toplamları		
	Toplam	Varyansın %	Kümülatif %	Toplam	Varyansın %	Kümülatif %	Toplam	Varyansın %	Kümülatif %
1	7,387	18,941	18,941	7,387	18,941	18,941	7,132	18,286	18,286
2	6,208	15,917	34,858	6,208	15,917	34,858	6,179	15,845	34,131
3	4,062	10,416	45,274	4,062	10,416	45,274	4,268	10,944	45,075
4	2,352	6,031	51,305	2,352	6,031	51,305	2,430	6,230	51,305

Yukarıdaki tabloya göre 4 faktörün toplam varyansın %51,305'ini (daha önceki %49,368) açıkladığı görülmektedir. Bu oranın yüksek olması istenir. Ancak çalışmanın kendine özgü bazı kısıtlarından dolayı yeterli olarak kabul edilebilir. Son olarak aşağıdaki tabloda ise faktör analizi sonuç tablosu sunulmuştur. Tablonun birinci sütunu faktörleri, ikinci sütunu faktör ifadelerini, üçüncü sütunu faktör yüklerini, dördüncü sütunu ilgili faktörün toplam varyansın ne kadarlık kısmını açıkladığını, beşinci kısım ilgili faktörün güvenilirlik değerini ve son olarak altıncı sütun ise faktör özdeğerini göstermektedir.

Faktör özdeğeri değişkenlerin bir faktöre özgü faktör yüklerinin karelerin toplamını ifade etmektedir. Bu değer 1'den büyük olması faktörü geçerli kılmaktadır. Özdeğeri 1'den küçük olan faktörler bir değişkenden daha az varyans açıklıyor demektir.

Özellikle değişken sayısı 20-50 arasında ise bu yaklaşım daha güvenilirdir. Değişken sayısının 20'den az olması halinde çok az sayıda, 50'den çok olması halinde ise çok sayıda faktör ortaya çıkacağı öne sürülebilir. Özdeğeri en az 1 olan faktörlerin esas alındığı bu yaklaşıma Kaiser Kriteri de denmektedir.²²⁸ Faktör yükleri her bir değişken ile faktör arasındaki korelasyonu ifade etmekte olup ± 1 aralığında değer almaktadır. Faktör yükünün artması söz konusu değişkenin faktörde daha çok temsil edildiği anlamına gelmektedir. Faktör yüklerinin mutlak değer olarak 0,30 – 0,40 arasında olması yapıyı yorumlamak için minimum seviyede gereklilik, 0,50 üzeri pratik olarak anlamlı, 0,70 ve üzeri olması ulaşılmak istenen hedef olarak yorumlanabilir. Bu değerlendirmeler örnek hacminin 100'ün üzerinde olduğu durumlarda geçerlidir. Bir diğer önemli husus ise faktör ve değişken sayısıdır. Değişken sayısının artması durumunda daha düşük faktör yükleri de kabul edilebilir.²²⁹

²²⁸ Ayşe Şahin & Burak Kartal (Ed.), a.g.e., 2011, s.376.

²²⁹ Ayşe Şahin & Burak Kartal (Ed.), a.g.e., 2011, s.378.

Tablo 62: Faktör Analizi Sonuç Tablosu

Faktörler	Faktör İfadeleri	Faktör Yükleri	Faktörün Açıklayıcılığı (% of Variance)	Güvenilirlik Değeri (Cronbach Alpha)	Faktör Özdeğeri
Yararlar (Y)	Y2	,870	% 18,286	0,938	7,387
	Y9	,841			
	Y7	,836			
	Y3	,819			
	Y5	,800			
	Y4	,789			
	Y6	,777			
	Y10	,775			
	Y1	,708			
	Y8	,701			
	Y11	,685			
Kolaylaştırıcı Etkenler (KE)	KE7	,856	% 15,845	0,925	6,208
	KE8	,845			
	KE10	,840			
	KE9	,827			
	KE6	,814			
	KE2	,796			
	KE4	,729			
	KE1	,686			
	KE3	,681			
KE5	,613				
Zararlar (Z)	Z6	,790	% 10,944	0,852	4,062
	Z5	,781			
	Z1	,743			
	Z3	,742			
	Z2	,697			
	Z7	,638			
	Z4	,596			
	Z13	,549			
Zorlaştırıcı Etkenler (ZE)	ZE1	,643	% 6,230	0,608	2,352
	ZE2	,611			
	ZE5	,528			
	ZE8	,483			
	ZE7	,474			
	ZE4	,404			
	ZE6	,358			
	ZE12	,319			
	ZE3	,272			
	ZE11	,177			
Açıklanan Toplam Varyans			%51,305		
KMO MSA				0,752	
Bartlett Küresellik Testi	Yaklaşık Ki-Kare		2856,322		
	Df		666		
	Sig. (p)		0,000		

*Faktör Elde Etme Modeli: Temel Bileşen Analizi.

*Döndürme Yöntemi: Kaiser Normalleştirilmeli Varimaks.

Yukarıdaki tabloya göre faktör yükleri Y, KE ve Z ifadeleri için makul seviyelerdeyken ZE6 ve ZE9 ifadeleri minimum koşulu sağlamaktadır.

5.3.3 Korelasyon Analizi

En az iki değişken arasındaki ilişkinin incelenmesine korelasyon denir. İki değişken arasındaki korelasyon doğrusal ya da eğrisel, ikiden daha çok değişken arasındaki korelasyon çoklu korelasyon olarak adlandırılır. Değişkenler arasındaki ilişkinin derecesini gösteren katsayıya korelasyon katsayısı denir. Bu sayı “r” sembolü ile gösterilir ve daima ± 1 ($-1 \leq r \leq +1$) arasında bir değer alır. “r” değeri -1’e yaklaştıkça değişkenler arasında o derece ters yönlü bir ilişki var demektir. +1’e yaklaştıkça da değişkenler arasında aynı derecede doğru yönlü bir ilişkinin olduğu anlaşılır. Söz konusu değer “0” çıkması halinde ise değişkenler arasında ilişki olmadığı yönünde bir yorum yapılır.²³⁰

Korelasyon testinin SPSS programında yapılması halinde “r” değeri Pearson Korelasyon (Pearson Correlation) katsayısı olarak adlandırılmaktadır. Korelasyon katsayısı (r) genel olarak 0,50’nin altındaysa zayıf, 0,50-0,70 arasındaysa orta, 0,70 üzerindeyse güçlü ilişkiden söz edilir.

Korelasyon analizinde genel olarak aşağıdaki hipotez kurulur ve test edilir:

H₀: Değişkenler arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki yoktur.

H₁: Değişkenler arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki vardır.

SPSS programı çıktısında Sig. (2-tailed) olarak verilen “p” değerinin 0,05’ten büyük çıkması halinde H₀ hipotezi kabul edilirken, 0,05’ten küçük çıkması halinde H₀ red edilir. H₀ red edilmesi halinde değişkenler arasında ilişkinin olduğu kabul edilir. Bu durumda ilişkinin boyutunu anlamak için “r” değerine bakılır.

²³⁰ Burhan ÇİL (2004) a.g.e., s.267.

Tablo 63: Faktörler Arası Korelasyon Analizi Tablosu

	Y	KE	Z	ZE
Y	1			
KE	,071	1		
Z	-,110	,086	1	
ZE	-,005	,078	,181	1

Yararlar (Y), Kolaylaştırıcı Etkiler (KE), Zararlar (Z), Zorlaştırıcı Etkiler (ZE)

Yukarıdaki tabloya bakıldığında, tüm değerlerin zayıf ilişki anlamına gelen 0,50'nin altında olduğu fark edilecektir. SPSS çıktısında "p" değerleri de incelenmiş ve değişkenler arasındaki p değerlerinin tamamının 0,05 anlamlılık düzeyinden büyük olduğu görülmüştür. Bu da söz konusu değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığına işaret etmektedir.

Tablo 64: Yararlar (Y) Faktörüne İlişkin Korelasyon Analizi Tablosu

	Y1	Y2	Y3	Y4	Y5	Y6	Y7	Y8	Y9	Y10	Y11
Y1	1										
Y2	,622**	1									
Y3	,529**	,822**	1								
Y4	,569**	,707**	,682**	1							
Y5	,624**	,677**	,681**	,693**	1						
Y6	,389**	,736**	,682**	,551**	,556**	1					
Y7	,515**	,738**	,754**	,634**	,672**	,769**	1				
Y8	,464**	,500**	,446**	,470**	,555**	,508**	,534**	1			
Y9	,513**	,681**	,586**	,635**	,631**	,650**	,651**	,608**	1		
Y10	,446**	,568**	,537**	,505**	,535**	,569**	,586**	,468**	,750**	1	
Y11	,394**	,487**	,403**	,472**	,352**	,405**	,521**	,514**	,605**	,719**	1

**p<0,01

SPSS programının 0,01 anlamlılık düzeyinde oluşturduğu yukarıdaki tabloya göre tüm korelasyon değerlerinin 0,01 anlamlılık düzeyinde pozitif değerler aldığı görülmektedir. Değerler üzerindeki yıldız işaretleri (**) p değerinin 0,01 anlamlılık

düzeyinden küçük olduğunu dolayısıyla değişkenler arasında anlamlı bir ilişkin bulunduğunu ifade etmektedir. SPSS çıktısında söz konusu tabloya ilişkin tüm p değerleri ,000 olarak gerçekleşmiştir. Dolayısıyla tüm p değerleri 0,01 anlamlılık düzeyinden küçük çıkmıştır. Bu durum tüm değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu ifade etmektedir. Yukarıdaki tabloda yer alan değerlerin önünde “-” olmaması değişkenler arasındaki ilişkinin pozitif olduğunu göstermektedir. Değişkenler arasındaki ilişkinin gücü ise bir önceki başlıkta verilen ölçüte göre tespit edilmiştir. Nitekim Tablo incelendiğinde Y2 ve Y3 ifadeleri arasındaki ilişkinin (0,822) en güçlü ilişki olduğu görülmektedir. Bu değerlendirme SPSS programı tarafından 0,01 anlamlılık düzeyine göre yapılmıştır. Söz konusu analiz 0,05 anlamlılık düzeyine göre yapılmış olsaydı tüm değişkenler arasındaki “r” değeri daha yüksek çıkabilirdi. Nitekim yine SPSS programı yardımıyla “Bootstrapping” yöntemi kullanılarak 0,05 anlamlılık düzeyine göre analiz tekrarlandığında söz konusu Y2 ve Y3 değişkenleri arasındaki ilişkinin maksimum 0,896’ya kadar çıkabileceği görülmüştür. Bu anlamda tüm değerlerin 0,50 büyük oldukları görülmüştür.

Tablo 65: Kolaylaştıran Etkenler (KE) Faktörüne Ait Korelasyon Analizi Tablosu

	KE1	KE2	KE3	KE4	KE5	KE6	KE7	KE8	KE9	KE10
KE1	1									
KE2	,494**	1								
KE3	,403**	,636**	1							
KE4	,531**	,672**	,629**	1						
KE5	,396**	,465**	,563**	,448**	1					
KE6	,481**	,513**	,407**	,381**	,332**	1				
KE7	,510**	,610**	,339**	,479**	,421**	,888**	1			
KE8	,495**	,595**	,383**	,543**	,395**	,780**	,830**	1		
KE9	,555**	,476**	,405**	,466**	,431**	,786**	,817**	,760**	1	
KE10	,486**	,757**	,655**	,651**	,533**	,611**	,645**	,586**	,602**	1

**p<0,01

Yukarıdaki tabloda da “***” işareti olan korelasyon değerleri, söz konusu değişkenler arasında “p” (sig.) değerinin 0,01 anlamlılık düzeyinde 0,01’den küçük

olduğunu göstermektedir. Elde edilen korelasyon değerlerine bakıldığında, 0,70'ten büyük olan değerlerin yer aldığı alanlar gri renk ile belirginleştirilmiştir. Bu alanlara denk gelen değişkenler arasında güçlü bir ilişki söz konusudur. Benzer şekilde SPSS programıyla 0,05 anlamlılık düzeyine göre bir analiz yapıldığında tüm değerler 0,50'nin üzerinde gerçekleşmektedir.

Tablo 66: Zararlar (Z) Faktörüne İlişkin Korelasyon Analizi Tablosu

	Z1	Z2	Z3	Z4	Z5	Z6	Z7	ZE13
Z1	1							
Z2	,601**	1						
Z3	,685**	,599**	1					
Z4	,467**	,436**	,514**	1				
Z5	,420**	,444**	,549**	,561**	1			
Z6	,457**	,444**	,472**	,474**	,635**	1		
Z7	,344**	,335**	,292**	,154	,472**	,575**	1	
ZE13	,350**	,211	,316	,111	,277	,338	,261	1

**p<0,01

Yukarıdaki tabloda da “***” işareti olan korelasyon değerleri, söz konusu değişkenler arasında 0,01 anlamlılık düzeyine göre ilişki olduğunu göstermektedir. Nitekim tüm “p” değerleri ,000 olarak çıkmış dolayısıyla 0,01'den küçük olduğu görülmüştür. Elde edilen korelasyon değerlerine bakıldığında ise, orta derece ilişkiyi ifade eden 0,50 – 0,70 arasında olan değerlerin yer aldığı alanlar gri renk ile belirginleştirilmiştir. Bu alanlara denk gelen değişkenler arasında orta derecede bir ilişki söz konusudur.

Tablo 67: Zorlaştırıcı Etkenler (ZE) Faktörüne İlişkin Korelasyon Analizi Tablosu

	ZE1	ZE2	ZE3	ZE4	ZE5	ZE6	ZE7	ZE8	ZE11	ZE12
ZE1	1									
ZE2	,331**	1								
ZE3	,090	,112	1							
ZE4	,134	,192*	,028	1						
ZE5	,575**	,166	,036	,130	1					
ZE6	,049	,226*	,198	,000	,074	1				
ZE7	,177	,314**	,013	,244**	-,029	,290**	1			
ZE8	,132	,268**	,144	,046	,199	,115	,026	1		
ZE11	,055	-,055	,240*	,020	-,065	-,038	,057	,136	1	
ZE12	-,005	,123	,242**	,098	-,051	,204*	,117	,189	,445**	1

**p<0,01 *p<0,05

Yukarıdaki tabloda da “***” işareti olan korelasyon değerleri, söz konusu değişkenler arasında “p” (sig.) değerinin 0,01 anlamlılık düzeyinden küçük olduğunu, “**” işareti olanlar ise 0,05 anlamlılık düzeyinden küçük olduğunu göstermektedir. Elde edilen korelasyon değerlerine bakıldığında, 0,50 – 0,70 arasında olan değerlerin yer aldığı tek bir gri alan vardır. Söz konusu alanda yer alan 0,575 değeri ZE5 – ZE1 değişkenleri arasında 0,01 anlamlılık düzeyinde orta derecede bir ilişki olduğunu göstermektedir.

5.4 FARKLILIK TESTLERİ

Farklılık analizleri parametrik olmayan analizler ve parametrik analizler şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Parametrik analiz için; (i) örnekleme yer alan gözlemler bağımsız olmalı, (ii) gözlemlerin çekildiği ana kütle normal dağılım göstermeli, (iii) bağımlı değişkenin gruplar arası varyansları homojen ya da birbirine eşit olmalı, (iv) ölçek düzeyi aralıklı veya oransal olmalı ve son olarak (v) normal ve sabit varyanslı (homoscedastic) ana kütlelerin ortalamaları sütun ve/veya satırlardan doğan etkilerin doğrusal bileşkeleri olmalı başka bir ifadeyle etiler toplanabilir olmalıdır.²³¹

²³¹ Ayşe Şahin & Burak Kartal (Ed.), a.g.e., 2011, s.225-6.

Normal bölünmeler için kullanılan t ve z testleri parametrik testlerdendir. Normal dağılım göstermeyen bölünmeler ise parametrik olmayan testler kapsamına girmektedir. Örneklemenin ait olduğu yığının varyansı biliniyor ise z -testi, bilinmiyorsa t -testi uygulanır.²³² Söz konusu araştırmaya konu olan yığının varyansı bilinmediği için çalışmada t -testi uygulanmıştır.

Fark testlerinin yapılabilmesi için en azından aralık ölçeğinde ölçülmüş bir özelliğin ve bağımsız ayrık alt gruplardan oluşan sınıflı bir değişkenin olması gerekmektedir. Sınıflı değişkenin iki alt gruptan oluşması durumunda bağımsız örnekler için “ t -testi”, sınıflı değişkenin ikiden fazla alt gruptan oluşması halinde ise tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanır.²³³

İlişkisiz İki Örneklem t Testi: İlişkisiz iki örneklem t testi aralıklı ve oransal ölçeklere uygulanan, t dağılımına dayalı parametrik bir analiz türüdür. Bu test ilişkisiz iki örneklem ait olduğu ana kütlelerin ortalama farkını analiz etmektedir. Şayet analiz sonuçları anlamlı çıkarsa büyük olasılıkla iki ana kütle ortalamasının farklı olduğu sonucuna ulaşılır. t testi, ana kütle varsayımları bilinmediğinde iki ilişkisiz (bağımsız) örneğin ortalamalarını karşılaştırmada kullanılır. İki ana kütle varyansı biliniyorsa Z testi tercih edilir. t testi başlıca aşağıda belirtilen üç varsayıma dayanmaktadır.²³⁴

- 1) Her örnekler ait olduğu ana kütlede rastgele seçilir.
- 2) Örneklemelerin çekildiği ana kütleler normal dağılıma sahiptir.
- 3) Birinci ve ikinci örneğin çekildiği ana kütle varyansları birbirine eşittir.

Gruplar arasındaki farklılıkların varyans homojenliği sınaması için Levene Test istatistiğinin önem düzeyine göre yorumlanmalıdır. Birinci adımda analiz sonucunda elde edilen Levene Test istatistiğine ilişkin Sig. (p) değeri 0,05’ten büyükse H_0 hipotezi kabul edilerek gruplar arası varyansların eşit olduğu sonucuna varılır. İkinci adımda ise Eşit Varyans Varsayımı (Equal Variances Assumed) satırındaki hesaplanan “ t ” değerine ait

²³² Burhan Çil (2004), a.g.e., s.361

²³³ Beril DÜR MUŞ vd. (2013), *Sosyal Bilimlerde SPSS’le Veri Analizi*. Beta Basım, İstanbul, s.117

²³⁴ Ayşe Şahin & Burak Kartal (Ed.), a.g.e., 2011, s.258.

Sig. (p) sütunu değerlendirilir. Sig. (p) değeri 0,05'ten H_0 hipotezi kabul edilir. Böylelikle iki değişken arasında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmış olur.²³⁵

5.4.1 İslami Muhasebe Standartlarının Türkiye'de Uygulanmasını Kolaylaştıran Etkenler

İslami muhasebe standartlarının Türkiye'de uygulanmak istenmesi halinde bazı kolaylaştırıcı faktörler söz konusudur. Bu faktörler, katılımcıların değerlendirmelerini de içerecek şekilde aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 68: İslami Muhasebe Standartlarının Uygulanmasını Kolaylaştıran Etkenler Frekans Dağılımı

İfadeler	Çok önemsiz		Önemsiz		Ne önemli ne önemsiz		Önemli		Çok önemli		Ort.
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
KE1	-	-	7	6,1	66	57,9	28	24,6	13	11,4	3,41
KE2	-	-	4	3,5	60	52,6	33	28,9	17	14,9	3,55
KE3	-	-	3	2,6	63	55,3	37	32,5	11	9,6	3,49
KE4	-	-	2	1,8	58	50,9	40	35,1	14	12,3	3,58
KE5	1	0,9	4	3,5	69	60,5	35	30,7	5	4,4	3,34
KE6	1	0,9	7	6,1	70	61,4	31	27,2	5	4,4	3,28
KE7	1	0,9	7	6,1	70	61,4	28	24,6	8	7,0	3,31
KE8	1	0,9	7	6,1	68	59,6	31	27,2	9	7,9	3,37
KE9	-	-	7	6,1	66	57,9	31	27,2	9	7,9	3,35
KE10	1	0,9	1	0,9	65	57,0	33	28,9	14	12,3	3,51

²³⁵ Ayşe Şahin & Burak Kartal (Ed.), a.g.e., 2011, s.265.

Yukarıdaki tablo incelendiğinde İslami muhasebe standartlarının uygulanmasını kolaylaştıran faktörlerin ortalama değerleri dikkate alındığında önem derecesine göre aşağıdaki gibi sıralabilir:

1. Katılım bankalarının ve diğer faizsiz finans kuruluşlarının sayısının giderek artması
2. Hükümetin faizsiz bankacılık ve finansı geliştirici politikalar izlemesi
3. Onuncu Kalkınma Planında faizsiz bankacılığın ve finansın geliştirilmesine yer verilmesi
4. Uluslararası alanda faizsiz bankacılık ve finansa yönelik trendin mevcut olması
5. Türkiye nüfusunun büyük çoğunluğunun kendini Müslüman olarak tanımlıyor olması
6. Üniversiteler bünyesinde faizsiz bankacılık ve finansla ilgili lisans, yüksek lisans ve doktora programlarının açılması ve derslerin okutulması
7. Faizsiz bankacılık ve finans alanında bilimsel etkinliklerin (kongre, çalıştay vs.) düzenlenmesi
8. Siyasi ve toplumsal iklimin uygunluğu
9. Faizsiz bankacılık ve finans alanında araştırma merkezlerinin giderek artması
10. Faizsiz bankacılık ve finans alanında akademisyen sayısının giderek artması

Yukarıdaki sıralamaya bakıldığında, katılım bankalarının ve diğer faizsiz finans kuruluşlarının sayısının giderek artması İslami muhasebe standartlarının uygulanmasını kolaylaştıran en önemli faktörler biri olarak görülebilir. Bu anlamda hükümet desteğinin olması ve kalkınma planında yer verilmesi diğer önemli faktörler olarak sayılabilir.

5.4.1.1 Katılım Bankası Türüne Göre

Katılım bankası türü ÖKB ve KKB şeklinde olmak üzere iki gruptan oluştuğu için farklılık analizinde bağımsız örneklem t-testi uygulanmıştır. Bu kapsamda aşağıdaki hipotez kurulmuş ve test edilmiştir.

H₀: Katılımcıların çalıştıkları katılım bankası türü ile İslami muhasebe standartlarının uygulanmasını kolaylaştıran etkenler arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki yoktur.

H₁: Katılımcıların çalıştıkları katılım bankası türü ile İslami muhasebe standartlarının uygulanmasını kolaylaştıran etkenler arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 69: Katılım Bankası Türüne Göre Kolaylaştıran Nedenler Bağımsız Değişkenler t-Testi SPSS Sonucu ve Grup İstatistikleri

Varyanslar	Varyansların Eşitliğine İlişkin Levene Testi		Ortalamaların Eşitliğine İlişkin t-Testi		
	F	Sig.	t	Df	Sig. (2-kuyruklu)
Eşitse	3,148	,079	-3,472	112	,001
Eşit değil			-3,359	81,746	,001
	Ort.	Std. Sapma	Std. Hata Ort.		
ÖKB	3,2800	,50865	,06080		
KKB	3,6409	,58759	,08858		

Levene testi sonucunda 0,079 olarak bulunan p (sig.) değeri 0,05'ten büyük olduğu için varyansların eşit olduğu kabul edilmiştir. Böylelikle karar aşamasında, "Varyanslar eşitse" satırı ile "Sig. (2-kuyruklu)" sütununun kesişiminde yer alan 0,001 değeri esas alınmıştır. Bu değer 0,05'ten küçük olmasından dolayı hipotezimizde H₁ kabul edilmiştir. Sonuç olarak, katılımcıların, katılım bankası türüne göre İslami muhasebe standartlarının Türkiye'de uygulanmasını kolaylaştıran etkenlere ilişkin bakış açıları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca tablodan görüleceği üzere ortalamalar arasında önemli derecede bir fark vardır.

5.4.1.2 Farkındalık Durumuna Göre

İslami muhasebe hakkında farkındalık durumu “bilgi sahibi” ve “bilgi sahibi değil” şeklinde olmak üzere iki gruptan oluştuğu için farklılık analizinde bağımsız örneklem t-testi uygulanmıştır. Bu kapsamda aşağıdaki hipotez kurulmuş ve test edilmiştir.

H₀: Katılımcıların farkındalık durumları ile İslami muhasebe standartlarının uygulanmasını kolaylaştıran etmenler arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki yoktur.

H₁: Katılımcıların farkındalık durumları ile İslami muhasebe standartlarının uygulanmasını kolaylaştıran etmenler arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 70: Farkındalık Durumuna Göre Kolaylaştıran Nedenler Bağımsız Değişkenler t-Testi SPSS Sonucu ve Grup İstatistikleri

Varyanslar	Varyansların Eşitliğine İlişkin Levene Testi		Ortalamaların Eşitliğine İlişkin t-Testi		
	F	Sig.	t	Df	Sig. (2-kuyruklu)
Eşitse	4,090	,046	-1,491	112	,139
Eşit değil			-1,554	111,672	,123
	Ort.	Std. Sapma	Std. Hata Ort.		
ÖKB	3,3271	0,47434	0,06846		
KKB	3,4864	0,61940	0,07624		

Levene testi sonucunda 0,046 olarak bulunan p (sig.) değeri 0,05'ten küçük olduğu için varyansların eşit olmadığı kabul edilmiştir. Böylelikle karar aşamasında, tablonun “Varyanslar eşits değilse” satırı ile “Sig. (2-kuyruklu)” sütununun kesişiminde yer alan 0,123 değeri esas alınmıştır. Bu değer 0,05'ten büyük olmasından dolayı hipotezimizde H₀ kabul edilmiştir. Sonuç olarak, katılımcıların, farkındalık durumlarına göre İslami muhasebe standartlarının Türkiye’de uygulanmasını kolaylaştıran etmenlere ilişkin bakış açıları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Ayrıca tablodan görüleceği üzere ortalamalar birbirine çok yakın çıkmıştır.

5.4.1.3 Tecrübe Durumuna Göre

Tecrübe durumu “0-5 yıl”, “6-10 yıl” ve “11 yıl ve üzeri” şeklinde olmak üzere üç gruptan oluştuğu için farklılık analizinde Tek Yönlü ANOVA testi uygulanmıştır. Bu kapsamda aşağıdaki hipotez kurulmuş ve test edilmiştir.

H₀: Katılımcıların mesleki tecrübeleri ile İslami muhasebe standartlarının uygulanmasını kolaylaştıran etkenler arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki yoktur.

H₁: Katılımcıların ile İslami muhasebe standartlarının uygulanmasını kolaylaştıran etkenler arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 71: Tecrübe Durumuna Göre Kolaylaştıran Nedenler Grup Varyanslarının Homojenlik ve ANOVA Testi Sonuçları

Varyansların Homojenliği Testi		df1	df2	Sig.	
Levene İstatistik					
,636		2	111	,532	
	Kareler Toplamı	df	Ortalama Kare	F	Sig.
Gruplar arasında	,421	2	,211	,653	,523
Grup içi	35,797	111	,322		
Toplam	36,218	113			

Levene testi sonucunda 0,532 olarak bulunan p (sig.) değeri, 0,05 değerinden büyük olduğu için varyansların homojen olduğu kabul edilmiştir. Böylelikle Tek Yönlü Varyans Analizinin uygulanması için gerekli ön şart sağlanmıştır. ANOVA testi sonucunda 0,523 olarak bulunan p (sig.) değerinin 0,05 değerinden büyük olmasından dolayı hipotezimizde H₀ kabul edilmiştir. Sonuç olarak, katılımcıların, tecrübe durumlarına göre İslami muhasebe standartlarının Türkiye’de uygulanmasını kolaylaştıran etkenlere ilişkin bakış açıları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

5.4.2 İslami Muhasebe Standartlarının Türkiye’de Uygulanmasını Zorlaştıran Etkenler

İslami muhasebe standartlarının Türkiye’de uygulanmak istenmesi halinde bazı zorlaştırıcı faktörler söz konusudur. Bu faktörler, katılımcıların değerlendirmelerini de içerecek şekilde aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 72: İslami Muhasebe Standartlarının Uygulanmasını Zorlaştıran Etkenler Frekans Dağılımı

İfadeler	Hiç katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Tamamen katılıyorum		Ort.
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
ZE1	9	7,9	32	28,1	27	23,7	40	35,1	6	5,3	3,02
ZE2	13	11,4	32	28,1	29	25,4	32	28,1	8	7,0	2,91
ZE3	1	7,9	9	16,7	19	46,5	53	28,1	32	0,9	3,93
ZE4	9	7,9	30	26,3	35	30,7	30	26,3	10	8,8	3,02
ZE5	4	3,5	34	29,8	30	26,3	37	32,5	9	7,9	3,11
ZE6	10	8,8	34	29,8	30	26,3	27	23,7	13	11,4	2,99
ZE7	37	32,5	33	28,9	23	20,2	11	9,6	10	8,8	2,33
ZE8	9	7,9	20	17,5	34	29,8	35	30,7	16	14,0	3,25
ZE11	6	5,3	13	11,4	40	35,1	48	42,1	7	6,1	3,32
ZE12	5	4,4	18	15,8	40	35,1	38	33,3	13	11,4	3,32

Yukarıdaki tablo incelendiğinde İslami muhasebe standartlarının uygulanmasını zorlaştıran faktörlerin ortalama değerleri dikkate alındığında önem derecesine göre aşağıdaki gibi sıralabilir:

1. Henüz yeterli bir farkındalığın oluşmamış olması
2. AAOIFI Muhasebe Standartlarının zorlayıcı olmaması
3. AAOIFI Muhasebe Standartlarının uluslararası olarak kabul görmemesi
4. Faizsiz bankacılık ve finans kesiminde yeterli talebin oluşmaması

5. Mevcut standartların ihtiyacı karşıladığı düşüncesi
6. Yasal engellerin bulunması ve aşılamayacağı düşüncesi
7. Mevcut standartların yeterli görülmesi
8. Faizsiz bankaların henüz böyle bir değişikliğe hazır olmaması
9. Değişikliği gerektirecek yeteri kadar mevcut işlem bulunmaması
10. Laiklik ilkesi ile örtüşmüyor olması

Yukarıdaki sıralamaya bakıldığında, faizsiz bankacılık ve finans kesiminde yeterli farkındalığın oluşmaması İslami muhasebe standartlarının uygulanmasını zorlaştıran en önemli faktörlerden biri olarak görülebilir. Bu bakımdan İslami muhasebe standartlarının öncelikle tanıtılması faaliyetlerine ağırlık verilmelidir. Bunun için KGK, BDDK ve TKBB birlikte hareket edebilirler.

5.4.2.1 Katılım Bankası Türüne Göre

Katılım bankası türü ÖKB ve KKB şeklinde olmak üzere iki gruptan oluştuğu için farklılık analizinde bağımsız örneklem t-testi uygulanmıştır. Bu kapsamda aşağıdaki hipotez kurulmuş ve test edilmiştir.

H_0 : Katılımcıların çalıştıkları katılım bankası türü ile İslami muhasebe standartlarının uygulanmasını zorlaştıran etmenler arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki yoktur.

H_1 : Katılımcıların çalıştıkları katılım bankası türü ile İslami muhasebe standartlarının uygulanmasını zorlaştıran etmenler arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 73: Katılım Bankası Türüne Göre Zorlaştıran Nedenler Bağımsız Değişkenler t-Testi SPSS Sonucu ve Grup İstatistikleri

Varyanslar	Varyansların Eşitliğine İlişkin Levene Testi		Ortalamaların Eşitliğine İlişkin t-Testi		
	F	Sig.	t	Df	Sig. (2-kuyruklu)
Eşitse	0,032	,859	-1,085	112	,280
Eşit değil			-1,105	96,937	,272
	Ort.	Std. Sapma	Std. Hata Ort.		
ÖKB	3,0800	,52464	,06271		
KKB	3,1864	,48445	,07303		

Levene testi sonucunda 0,859 olarak bulunan p (sig.) değeri 0,05'ten büyük olduğu için varyansların eşit olduğu kabul edilmiştir. Böylelikle karar aşamasında, “Varyanslar eşitse” satırı ile “Sig. (2-kuyruklu)” sütununun kesişiminde yer alan 0,280 değeri esas alınmıştır. Bu değer 0,05'ten büyük olmasından dolayı hipotezimizde H_0 kabul edilmiştir. Sonuç olarak, katılımcıların, katılım bankası türüne göre İslami muhasebe standartlarının Türkiye’de standartlarının uygulanmasını zorlaştıran olası etkenlere ilişkin bakış açıları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Ayrıca tablodan görüleceği üzere ortalamalar arasında önemli bir fark yoktur.

5.4.2.2 Farkındalık Durumuna Göre

İslami muhasebe hakkında farkındalık durumu “bilgi sahibi” ve “bilgi sahibi değil” şeklinde olmak üzere iki gruptan oluştuğu için farklılık analizinde bağımsız örneklem t-testi uygulanmıştır. Bu kapsamda aşağıdaki hipotez kurulmuş ve test edilmiştir.

H_0 : Katılımcıların farkındalık durumları ile İslami muhasebe standartlarının uygulanmasını zorlaştıran etmenler arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki yoktur.

H_1 : Katılımcıların farkındalık durumları ile İslami muhasebe standartlarının uygulanmasını zorlaştıran etmenler arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 74: Farkındalık Durumuna Göre Zorlaştıran Nedenler Bağımsız Değişkenler t-Testi SPSS Sonucu ve Grup İstatistikleri

Varyanslar	Varyansların Eşitliğine İlişkin Levene Testi		Ortalamaların Eşitliğine İlişkin t-Testi		
	F	Sig.	t	Df	Sig. (2-kuyruklu)
Eşitse	,036	,849	-1,692	112	,094
Eşit değil			-1,691	101,393	,094
	Ort.	Std. Sapma	Std. Hata Ort.		
ÖKB	3,0271	,50602	,07304		
KKB	3,1894	,50570	,06225		

Levene testi sonucunda 0,869 olarak bulunan p (sig.) değeri 0,05'ten büyük olduğu için varyansların eşit olduğu kabul edilmiştir. Böylelikle karar aşamasında, tablonun “Varyanslar eşitse” satırı ile “Sig. (2-kuyruklu)” sütununun kesişiminde yer alan 0,094 değeri esas alınmıştır. Bu değer 0,05'ten büyük olmasından dolayı hipotezimizde H_0 kabul edilmiştir. Sonuç olarak, katılımcıların, farkındalık durumlarına göre İslami muhasebe standartlarının Türkiye’de uygulanmasını zorlaştıran etkenlere ilişkin bakış açıları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Ayrıca tablodan görüleceği üzere ortalamalar arasında önemli bir fark bulunmamaktadır.

5.4.2.3 Tecrübe Durumuna Göre

Tecrübe durumu “0-5 yıl”, “6-10 yıl” ve “11 yıl ve üzeri” şeklinde olmak üzere üç gruptan oluştuğu için farklılık analizinde Tek Yönlü ANOVA testi uygulanmıştır. Bu kapsamda aşağıdaki hipotez kurulmuş ve test edilmiştir.

H_0 : Katılımcıların mesleki tecrübeleri ile İslami muhasebe standartlarının uygulanmasını zorlaştıran etmenler arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki yoktur.

H_1 : Katılımcıların mesleki tecrübeleri ile İslami muhasebe standartlarının uygulanmasını zorlaştıran etmenler arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 75: Tecrübe Durumuna Göre Zorlaştıran Nedenler Grup Varyanslarının Homojenlik ve ANOVA Testi Sonuçları

Varyansların Homojenliği Testi		df1	df2	Sig.	
Levene İstatistik					
	1,882	2	111		,157
	Kareler Toplamı	df	Ortalama Kare	F	Sig.
Gruplar arasında	,636	2	,318	1,227	,297
Grup içi	28,754	111	,259		
Toplam	29,389	113			

Levene testi sonucunda 0,157 olarak bulunan p (sig.) değeri, 0,05 değerinden büyük olduğu için varyansların homojen olduğu kabul edilmiştir. Böylelikle Tek Yönlü Varyans Analizinin uygulanması için gerekli ön şart sağlanmıştır. ANOVA testi sonucunda 0,297 olarak bulunan p (sig.) değerinin 0,05 değerinden büyük olmasından dolayı hipotezimizde H_0 kabul edilmiştir. Sonuç olarak, katılımcıların, tecrübe durumlarına göre İslami muhasebe standartlarının Türkiye’de uygulanmasını zorlaştıran etkenlere ilişkin bakış açıları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

5.4.3 İslami Muhasebe Standartlarının Türkiye’de Uygulanmasından Beklenen Yararlar

İslami muhasebe standartlarının Türkiye’de uygulamaya girmesi halinde bazı yararların ortaya çıkması muhtemeldir. Bu yararlar, katılımcıların değerlendirmelerini de içerecek şekilde aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 76: İslami Muhasebe Standartlarının Uygulanmasından Beklenen Yararlar Frekans Dağılımı

İfadeler	Hiç katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Tamamen katılıyorum		Ort.
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Y1	4	3,5	7	6,1	16	14,0	60	52,6	27	23,7	3,87
Y2	3	2,6	8	7,0	28	24,5	53	46,5	22	19,3	3,73
Y3	3	2,6	6	5,3	22	19,3	59	51,8	24	21,1	3,83
Y4	4	3,5	8	7,0	23	20,2	56	49,1	23	20,2	3,75
Y5	3	2,6	7	6,1	28	24,5	54	47,4	22	19,3	3,75
Y6	5	4,4	4	3,5	23	20,2	54	47,4	28	24,5	3,84
Y7	3	2,6	8	7,0	25	21,9	57	50,0	21	18,4	3,75
Y8	4	3,5	1	1,9	15	13,2	47	41,2	47	41,2	4,16
Y9	5	4,4	7	6,1	36	31,6	50	43,9	16	14,0	3,57
Y10	5	4,4	6	5,3	36	31,6	52	45,6	15	13,2	3,58
Y11	4	3,5	10	8,8	23	20,2	60	52,6	17	14,9	3,67

Yukarıdaki tablo incelendiğinde, İslami muhasebe standartlarının Türkiye’de uygulamaya girmesiyle birlikte ortaya çıkması muhtemel bazı yararlar söz konusu olacaktır. Bu yararlar ortalama değerleri dikkate alınarak önem derecelerine göre aşağıdaki gibi sıralabilir:

1. Faiz hassasiyeti olan uluslararası yatırımcıların güveninde artış yaşanması
2. Dünyadaki aynı türden diğer bankaların finansal tablolarıyla uyum sağlanması
3. Kullanıcıların finansal raporlara duyduğu güvenin artması
4. Finansal tablolarda ihtiyaca uygun sunumun sağlanması
5. Finansal raporlama sürecinde muhasebecilere rehberlik ve ölçütlük sağlanması
6. Karşılaştırılabilir finansal bilgiye ilişkin yeterli düzeyde açıklama sunulması
7. Kullanıcıların daha isabetli kararlar almasının sağlanması

8. Finansal tablolarda gerçeğe uygun sunumun sağlanması
9. Finansal tabloların denetim sürecinde dış denetçilere rehberlik ve ölçütlük sağlama
10. Finansal raporlamada zamanla makul tutarlılığın sağlanması
11. Finansal tabloların uluslararası geçerliliğinde artış yaşanması

Yukarıdaki sıralamaya bakıldığında, faiz hassasiyeti olan uluslararası yatırımcıların güveninde artış yaşanması İslami muhasebe standartlarının uygulanmasının getireceği en önemli yararlarından biri olarak görülebilir. Bu anlamda dünyadaki aynı türden diğer bankaların finansal tablolarıyla uyum sağlanması, kullanıcıların finansal raporlara duyduğu güvenin artması ve finansal tablolarda ihtiyaca uygun sunumun sağlanması ortaya çıkması muhtemel diğer önemli yararlar arasında sayılabilir.

5.4.3.1 Katılım Bankası Türüne Göre

Katılım bankası türü ÖKB ve KKB şeklinde olmak üzere iki gruptan oluştuğu için farklılık analizinde bağımsız örneklem t-testi uygulanmıştır. Bu kapsamda aşağıdaki hipotez kurulmuş ve test edilmiştir.

H₀: Katılımcıların çalıştıkları katılım bankası türü ile İslami muhasebe standartlarının olası yararları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki yoktur.

H₁: Katılımcıların çalıştıkları katılım bankası türü ile İslami muhasebe standartlarının olası yararları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 77: Katılım Bankası Türüne Göre Yararlar Bağımsız Değişkenler t-Testi SPSS Sonucu ve Grup İstatistikleri

Varyanslar	Varyansların Eşitliğine İlişkin Levene Testi		Ortalamaların Eşitliğine İlişkin t-Testi		
	F	Sig.	t	Df	Sig. (2-kuyruklu)
Eşitse	3,038	,084	-1,569	112	,119
Eşit değil			-1,683	109,347	,095
	Ort.	Std. Sapma	Std. Hata Ort.		
ÖKB	3,6857	0,81630	0,09757		
KKB	3,9091	0,59694	0,08999		

Levene testi sonucunda 0,084 olarak bulunan p (sig.) değeri 0,05'ten büyük olduğu için varyansların eşit olduğu kabul edilmiştir. Böylelikle karar aşamasında, “Varyanslar eşitse” satırı ile “Sig. (2-kuyruklu)” sütununun kesişiminde yer alan 0,119 değeri esas alınmıştır. Bu değer 0,05'ten büyük olmasından dolayı hipotezimizde H_0 kabul edilmiştir. Sonuç olarak, katılımcıların, katılım bankası türüne göre İslami muhasebe standartlarının Türkiye’de uygulanması durumunda ortaya çıkması muhtemel yararlarına ilişkin bakış açıları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Ayrıca tablodan görüleceği üzere ortalamalar birbirine çok yakın çıkmıştır.

5.4.3.2 Farkındalık Durumuna Göre

İslami muhasebe hakkında farkındalık durumu “bilgi sahibi” ve “bilgi sahibi değil” şeklinde olmak üzere iki gruptan oluştuğu için farklılık analizinde bağımsız örneklem t-testi uygulanmıştır. Bu kapsamda aşağıdaki hipotez kurulmuş ve test edilmiştir.

H_0 : Katılımcıların farkındalık durumları ile İslami muhasebe standartlarının olası yararları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki yoktur.

H_1 : Katılımcıların farkındalık durumları ile İslami muhasebe standartlarının olası yararları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 78: Farkındalık Durumuna Göre Yararlar Bağımsız Değişkenler t-Testi SPSS Sonucu ve Grup İstatistikleri

Varyanslar	Varyansların Eşitliğine İlişkin Levene Testi		Ortalamaların Eşitliğine İlişkin t-Testi		
	F	Sig.	t	Df	Sig. (2-kuyruklu)
Eşitse	1,411	,237	1,287	112	,201
Eşit değil			1,334	111,012	,185
	Ort.	Std. Sapma	Std. Hata Ort.		
ÖKB	3,8769	0,64296	0,09280		
KKB	3,6956	0,80676	0,09930		

Levene testi sonucunda 0,237 olarak bulunan p (sig.) değeri 0,05'ten büyük olduğu için varyansların eşit olduğu kabul edilmiştir. Böylelikle karar aşamasında,

“Varyanslar eşitse” satırı ile “Sig. (2-kuyruklu)” sütununun kesişiminde yer alan 0,201 değeri esas alınmıştır. Bu değerin 0,05’ten büyük olmasından dolayı hipotezimizde H_0 kabul edilmiştir. Sonuç olarak, katılımcıların, farkındalık durumlarına göre İslami muhasebe standartlarının Türkiye’de uygulanması durumunda ortaya çıkması muhtemel yararlarına ilişkin bakış açıları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Ayrıca tablodan görüleceği üzere ortalamalar birbirine çok yakın çıkmıştır.

5.4.3.3 Tecrübe Durumuna Göre

Tecrübe durumu “0-5 yıl”, “6-10 yıl” ve “11 yıl ve üzeri” şeklinde olmak üzere üç gruptan oluştuğu için farklılık analizinde Tek Yönlü ANOVA testi uygulanmıştır. Bu kapsamda aşağıdaki hipotez kurulmuş ve test edilmiştir.

H_0 : Katılımcıların mesleki tecrübeleri ile İslami muhasebe standartlarının olası yararları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki yoktur.

H_1 : Katılımcıların mesleki tecrübeleri ile İslami muhasebe standartlarının olası yararları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 79: Tecrübe Durumuna Göre Yararlılık Grup Varyanslarının Homojenlik ve ANOVA Testi Sonuçları

Varyansların Homojenliği Testi		df1	df2	Sig.	
Levene İstatistik					
	,053	2	111	,948	
	Kareler Toplamı	df	Ortalama Kare	F	Sig.
Gruplar arasında	,044	2	,022	,039	,962
Grup içi	62,605	111	,564		
Toplam	62,649	113			

Levene testi sonucunda 0,948 olarak bulunan p (sig.) değeri, 0,05 değerinden büyük olduğu için varyansların homojen olduğu kabul edilmiştir. Böylelikle Tek Yönlü Varyans Analizinin uygulanması için gerekli ön şart sağlanmıştır. ANOVA testi sonucunda 0,962 olarak bulunan p (sig.) değerinin 0,05 değerinden büyük olmasından

dolaylı hipotezimizde H_0 kabul edilmiştir. Sonuç olarak, katılımcıların, tecrübe durumlarına göre İslami muhasebe standartlarının Türkiye’de uygulanması durumunda ortaya çıkması muhtemel yararlarına ilişkin bakış açıları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

5.4.4 İslami Muhasebe Standartlarının Türkiye’de Uygulanmasından Beklenen Zararlar

İslami muhasebe standartlarının Türkiye’de uygulamaya girmesi halinde bazı zararların ortaya çıkması muhtemeldir. Bu zararlar, katılımcıların değerlendirmelerini de içerecek şekilde aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 80: İslami Muhasebe Standartlarının Uygulanmasından Beklenen Zararlar Frekans Dağılımı

İfadeler	Hiç katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Tamamen katılıyorum		Ort.
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Z1	6	5,3	28	24,6	29	25,4	44	38,6	7	6,1	3,16
Z2	3	2,6	18	15,8	31	27,2	50	43,9	12	10,5	3,44
Z3	8	7,0	29	25,4	29	25,4	43	37,7	5	4,4	3,07
Z4	20	17,5	37	32,5	37	32,5	15	13,2	5	4,4	2,54
Z5	12	10,5	27	23,7	31	27,2	31	27,2	13	11,4	3,05
Z6	6	5,3	25	21,9	40	35,1	35	30,7	8	7,0	3,12
Z7	7	6,1	11	9,6	28	24,6	47	41,2	21	18,4	3,56
ZE13	8	7	19	16,7	30	26,3	45	39,5	12	10,5	3,20

Yukarıdaki tablo incelendiğinde, İslami muhasebe standartlarının Türkiye’de uygulamaya girmesiyle birlikte ortaya çıkması muhtemel bazı problemler söz konusu olacaktır. Bu problemler ortalama değerleri dikkate alınarak önem derecelerine göre aşağıdaki gibi sıralabilir:

1. Muhasebecilerin uyumu için ilave eğitim maliyetleri ortaya çıkacaktır.
2. Kullanıcıların finansal bilgileri yorumlamaları değişiklik gösterecektir.
3. Uygulamada çift başlılığın ortaya çıkacağı düşüncesi
4. Finansal tabloları karşılaştırmada zorluklar yaşanacaktır.
5. Muhasebeciler uyum göstermede büyük zorluk yaşayacaktır.
6. Kullanıcıların karar alması zorlaşacaktır.
7. Dış denetçilerin iş yükünde gereksiz artış yaşanacaktır.
8. Kullanıcıların muhasebe bilgisine duyduğu güven azalacaktır.

Yukarıdaki sıralamaya bakıldığında, muhasebecilerin uyumu için ilave eğitim maliyetlerinin ortaya çıkacak olması İslami muhasebe standartlarının uygulanmasının getireceği en önemli zararlardan biri olarak görülebilir. Bu anlamda kullanıcıların finansal bilgileri yorumlamalarında değişiklik görülmesi ve finansal tabloları karşılaştırmada zorluklar yaşanacak olması da diğer önemli sorunlar olarak ortaya çıkabilir.

5.4.4.1 Katılım Bankası Türüne Göre

Katılım bankası türü ÖKB ve KKB şeklinde olmak üzere iki gruptan oluştuğu için farklılık analizinde bağımsız örneklem t-testi uygulanmıştır. Bu kapsamda aşağıdaki hipotez kurulmuş ve test edilmiştir.

H₀: Katılımcıların çalıştıkları katılım bankası türü ile İslami muhasebe standartlarının olası zararları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki yoktur.

H₁: Katılımcıların çalıştıkları katılım bankası türü ile İslami muhasebe standartlarının olası zararları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 81: Katılım Bankası Türüne Göre Zararlar Bağımsız Değişkenler t-Testi SPSS Sonucu ve Grup İstatistikleri

Varyanslar	Varyansların Eşitliğine İlişkin Levene Testi		Ortalamaların Eşitliğine İlişkin t-Testi		
	F	Sig.	t	Df	Sig. (2-kuyruklu)
Eşitse	,927	,338	-1,702	112	,092
Eşit değil			-1,771	102,858	,080
	Ort.	Std. Sapma	Std. Hata Ort.		
ÖKB	3,0625	,78301	,09359		
KKB	3,3040	,65780	,09917		

Levene testi sonucunda 0,338 olarak bulunan p (sig.) değeri 0,05'ten büyük olduğu için varyansların eşit olduğu kabul edilmiştir. Böylelikle karar aşamasında, “Varyanslar eşitse” satırı ile “Sig. (2-kuyruklu)” sütununun kesişiminde yer alan 0,092 değeri esas alınmıştır. Bu değer 0,05'ten küçük olmasından dolayı hipotezimizde H₁ kabul edilmiştir. Sonuç olarak, katılımcıların, katılım bankası türüne göre İslami muhasebe standartlarının Türkiye’de uygulanması durumunda ortaya çıkması muhtemel zararlarına ilişkin bakış açıları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca tablodan görüleceği üzere ortalamalar arasında önemli derecede bir fark vardır.

5.4.4.2 Farkındalık Durumuna Göre

İslami muhasebe hakkında farkındalık durumu “bilgi sahibi” ve “bilgi sahibi değil” şeklinde olmak üzere iki gruptan oluştuğu için farklılık analizinde bağımsız örneklem t-testi uygulanmıştır. Bu kapsamda aşağıdaki hipotez kurulmuş ve test edilmiştir.

H₀: Katılımcıların farkındalık durumları ile İslami muhasebe standartlarının olası zararları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki yoktur.

H₁: Katılımcıların farkındalık durumları ile İslami muhasebe standartlarının olası zararları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 82: Farkındalık Durumuna Göre Zararlar Bağımsız Değişkenler t-Testi SPSS Sonucu ve Grup İstatistikleri

Varyanslar	Varyansların Eşitliğine İlişkin Levene Testi		Ortalamaların Eşitliğine İlişkin t-Testi		
	F	Sig.	t	Df	Sig. (2-kuyruklu)
Eşitse	,849	,359	-,757	112	,451
Eşit değil			-,758	101,991	,450
	Ort.	Std. Sapma	Std. Hata Ort.		
ÖKB	3,0938	,74086	,10693		
KKB	3,2008	,74804	,09208		

Levene testi sonucunda 0,152 olarak bulunan p (sig.) değeri 0,05'ten büyük olduğu için varyansların eşit olduğu kabul edilmiştir. Böylelikle karar aşamasında, tablonun “Varyanslar eşitse” satırı ile “Sig. (2-kuyruklu)” sütununun kesişiminde yer alan 0,343 değeri esas alınmıştır. Bu değer 0,05'ten büyük olmasından dolayı hipotezimizde H_0 kabul edilmiştir. Sonuç olarak, katılımcıların, farkındalık durumlarına göre İslami muhasebe standartlarının Türkiye’de uygulanması durumunda ortaya çıkması muhtemel zararlarına ilişkin bakış açıları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Ayrıca tablodan görüleceği üzere ortalamalar birbirine çok yakın çıkmıştır.

5.4.4.3 Tecrübe Durumuna Göre

Tecrübe durumu “0-5 yıl”, “6-10 yıl” ve “11 yıl ve üzeri” şeklinde olmak üzere üç gruptan oluştuğu için farklılık analizinde Tek Yönlü ANOVA testi uygulanmıştır. Bu kapsamda aşağıdaki hipotez kurulmuş ve test edilmiştir.

H_0 : Katılımcıların mesleki tecrübeleri ile İslami muhasebe standartlarının olası zararlarına bakış açıları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki yoktur.

H_1 : Katılımcıların mesleki tecrübeleri ile İslami muhasebe standartlarının olası zararlarına bakış açıları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 83: Tecrübe Durumuna Göre Zararlar Grup Varyanslarının Homojenlik ve ANOVA Testi Sonuçları

Varyansların Homojenliği Testi		df1	df2	Sig.	
Levene İstatistik					
1,610		2	111	,204	
		Kareler Toplamı	df	Ortalama Kare	F Sig.
Gruplar arasında		2,799	2	1,400	2,603 ,079
Grup içi		59,687	111	,538	
Toplam		62,486	113		

Levene testi sonucunda 0,204 olarak bulunan p (sig.) değeri, 0,05 değerinden büyük olduğu için varyansların homojen olduğu kabul edilmiştir. Böylelikle Tek Yönlü Varyans Analizinin uygulanması için gerekli ön şart sağlanmıştır. ANOVA testi sonucunda 0,079 olarak bulunan p (sig.) değerinin 0,05 değerinden küçük olmasından dolayı hipotezimizde H_0 kabul edilmiştir. Sonuç olarak, katılımcıların, tecrübe durumlarına göre İslami muhasebe standartlarının Türkiye’de uygulanması durumunda ortaya çıkmasına muhtemel zararlarına ilişkin bakış açıları anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

5.4.5 İslami Muhasebe Standartlarının Türkiye’de Uygulanması

Katılımcıların, İslamî muhasebe standartlarının Türkiye’de uygulanması fikrine bakış açılarını ortaya koyan frekans dağılımı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 84: İslami Muhasebe Standartlarının Türkiye’de Uygulanma Fikrine Bakış Açısının Frekans Dağılımı

Çok olumsuz		Olumsuz		Ne olumlu ne olumsuz		Olumlu		Çok olumlu		Ortalama
N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
2	1,8	1	0,9	10	8,9	45	39,5	56	49,1	4,33

Tabloya göre katılımcıların tümü dikkate alındığında büyük çoğunluğu İslamî muhasebe standartlarının Türkiye’de uygulanmasını çok olumlu bir durum olarak karşılamışlardır.

5.4.5.1 Katılım Bankası Türüne Göre

Katılım bankası türü ÖKB ve KKB şeklinde olmak üzere iki gruptan oluştuğu için farklılık analizinde bağımsız örneklem t-testi uygulanmıştır. Bu kapsamda aşağıdaki hipotez kurulmuş ve test edilmiştir.

H₀: Katılımcıların çalıştıkları katılım bankası türü ile İslami muhasebe standartlarının Türkiye’de uygulanması fikrine bakış açıları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki yoktur.

H₁: Katılımcıların çalıştıkları katılım bankası türü ile İslami muhasebe standartlarının Türkiye’de uygulanması fikrine bakış açıları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 85: Katılım Bankası Türüne Göre İslami Muhasebenin Uygulanması Bağımsız Değişkenler t-Testi SPSS Sonucu ve Grup İstatistikleri

Varyanslar	Varyansların Eşitliğine İlişkin Levene Testi		Ortalamaların Eşitliğine İlişkin t-Testi		
	F	Sig.	t	Df	Sig. (2-kuyruklu)
Eşitse	,811	,370	-1,260	112	,210
Eşit değil			-1,291	98,638	,200
	Ort.	Std. Sapma	Std. Hata Ort.		
ÖKB	4,26	0,846	0,101		
KKB	4,45	0,761	0,115		

Levene testi sonucunda 0,370 olarak bulunan p (sig.) değeri 0,05’ten büyük olduğu için varyansların eşit olduğu kabul edilmiştir. Böylelikle karar aşamasında, “Varyanslar eşitse” satırı ile “Sig. (2-kuyruklu)” sütununun kesişiminde yer alan 0,210 değeri esas alınmıştır. Bu değer 0,05’ten büyük olmasından dolayı hipotezimizde H₀ kabul edilmiştir. Sonuç olarak, katılımcıların, katılım bankası türüne göre İslami muhasebe standartlarının Türkiye’de uygulanması fikrine bakış açıları arasında istatistiki

açından anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Ayrıca tablodan görüleceği üzere ortalamalar birbirine çok yakın çıkmıştır.

5.4.5.2 Farkındalık Durumuna Göre

İslami muhasebe hakkında farkındalık durumu “bilgi sahibi” ve “bilgi sahibi değil” şeklinde olmak üzere iki gruptan oluştuğu için farklılık analizinde bağımsız örneklem t-testi uygulanmıştır. Bu kapsamda aşağıdaki hipotez kurulmuş ve test edilmiştir.

H₀: Katılımcıların farkındalık durumları ile İslami muhasebe standartlarının Türkiye’de uygulanması fikrine bakış açıları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki yoktur.

H₁: Katılımcıların farkındalık durumları ile İslami muhasebe standartlarının Türkiye’de uygulanması fikrine bakış açıları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 86: Farkındalık Durumuna Göre İslami Muhasebenin Uygulanması Bağımsız Değişkenler t-Testi SPSS Sonucu ve Grup İstatistikleri

Varyanslar	Varyansların Eşitliğine İlişkin Levene Testi		Ortalamaların Eşitliğine İlişkin t-Testi		
	F	Sig.	t	Df	Sig. (2-kuyruklu)
Eşitse	,002	,968	-,463	112	,644
Eşit değil			-,464	101,912	,644
	Ort.	Std. Sapma	Std. Hata Ort.		
ÖKB	4,38	0,815	0,118		
KKB	4,30	0,822	0,101		

Levene testi sonucunda 0,968 olarak bulunan p (sig.) değeri 0,05’ten büyük olduğu için varyansların eşit olduğu kabul edilmiştir. Böylelikle karar aşamasında, tablonun “Varyanslar eşitse” satırı ile “Sig. (2-kuyruklu)” sütununun kesişiminde yer alan 0,644 değeri esas alınmıştır. Bu değer 0,05’ten büyük olmasından dolayı hipotezimizde H₀ kabul edilmiştir. Sonuç olarak, katılımcıların, farkındalık durumlarına göre İslami muhasebe standartlarının Türkiye’de uygulanması fikrine bakış açıları arasında istatistiki

açından anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Ayrıca tablodan görüleceği üzere ortalamalar birbirine çok yakın çıkmıştır.

5.4.5.3 Tecrübe Durumuna Göre

Tecrübe durumu “0-5 yıl”, “6-10 yıl” ve “11 yıl ve üzeri” şeklinde olmak üzere üç gruptan oluştuğu için farklılık analizinde Tek Yönlü ANOVA testi uygulanmıştır. Bu kapsamda aşağıdaki hipotez kurulmuş ve test edilmiştir.

H₀: Katılımcıların mesleki tecrübeleri ile İslami muhasebe standartlarının Türkiye’de uygulanması fikrine bakış açıları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki yoktur.

H₁: Katılımcıların mesleki tecrübeleri ile İslami muhasebe standartlarının Türkiye’de uygulanması fikrine bakış açıları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 87: Tecrübe Durumuna Göre İslami Muhasebenin Uygulanması Grup Varyanslarının Homojenlik ve ANOVA Testi Sonuçları

Varyansların Homojenliği Testi		df1	df2	Sig.	
Levene İstatistik					
,473		2	111	,624	
	Kareler Toplamı	df	Ortalama Kare	F	Sig.
Gruplar arasında	,557	2	,278	,413	,663
Grup içi	74,777	111	,674		
Toplam	75,333	113			

Levene testi sonucunda 0,624 olarak bulunan p (sig.) değeri, 0,05 değerinden büyük olduğu için varyansların homojen olduğu kabul edilmiştir. Böylelikle Tek Yönlü Varyans Analizinin uygulanması için gerekli ön şart sağlanmıştır. ANOVA testi sonucunda 0,663 olarak bulunan p (sig.) değerinin 0,05 değerinden büyük olmasından dolayı hipotezimizde H₀ kabul edilmiştir. Sonuç olarak, katılımcıların, tecrübe durumlarına göre İslami muhasebe standartlarının Türkiye’de uygulanması fikrine bakış açıları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

5.4.6 İslami Muhasebe Standartları Uygulama Modeli

IASB (UMSK) tarafından yayınlanan IAS/IFRS (TMS/UFRS), Türkiye’de KGK tarafından TMS/TFRS adıyla herhangi bir değişiklik yapılmadan Türkçe olarak yayınlanmakta ve uygulanmaktadır. Günümüzde Türkiye’de bankalar, sigorta şirketleri ve diğer finansal kuruluşlar ile borsada işlem gören tüm şirketler bu standartlara uygun olarak muhasebe ve raporlama yapmak durumundadır. AAOIFI ise İslami bankalar ve finansal kurumlara yönelik muhasebe standartları düzenleyen uluslararası bir kurumdur. Bu kurumun standartlarının Türkiye’de uygulanmasıyla ilgili herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Bununla birlikte iki katılım bankası gönüllülük esası çerçevesinde bu standartlardan bazılarını uygulamaktadır.

AAOIFI gibi uluslararası düzeyde İslami muhasebe standartları düzenleyen bir kurumun yanı sıra Endonezya ve Pakistan’dan oluşan ülkeler kendi İslami muhasebe standartlarını oluşturmakta, Malezya ise kılavuzlar yayınlamaktadır. Bu bağlamda, Türkiye’deki İslami bankacılık ve finans sektörüne yönelik İslami ilkelerle uyumlu muhasebe standartlarının düzenlenmesi ve uygulanması konusunda dört alternatif belirlenmiştir. Katılımcıların İslami muhasebe hakkında bilgi sahibi olup olmama durumlarına göre verdikleri cevaplara göre söz konusu alternatiflerden hangisinin Türkiye için daha uygun olduğu belirlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 88: Türkiye'ye Yönelik İslami Muhasebe Standartlarının Uygulanma Modeli

İfadeler	Hiç katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Tamamen Katılıyorum		Ortalama
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
IASB muhasebe standartları mevcut haliyle tek başına uygulanmalıdır.	25	21,9	36	31,6	33	28,9	17	14,9	3	2,6	2,45
IASB'nin ilgili muhasebe standartları İslami ilkelere yakınlştırılarak yine tek başına uygulanmalıdır.	21	18,4	32	28,1	40	35,1	17	14,9	4	3,5	2,57
IASB muhasebe standartları ile AAOIFI muhasebe standartları birlikte uygulanmalıdır.	6	5,3	12	10,5	35	30,7	46	40,4	15	13,2	3,46
IASB muhasebe standartları ile Türkiye'ye özgü İslami ilkelerle uyumlu yerel muhasebe standartları oluşturulup birlikte uygulanmalıdır.	14	12,3	12	10,5	35	30,7	31	27,2	22	19,3	3,31

*1=Hiç Katılmıyorum, 5=Tamamen Katılıyorum

Yukarıdaki tabloya göre, TMS/TFRS ve AAOIFI FMS birlikte uygulanması gerektiği seçeneği daha çok ön plana çıkmaktadır. Bununla birlikte Türkiye'nin kendi yerel İslami muhasebe standartlarını oluşturması gerektiği fikri de ön plana çıkan bir diğer alternatif olmuştur.

5.4.6.1 Katılım Bankası Türüne Göre

Katılım bankası türü ÖKB ve KKB şeklinde olmak üzere iki gruptan oluştuğu için farklılık analizinde bağımsız örneklem t-testi uygulanmıştır. Bu kapsamda aşağıdaki hipotez kurulmuş ve test edilmiştir.

H₀: Katılımcıların çalıştıkları katılım bankası türü ile İslami muhasebe standartlarını uygulama modeli tercihi arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki yoktur.

H₁: Katılımcıların çalıştıkları katılım bankası türü ile İslami muhasebe standartlarını uygulama modeli tercihi arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 89: Katılım Bankası Türüne Göre İslami Muhasebe Standartlarını Uygulama Modeli Tercihi İlişkin Bağımsız Değişkenler t-Testi SPSS Sonucu ve Grup İstatistikleri

Varyanslar	Varyansların Eşitliğine İlişkin Levene Testi		Ortalamaların Eşitliğine İlişkin t-Testi		
	F	Sig.	t	Df	Sig. (2-kuyruklu)
Eşitse	,658	,419	,819	112	,414
Eşit değil			,863	105,834	,390
	Ort.	Std. Sapma	Std. Hata Ort.		
ÖKB	2,9821	,65569	,07837		
KKB	2,8864	,52122	,07858		

Levene testi sonucunda 0,419 olarak bulunan p (sig.) değeri 0,05'ten büyük olduğu için varyansların eşit olduğu kabul edilmiştir. Böylelikle karar aşamasında, "Varyanslar eşitse" satırı ile "Sig. (2-kuyruklu)" sütununun kesişiminde yer alan 0,414 değeri esas alınmıştır. Bu değer 0,05'ten büyük olmasından dolayı hipotezimizde H₀ kabul edilmiştir. Sonuç olarak, katılımcıların, çalıştıkları katılım bankası türüne göre İslami muhasebe standartlarını uygulama modeli tercihi arasında istatistiki açıdan

anlamli bir iliŒki bulunamamıŒtır. Ayrıca tablodan da görüleceği üzere ortalamalar arasında önemli bir farklılık bulunmamaktadır.

5.4.6.2 Farkındalık Durumuna Göre

İslami muhasebe hakkında farkındalık durumu “bilgi sahibi” ve “bilgi sahibi değil” Œeklinde olmak üzere iki gruptan oluŒtuđu için farklılık analizinde bağımsız örneklem t-testi uygulanmıŒtır. Bu kapsamda aŒađıdaki hipotez kurulmuŒ ve test edilmiŒtir.

H₀: Katılımcıların farkındalık durumları ile İslami muhasebe standartlarını uygulama modeli tercihi arasında istatistiki açıdan anlamli bir iliŒki yoktur.

H₁: Katılımcıların farkındalık durumları ile İslami muhasebe standartlarını uygulama modeli tercihi arasında istatistiki açıdan anlamli bir iliŒki vardır.

Tablo 90: Farkındalık Durumuna Göre Göre İslami Muhasebe Standartlarını Uygulama Modeli Tercihi İliŒkin Bağımsız DeđiŒkenler t-Testi SPSS Sonucu ve Grup İstatistikleri

Varyanslar	Varyansların EŒitliđine İliŒkin Levene Testi		Ortalamaların EŒitliđine İliŒkin t-Testi		
	F	Sig.	t	Df	Sig. (2-kuyruklu)
EŒitse	2,558	,113	-1,773	112	,079
EŒit değil			-1,736	93,074	,086
	Ort.	Std. Sapma	Std. Hata Ort.		
ÖKB	2,8281	,64651	,09331		
KKB	3,0303	,56588	,06966		

Levene testi sonucunda 0,113 olarak bulunan p (sig.) değerı 0,05'ten büyük olduğu için varyansların eŒit olduğu kabul edilmiŒtir. Böylelikle karar aŒamasında, tablonun “Varyanslar eŒitse” satırı ile “Sig. (2-kuyruklu)” sütununun keŒiŒiminde yer alan 0,079 değerı esas alınmıŒtır. Bu değerın 0,05'ten büyük olmasından dolayı hipotezimizde H₀ kabul edilmiŒtir. Sonuç olarak, katılımcıların, farkındalık durumlarına göre İslami muhasebe standartlarını uygulama modeli tercihleri arasında istatistiki açıdan anlamli bir iliŒki bulunamamıŒtır. Ayrıca tablodan görüleceği üzere ortalamalar birbirine çok yakın çıkmıŒtır.

5.4.6.3 Tecrübe Durumuna Göre

Tecrübe durumu “0-5 yıl”, “6-10 yıl” ve “11 yıl ve üzeri” şeklinde olmak üzere üç gruptan oluştuğu için farklılık analizinde Tek Yönlü ANOVA testi uygulanmıştır. Bu kapsamda aşağıdaki hipotez kurulmuş ve test edilmiştir.

H₀: Katılımcıların mesleki tecrübeleri ile İslami muhasebe standartlarının uygulanma modeli tercihleri arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki yoktur.

H₁: Katılımcıların mesleki tecrübeleri ile İslami muhasebe standartlarının uygulanma modeli tercihleri arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 91: Tecrübe Durumuna Göre İslami Muhasebe Standartlarının Uygulanma Modeli Tercihine İlişkin Grup Varyanslarının Homojenlik ve ANOVA Testi Sonuçları

Varyansların Homojenliği Testi		df1	df2	Sig.	
Levene İstatistik					
,471		2	111	,625	
	Kareler Toplamı	df	Ortalama Kare	F	Sig.
Gruplar arasında	,227	2	,114	,305	,738
Grup içi	41,368	111	,373		
Toplam	41,595	113			

Levene testi sonucunda 0,625 olarak bulunan p (sig.) değeri, 0,05 değerinden büyük olduğu için varyansların homojen olduğu kabul edilmiştir. Böylelikle Tek Yönlü Varyans Analizinin uygulanması için gerekli ön şart sağlanmıştır. ANOVA testi sonucunda 0,738 olarak bulunan p (sig.) değerinin 0,05 değerinden küçük olmasından dolayı hipotezimizde H₀ kabul edilmiştir. Sonuç olarak, katılımcıların, tecrübe durumlarına göre İslami muhasebe standartlarının uygulanma modeline ilişkin tercihleri arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

5.4.7 İslami Muhasebe Standartlarının Türkiye’de Uygulanmasında Etkili Olabilecek Kurumlar

KGK, Türkiye’de muhasebe ve denetim standartlarının yayınlanmasından sorumlu tek kurumdur. Ancak standartların gerek Türkçe’ye çevrilmesi gerek

yorumlanması gibi konularda ilgili kurum ve kuruluşlar ile uzman kimselerden destek alınmakta ve istişare edilmektedir. AAOIFI muhasebe standartlarının Türkiye’de uygulanması ya da Türkiye’nin kendi İslami muhasebe standartlarını oluşturması sürecinde, hangi kurum ve kuruluşların işbirliği halinde olacağı konusu katılımcıların görüşüne sunulmuştur. Aşağıda araştırmanın ilgili sonuçlarını gösteren bir tablo sunulmuştur.

Tablo 92: İslami Muhasebe Standartlarının Uygulanması Sürecinde İşbirliği Yapması Gereken Kişi, Kurum ve Kuruluşlar

İfadeler	Çok önemsiz		Önemsiz		Ne önemsiz ne önemli		Önemli		Çok Önemli		Ortalama
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
TCMB	4	3,5	8	7	14	12,3	50	43,9	38	33,3	3,96
BDDK	3	2,6	3	2,6	10	8,8	25	21,9	73	64,0	4,42
TÜRMOB	5	4,4	6	5,3	34	29,8	39	34,2	30	26,3	3,73
KGK	5	4,4	8	7,0	23	20,2	35	30,7	43	37,7	3,90
TKBB	4	3,5	3	2,6	16	14,0	36	31,6	55	48,2	4,18
SPK	4	3,5	15	13,2	27	23,7	42	36,8	26	22,8	3,62
Bağımsız denetim firmaları	1	0,9	9	7,9	31	7,2	50	43,9	23	20,2	3,75
Muhasebe alanında uzman akademisyenler	1	0,9	8	7,0	28	24,6	51	44,7	26	22,8	3,82
Faizsiz bankacılık ve finans temsilcileri	-	-	7	6,1	17	14,9	48	42,1	42	36,8	4,10
İlgili bakanlık(lar)	2	1,8	7	6,1	25	21,9	46	40,4	24	29,8	3,90

*1=Çok önemsiz, 5=Çok önemli

Yukarıdaki tablo incelendiğinde BDDK, TKBB ve katılım bankaları temsilcilerinin aktif bir şekilde rol alması gerektiği önem kazanmaktadır. Bununla birlikte yine tabloya bakıldığında diğer tüm unsurların da bir şekilde sürece dahil olması gerektiği anlaşılmaktadır.

5.4.7.1 Katılım Bankası Türüne Göre

Katılım bankası türü ÖKB ve KKB şeklinde olmak üzere iki gruptan oluştuğu için farklılık analizinde bağımsız örneklem t-testi uygulanmıştır. Bu kapsamda aşağıdaki hipotez kurulmuş ve test edilmiştir.

H₀: Katılımcıların çalıştıkları katılım bankası türü ile İslami Muhasebe Standartlarının Türkiye’de Uygulanmasında Etkili Olabilecek Kurumlar tercihleri arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki yoktur.

H₁: Katılımcıların çalıştıkları katılım bankası türü ile İslami Muhasebe Standartlarının Türkiye’de Uygulanmasında Etkili Olabilecek Kurumlar tercihleri arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 93: Katılım Bankası Türüne Göre İslami Muhasebe Standartlarının Türkiye’de Uygulanmasında Etkili Olabilecek Kurumlara İlişkin Bağımsız Değişkenler t-Testi SPSS Sonucu ve Grup İstatistikleri

Varyanslar	Varyansların Eşitliğine İlişkin Levene Testi		Ortalamaların Eşitliğine İlişkin t-Testi		
	F	Sig.	t	Df	Sig. (2-kuyruklu)
Eşitse	2,255	,136	-,145	112	,885
Eşit değil			-,153	106,848	,878
	Ort.	Std. Sapma	Std. Hata Ort.		
ÖKB	3,9314	,72343	,08647		
KKB	3,9500	,56301	,08488		

Levene testi sonucunda 0,136 olarak bulunan p (sig.) değeri 0,05’ten büyük olduğu için varyansların eşit olduğu kabul edilmiştir. Böylelikle karar aşamasında, “Varyanslar eşit” satırı ile “Sig. (2-kuyruklu)” sütununun kesişiminde yer alan 0,885 değeri esas alınmıştır. Bu değer 0,05’ten büyük olmasından dolayı hipotezimizde H₀ kabul edilmiştir. Sonuç olarak, katılımcıların, çalıştıkları katılım bankası türüne göre

İslami Muhasebe Standartlarının Türkiye’de Uygulanmasında Etkili Olabilecek Kurumlar tercihleri arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Ayrıca tablodan da görüleceği üzere ortalamalar arasında önemli bir farklılık bulunmamaktadır.

5.4.7.2 Farkındalık Durumuna Göre

İslami muhasebe hakkında farkındalık durumu “bilgi sahibi” ve “bilgi sahibi değil” şeklinde olmak üzere iki gruptan oluştuğu için farklılık analizinde bağımsız örneklem t-testi uygulanmıştır. Bu kapsamda aşağıdaki hipotez kurulmuş ve test edilmiştir.

H₀: Katılımcıların farkındalık durumları ile İslami Muhasebe Standartlarının Türkiye’de Uygulanmasında Etkili Olabilecek Kurumlar tercihleri arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki yoktur.

H₁: Katılımcıların farkındalık durumları ile İslami Muhasebe Standartlarının Türkiye’de Uygulanmasında Etkili Olabilecek Kurumlar tercihleri arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 94: Farkındalık Durumuna Göre İslami Muhasebe Standartlarının Türkiye’de Uygulanmasında Etkili Olabilecek Kurumlara İlişkin Bağımsız Değişkenler t-Testi SPSS Sonucu ve Grup İstatistikleri

Varyanslar	Varyansların Eşitliğine İlişkin Levene Testi		Ortalamaların Eşitliğine İlişkin t-Testi		
	F	Sig.	t	Df	Sig. (2-kuyruklu)
Eşit	6,196	,014	2,812	112	,006
Eşit değil			2,973	111,798	,004
	Ort.	Std. Sapma	Std. Hata Ort.		
ÖKB	4,1375	,50555	,07297		
KKB	3,7939	,72809	,08962		

Levene testi sonucunda 0,014 olarak bulunan p (sig.) değeri 0,05’ten küçük olduğu için varyansların eşit olmadığı kabul edilmiştir. Böylelikle karar aşamasında, tablonun “Varyanslar eşit değil” satırı ile “Sig. (2-kuyruklu)” sütununun kesişiminde yer alan 0,004 değeri esas alınmıştır. Bu değer 0,05’ten küçük olmasından dolayı hipotezimizde H₁ kabul edilmiştir. Sonuç olarak, katılımcıların, farkındalık durumlarına göre İslami Muhasebe Standartlarının Türkiye’de Uygulanmasında Etkili Olabilecek

Kurumlar tercihleri arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca tablodan görüleceği üzere ortalamalar arasında belirgin bir fark bulunmaktadır.

5.4.7.3 Tecrübe Durumuna Göre

Tecrübe durumu “0-5 yıl”, “6-10 yıl” ve “11 yıl ve üzeri” şeklinde olmak üzere üç gruptan oluştuğu için farklılık analizinde Tek Yönlü ANOVA testi uygulanmıştır. Bu kapsamda aşağıdaki hipotez kurulmuş ve test edilmiştir.

H₀: Katılımcıların mesleki tecrübeleri ile İslami Muhasebe Standartlarının Türkiye’de Uygulanmasında Etkili Olabilecek Kurumlar tercihleri arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki yoktur.

H₁: Katılımcıların mesleki tecrübeleri ile İslami Muhasebe Standartlarının Türkiye’de Uygulanmasında Etkili Olabilecek Kurumlar tercihleri arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 95: Tecrübe Durumuna Göre İslami Muhasebe Standartlarının Türkiye’de Uygulanmasında Etkili Olabilecek Kurumlara İlişkin Tercihlere Ait Grup Varyanslarının Homojenlik ve ANOVA Testi Sonuçları

Varyansların Homojenliği Testi		df1	df2	Sig.	
Levene İstatistik					
1,148		2	111	,321	
	Kareler Toplamı	df	Ortalama Kare	F	Sig.
Gruplar arasında	2,841	2	1,421	3,361	,038
Grup içi	46,909	111	,423		
Toplam	49,750	113			

Levene testi sonucunda 0,321 olarak bulunan p (sig.) değeri, 0,05 değerinden büyük olduğu için varyansların homojen olduğu kabul edilmiştir. Böylelikle Tek Yönlü Varyans Analizinin uygulanması için gerekli ön şart sağlanmıştır. ANOVA testi sonucunda 0,038 olarak bulunan p (sig.) değerinin 0,05 değerinden küçük olmasından dolayı hipotezimizde H₁ kabul edilmiştir. Sonuç olarak, katılımcıların, tecrübe durumlarına göre İslami Muhasebe Standartlarının Türkiye’de Uygulanmasında Etkili Olabilecek Kurumlara ilişkin tercihleri arasında en azından bir grup için istatistiki anlamda fark olduğu tespit edilmiştir. Hangi grupların birbirinden farklı olduğunu bulmak

için ikili karşılaştırma testlerinden aşağıdaki Scheffe ve Tukey test sonuçları yorumlanmıştır.

Tablo 96: Tecrübe Durumuna Göre Zararlara Yönelik Tukey ve Scheffe Testleri Sonuçları ve Grup İstatistikleri

	(I) Tecrübe	(J) Tecrübe	Ort. Farkı (I-J)	Std. Hata	Sig.
Tukey HSD	0-5 yıl	6-10 yıl	-,17152	,14314	,457
		11 yıl ve üzeri	-,39797	,15472	,030
	6-10 yıl	0-5 yıl	,17152	,14314	,457
		11 yıl ve üzeri	-,22646	,17047	,383
	11 yıl ve üzeri	0-5 yıl	,39797	,15472	,030
		6-10 yıl	,22646	,17047	,383
Scheffe	0-5 yıl	6-10 yıl	-,17152	,14314	,490
		11 yıl ve üzeri	-,39797	,15472	,040
	6-10 yıl	0-5 yıl	,17152	,14314	,490
		11 yıl ve üzeri	-,22646	,17047	,417
	11 yıl ve üzeri	0-5 yıl	,39797	,15472	,040
		6-10 yıl	,22646	,17047	,417
Tecrübe	N	Ort.	Std. Sapma	Std. Hata	
0-5 yıl	55	3,7982	,54109	,07296	
6-10 yıl	33	3,9697	,75601	,13160	
11 yıl ve üzeri	26	4,1962	,71581	,14038	
Toplam	114	3,9386	,66353	,06214	

Yukarıdaki tablogöre “0-5 yıl” çalışma tecrübesine sahip olanlar ile “11 yıl ve üzeri” çalışma tecrübesine sahip olanlar arasında hem Tukey hem de Scheffe test sonuçlarına göre anlamlı bir fark bulunmuştur. Tablonun alt kısmında ayrıca gruplara ilişkin ortalama değerler verilmiştir. Scheffe ve Tukey sonuçlarına paralel olarak “0-5 yıl” grubunun ortalama değeri 3,7982 iken, “11 yıl ve üzeri” grubunun ortalama değeri ise 4,1962 olup aralarındaki fark 0,3980 olarak gerçekleşmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İslami bankalar ve finansal kurumların İslam dininin emir ve yasaklarına dayanan özgün çalışma usulleri bulunmaktadır. Buna karşılık geleneksel bankalar ve finansal kurumların çalışma usullerini yönlendiren herhangi bir dini fenomen söz konusu değildir. Her iki banka türünün çalışma usullerinde görülen bu farklılık muhasebe ve raporlama sistemine de yansımıştır. Geleneksel bankalar ve finansal kurumların muhasebe ve raporlama sistemini yönlendiren herhangi bir dini etki söz konusu değilken İslami bankalar ve finansal kurumların muhasebe ve raporlama sistemi de çalışma usullerinde olduğu gibi İslam dininin emir ve yasakları üzerine inşa edilmiştir.

İslami muhasebe İslami ilke ve kurallar üzerine inşa edilmiş bir muhasebe anlayışıdır. Hâkim geleneksel seküler muhasebe anlayışından farklı olarak sosyo-ekonomik amaçların gerçekleştirilmesi ve İslami gerekliliklere uygun hareket edilip edilmediği konusunda da finansal tablo kullanıcılarını bilgilendirmeyi amaçlar. Kapitalist ekonomik sistemin dünyada hâkim olması, tarihsel kaynakların çoğunun geçmişte tahrip edilmiş olması ve İslam teriminin son yıllarda olumsuz çağrışımlar uyandıracak şekilde kötü amaçlara alet edilmesi gibi durumlar İslami muhasebenin yüzyüze olduğu belli başlı sorunlar arasındadır. Nitekim 1970'lerin sonu ve 1980'lerin başlarında İslami bankaların sayısında sürekli bir artış olmuş ancak birçok Müslüman ülkedeki değişen politik iklimden dolayı bazı İslami finansal kurumlar o zamanki İslam'a olan negatif bakış açısını engellemek için "İslam" ibaresi olmaksızın faaliyette bulundurmışlardır. Bununla birlikte İslami muhasebe katkı sunulması gereken önemli bir çalışma alanı olduğu söylenebilir. İslami muhasebe standartları geliştirme ihtiyacı aşağıdaki şekilde ifade edilebilir:

- İslami bankacılık ve finans sektörüne özgü ürün ve hizmetlerin bulunması ve dolayısıyla bu kurumlara özgü muhasebe standartlarının oluşturulması gereği
- Mevcut muhasebe standartlarının daha ziyade geleneksel kurumlara ve bunların ürün ve hizmetlerine yönelik olarak oluşturulmuş olması

- Yatırımcıların İslami bankacılık ve finans sektörüne yönelik güvenlerinin artırılmak ve sektöre yerli ve yabancı yeni yatırımcıların kazandırılmak istenmesi
- İslami bankacılık ve finans sektörüne yönelik finansal raporlamanın güvenilirliğinin, tutarlılığının, karşılaştırılabilirliğinin ve anlaşılabilirliğinin artırılmak istenmesi
- İslami bankalar ve finansal kurumların finansal tablo kullanıcılarının karar alma sürecinde etkili olabilecek faydalı bilgiler sunulmak istenmesi
- Başta Zekâtın hesaplanması olmak üzere Müslüman kullanıcıların spesifik bilgi ihtiyaçlarını karşılanmak istenmesi
- Tüm dünyadaki aynı türden kurum ve kuruluşlarla uyum içinde finansal raporlama yapmanın ve karşılaştırılabilirliğin mümkün kılınması

Bir ülkede İslami ilkelerle uyumlu muhasebe ve raporlama standartlarının uygulanması o ülkedeki İslami bankalar ve finansal kurumların gelişmişlik düzeyiyle doğru orantılıdır. Başka bir ifadeyle İslami bankalar ve finansal kurumlar bir ülkede ne kadar yaygın İslami ilkelerle uyumlu muhasebe ve raporlama ihtiyacı da o denli fazla olmaktadır. Kuşkusuz İslami bankalar ve finansal kurumların finans sistemi içinde büyük öneme sahip olması bu alanın düzenlenmesinde en önemli faktörlerden biridir. İslami bankalar ve finansal kurumların 1970'lerde ortaya çıkıp 1990'lara gelindiğinde hemen her ülkede faaliyet göstermeleriyle birlikte bu kurumlara yönelik İslami ilkelerle uyumlu muhasebe ve raporlama standartları düzenleme ihtiyacı da doğmuştur. Bu doğrultuda 1990 yılında Cezayirde sektör temsilcileri bir araya gelerek İslami ilkelerle uyumlu muhasebe ve denetim standartları düzenleyen bir kurum oluşturulması kararı almışlardır. Nitekim 1991 yılında FAO-IBFI adıyla kâr amacı gütmeyen uluslararası özerk bir kurum oluşturulmuştur. Bu kurum daha sonra şimdiki adı olan AAOIFI adını almıştır. Kurum şimdilerde muhasebe, denetim, yönetim, etik ve Şer'i alanlarda toplamda 96 standart yayınlamıştır. Bu standartların 36'sı muhasebe, 56'sı Şer'i, 4'ü denetim, 2'si de etik standartlardan oluşmaktadır. AAOIFI muhasebe standartlarının en önemli özelliği İslami finans ürünleri bazında hazırlanmış olmasıdır. Örneğin murabaha işlemleri için FAS 2: Murabaha, mudaraba işlemleri için FAS 3: Mudaraba, müşareke standartları için FAS 4: Müşareke adıyla standartlar mevcuttur. Bu durum IASB muhasebe standartları için

geçerli değildir. Bu yüzden AAOIFI muhasebe standartları daha anlaşılır ve uygulanabilir olarak algılanmaktadır.

IASB tarafından UMS/IFRS adıyla düzenlenen muhasebe standartları KGK tarafından TMS/IFRS adıyla aynen Türkçe olarak yayınlanmakta ve ilgili kuruluşlarca uygulanmaktadır. Türkiye’de katılım bankaları da dahil tüm finansal şirketler ve BIST’e kayıtlı tüm şirketler KGK tarafından yayınlanan TMS/IFRS’lere uymakla yükümlüdürler. AAOIFI muhasebe standartlarının ise Türkiye’de henüz bir uygulama alanı bulunmamaktadır. Bununla birlikte dünyada birçok ülke AAOIFI muhasebe ve denetim standartlarını uygulamaktadır. Ayrıca Endonezya ve Pakistan örneklerinde olduğu gibi yine AAOIFI muhasebe standartlarından yola çıkarak kendi özgün İslami muhasebe standartlarını düzeyleyen ülkeler de bulunmaktadır. Türkiye’nin İslami bankalar ve finansal kurumlara yönelik İslami muhasebe standartları konusunda tarafımızca yapılan tespitleri ve çalışma kapsamında yapılan anketin ilgili sonuçlarını da dikkate alarak atılması gereken adımları aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür.

- Türkiye’de İslami bankalar ve finansal kurumların gelişmesine bağlı olarak İslami ilkelerle uyumlu muhasebe standartlarına olan ihtiyaç da aynı doğrultuda artacaktır.
- İslami bankalar ve finansal kurumlara yönelik kurumsal ve yasal düzenlemeler İslami muhasebe standartlarını da kapsayacak şekilde geliştirilmelidir. Böylelikle sektörün daha sağlıklı büyümesi de sağlanmış olacaktır.
- AAOIFI muhasebe, denetim, yönetim ve etik standartları en kısa zamanda Türkçeye kazandırılıp ilgili kesimlere dağıtılmalıdır. Ayrıca eğitimler düzenlenmelidir. Nitekim tarafımızca yapılan anket çalışmasının sonuçları göstermiştir ki katılım bankalarının muhasebe ve raporlama birimlerinde çalışmakta olan kişilerin yaklaşık olarak %58’i AAOIFI muhasebe standartları hakkında bilgi sahibi olmadığını belirtmiştir.
- Türkiye kendi özgün İslami ilkelerle uyumlu muhasebe standartlarını geliştirebileceği gibi AAOIFI tarafından yayınlanan muhasebe standartlarını aynen alıp uygulayabilir.

- Türkiye'nin kendi özgün İslami muhasebe standartlarını geliştirmesi durumunda AAOIFI muhasebe standartlarını referans alabilir.
- İslami muhasebe standartlarının geliştirilmesinde İslam mezhepleri arasındaki görüş farklılıkları etkili olmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'ye özgü muhasebe standartları geliştirilirken Türkiye'deki yaygın mezhepler olan Hanefi ve Şafi mezheplerine göre hareket edilmesi gerekir.
- Anket çalışması kapsamında İslami bankalar ve finansal kurumlara yönelik TMS/TFRS ile AAOIFI muhasebe standartlarının birlikte uygulanmasının daha öne çıktığı görülmüştür. İkinci olarak yerel İslami muhasebe standartlarının geliştirilmesi ve uygulanması fikri de uygulanabilir bulunmuştur.
- Gerek AAOIFI muhasebe standartlarının uygulanması gerekse de yerel İslami muhasebe standartlarının oluşturulması ve uygulanması sürecinde BDDK ve TKBB'nin aktif olarak rol alması gerektiği sonucuna varılmıştır. Çalışma kapsamında ayrıca katılım bankası temsilcilerinin, TCMB'nin ve KGK'nın da söz konusu sürece dahil olması gerektiği ortaya konulmuştur. Katılımcılar bunların dışında Diyanet İşleri Başkanlığının (DİB) fihhi konularda destek sunması gerektiği yönünde önerilerde de bulunmuşlardır.
- İslami bankalar ve finansal kurumlar tarafından düzenlenen finansal raporlar zekâtın hesaplanmasına da imkân verecek yeterli bilgi ve açıklamalar içermelidir.
- KGK, BDDK ve TBBB bünyesinde İslami muhasebe konusunda uzmanlaşmış kimselere yer verilmelidir. Ayrıca TÜRMOB bünyesinde İslami bankacılık ve finans sektörüne yönelik muhasebe ve raporlama konularını araştırmak üzere bir çalışma grubu oluşturulmalıdır.

Anket çalışması kapsamında İslami muhasebe standartlarının Türkiye'de uygulanabilirliğini ortaya koymak adına kolaylaştırıcı etkenler ile zorlaştırıcı etkenler ve ortaya çıkması muhtemel yararlar ile zararların önem dereceleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda katılım bankalarının ve diğer faizsiz finans kuruluşlarının Türkiye'deki sayısının giderek artıyor olması, hükümetin faizsiz bankacılık ve finansı geliştirici politikalar izlemesi, Onuncu Kalkınma Planında faizsiz bankacılığın ve finansın

geliştirilmesine yönelik eylemlere yer verilmesi, uluslararası alanda faizsiz bankacılık ve finansa yönelik gelişme trendinin bulunması ve Türkiye nüfusunun büyük çoğunluğunun Müslümanlardan oluşması İslami muhasebe standartlarının Türkiye’de uygulanmasını kolaylaştıran etkenler olarak öne çıkmıştır. Faizsiz bankacılık ve finans kesiminde yeterli talebin oluşmamış olması ve mevcut standartların ihtiyacı karşıladığı ve yeterli görüldüğü düşüncesi İslami muhasebe standartlarının Türkiye’de uygulanmasını en önemli zorlaştıran etkenler olarak öne çıkmıştır.

İslami muhasebe standartlarının Türkiye’de uygulanmasının getireceği bazı yararlar ve zararlar olacaktır. Anket çalışması sonucunda faiz hassasiyeti olan uluslararası yatırımcıların güveninde artış yaşanacağı görüşü en öne çıkan yarar olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca dünyadaki aynı türden diğer bankaların finansal tablolarıyla uyum sağlanacak olması, kullanıcıların finansal raporlara duyduğu güvenin artacak olması ve finansal tablolarda daha ihtiyaca uygun sunumun sağlanacak olması diğer önemli yararlar olarak öne çıkmıştır. Son olarak muhasebecilerin uyumu için ilave eğitim maliyetleri ortaya çıkacak olması ve kullanıcıların finansal bilgileri yorumlamalarında farklılıkların yaşanacak olması beklentisi İslami muhasebe standartlarının Türkiye’de uygulanmasının doğuracağı sakıncalardan en önemlileri olarak tespit edilmiştir. Ayrıca yine bunlara bağlı olarak finansal tabloları karşılaştırmada zorluklar yaşanacak olması ve muhasebecilerin uyum sağlanmasında büyük zorlukların yaşayacak olması diğer iki önemli sakınca olarak karşımıza çıkmaktadır.

EKLER

Değerli katılımcı, Marmara Üniversitesi Bankacılık Ana Bilim Dalında yürütülmekte olan “Faizsiz Bankacılık Finansal Ürünlerinin Uluslararası Muhasebe Standartları Kapsamında İncelenmesi: Bir Alan Çalışması” başlıklı doktora tez çalışmasına veri toplamak amacıyla hazırlanmış olan bu anketin doldurulması sırasında değerli vaktinizi ayırdığınız için teşekkürlerimizi sunarız.

1- Lütfen öğrenim durumunuzu belirtiniz.

- Lisans Yüksek lisans Doktora

2- Lütfen çalıştığınız kuruluşun adını ve mesleki unvanınızı belirtiniz.

Çalıştığımız kurum/kuruluş: _____ Mesleki unvanımız: _____

3- Lütfen mesleğinizde kaç yıllık tecrübe sahibi olduğunuzu belirtiniz.

.... Yıl Ay

4- AAOIFI (İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Organizasyonu) tarafından yayınlanan Muhasebe, Denetim ve Yönetim Standartları’ndan haberdar mısınız?

- Haberdarım Haberdar Değilim

5- Türkiye’deki faizsiz bankacılık ve finans sektöründe İslami ilkelerle uyumlu muhasebe standartlarının uygulanması fikrine nasıl bakıyorsunuz?

Çok olumsuz	Olumsuz	Ne olumlu ne olumsuz	Olumlu	Çok olumlu
☐	☐	☐	☐	☐

Lütfen, 6 – 11. soruları aşağıdaki 5’li likert ölçeği dikkate alarak cevaplandırınız.

Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne katılıyorum ne katılmıyorum	Katılıyorum	Tamamen katılıyorum
1	2	3	4	5

6- Türkiye’deki faizsiz bankacılık ve finans sektörüne yönelik aşağıda belirtilen İslami ilkelerle uyumlu muhasebe standartlarının uygulanmasını zorlaştıran nedenler hakkında düşünceniz nedir?

	1	2	3	4	5
Mevcut standartların yeterli görülmesi	☐	☐	☐	☐	☐
Değişikliği gerektirecek yeteri kadar mevcut işlem bulunmaması	☐	☐	☐	☐	☐
Henüz yeterli bir farkındalığın oluşmamış olması	☐	☐	☐	☐	☐
Yasal engellerin bulunması ve aşılamayacağı düşüncesi	☐	☐	☐	☐	☐
Mevcut standartların ihtiyacı karşıladığı düşüncesi	☐	☐	☐	☐	☐
Faizsiz bankaların henüz böyle bir değişikliğe hazır olmaması	☐	☐	☐	☐	☐
Laiklik ilkesi ile örtüşmüyor olması	☐	☐	☐	☐	☐
Faizsiz bankacılık ve finans kesiminde yeterli talebin oluşmaması	☐	☐	☐	☐	☐
Bu alanda uzman muhasebeci ve denetçi sıkıntısı	☐	☐	☐	☐	☐
AAOIFI Muhasebe Standartlarının henüz çok yeni olması	☐	☐	☐	☐	☐
AAOIFI Muhasebe Standartlarının zorlayıcı olmaması	☐	☐	☐	☐	☐
AAOIFI Muhasebe Standartlarının uluslararası olarak kabul görmemesi	☐	☐	☐	☐	☐
Uygulamada çift başlılığın ortaya çıkacağı düşüncesi	☐	☐	☐	☐	☐

7- Türkiye’de faizsiz bankacılık ve finans sektörüne yönelik aşağıda belirtilen İslami ilkelerle uyumlu muhasebe standartlarının uygulanmasını kolaylaştıran nedenler hakkında düşünceniz nedir?

	1	2	3	4	5
Türkiye nüfusunun büyük çoğunluğunun kendini Müslüman olarak tanımlıyor olması	☐	☐	☐	☐	☐
Hükümetin faizsiz bankacılık ve finansı geliştirici politikalar izlemesi	☐	☐	☐	☐	☐
Uluslararası alanda faizsiz bankacılık ve finansla yönelik trendin mevcut olması	☐	☐	☐	☐	☐
Katılım bankalarının ve diğer faizsiz finans kuruluşlarının sayısının giderek artması	☐	☐	☐	☐	☐
Siyasi ve toplumsal iklimin uygunluğu	☐	☐	☐	☐	☐
Faizsiz bankacılık ve finans alanında akademisyen sayısının giderek artması	☐	☐	☐	☐	☐
Faizsiz bankacılık ve finans alanında araştırma merkezlerinin giderek artması	☐	☐	☐	☐	☐
Üniversiteler bünyesinde faizsiz bankacılık ve finansla ilgili lisans, yüksek lisans ve doktora programlarının açılması ve derslerin okutulması	☐	☐	☐	☐	☐
Faizsiz bankacılık ve finans alanında bilimsel etkinliklerin (kongre, çalıştay vs.) düzenlenmesi	☐	☐	☐	☐	☐
10. Kalkınma Planında (2014-18) faizsiz bankacılığın ve finansın geliştirilmesine yer verilmesi	☐	☐	☐	☐	☐

8- Türkiye'deki faizsiz bankacılık ve finans sektörüne yönelik İslami ilkelerle uyumlu muhasebe standartlarının getireceği aşağıda belirtilen muhtemel yararlar hakkında düşünceniz nedir?

	1	2	3	4	5
Dünyadaki aynı türden diğer bankaların finansal tablolarıyla uyum sağlanması	☐	☐	☐	☐	☐
Finansal tablolarda gerçeğe uygun sunumun sağlanması	☐	☐	☐	☐	☐
Finansal tablolarda ihtiyaca uygun sunumun sağlanması	☐	☐	☐	☐	☐
Finansal raporlama sürecinde muhasebecilere rehberlik ve ölçütlük sağlanması	☐	☐	☐	☐	☐
Karşılaştırılabilir finansal bilgiye ilişkin yeterli düzeyde açıklama sunulması	☐	☐	☐	☐	☐
Kullanıcıların finansal raporlara duyduğu güvenin artması	☐	☐	☐	☐	☐
Kullanıcıların daha isabetli kararlar almasının sağlanması	☐	☐	☐	☐	☐
Faiz hassasiyeti olan uluslararası yatırımcıların güveninde artış yaşanması	☐	☐	☐	☐	☐
Finansal tabloların uluslararası geçerliliğinde artış yaşanması	☐	☐	☐	☐	☐
Finansal raporlamada zamanla makul tutarlılığın sağlanması	☐	☐	☐	☐	☐
Finansal tabloların denetim sürecinde dış denetçilere rehberlik ve ölçütlük sağlama	☐	☐	☐	☐	☐

9- Türkiye'deki faizsiz bankacılık ve finans sektörüne yönelik İslami ilkelerle uyumlu muhasebe standartlarının getireceği aşağıda belirtilen muhtemel zararlar hakkında düşünceniz nedir?

	1	2	3	4	5
Finansal tabloları karşılaştırmada zorluklar yaşanacaktır.	☐	☐	☐	☐	☐
Kullanıcıların finansal bilgileri yorumlamaları değişiklik gösterecektir.	☐	☐	☐	☐	☐
Kullanıcıların karar alması zorlaşacaktır.	☐	☐	☐	☐	☐
Kullanıcıların muhasebe bilgisine duyduğu güven azalacaktır.	☐	☐	☐	☐	☐
Dış denetçilerin iş yükünde gereksiz artış yaşanacaktır.	☐	☐	☐	☐	☐
Muhasebeciler uyum göstermede büyük zorluk yaşayacaktır.	☐	☐	☐	☐	☐
Muhasebecilerin uyumu için ilave eğitim maliyetleri ortaya çıkacaktır.	☐	☐	☐	☐	☐

10- Lütfen AAOIFI Muhasebe Standartları'nın ya da İslami ilkelerle uyumlu yerel muhasebe standartlarının Türkiye'de uygulanması sürecinde aşağıda belirtilen kişi veya kurumların önem derecesini belirtiniz?

	1	2	3	4	5
TCMB (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası)	☐	☐	☐	☐	☐
BDDK (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu)	☐	☐	☐	☐	☐
TÜRMOB (Türkiye Serbest Muhasebeciler ve Mali Müşavirler Odaları Birliği)	☐	☐	☐	☐	☐
KGK (Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu)	☐	☐	☐	☐	☐
TKBB (Türkiye Katılım Bankaları Birliği)	☐	☐	☐	☐	☐
SPK (Sermaye Piyasası Kurulu)	☐	☐	☐	☐	☐
Bağımsız denetim firmaları	☐	☐	☐	☐	☐
Muhasebe alanında uzman akademisyenler	☐	☐	☐	☐	☐
Faizsiz bankacılık ve finans temsilcileri	☐	☐	☐	☐	☐
İlgili Bakanlık(lar)	☐	☐	☐	☐	☐

11- Türkiye'deki faizsiz bankacılık ve finans sektörüne yönelik İslami ilkelerle uyumlu muhasebe standartlarının düzenlenmesi ve uygulanması konusunda aşağıda belirtilen alternatifler hakkındaki düşünceniz nedir? (IASB: Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu; AAOIFI: İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Organizasyonu)

	1	2	3	4	5
IASB muhasebe standartları mevcut haliyle tek başına uygulanmalıdır.	☐	☐	☐	☐	☐
IASB'nin ilgili muhasebe standartları İslami ilkelere yakınlaştırılarak yine tek başına uygulanmalıdır.	☐	☐	☐	☐	☐
IASB muhasebe standartları ile AAOIFI muhasebe standartları birlikte uygulanmalıdır.	☐	☐	☐	☐	☐
Türkiye'ye özgü İslami ilkelere uyumlu yerel muhasebe standartları oluşturulmalıdır.	☐	☐	☐	☐	☐

KAYNAKÇA

Kitaplar

- AAOIFI. **Accounting, Auditing and Governance Standards**, Manama: AAOIFI, 2016.
- AAOIFI. **Faizsiz Bankacılık Standartları (Sharia'a Standards)**, Çev. Mehmet ODABAŞI ve İshak Emin AKTEPE. İstanbul: TKBB, 2012.
- ABDUL RAHMAN, A. R. **A Introduction to Islamic Accounting Theory and Practice**, Kuala Lumpur, 2011
- ABDUL RAHMAN, Y. **The Art of Islamic Banking and Finance Tools and Techniques for Community-Based Banking**, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc., 2010.
- ABDUL RAHMAN, Yahia. **İslam'da Bankacılık ve Finansman**, 2015, Çev. Salih Tuğ ve M. Abdullah Tuğ, 1. Baskı, İstanbul: İZÜ Yayınları, 2015.
- AHMED, Taha Eltayeb. "Accounting Issues for Islamic Banks", Simon ARCHER and Rifaat Ahmed ABDEL KARIM (Ed.), **Islamic Finance: Innovation and Growth** İçinde (101-115) London: Euromoney Books, 2002.
- ALKİN, Erdoğan. **İktisat**, İstanbul: Filiz Kitapevi, 2011
- AYDIN, Nurhan, "Dünya'da ve Türkiye'de Bankacılığın Gelişimi", TOPRAK Metin ve COŞKUN Metin (Ed.). **Bankacılık ve Sigortacılığa Giriş** İçinde (52-77), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2012.
- AYDIN, Nurhan. (Ed.), **Bankacılık Uygulamaları**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2006.
- AYDIN, Nurhan. (Ed.), **Sermaye Piyasaları ve Finansal Kurumlar**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2009.
- AYPEK, Nevzat. ve Diğerleri, **Ekonomik Terimler Sözlüğü**, Ankara: Gazi Kitabevi, 2009.
- AZID, Toseef ve Al Rawashdeh, Osamah Hussain. "Toplumsal Adalet, Piyasa ve Devlete İslami Bir Bakış", Lütfi SUNAR (Ed), **İslam İktisadında Sosyal Adalet** İçinde (1-22) İstanbul: İktisat Yayınları, 2017.
- BAYINDIR, Abdulaziz. **Ticaret ve Faiz**, İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları, 2007.
- BAYINDIR, Servet. **Fıkhi ve İktisadi Açından İslami Finans-II**, İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları, 2015.

- BILLAH, Mohd Ma'sum, "Islamic Banking and the Growth of Takaful", M. Kabir HASAN and Mervyn K. LEWIS (Ed.), **Handbook of Islamic Banking** İçinde (401-418), Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2007.
- BİR, Ali Atıf (Ed.). **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 1999.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Şener, ÇOKLUK BÖKEOĞLU, Ömay ve KÖKLÜ, Nilgün. **Sosyal Bilimler İçin İstatistik**, 13. Baskı, Ankara: Pegem Akademi, 2013.
- ÇİL, Burhan. **İstatistik**, 4. Baskı, Ankara: Detay Yayınları, 2004.
- DAVUDOĞLU, Ahmed. **Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi**, İstanbul: Sönmez Neşriyat, 1977.
- DÖNDÜREN, Hamdi. **Çağdaş Ekonomik Problemlere İslami Yaklaşımlar**, 1.Baskı, İstanbul: İklim Yayınları, 1988.
- DURMUŞ, Beril, YURTKORU, E. Serra ve ÇİNKO, Murat. **Sosyal Bilimlerde SPSS'le Veri Analizi**, 5. Baskı, İstanbul: Beta Basım, 2013.
- EKREN, Nazım. "Değişen Çevre Koşulları ve Özel Finans Kurumları Yeni Tercihler ve Stratejik Öncelikler", İbrahim USUL (Dizi Ed.), **Türkiye'de Özel Finans Kurumları Teori ve Uygulama**, İçinde (29-62) İstanbul: Albaraka Türk Yayınları, 2000.
- EL GAMAL, Mahmoud A. **Islamic Finance: Law, Economics and Practice**, New York: Cambridge University Press, 2006.
- HAMEED, S. A., **Accounting and Auditing for Islamic Financial Institutions**, Kuala Lumpur: International Islamic University Malaysia (IIUM), 2009.
- HANIFFA, Roszaini and HUDAIB, Mohammad A. "A Theoretical Framework for the Development of the Islamic Perspective of Accounting", Christopher NAPIER and Roszaini HANIFFA (Ed.), **Islamic Accounting**. İçinde (43-116) Cheltenham: Edward Elgar Pub., 2011.
- HASANUZ ZAMAN, Syed Muhammad. **Kur'an-ı Kerim'de İktisadi İlkeler**, Çev. Zeynep ÖZBEK, İstanbul: İGİAD Yayınları, 2018.
- IQBAL, Munawar ve MOLYNEUX, Philip. **Thirty Years of Islamic Banking History, Performance and Prospects**. London: Palgrave Macmillan Pub., 2005.
- IQBAL, Zamir ve MIRAKHOR, Abbas. **An Introduction to Islamic Finance: Theory and Practice**, 2. Edition, Singapore: John Wiley & Sons (Asia) Pte. Ltd., 2011.
- KAHF, Monzer, "Islamic Banks and Economic Development", M. Kabir HASSAN and Mervyn K. LEWIS (Ed.), **Handbook of Islamic Banking** İçinde (277-284), Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2007.

- KARASAR, Niyazi. **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, 21. Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2010.
- KETTELL, Brian. **Introduction to Islamic Banking and Finance**, New Delhi: John Wiley & Sons Ltd, 2011.
- LEWIS, Mervyn K. & ALGAOUD, Latifa M. **Islamic Banking**, Cheltenham: Edward Elgar Pub. Ltd., 2001.
- NEUMAN, W. Lawrence, **Toplumsal Araştırma Yöntemleri**. I. Cilt, 2006, Sedef ÖZGE (çev.), 7. Basım, Ankara: Yayınodası, 2014.
- OKKA, Osman. **Finansal Yönetime Giriş**, 2. Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2006.
- ÖRTEN, Remzi. **Genel Muhasebe ve Tekdüzen Muhasebe Sistemi Uygulama Örnekleri**, Ankara: Gazi Kitabevi, 2000.
- ÖZGÜVEN, Ali. **İktisat Bilimine Giriş**, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2012.
- ÖZSOY, İsmail. **Özel Finans Kurumları**. İstanbul: Asya Finans Kültür Yayınları, 1987.
- PARASIZ, İlker. **Türkiye’de ve Dünya’da Bankacılık**, 1. Baskı, Bursa: Ezgi Kitabevi, 2011.
- PARLIYAN, Abdullah. **İmam Malik Muvatta Tercümesi**, Konya: Konya Kitapçılık, 2008.
- PARLIYAN, Abdullah. **Sünen-i Tirmizi Tercemesi**, Konya: Konya Kitapçılık, 2004.
- PINAR, Abuzer ve ERDAL, Bahar. **Para-Banka Mali Kuruluşlar ve Uluslararası Mali Sistem Teori ve Uygulama**. 2. Bası, Ankara: Turhan Kitabevi, 2011.
- SCHOLTENS, Bert Scholtens ve WENSVEEN, Dick van, **The Theory of Financial Intermediation: An Essay On What It Does (Not) Explain**. Vienna: SUERF – The European Money and Finance Forum, 2003.
- SEVİLENGÜL, Orhan. **Genel Muhasebe**, 12. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi, 2003.
- SHAIKH, Salman Ahmed, “Marksçı, Ana Akım ve İslami İktisatta Emeğin Rolü ve Emeğe Yaklaşımına Dair Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, SEZGİN, Yunus Enes (Ed.), **İslam İktisadı ve Emek İçinde** (168-173), İktisat Yayınları, 2017.
- SHENG, Andrew ve SINGH, Ajit, “İslami Finansın Yeniden Gözden Geçirilmesi: Klasik Ekonomi Perspektifinden Kavramsal ve Analitik Meseleler” ZAMİR İKBAL ve Abbas MIRAKHOR, **Ekonomik Gelişim ve İslami Finans İçinde** (84), İstanbul: Borsa İstanbul, 2013.

- SHIHATA, Husayn H. & ABU GHUDDAH, Abd as Sattar. **A Guide to Accounting Zakah**. 2. Edition, Kahire: Al Falah Foundation, 2004.
- ŞAHİN, Ayşe ve KARTAL, Burak. (Ed.). **Pazarlama Araştırması**. İstanbul: Lisans Yayıncılık, 2011.
- TABAKOĞLU, Ahmed. **İslam İktisadına Giriş**. İstanbul: Dergah Yayınları, 2013.
- TUNÇ, Hüseyin. **Katılım Bankacılığı, Felsefesi, Teorisi ve Türkiye Uygulaması**, İstanbul: Nesil, 2013.
- Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), **Sorularla Örnekleme, Araştırma ve Veri Derleme**. Ankara: TOBB Yayınları, 2013.
- ULUDAĞ, İlhan ve ARICAN, Erişah. **İktisada Giriş Mikro Analiz**, 2. Basım, İstanbul: Beta Yayınları, 1999.
- ÜLGENER, Sabri F., **Milli Gelir, İstihdam ve İktisadi Büyüme**, 7. Basım, İstanbul: DER Yayınevi, 1991.
- YALÇINER, Kürşat ve Diğerleri. **Finansal Teknikler ve Türev Araçlar**. Ankara: Gazi Kitabevi, 2008.
- YAZIR, Elmalılı Hamdi. **Kur'an'ı Kerim ve Türkçe Meali**. İstanbul: Kur'an Dünyası Yayınları.
- YENİEL, Necati ve KAYAPINAR, Hüseyin. **Sünen-i Ebu Davud**. İstanbul: Şamil Yayınevi, 1987.
- YILDIRIM, Harun. **Sahih-i Buhari**. İstanbul: Sağlam Yayınevi, 2009.

Sürelî Yayınlar

- ABD SUKOR, Mohd. Edil, MUHAMAD, Rusnah ve GUNAWA, Alwin Yogaswara. "Malaysian Sukuk: Issues in Accounting Standard". **Jurnal Syariah**, Cilt: 16, Sayı: 1, Yıl: 2008, ss.63 – 74.
- ABD TALIB, Maswati, ABDULLAH, Amalina ve ABDULLAH, Asna Atqa. "Syari'ah-Based Accounting (SbA): Awareness of Accounting Academicians in Malaysia". **Pertanika Journal of Social Sciences & Humanities**, Cilt: 22, (Özel Sayı), Yıl: 2014, ss.175 – 196.
- ABDEL KARIM, Rifaat Ahmed. "International Accounting Harmonization, Banking Regulation, and Islamic Banks". **The International Journal of Accounting**, Cilt: 36, Sayı: 2, Yıl: 2001, ss.169 – 193.

- ABDEL KARIM, Rifaat Ahmed. "Standard Setting for the Financial Reporting of Religious Business Organisations: the Case of Islamic Banks". **Accounting and Business Research**, Cilt: 20, Sayı: 80, Yıl: 1990, ss.299 – 305.
- ABDEL KARIM, Rifaat Ahmed. "The Nature and Rationale of a Conceptual Framework for Financial Reporting by Islamic Banks". **Accounting and Business Research**, Cilt: 25, Sayı: 100, Yıl: 1995, ss.285 – 300.
- ABDUL HALIM, H., "Understanding and Awareness of Islamic Accounting; The Case of Malaysian Accounting Undergraduates". **International Journal of Academic Research in Accounting, Finance and Management Sciences**. Cilt: 7, Sayı: 4, Ekim 2017, ss.33 – 39.
- ABDULLAH, Shibly. "Conventional and Islamic Perspective in Accounting Potential for Alternative Reporting Framework". **World Academy of Science, Engineering and Technology International Journal of Economics and Management Engineering**, Cilt: 12, Sayı: 2, Yıl: 2018, ss.244 – 247.
- ADNAN, Muhammad Akhyar. "The Shari'ah, Islamic Banks and Accounting Concepts". **Jurnal Akuntansi & Auditin Indonesia**, Cilt: 1, Sayı: 1, Mayıs 1997.
- AĞKAN, Faruk. "AAOIFI Standartları ve Türkiye Katılım Bankalarında Uygulanabilirliği". **Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 2, Yıl: 2018, ss.235 – 245.
- AHMAD, Ausaf. "Contemporary practices of Islamic financing techniques". **Islamic Economic Studies**, Cilt: 1, Sayı: 2, Yıl: 1993, ss.15 – 52.
- AHMED, Alim Al Ayub. "Accounting in Islamic Perspective: A Timely Opportunity A Timely Challenge". **ASA University Review**, Cilt: 6, Sayı: 2, Haziran-Aralık 2012, ss.11 – 31.
- AKTAN, Coşkun Can. "Vergi Psikolojisinin Temelleri ve Vergi Ahlakı". **Çimento İşveren Dergisi**, Makale 2, Ocak 2012, ss.14-22.
- AL-AHRASH, Omar Mohammad Ali. "Accounting from the Perspective of Islamic Sharia". **South East Asia Journal of Contemporary Business, Economics and Law**, Cilt: 7, Sayı: 1, Yıl: 2015, ss.1 – 8.
- ALIM, Mohammad Nizarul. "The Development of Shari'ah Accounting: Epistemology Perspective". **European Scientific Journal**, Cilt: 1, Özel Sayı, Haziran 2014, ss.110 – 117.
- ALKALIA, Ibrahim, ALKALIB, Mohammed Yusuf ve ALIYU, Almustapha A., "Islamic accounting reporting and economic development: Nigerian perspective", **Accounting**, Cilt: 3, Yıl: 2017, ss.211 – 220.
- ALTARAWNEH, Ghada ve LUCAS, Mike. "Understanding the dominance of Western accounting and neglect of Islamic accounting in Islamic countries". **Journal of**

- Islamic Accounting and Business Research**, Cilt: 3, Sayı: 2, Yıl: 2012, ss.99 – 120.
- AMER, Shaukat ve BIN YAHYA, Sofri. “Development of Accounting Theory Based on Islamic Teachings: A Glance over Principle of Al-Adl and Al-Ihsan”, **Research Journal of Finance and Accounting**, Cilt: 5, Sayı: 4, Şubat 2014, ss.13 – 20.
- ARIFF, Mohamed. “Islamic Banking”. **Asian-Pacific Economic Literature**, Cilt: 2, Sayı: 2, Eylül 1988, ss.48 – 64.
- ATMEH, Muhannad A. ve ABU SERDANEH, Jamal. “A Proposed Model for Accounting Treatment of Ijarah”. **International Journal of Business and Management**, Cilt: 7, Sayı: 18, Eylül 2012.
- ATMEH, Muhannad A. ve RAMADAN, Abdulhadi H. “A Critique on Accounting for the Mudarabah Contract”. **Journal of Islamic Accounting and Business Research**, Cilt: 3, Sayı: 1, Yıl: 2012, ss.7 – 19.
- AYDIN, Yılmaz. “Keynes’in Parasal Faiz Teorisi”, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 17, Sayı: 1, Haziran 2015, ss.207 – 224.
- BADSHAH, Imtiaz, MELLEMMVIK, Frode ve TIMOSHENKO, Konstantin, “Accounting from a Religious Perspective: A Case of the Central Government Accounting in Islamic Republic of Pakistan”. **Asian Economic and Financial Review**, Cilt: 3, Sayı: 2, Yıl: 2013, ss.243 – 258.
- BAYDOUN, Nabil ve WILLETT, Roger J., “Islamic Corporate Report”. **Abacus**, Cilt: 36, Sayı: 1, Aralık 2002, ss.71 – 90.
- BIANCONE, Paolo Pietro ve SHAKHATREH, Mohammad Ziad. “Accounting Issues in Sukuk Issuance”. **Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 3, Kasım 2016.
- DIMA (CRISTEA), Ştefana Maria, DAVID, Delia ve PAIUŞAN, Luminita. “Specific Features of Islamic Accounting and Cultural Paradigm”, **Munich Personal RePEc Archive (MPRA)**, Paper 27174, Yıl: 2010.
- EL KHATIB, Ahmed Sameer. “Accounting Standards for Islamic Financial Institutions in United Kingdom and Indonesia Institutions”. **Revista de Negócios**, Cilt: 21, Sayı: 2, Nisan 2018, ss.7 – 24.
- ERSOY, Mehmet, ÇATIKKAŞ, Özgür ve YATBAZ, Ayhan. “İslami Muhasebenin Geleneksel Muhasebe ile Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi”, **Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi**, Cilt:4, Sayı: 1, Mart 2018.
- HANIFFA, Roszaini ve HUDAIB, Mohammad. “The two W’s of Islamic Accounting Research”. **Journal of Islamic Accounting and Business Research**, Cilt: 1, Sayı: 1, Yıl: 2010, ss.5 – 9.

- HUDAIB, Mohammad. “Reflection on Islamic Accounting Research and Methodologies”. **Hasan Kalyoncu Üniversitesi Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 2, Ekim 2016.
- IBRAHİM, Ahmad Abdulkadir. “Historical Evaluation on Islamic Accountancy”. **International Journal of Business, Economics and Law**, Cilt: 7, Sayı: 1, Ağustos 2015.
- IBRAHİM, Shahul Hameed bin Mohd. ve YAYA, Rizal. “The Emerging Issues on the Objectives and Characteristics of Islamic Accounting for Islamic Business Organizations”. **Malaysian Accounting Review**, Cilt: 1, Sayı: 1, Yıl: 2005.
- ILTER, Cenap ve EL-BARRAD, Sherif. “Murabaha – An Islamic Financial Tool and Challenges vis-a-vis the International Accounting Standards”. **Grant MacEwan University**, Yıl: 2012.
- KAMLA, Rania. “Critical Insights into Contemporary Islamic Accounting”. **Critical Perspectives on Accounting**, Cilt: 20, Yıl: 2009, ss.921 – 932.
- KAMLA, Rania. GALLHOFER, Sonja and HASLAM, Jim. “Islam, Nature and Accounting: Islamic Principles and the Notion of Accounting for the Environment”, **Accounting Forum 30**, Yıl: 2006, ss.245 – 265.
- KAYA, Zeki. “İslam Hukukunda Zilyedlik ve Mülkiyet Arasındaki Farklar”. **Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 2, Yıl: 2014, ss.35 – 52.
- KHAN, Feisal, “How Islamic is Islamic Banking?”, **Journal of Economic Behavior & Organization**, Cilt: 76, Sayı: 3, Yıl: 2010, ss.805 – 820.
- KHAN, Muhammad Akram. “Zakah Accounting and Auditing: Principles, Rules and Experience in Pakistan”, **Islamic Economic Studies**, Cilt: 10, Sayı: 2, Yıl: 2003.
- KHORAMIN, Manoocher. “The Conceptual Framework of Islamic Accounting”, **Academic Journal of Accounting and Economic Researches**, Cilt: 1, Sayı: 1, Yıl: 2012, ss.21 – 30.
- KİRACI, Murat ve KÖSE, Tunç. “IASB, FASB ve TMMOB’teki Muhasebe Standartları Süreci ve Uyumlaştırma”. **Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 3, Yıl: 2002
- KOÇ BAŞARAN, Yağmur, “Sosyal Bilimlerde Örneklem Kuramı”. **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl: 5, Sayı: 47, Haziran 2017, ss.480-495.
- LEWIS, Mervyn K., “Islam and Accounting”, **Accounting Forum**, Cilt. 2, Sayı. 25, Yıl: 2001.
- MAJID, Jamaluddin & HALIDING, Safri, “The Need for Islamization of Knowledge in Accounting”. **Al-Iqtishad**, Cilt: VI, Sayı: 1, Yıl: 2014.

- MAJID, Jamaluddin & HALIDING, Safri, “The Need for Islamization of Knowledge in Accounting”. **Journal of Islamic Economics**, Cilt: 6, Sayı: 1, Yıl: 2014, ss.11 – 21.
- MAURER, Bill, “Anthropological and Accounting Knowledge in Islamic Banking and Finance: Rethinking Critical Accounts”. **The Journal of the Royal Anthropological Institute**, Cilt: 8, Sayı: 4, Yıl: 2002, ss.645 – 667.
- MAURER, Bill, “Form versus Substance: AAOIFI Projects and Islamic Fundamentals in the case of Sukuk”. **Journal of Islamic Accounting and Business Research**, Cilt: 1, Sayı: 1, Yıl: 2010, ss.32 – 41.
- MOHAMMED, Nor Farizal, AHMAD, Asyaari Elmiza ve FAHMI, Fadzlina Mohd. “Accounting Standards and Islamic Financial Institutions the Malaysian Experience”, **Journal of Islamic Banking and Finance**, Cilt. 4, Sayı. 1, Haziran 2016, ss.33 – 38
- MOKHTAR, Hamim S. Ahmad, ABDULLAH, Naziruddin ve ALHABSHI, S. Musa. “Technical and Cost Efficiency of Islamic Banking in Malaysia”. **Review of Islamic Economics**, Cilt: 11, Sayı: 1, Yıl: 2007, ss.5 –40.
- MURTIYANI, Siti. “The Historical Fact and Development Concept of Sharia Accounting”. **Mukaddimah**, Cilt: XV, Sayı: 26, Haziran 2009, ss.43 – 58.
- NAMAGHI, Davood Mohseni, AZARBERAHMAN, Alireza ve AZARBERAHMAN, Jalal. “Theoretical Bases of Islamic Accounting and Challenges Ahead”, **International Journal of Commerce, Business and Management (IJCBM)**, Cilt 1, Sayı 3, Aralık 2012, ss.136 – 139.
- NAPIER, Christopher. “Defining Islamic accounting; current issues, past roots”. **Accounting History**, Cilt: 14, Sayı: 1/2, Yıl: 2009.
- NASTITI, Ari Sita ve WARDAYATI, Siti Maria. “Implementation of Shariah Accounting Theory in Shariah Value Added: A Theoretical Study”. **Global Journal of Business and Social Science Review**, Cilt: 4, Sayı: 1, Ekim-Aralık 2015, ss.9 – 15.
- ÖZULUCAN, Abitter ve DERAN, Ali. “Katılım Bankacılığı İle Geleneksel Bankaların Bankacılık Hizmetleri ve Muhasebe Uygulamaları Açısından Karşılaştırılması”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 11, Yıl: 2009, ss. 85-108.
- PERVEZ, Imtiaz A., “Islamic Finance”, **Arab Law Quarterly**, Cilt 5, Sayı 4, Yıl 1990, ss.259 – 281.
- PIÇAK, Murat. “Faiz Olgusunun İktisadi Düşünce Tarihindeki Gelişimi”. **Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 4, Yıl: 2012, ss.61 – 92.

- POMERANZ, Felix. "The Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions: An Important Regulatory Debut". **Journal of International Accounting, Auditing & Taxation**, Cilt: 6, Sayı: 1, Yıl: 1997, ss.123 – 130.
- ROSMAN, Romzie ve Diğerleri. "Financial Reporting of Murabaha Contracts: IFRS or AAOIFI Accounting Standards?", **Middle East Institute-National University of Singapore (MEI-NUS) Publications**, İslami Finans Özel Sayısı, 4 Ağustos 2016.
- ROY, Delwin A. "Islamic Banking". **Middle Eastern Studies**, Cilt: 27, Sayı: 3, Yıl: 1991, ss.427 – 456.
- RUSTIANA, Siti Hamidah. "The Development Of Syariah Accounting in Indonesia". **International Journal of Business, Economics and Law**, Cilt: 9, Sayı: 5, Nisan 2016.
- SADEQ, Abul Hasan M. "Factor Pricing and Income Distribution from an Islamic Perspective". **Journal of Islamic Economics**, Cilt: 2, Sayı: 1, Haziran 1989, ss.45-64.
- SAREA, Adel M. "The Level of Compliance with AAOIFI Accounting Standards: Evidence from Bahrain". **International Management Review**, Cilt 8, Sayı 2, Yıl 2012, ss.27 – 32.
- SAREA, Adel M. "The Move Towards Global Accounting Standards For Islamic Financial Institutions evidence from AAOIFI". **Journal of Islamic Economics, Banking and Finance**, Cilt 9, Sayı 4, Yıl 2013, ss.152-163.
- SAREA, Adel M. and HANEFAH, Mustafa Mohd, "The Need of Accounting Standards for Islamic Financial Institutions". **International Management Review**, Cilt. 9, Sayı. 2, Yıl 2013.
- SAREA, Adel M., & HANEFAH, Mustafa Mohd, "Adoption of AAOIFI accounting standards by Islamic banks of Bahrain". **Journal of Financial Reporting & Accounting**, Cilt 11, Sayı 2, Yıl 2013, ss.131-142.
- SEZGİN, Rıdvan ve ÖZYAŞAR, Hasan. "Afro-Avrasya Ülkelerinde İslami Muhasebe ve Kültürel Paradigmanın Spesifik Özellikleri". **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Afro-Avrasya Özel Sayısı, Aralık 2016.
- SHARIFF, Ros Aniza Mohd ve ABDUL RAHMAN, Abdul Rahim. "An Exploratory Study of Ijarah Accounting Practices in Malaysian Financial Institutions". **The International Journal of Accounting and Business Society**, Cilt: 13, Sayı: 1/2, Aralık 2005, ss.45 – 68.
- SULAIMAN, Maliah bt. ve WILLETT, Roger. "Islam, Economic Rationalism and Accounting". **The American Journal of Islamic Social Sciences**, Cilt: 18, Sayı: 2, Yıl: 2001, ss.1 – 36..

- SULAIMAN, Maliah bt. “The Influence of Riba and Zakat on Islamic Accounting”, **Indonesian Management and Accounting Review**, Cilt 2, Sayı 2, Yıl 2003, ss.149 – 167.
- SYED, Mohammad, ATHER, Fcma ve ULLAH, Hafij. “Islamic Accounting Systems and Practices”. **The Cost and Management**, Kasım-Aralık, 2009.
- TAG EL-DİN, Seif I., “Issues in Accounting Standards for Islamic Financial Institutions”, Eylül 2004.
- TAHERI, Mohammad R. “The basic principles of Islamic economy and their effects on accounting-standards-setting”, **Accountancy Article**, Yıl 2003.
- TRİYUWONO, Iwan. “Shari’ah Accounting Implementation of Justice in a form of trust”, **Jurnal Akuntansi and Auditing Indonesia (JAAI)**, Cilt: 4, Sayı: 1, Yıl: 2000.
- TROKIC, Amela. “Islamic Accounting; History, Development and Prospects”, **EJIF – European Journal of Islamic Finance**, Sayı 3, Yıl. 2015.
- VELAYUTHAM, Sivakumar. “Conventional Accounting vs. Islamic Accounting: The Debate Revisited”, **Journal of Islamic Accounting and Business Research**, Cilt: 5, Sayı: 2, Yıl: 2014, ss.126-141.
- VINNICOMBE, Thea. “A study of compliance with AAOIFI accounting standards by Islamic banks in Bahrain”, **Journal of Islamic Accounting and Business Research**, Cilt. 3, Sayı. 2, Yıl. 2012, ss.78 – 98.
- VINNICOMBE, Thea. “AAOIFI Reporting Standards: Measuring Compliance”, **Advances in Accounting, incorporating Advances in International Accounting**, Cilt. 26, Sayı. 1, Yıl. 2010, ss.55 – 65.
- YARDIMCIOĞLU, Mahmut. “İcare (Finansal Kiralama) İşlemlerinin İslami Muhasebe Standartları Çerçevesinde İncelenmesi”, **Journal of Social And Humanities Sciences Research (JSHSR)**, Cilt. 3, Sayı. 4, Yıl. 2016, ss.224-233.
- YARDIMCIOĞLU, Mahmut. “İslam, Çevre ve Muhasebe: İslami İlkeler ve Çevre Muhasebesi Kavramı”, **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt. 2, Sayı.1, Yıl. 2012, ss.49-68.
- YATBAZ, Ayhan. “Faizsiz Finansal Kuruluşlarda Zekât, Zekât Fonu ve Zekât Muhasebesi”, **International Journal of Islamic Economics and Finance Studies**, Cilt. 1, Sayı. 2, Yıl. 2015, ss.113-139.
- YAYA, Rizal. “Socio Religious Settings and the Development of Accounting in Indonesia”, **Jurnal Akuntansi dan Investasi**, Cilt. 6, Sayı. 1, Yıl. 2005, ss.56-73.

YAYA, Rizal. "Would the Objectives and Characteristics of Islamic Accounting for Islamic Business Organizations Meet the Islamic Socio-Economic Objectives", **Jurnal Akuntansi and Auditing Indonesia (JAAI)**, Cilt. 8, Sayı. 2, Yıl. 2004.

Bildiriler

ABDEL KARIM, Rifaat Ahmed. "Accounting and Auditing Standards for Islamic Financial Institutions", **Proceedings of the Second Harvard University Forum on Islamic Finance: Islamic Finance into the 21st Century**, Cambridge: Harvard University Center for Middle Eastern Studies, 1999, ss.239 – 241.

EL KHATIB, Ahmed Sameer ve NIZAMI, Farhan Ahmad. "Accounting Standards for Islamic Financial Institutions in United Kingdom and Indonesia", **XXV Congress Contabilidade e Controladoria**, (ss.1-16), Sao Paulo, 29-31 Haziran 2015.

HANIFFA, Roszaini ve HUDAIB, Mohammad. "A Therotical Framework for the Development of Islamic Perspective of Accounting", **The Accounting, Commerce & Finance: The Islamic Perspective International Conference**, (s. 1-42), New Zealand, 2001.

ISMAIL, Nurazleena ve SORI, Zulkarnain Muhamad. "A closer Look at Accounting for Islamic Financial Institutions", **The 17th Annual Conference of the Asian Academic Accounting Association**, SHS Web of Conferences 34, 07004 (2017) 2016.

MOHAMMED, Nor Farizal, FAHMI, Fadzlina Mohd, ve AHMAD, Asyaari Elmiza. "The influence of AAOIFI Accounting Standards in Reporting Islamic Financial Institutions in Malaysia", **International Accounting and Business Conference**, (ss.418-424). Shah Alam, Malaysia: Elsevier B.V., Aralık 2015.

NAPIER, Christopher. "Other cultures, other accountings? Islamic accounting from past to present", **The 5th Accounting History International Conference**, Banff, Canada, 2007.

SALEM BAYOU, Mohamed S. M. "The Nature of Islamic Accounting and Methodology Used in Muslim Countries in UAE", **Proceedings of the 18th Asian Academic Accounting Association (FourA) Annual Conference**, Bali, Indonesia, 22-23 November 2017.

SHARAIRI, Mohammad, ISLAM, Jesmin ve HARUN, Harun. "A History of the Development of Islamic Accounting Standards: An Investigation of the Influence of Key Players", **9th Asian Business Research Conference** (pp. 1-19), Dhaka, Bangladesh: BIAM Foundation, 20-21 Aralık 2013.

SMOLO, Edip. "Introduction to Islamic Accounting Islamic vs Conventional", **26th Annual Islamic Banking Conference**, 2014.

ŞENSOY, Necdet, “Corporate Governance for Islamic Financial Institutions: Lessons from Recent Global Developments”, **CIBAFI – World Bank Conference**, Amman, 15 – 16 September 2015.

ŞENSOY, Necdet, “Standards of Accounting and Financial Reporting for Institutions Offering Islamic Financial Services & Efforts to Integrate or Converge in the IFRSs”, **The 22nd Annual Conference on Monetary And Exchange Rate Policies: Banking Supervision and Prudent Policies**, Tehran: Monetary and Banking Research Institute, 26-27 Mayıs 2012.

YATBAZ, Ayhan, “Bir Zekât Mükellefi Olarak Faizsiz Finansal Kuruluşlar ve Zekât Fonu (Hesabı) Uygulaması ve Zekât Muhasebesi”, **Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Kongresi (ICISEF)**, Sakarya: Sakarya Üniversitesi, 2015.

Tezler

ADAM, Ali Mohammed. “Comparison of Islamic Financial Accounting with Conventional Financial Accounting”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

ADNAN, Muhammad Akhyar. “An Investigation of Accounting Concepts and Practices in Islamic Banks: the Cases of Bank Islam Malaysia Berhad and Bank Muamalat Indonesia”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, University of Wollongong, 1996.

AL-ABDULLATIF, Sultan Abdullah. “The Application of the AAOIFI Accounting Standards by The Islamic Banking Sector in Saudi Arabia”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Durham University, 2007.

AL-BALUCHI, Ahmed Ebrahim Abdulgader. “The Impact of AAOIFI Standards and Other Bank Characteristics on the Level of Voluntary Disclosure”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, University of Surrey School of Management, 2006.

MUSTAFA, Badreldin G., “The Implementation of Accounting Standards for Islamic Banks: A Study of Preparers' and Auditors' Opinions in Sudan”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, University of Surrey School of Management, 2003.

ÖZKAN, Hamza. “Katılım Bankacılığının Klasik Bankalarla Karşılaştırılması ve Muhasebe Uygulamaları”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

RATMONO, Dwi. “The Nature of Islamic Accounting and Cultural Influence on Perceived Usefulness of the Islamic Corporate Reporting: Perception of Moslem Accounting Academicians in Java”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, University of Diponegoro, 2005.

RIMAZ, Mostafa. “İslami Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi ve Raporlanması”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

SWENSON, Laura A., “The Influence of Religion on Financial Reporting”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, University of Wisconsin-Madison, 2012.

YAYA, Rizal. “Objectives And Characteristics Of Islamic Accounting Perceptions of Muslim Accounting Academicians”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, International Islamic University Kuliyyah of Economics and Management Sciences, 2003.

Diğer

AOSSG (Asian-Oceanian Standard-Setters Group) Survey (2011). Accounting for Islamic Financial Transactions and Entities. Dec. 2011.

AOSSG (2011) Survey. Accounting and Islamic Finance in the Middle East and North Africa. Nov. 2013.

Bankacılık Kanunu (5411 Sayılı)

BDDK (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu). www.bddk.org.tr

BNM (Bank Negara Malaysia). Islamic Financial Services Act 2013. http://www.bnm.gov.my/index.php?ch=en_legislation&pg=en_legislation_act&ac=222&full=1&lang=en

CAMBRIDGE Advanced Learner's Dictionary. 3. Baskı, Cambridge: Cambridge University Press, 2008.

CBI (Central Bank of Iran), www.cbi.ir/default_en.aspx

CBO (Central Bank of Omman), Islamic Banking Regulatory Framework. www.cbo.gov.om

Emirates NBD, www.emiratesnbd.com

Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketleri Kanunu (6361 sayılı)

GOV.UK, Company House, Certificate of Incorporation of a Private Limited Company, (Erişim 27.2.2018) <https://www.gov.uk/government/organisations/companies-house>

GOV.UK, UK Excellence in Islamic Finance. Department for International Trade, Foreign & Commonwealth Office, and HM Treasury. Published 24 October 2014 (Erişim: 21.10.2017) <https://www.gov.uk/government/publications/guide-to-islamic-finance-in-the-uk>

- IADI (International Association of Deposit Insurers). Survey on Islamic Deposit Insurance: Results, Prepared by the Islamic Deposit Insurance Group. 31 March 2010. https://www.iadi.org/en/assets/File/Papers/Approved%20Research%20-%20Discussion%20Papers/Survey_on_Islamic_DI.pdf
- IAI (Ikatan Akuntan Indonesia), www.iaiglobal.or.id/v03/home
- ICD THOMSON REUTERS. Islamic Finance Development Indicator (IFDI). (Erişim: 9.2.2018) <http://www.zawya.com/islamic-finance-development-indicator/#>
- IDB (Islamic Development Bank), www.isdb.org
- IFSB (Islamic Financial Services Board), List Of Terminologies And Definitions Used in the IFSB Documents, <https://www.ifsb.org/terminologies.php> (Erişim: 20.07.2018)
- IFSB (Islamic Financial Services Board). Islamic Financial Services Industry Stability Report 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018. www.ifsb.org/sec03.php
- IIBI (Institute of Islamic Banking and Insurance). Islamic Banking, Glossary of Financial Terms – I, <http://www.islamic-banking.com/explore/glossary/glossary-financial-terms> (Erişim: 25.07.2018)
- IMF (International Monetary Fund). The IMF and Islamic Finance: Sukuk. (Erişim: 5.9.2018) <http://www.imf.org/external/themes/islamicfinance/> March 2015
- IMF (International Monetary Fund). Selected Issues Paper on the Islamic Republic of Iran, Country Report No. 17/63, February 10, 2017.
- IMF (International Monetary Fund). The IMF and Islamic Finance: Islamic Banking, March 2015 <https://www.imf.org/external/themes/islamicfinance/>
- KATILIM DÜNYASI. Türkiye Finans'tan bir ilk: Karz-ı Hasen'li Cari Hesap, 28 Temmuz 2015, <https://katilimdunyasi.com/2015/07/28/turkiye-finanstan-bir-ilk-karz-i-hasenli-cari-hesap/> (Erişim 20.4.2018)
- KGK (Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu). IAS/IFRS Uyumlu Türkiye Muhasebe Standartları. <http://www.kgk.gov.tr/>
- KUVEYT TÜRK KATILIM BANKASI, Bankacılık Hizmetleri Sözleşmesi, Özel Cari Hesaplarla İlgili Hükümler. <https://www.kuveytturk.com.tr/medium/document-file-636.vsf>
- MASB (2008). Financial Reporting from an Islamic Perspective. Draft Statement of Principles i-1.
- MİLLÎ GAZETE (27.11.2016). Diyanet Taksitle Umreye Götürecek. (Erişim 20.4.2018) <http://www.milligazete.com.tr/haber/928470/diyanet-taksitle-umreye-goturecek>

- NBP (Natioanl Bank of Pakistan), www.nbp.com.pk
- OJK (Otoritas Jasa Keuangan), Sharia Banking Statistics 2017 September. <https://www.ojk.go.id/en/kanal/syariah/data-dan-statistik/statistik-perbankan-syariah/Default.aspx>
- PWC (2010). Open to Comparison: Islamic Finance and IFRS. (Erişim: 16.10.2017) <https://www.pwc.co.uk/assets/pdf/open-to-comparison-islamic-finance-and-ifrs.pdf>
- S&P Global Ratings (2018) Islamic Finance Outlook 2018 Edition. <https://www.spratings.com/documents/20184/4521646/Islamic+Finance+2018+Digital-1.pdf/cf025a76-0a23-46d6-9528-cecde80e84c8>
- SBP (State Bank of Pakistan), Islamic Banking Department. Islamic Banking Bulletin April-June 2014. <http://www.sbp.org.pk/ibd/bulletin/2014/IBB-Jun-2014.pdf>
- SIB (Sharjah Islamic Bank). About Us. www.sib.ae/about-us
- SPK (Sermaye Piyasası Kurulu). "Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğ"inin Yeni Yayınlanan Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına Uyum Çalışması Kapsamında Hazırlanan Standart Taslakları. SERİ: XI, NO: 25 Sayılı, <http://www.spk.gov.tr/Duyuru/Dosya/20041221/0> (Erişim: 30.03.2018)
- TABUNG HAJI, About Us, <https://www.tabunghaji.gov.my/en/corporate/corporate-information/about-us> (Erişim 4.3.2018)
- TDK (Türk Dil Kurumu). Güncel Türkçe Sözlük. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts
- TDV (Türkiye Diyanet Vakfı). İslam Ansiklopedisi. <http://www.islamansiklopedisi.info/>
- Thebanks, Islamic Banks in the United Kingdom 24 July 2018 <https://thebanks.eu/articles/Islamic-banks-in-the-United-Kingdom>
- TheCityUK, Global Trends in Islamic Finance and the UK Market. Published 11.09.2017. <https://www.thecityuk.com/assets/2017/Reports-PDF/6f3521f3f2/Global-trends-in-Islamic-Finance-and-the-UK-Market-FINAL.pdf>
- TKBB (Türkiye Katılım Bankaları Birliği), <http://www.tkbb.org.tr/>
- TOKİ (Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı). "Kamu Ortaklığı Fonu Yönetmeliği" Tarih: 13.9.1984, No : 18514 sayılı Resmi Gazete (Erişim: 20.02.2018) <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.848495.pdf>
- YÜKSEL, Ahmet Turan. "Hz. Peygamber'in Nübüvvet Öncesi Ticarî Seferleri", Ders Notu: 6, (Erişim: 20.07.2018) <http://www.siyervakfi.org/dokuman/kuran-cografyasi-mekke/ders6-prof-dr-ahmet-turan-yuksel.pdf>